

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES ¹

I. OBRES I BIBLIOGRAFIES GENERALS

Dictionary of the Middle Ages. Joseph R. STRAYER, editor in chief. Volume 1, *Aachen-Augustinism*, New York 1982, XXII i 661 pp.

Pertanyen al nostre tema els articles següents: Abiell, Guillermo, de Carl F. Barnes Jr. (20); Abraham bar Hiyya, de Georges Vajda (22); Adoptionism, de D. W. Johnson (57-58); Agobard, d'Allen Cabaniss (65-76); Almogávares, de Teófilo F. Ruiz (190-191); Aragon (800-1137), de Thomas N. Bisson (403-407); Aragon Crown of (1137-1479), de Thomas N. Bisson (408-421); Arnald of Villanova, de John F. Benton (537-538). — J. P. E. [1813]

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique, XIX (1981), [VIII] pàgines i 1408 columnes.

Cauen en la nostra temàtica els articles següents: Frontanyà (Sant Jaume de), 183-184, José Goñi Gaztambide; Fructueux, saint, évêque de Tarragone, 231-236, amb transcripció de fragments de les actes del martiri, traduïts al francès, Josep Vives i Gatell; Galligans (San Pedro de), 853-856, Antonio Linage Conde; Gallissà y Costa (Luciano), 866-867, Roger Aubert; Galvéz (Juan Cristóforo) [Joan Cristòfor de Gualbes], 924, Thomas Kaeppli; Garau (François), 1154-1155, Roger Aubert; García Jiménez de Cisneros [complement de bibliografia], 1168; García (Bernat), 1171, Roger Aubert; García (Jerónimo), 1178, Roger Aubert; García (Manuel), 1179, J. Pirotte; García de Calatayud (Juan), 1184-1185, Thomas Kaeppli; García de Santa María (Gonzalo), 1208-1209, José Goñi Gaztambide; Garret Aldoví (Benet), 1305-1306, C. Sáenz de Santa María; Garric (Guillaume) [Guilhem], 1306-1307, Yves Dossat; Garriga (Antonio), 1310-1311, J. Pirotte; Garriga (Bartolomé), 1311-1312, Tomás Moral; Garsias (Pere), 1324-1325, Jossé Ruyschaert; Gasch (José), 1345-1346, Roger Aubert; Gaspard Gastant, 1352, Roger Aubert; i Gaston (Félix), 1402, Roger Aubert. — J. P. E. [1814]

Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Doctrine et histoire. Tome XII.

Première partie. *Pecaus-Photius*, Paris [1983]-1984, 4 pp. i 1408 columnes.

Hem d'assenyalar els següents articles: Pacien de Barcelone (saint) d'Aimé Solignac (17-20); Pallarès (Joseph Simon), de Mariano Acebal Luján (127); Panes (Antoine) (154-156) i Pascal Baylon (saint), del mateix autor (275-278); Pascual (Augustin Antoine), de Teófilo Aparicio López (306); Pedrolo (Michel), de Pablo M. Garrido (863-864); Pérez (Antoine) i Pérez (Cyriaque), d'Ernesto Zaragoza Pascual (1059-1060 i 1060-1062); Pérez (Michel), de Ramon Robres Lluch (1062-1064); Pérez (Thomas), de Teófilo Aparicio López (1064); Pérez de Valdivia (Jacques), d'Alvaro Hueriga (1068-1072); Pérez de Valencia (Jacques), de Teófilo Aparicio López (1072-1073) i Philippe de Malla, de Ramon Robres Lluch (1302-1308). — J. P. E. [1815]

1. Les abreviatures d'arxius són les indicades en el primer volum d'ATCA, p. 485; les altres consten al final d'aquesta secció.

Dizionario Biografico degli Italiani, vol. 27 (1982), XX i 812 pp.

Tenen relació amb el nostre tema les entrades Collepiertra, Giovanni Battista (23-25), del qual consta que, per les seves obres arquitectòniques a Palerm meresqué que els florentins tinguessin precedència en totes les manifestacions oficials «salve però solamente le raggioni della nation Catalana» (24), de M. Fagiolo; Collevaccino, Pietro (34-36), cardenal legat a Occitània en el moment de la batalla de Muret, d'A. Campitelli Tognoni; Colloci, Angelo (105-111), del qual hom fa constar que encarregà a un nebot del poeta català Bartomeu Casasaja de traduir algunes cançons d'Arnau Daniel i de Folquet de Marsella, text i traducció ara en el Vat. lat. 4796 (109); Comita (600-602), relacionat, per matrimoni, amb Hug de Cervera i Hug de Bas, d'E. Putzulu; i Conat, Abraham (693-696), jueu rossellonès, introductor de la impremta hebraica a Màntua entorn de 1475. Es troben en aquest volum els articles dedicats als personatges de cognom Colonna, molts dels quals mantingueren estretes relacions amb reis o personatges de Catalunya. — J. P. E. [1816]

Lexikon des Mittelalters II. Bettlerwesen bis Codex von Valencia, Munic i Zuric 1983, VIII pp. i 2224 col.

Toquen temes que cauen en el nostre camp els articles següents: *Katalanische Bibelübersetzungen*, de W. Kroll (104); *Bigà*, de Carmen Batlle (140-141); *Blanca von Anjou*, d'A. Boscolo (257-258); *Boil, Bernardo*, de H. Pietschmann (350-351); *Boixadors, Bernat de*, d'U. Lindgren (352-353); *Borell (sic) II*, de F. Udina (452); *Borgia-Karte*, de F. Wawrik (453); *Borja (Borgia) Familie i Borja, Francisc*, de M. Batllori (461-462); *Brazos*, de J. Lalinde Abadía (596); *Brief, etc.*, de D. Briesenmeister (668); *Buchmalerei*, de K. Bierbrauer (846); *Burg*, de L. García de Valdeavellano (980); *Bürger, Bürgertum*, d'U. Lindgren (1025-1026); *Busca de Carmen Batlle* (1115); *Cabestany, Guillem de*, d'I. Kasten (1329); *Cabrera, d'A. de Fluvià* (1331-1332); *Cabrera, Bernhard II. de*, de S. Cunchillos Plano (1332-1333); *Cadells i Nyerros*, d'I. Ollich i Castanyer (1387); *Caesarius*, d'O. Engels (1362-1363); *Cajal (Caxal), Antonio*, de W. Brandmüller (1383); *Caldes, Ramon de*, de T. N. Bisson (1394); *Calixtus III*, de M. Batllori (1398-1399); *Callís, Jaume*, de J. Lalinde Abadía (1400-1401); *Calvó, Bernat*, de L. Vones (1403); *Camprodón, San Pedro de*, de L. Batlle (1425); *Canals, Antoni*, de C. Batlle (1427-1428); *Carbonell, Pere Miquel*, de C. Alvar (1496); *Carbonell, Poncio*, de M. de Castro (1496-1497); *Cardona*, de F. Udina y U. Vones-Liebenstein (1506-1507); *Carmina Rivi-pullensia*, de J. L. Moralejo (1520-1521); *Carroç*, de L. Vones (1533); *Casanova, Juan de*, d'A. García García (1542-1543); *Caspe, Compromiso de*, de J. Lalinde Abadía (1549); *Castellania*, d'I. Ollich i Castanyer (1558); *Castellbò*, d'O. Engels (1558-1559); *Castellet, Castellnou, Castellvell*, de Manuel Riu (1559-1560); *Castre (Castro) Ferran Sanxis de*, de R. I. Burns (1565-1566); *Cavalleria, Jehuda de la*, de J. Wachten (1596); *Cazorla, Vertrag v.*, de B. Schwenk (1597-1598); *Centelles*, d'I. Ollich i Castanyer (1619-1620); *Cerdà, Antonio de*, de D. Mansilla (1628); *Cerdaña*, d'O. Engels (1628-1629); *Cervelló i Cervelló, Maria de*, de F. Udina (1635-1636); *Cervera, Familie*, de F. Udina (1636-1637); *Cerverí de Girona*, de C. Alvar (1637-1638); *Cesare Borgia*, de M. Batllori (1639); *Chronik*, de Carmen Batlle (1999-12000); *Chronik von San Juan de la Peña*, de J. Prelog (2030-2031); *Cisneros, García Jiménez de*, de A. Olivar (2104); *Claudius von Turin*, de C. Leonardi (2132-2133); *Codex von Huesca*, de J. Lalinde Abadía (2205); *Codex von Valencia*, de M.-A. Ladero Quesada (2210). — J. P. E. [1817]

Medioevo Latino. Bolletino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIII, IV (1981 [1983]), XL i 840 pp.

Hom troba notícies bibliogràfiques recents relatives a Arnau de Vilanova (50), Benet d'Aniana (60), *Carmina Rhipullensia* (106), Dhouda (127), Duran d'Osca (130), Eutropi de València (138), Ferrer de Catalunya (141), Florus de Lió (142), Gerbert d'Aurillac (157-158), Joan de Biclara (219-220), *Liber de mundi institutione* (252), Nahmànides (269), Ponç de Lleida (295), Ramon Llull (301-304), Ramon Martí (304), Ramon de Penyafort (304-305), Roderic de Mallorca (316), Vidal de Canyelles (356), Pacià de Barcelona (449), i, en l'índex de manuscrits, referències a Barcelona, ACA i BC, Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà; Tortosa, Biblioteca Capitular; València, Biblioteca Capitular, i Vic, Museu Episcopal. — J. P. E. [1818

Repertori de catalanòfils/1 (Estudis de llengua i literatura catalanes VII), [Barcelona] 1983, 144 pp.

Bibliografia de cent-un autors actuals, membres de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, de l'Anglo-Catalan Society, de l'Associazione Italiana di Studi Catalani, de la North American Catalan Society, el cognom dels quals comença per les lletres que van de la «A» a la «L». Hom promet un segon volum amb la bibliografia dels altres. — J. P. E. [1819

Repertorio de medievalismo hispánico (1955-1975). III N-R (3675-4885), por Emilio SÁEZ y Mercè ROSSELL, Barcelona 1983, VI i 506 pp.

Els dos primers volums d'aquest repertori foren publicats els anys 1976 i 1978, respectivament. El volum actual presenta mil dues-centes onze llistes bibliogràfiques corresponents a altres tants autors actuals, posades al dia fins a l'any 1981 per als autors el «primer» cognom dels quals comença amb les lletres «N»-«Q» i fins a l'any 1982 per als de la lletra «R». Moltes d'aquestes llistes bibliogràfiques contenen referència a treballs que cauen en el nostre camp. — J. P. E. [1820

B[audouin] DE GAIFFIER, *Hispana et Lusitana XII*, dins «Analecta Bollandiana», 102 (1984), 197-212.

Butlletí bibliogràfic, en el qual el lector pot trobar pàgines dedicades a publicacions sobre Sant Francesc de Borja (209) i de Gabriel Llopart (210-211). — J. P. E. [1821

Ausa. Índex dels volums I-X (1952-1982), a cura de Ramon ORDEIG I MATA, dins «Ausa», XI (1983), 7-62.

Ultra el sumari final (61-62), l'índex és doble: de matèries (7-36) i d'autors (37-60). Moltes de les col·laboracions ací inventariades pertanyen al nostre camp, començant per les esteles i inscripcions arqueològiques (8-9), seguint per la història (26ss.), i, no cal dir, tot l'epígraf destinat a còdexs i documents (32). — J. P. E. [1822

Bibliografia Històrica Tarraconense VI. Edició a cura de F. Xavier RICOMÀ VENDRELL i Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, Tarragona 1983, 178 pp.

En aquest sisè volum les fitxes i resums bibliogràfics van del número 773 al 1227, molts dels quals caurien en el nostre tema si més no per les fonts inèdites emprades.

Per la seva relació més directa amb textos, sembla que cal destacar els números 884, sobre el *Processionarium*; 907, sobre fragments del viatger alemany del s. xvi, Didacus Cuelbis, dedicats a poblacions tarragonines; 918, sobre les *Ordinacions* de la confraria de paraires de llana de Valls l'any 1482; 930, poema bilingüe i recepta guaridora dels segles xvi-xvii; 995, sobre *Relationes ad limina*; 1034, sobre un document hebreu de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona; i 1040, sobre minutes de notaris de la Selva del Camp el segle xv. Són dignes d'esment particular els números 974 i 976, amb la notícia del retrobament de fons de l'Arxiu Municipal d'Uldecona i les nombroses pàgines destinades sota els números 978 i 979 (79-93 i 93-111, respectivament) a reproduir els títols relatius a terres tarragonines en la *Bibliografía de Cataluña*, de M. del Carmen Simón Palmer. — J. P. E. [1823]

Miquel BATLLORI, *Cultura e finanze. Studi sulla storia dei gesuiti da S. Ignazio al Vaticano II* (Storia e letteratura 158), Roma 1983, 496 pp.

Recull d'articles publicats durant cinc dècades, alguns dels quals recauen en el nostre tema: *De Raimundo Sabundo atque Ignatio de Loyola* (53-64); *Los ejercicios que Nadal llevó a España y las meditaciones de la muerte y del juicio* (65-89); *Les sources des recherches généalogiques en Espagne: le cas des Borgia* (103-106); *El ambiente familiar de San Francisco de Borja* (107-118); *Una carta dispersa de San Alonso Rodriguez* (187-190); *Entorn de l'antillisme de sant Robert Bellarmino. El procés del Sant Ofici contra el monjo celestí Don Placido Perilli, 1607*. Trinity College Library, Dublin, ms. 1229 (*Roman Inquisition II* 6), ff. 245'-255' (197-211); *Los jesuitas y la combinatoria luliana* (212-217); *L'Universitat (sic) de Catalunya a Cervera 1717-1842* (273-284); *Gregorio Mayans y Siscar, la cultura italiana y los jesuitas expulsos* (292-309 [cf. ATCA, 3 (1984), 431, n. 1700]); i *Tiraboschi i Malacarne. Un carteig erudit sobre l'autenticitat del «Brevarium» d'Arnau de Vilanova* (310-326). — J. P. E. [1824]

Francesc CAULA I VEGAS, *Recull d'articles i treballs*, [a cura dels] Amics de Sant Joan les Fonts. Delegació d'Amics de Besalú, volum I, Sant Joan les Fonts, 1983, 178 pàgines.

Aplec de pàgines publicades en la seva majoria «en revistes i publicacions d'àmbit local o comarcal» (8). Són recollits en aquest primer volum, ordenats cronològicament, els datats entre 1926 i 1938 i un de 1955 (15). L'aplec és precedit per una presentació d'autor i obra escrita, signada per J[osep] M[aria] de Solà-Morales (13-16). Les pàgines de Caula són sempre basades en documentació d'arxiu, encara que de vegades hi manqui la referència. Aquesta, però, es presenta a la pàgina 42 (Arxiu Notarial d'Olot, Antiga Notaria de Santa Pau, vol. 125) i esdevé normal a partir de la pàgina 114 (Manresa, Arxiu de Can Guitart i sobretot les diverses sèries de pergamins de l'ACA a les pàgines 122, 129, 137-138, 146 i 172; a la pàgina 171 és transcrita una carta del primogènit futur Joan I de Catalunya-Aragó, d'ACA, *Cancelleria*, registre 1734; a la pàgina 156 és esmentat l'arxiu del mas Peracaula). En pàgines anteriors hom pot trobar referències a l'acta de consagració de l'església de Ridaura el 858 (32), a la de l'església de Sant Joan Les Fonts el 958 (55) i a la de l'església de Sant Benet de Bages el 972 (109). En les pàgines 87-89 trobem transcrits fragments contemporanis relatius a la incorporació de cinc paròquies i un veïnat del comú de Bianya a la corona reial el 1398. — J. P. E. [1825]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, Enric MIRAMBELL, Ramon ALBERCH I FUGUERAS, *El doctor Lluís Batlle i Prats (1909-1983)*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 167-172.

Triple presentació de la figura de Lluís Batlle i Prats, arran de la seva mort: de la persona (167-169), del professor de l'institut de segon ensenyament de Girona (169-171) i de la seva obra escrita, globalment agrupada en els principals camps del seu treball: cartularis i jueus gironins, notícies de llibres i biblioteques medievals de Girona, estudis sobre les institucions d'ensenyament en l'edat moderna. — J. P. E. [1826

Ennio CORTESE, *Nel ricordo di Antonio Era. Una proposta per la datazione della «Carta de Logu» d'Arborea*, dins «Quaderni Sardi di Storia», 3 (Luglio 1981-Luglio 1983), 25-50.

Reconstrucció cronològica dels estudis d'Antonio Era, entre els quals figuren els dedicats a Jeroni Pau (27), a ordinations reials diverses dels segles XIV i XV relatives a Càller (34), al jurista català-alguerès Miquel Moner, a l'arxiu del comú de l'Alguer, a institucions diverses com el «juhi de prohòmens» (35), al parlament de Sardenya (38-39). Les darreres pàgines són dedicades a l'aportació d'Era a la bibliografia de les lluites entre els Arborea i Pere el Cerimoniós i Joan I en la dècada de 1380-1390 (45-50). — J. P. E. [1827

Pere ANGUERA, *Josep Iglésies*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs n.º 5», Montblanc, 1983, 9-13.

Esquema biogràfic i semblança personal, amb indicacions bibliogràfiques, algunes de les quals fan referència explícita a edició de textos antics (12). — J. P. E. [1828

Francesc Xavier ALTÉS, *Bibliografia de Dom Alexandre Olivar*, dins «Studia Monastica», 25 (1983), 153-168.

Bibliografia de 1945 a 1983 amb cent setanta-quatre fitxes, moltes de les quals cauen en el nostre camp, car tracten d'antics textos litúrgics de Catalunya i de la Biblioteca de Montserrat. — J. P. E. [1829

Lola BADIA, *Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982). Per una semblança intel·lectual*, dins «L'Avenç», núm. 62 (juliol-agost 1983), 41-45.

Presentació de tres complexos de l'obra de Jordi Rubió: el d'història de la impremta a Barcelona i en general de la Literatura Catalana; el tema de l'humanisme català; i Ramon Llull. — J. P. E. [1830

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Manuel Sanchis Guarner: l'home, el científic, el ciutadà*, dins «L'Espill», n.º 17/18, Primavera/Estiu 1983, 71-77.

Text del parlament pronunciat a la universitat de València el 18 de maig de 1982 estructurat seguint els tres qualificatius del títol. En parlar del científic, hom recorda algunes de les obres principals de Sanchis i Guarner. — J. P. E. [1831

Rafael MONFERRER GUARDIOLA, *Mn. Miquel Segarra Roca. De sociologia i bibliografia del Maestrat*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo», II, n.º 5 (1984), 11-20.

Les pàgines 16-18 ressenyen els estudis històrics d'aquell autor, la majoria dels quals contenen edició de fonts. — J. P. E. [1832]

Antonio HERNÁNDEZ PALMÉS, *Bio-bibliografía de don José Alfonso Tarragó Pleyán (1916-1983)*, dins «Ilerda», XLIV (1983 — Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 17-32.

La bibliografia conté 135 fitxes, en les quals hi ha nombre de temes relacionats amb el nostre camp, des de reculls bibliogràfics fins a estudis sobre impressors lleidatans del segle XVIII i edicions de textos. — J. P. E. [1833]

Francisco de P. SOLÀ, *Monseñor José Vives Gatell (1888-1978)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 7-23.

Notícia necrològica, que inclou la semblança publicada per Àngel Fàbrega i Grau dins «Anuario de Estudios Medievales», VI (1969). — J. P. E. [1834]

Francisco de P. SOLÀ, *Bibliografía de Monseñor José Vives Gatell*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 24-37.

Recopilació de més de dos-cents títols, dividits en llibres (25-26), articles (26-35) i bibliografia (35-37), molts d'ells sobre temes d'aquest anuari. — J. P. E. [1835]

Tine BARRASS, David A. BARRASS, *Catalan Studies. Literature*, dins «The Year's Work in Modern Language Studies», 44 (1982 [1983]), 433-453.

Visió de conjunt bibliogràfica de publicacions relatives a obres de literatura catalana de tots els temps (les obres generals i les relatives a escrits anteriors al s. XIX ocupen les pàgines 433-442), aparegudes durant els anys 1981 i 1982. En molts casos, els títols van seguits de breus resums del contingut o de judicis de valor. — J. P. E. [1836]

Carlos ROMERO MUÑOZ, *Breve historia de las historias de la literatura catalana*, dins «Rassegna Iberistica», 17 (setembre 1983), 3-34.

Butlletí bibliogràfic dels llibres d'història de la Literatura Catalana publicats entre 1850 i 1982. La major part de les obres ací presentades abasten tot l'arc d'existència de la literatura catalana i per això tracten dels períodes i autors que cauen en el nostre camp. L'autor les aplega en quatre etapes: l'anterior a Antoni Rubió i Lluch, la que va fins a la guerra civil de 1936-1939, la corresponent a l'època franquista i la posterior a la Constitució espanyola de 1977, amb el fet nou que llengua i literatura catalanes esdevenen assignatura amb personalitat pròpia ja en el segon ensenyament, amb la consegüent demanda de llibres de text. Les dues darreres pàgines contenen una síntesi de les característiques de cada un dels quatre períodes. — J. P. E. [1837]

Joseph L. LAURENTI, Alberto PORQUERAS-MAYO, *Hacia una bibliografía crítica del prólogo en la literatura hispánica (parte III). Observaciones preliminares*, dins «Istituto Universitario Orientale di Napoli. Annali. Sezione romanza», XXV (1983), 671-686.

L'article dedica la segona secció a la literatura catalana, amb tres fitxes bibliogràfiques (684). — J. P. E. [1838]

Gabriella ZANOLETTI, *Appunti per un saggio bibliografico di estetica spagnola*, dins «Giornale di Metafisica», N. S. 5 (1983), 149-181.

En aquestes pàgines, l'autora «intende delinear el quadro di rapporti fra il pensiero estetico medievale-rinascimentale e quello attuale» (149). La primera part és representada en aquestes pàgines per Lull (153-156, aspecte metafísic de la bellesa), Francesc Eiximenis (156-158, presentat, seguint Ildefons Cerdà, com a precursor de la planificació urbana) i Joan-Lluís Vives (158-160, aspecte pedagògic i literari). Recollim la notícia que l'autora ha traduït a l'italià el *Regiment de la cosa pública* i alguns capítols del *Llibre de les dones*, d'Eiximenis, tots dos en curs de publicació (156, nota 16). Les pàgines inicials reprenen d'Eugeni d'Ors les característiques culturals d'una «escola de Vives» (149-152). — J. P. E. [1839]

Manuel J. PELÁEZ [ALBENDEA], *Literatura jurídica catalana, portuguesa y genovesa sobre seguros marítimos (siglos XV-XVIII)*, dins «Revista Española de Seguros», 29 (1982), 21-55.

Després de recordar que l'activitat asseguradora entrà al nostre país per Mallorca (22), ressegueix les primeres introduccions del tema de l'assegurança en les obres de teòrics del dret fins a arribar al llibre del portuguès Pedro Santerna, els epígrafs del qual reproduceix (26-34), bo i assenyalant les referències a la realitat catalana i a obres italianes com les *Decisiones Rotae Genuae...* o els tractats de Carlo Targa (35-36) i Giuseppe L. M. Casaregis (36-38), els quals esmenten (i el darrer publica) el *Llibre del consolat del mar*. Presenta l'obra d'Acaci de Ripoll, *De magistratus logiae maris antiquitate...*, el capítol XXI de la qual és dedicat a les assegurances, del qual són reproduïts ací, traduïts, els 139 epígrafs dels seus apartats (39-44), de Joan Pere Fontanella, *Decisiones Sacri Regii Senatus Cataloniae* (44-50) i les d'altres autors (Josep Ramon, Miquel Calderó, Bonaventura Tristany, Andreu Bosc) (50-54). Ultra la clarificació d'alguns punts teòrics, l'autor afirma la jurisdicció cumulativa tant de la Reial Audiència com del Consolat de Mar en matèria d'assegurances. — J. P. E. [1840]

Manuel J. PELÁEZ ALBENDEA, *Algunas manifestaciones del derecho de caza en Cataluña (siglos XIII y XIV)*, dins «La Chasse au Moyen Age. Actes du Colloque du Centre d'Études Médiévales de Nice. Nice 22-24 juin 1979», 69-82.

Recull de notícies i documents sobre aspectes diversos relacionats amb la caça, en particular els legals, recopilats d'altres autors (entre els quals destaca Francesc Carreras i Candi) i de fons manuscrits com són l'ACA o l'AHCB. D'aquest darrer són transcrites en apèndix dues crides prohibint de caçar en punts determinats de la ciutat de Barcelona o encontorns (76), dels anys 1374 i 1394. Aquesta es troba en la sèrie IV-2, *Ordinacions 1394-1399* i aquella en la I-24, *Llibres del consell 1373-1376*. — J. P. E. [1841]

Antonio GARCÍA GARCÍA, *La Canonística Ibérica (1150-1250) en la investigación reciente*, dins «Bulletin of Medieval Canon Law, New Series», 11 (1981), 41-75.

Ultra algunes referències a les primeres recopilacions de dret català (*Usatges, Consuetudines Ilerdenses*) (52-53), trobem en aquesta informació bibliogràfica seccions dedicades a Sant Ramon de Penyafort (58-60, amb notícia i valoració de les publicacions motivades pel VII Centenari de la seva mort), a Pere de Cardona (63-64), a Pontius Ilerdensis (64-65) i a Vidal de Canyelles (65). Remarquem la nota final amb la notícia de l'existència de tres escrits d'Ugolinus de Sesso a l'ACA, Sant Cugat 55 (74-75). — J. P. E. [1842]

Augusto SEGOVIA, *Boletín de historia de la teología en el período 1500-1800*, dins «Arquivo Teológico Granadino», 46 (1983), 273-300.

Assenyalem les fitxes i resums de sengles estudis dedicats a Maria Àngela Astorch (275), Jeroni Nadal (291) i sant Tomàs de Villanueva (295). — J. P. E. [1843]

Alberto BOSCOLO, *I catalani nel Mediterraneo nel basso medioevo: aspetti e problemi*, dins «Nuova rivista storica», LXVIII (1984), 1-20.

Text de la lliçó pronunciada en l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona amb motiu de la investidura de doctor «honoris causa» a l'autor el 14 de desembre de 1983. La segona part de la lliçó equival a un butlletí bibliogràfic de les publicacions italianes —amb atenció particular a l'edició de colleccions de fonts documentals— a partir de 1945 (9-14). La tercera part, indicadora dels punts als quals l'autor considera que cal prestar més urgent atenció, conté un cert nombre d'indicacions arxivístiques d'ACA, *Cancelleria*, registres (15-17). — J. P. E. [1844]

Yoro K. FALL, *Las cartas de rumbos y su utilización en los siglos XIV y XV*, dins «Revista de Indias», XLIII (1983), 423-437.

Després d'haver recordat les posicions diverses sobre l'origen dels portolans o cartes de rumb (424-426) i els elements que influïren en la seva evolució (426-430), assenyala algunes particularitats de les mallorquines, com és ara l'aprofitament de fonts d'informació múltiples, cristianes (la d'Angelí Dulcert de 1339 ja aprofita les dades del *Viatge* de Marco Polo, 432) o musulmanes (casos de l'autor de l'*Atlas català*, de Guillem Soler, de Macià Viladestes o de Gabriel de Vallseca, 432). Una altra característica és el perfeccionament del dibuix relatiu a la costa atlàntica i a les Illes Canàries, ja presents (Lanzarote) en el portolà de l'esmentat Dulcert (433) però molt més ben dibuixades i precises en els del pas del s. XIV al XV, en les quals l'atenció dels autors no es limità a la Mediterrània, ans saltà a l'Atlàntic des del Nord-Oest d'Irlanda fins al Cap Boixador, dades que només es podien basar en navegacions anteriors a les dels portuguesos, com les que consten per butlles papals d'Urbà V a mitjan s. XIV (434 i 436). — J. P. E. [1845]

Fernando SOLANO COSTA, *Genio y figura de Fernando el Católico*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 39-40 (1981), 117-133.

Butlletí bibliogràfic que, partint de la desqualificació de Ferran II com a contrapartida de la glorificació de la reina Isabel de Castella, condueix a resultats més objectius, fruit de la investigació; en són etapes les obres d'Andrés Giménez Soler, Jaume Vicens i Vives, Ricardo del Arco, Àngel Ferrari, Antonio de la Torre, José María Doussinage i eclosió el V Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Saragossa 1952), dedicat a estudiar figura, obra i temps de Ferran II. Després, han arribat tant visions globals com obres d'investigació (Antonio Rumeu de Armas), prosseguides per un estol de joves (130). — J. P. E. [1846]

Barnabas HUGHES, *Friars, hourglasses, sundials and clocks*, dins «Collectanea Franciscana», 53 (1983), 265-279.

Aplec de notícies bio-bibliogràfiques relatives a franciscans que escriviren sobre rellotges, on figuren petits apartats relatius a fr. Pere de Muro († 1719) (276) i a fr. Atanasi de Barcelona (1670-1746) (277-278), tots dos caputxins. — J. P. E. [1847]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Reconstrucció de l'església parroquial d'Aiguaviva, a les darreries del segle XV*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 19-22.

Presentació dels documents i resum de notícies sobre la reconstrucció indicada en el títol. Els documents són a Girona, Arxiu Històric Provincial, *Notaris, Girona 10*, vol. 124 (dos) i *Girona 1*, vol. 502 (un document), aquells de 1492, aquest de 1495. S'ocupen, respectivament, de les bases econòmiques, de la construcció de la nau i de la del campanar. — J. P. E. [1848]

Jaime SASTRE MOLL, *La elección de síndicos y consejero (sic) de la Puebla de Alayor en 1398*, dins «Estudis Històrics Menorquins», 1 (1982), [17-22].

Presentació i transcripció dels *Capitula per dominum regem concessa Popule de Hialor (sic) supra (sic) electione facienda sindicorum et consiliariorum dicte Popule*, d'ACA, *Cancellaria*, reg. 2263, ff. 112-113. Els capítols pròpiament dits són en llengua catalana [20-21]. — J. P. E. [1849]

Ricardo FRANCH BENAVENT, Fernando ANDRÉS ROBRES, *Aproximación al estudio de los canales de comercialización de la seda valenciana. El caso de la baronía de Alberique (1749-1804)*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 125-142.

Estudi d'història econòmica del punt concret dels engranatges de comercialització de la seda produïda a Alberic durant la segona meitat del segle XVII, realitzat a base de la sèrie *Manos de saca* de l'Arxiu Municipal d'Alberic, volums corresponents als anys esmentats (127). Remarquem la notícia que, durant la primera dècada estudiada, la producció de seda era remesa gairebé íntegra a Catalunya i gairebé tota (fins a una 96 %) a Manresa (132). — J. P. E. [1850]

Francesca M.ª SERRA CIFRE, *La despoblació d'Alcúdia i problemàtica de repoblació (s. XVIII-primer meitat del XIX)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 471-480.

En realitat, aquestes pàgines es limiten gairebé totalment al segle XVIII, començant per indicar les fonts per a l'estudi de la població (472-473), d'on procedeixen les descripcions de la situació de la vila en la segona meitat del s. XVIII, transcrits literalment en llargs paràgrafs (476-479), la intenció dels quals és la de convèncer de la tesi que la despoblació és efecte d'haver desaparegut el comerç vinculat al port, aleshores tancat. Els textos procedeixen de l'expedient sobre la repoblació d'Alcúdia, en l'ARM, secció 12 SEAP. 12.2. — J. P. E. [1851]

Mercè VIDAL I SOLÉ, *Descripció històrico-artística de l'Església de l'Aleixar*, l'Aleixar 1983, 124 pp.

Aquest treball és part d'una tesi doctoral sobre els retaules de fusta dels segles XVII i XVIII en el bisbat de Tarragona. Tals obres eren en l'espai esmentat unes quatre-centes, de les quals només se n'han salvat una dotzena (15-16). L'Aleixar és com un oasi enmig de tanta devastació, car «conserva la quasi totalitat de l'estructura arquitectònica dels retaules que es bastiren el segle XVIII» (16). A base de documentació conservada en l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, *Protocols notarians de l'Aleixar*, i en els arxius de l'Ajuntament i de la Parròquia de l'Aleixar, i en particular en el *Llibre de determinacions de les Junes* i en els *Llibres de comptes* de l'Ajuntament, en el *Llibre de*

visites pastorals i en el *Llibre de sagristia i rectoria* de la parròquia, l'autora aplega les notícies relatives tant a la construcció de l'església actual (23-33) com al contracte i terminis de pagament dels set retaules documentats durant el segle XVIII (43-89). En capítol apart són també aplegades les notícies relatives a la construcció de l'orgue i als organistes (91-104), particularment interessants per a nosaltres, pel fet que els darrers foren normalment alhora mestres de minyons de la població (101-104); assenyalen la notícia que el material didàctic per a aprendre de llegir era el *Llibre del Roser* (101) i la que el mestre-organista havia d'ensenyar de solfa a quatre minyons (102). L'apèndix documental (109-115) conté la transcripció de set documents notarials, tots de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, *Protocols notarials de l'Aleixar*. El llibre és il·lustrat amb vint-i-dues fotografies i un plànol. Al final (117-123) són reproduïts en facsímil quatre goigs. El text dels de la Santa Fimbria podria ésser anterior al segle XIX. — J. P. E. [1852]

Fernando ANDRÉS ROBRES, *Aspectos económicos del régimen señorial en Alfara y Burjasot durante el siglo XVII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 221-236.

Estudi de l'evolució de la política econòmica dels administradors del Col·legi del Corpus Christi de València en dues poblacions de les quals posseïa els drets senyorials i de les quals arribà, també per compra, a ésser propietària directa de molts béns, tant rústics com urbans. Les terres no eren donades, com abans, a enfiteusi, ans a arrendament. L'estudi complet, tesina de llicenciatura, es basa en l'Arxiu del Col·legi del Patriarca, sèrie *Sindicado*, completada amb les sèries de *Varios, Libros de títulos* 1-2, i *Censos, Cabreves de Alfara y Burjasot*. — J. P. E. [1853]

F. OLUCHA MONTINS, *Nuevos datos para la historia de la Balma*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 145-162.

Recull de notícies fins ara desconegudes referents a diversos elements del santuari de la Balma (Sorita del Maestrat), tretes del *Libre en lo qual se continuen los contes del plat de la administració de la casa y ermita de la Mare de Déu de la Balma...* de 1644 a 1838, conservat en l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana, d'on són transcrits onze documents pertanyents al nostre període (1671-1799) (153-160). — J. P. E. [1854]

Emma LIAÑO MARTÍNEZ, *Nuevos datos sobre la desaparecida iglesia medieval de Barberà*, dins «Butlletí Arqueològic», V època, 2 (1980), 147-152.

Informació sobre la necessitat d'aterrar l'església parroquial gòtica de Barberà i de construir la nova, barroca, durant l'última dècada del s. XVIII, solemnitat de col·locació de la primera pedra i notícia dels capítols contractats amb el mestre d'obres, el núm. 53 del qual, ací transcrit (149), obligava a la conservació de les imatges de la Mare de Déu i dels apòstols de la façana de l'església gòtica. Totes les notícies procedeixen del volum *Yglesia nova*, de l'Arxiu Parroquial de Barberà (116), ara a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, d'on és recollida i transcrita la notícia que, amb motiu de les obres, hom trobà en l'altar major antic l'acta de consagració celebrada el 1375 (152). — J. P. E. [1855]

Joan FUGUET I SANS, *Arquitectura del castell de Barberà (dels orígens als templers) (I)*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs 5», Montblanc 1983, 91-119.

Anàlisi de l'edifici o del conjunt d'edificis que constitueixen el castell de Barberà en el marc de les fortaleses medievals i en particular en comparació amb l'arquitectura pròpia dels templers (91). Una de les bases de l'estudi són les notícies documentals ja publicades o encara inèdites, com són les ací recollides. Destaquem l'ús plural que l'autor fa de les actes de visita dels segles XVI i XVII, conservades a Barcelona, ACA, *Sant Joan de Jerusalem*, armari 13, volum 18 i de les quals són transcrits fragments considerables en les pàgines 117 i 118. — J. P. E. [1856]

José M.ª SABATÉ BOSCH, *Un modelo de poblamiento a finales del Antiguo Régimen, a través de los libros parroquiales: Barberà de la Conca (Tarragona)*, dins «Universitas Tarraconensis», VI (1983-1984), 161-172.

L'objectiu de l'estudi és el de «establecer un seguimiento y localización de los nombres, apellidos, apodos, oficios, etc.» a base del *Llibre dels combregants (1800-1867) de esta parroquial Iglésia de Barberà fet en lo any 1800*, ara en l'Arxiu Històric Arxiepiscopal de Tarragona, amb transcripció de les denominacions personals (168-171). Trobem a la pàgina 163 indicació d'altres llibres parroquials del mateix poble conservats en l'arxiu esmentat. — J. P. E. [1857]

Joan F. CABESTANY I FORT i Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *Elx i Crevillent, baronia de Barcelona (1391-1473). Notes i documents per al seu estudi*, dins «Primer Congreso II», 625-638.

Les pàgines introductòries recorden les grans línies dels fets que portaren l'infant Martí a vendre els seus drets senyorials sobre les viles d'Elx i de Crevillent a la ciutat de Barcelona com a mitjà d'assegurar la financiació de les expedicions a Sicília el 1391, d'una banda, i les dificultats d'entesa a l'hora que Joan II el 1459 volgué reintegrar aquelles ciutats a la corona reial (625-627). A continuació ve l'especificació, any per any, de 1392 a 1459, de les quantitats percebudes per la ciutat de Barcelona en les poblacions esmentades (628-629), i la dels procuradors i collectors, amb indicació del volum de l'AHCB, on es troben les dades que els corresponen (630). En l'apèndix documental són transcrits els dos documents bàsics de la compra de drets senyorials per part de Barcelona sobre les ciutats esmentades (631-634), del mateix arxiu, *Consellers-xii*, vol. II i tres de les cartes encruades entre Joan II i la ciutat de Barcelona amb motiu de l'intent de recuperació, *ibid.*, *Lletres reials originals* A-803 i B-124, les del rei, i *Lletres closes*, vol. 21, la de la ciutat (634-638). Els autors assenyalen l'existència d'altra documentació sobre l'afer en el *Llibre sumari on són continuades totes les rendes de la vila d'Elig, castell e loch de Crevillent...*, del mateix arxiu C-XII-2 (627). — J. P. E. [1858]

Nenad FEJIC, *Notes sur le traité des esclaves de Bosnie à Barcelone au Moyen Âge (d'après les documents des archives de protocoles)*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 107-126.

Estudi comparatiu de les notícies sobre el tema proporcionades per la documentació conservada a Ragusa (Dubrovnik) i publicada per Michael J. Dinic, *Documenta Archivi Reipublicae Ragusinae* (108-109), i de les trobades en quaranta manuals notariais barcelonins del pas del segle XIV al XV, ara a Barcelona, Arxiu Històric de Protocols (126). Alguna d'aquestes actes és transcrita «in extenso» (111, nota 10). Les notícies barcelonines són totalment noves en relació a les de Ragusa. — J. P. E. [1859]

Antoni BORRÀS I FELIU, *El Col·legi de Nobles de Barcelona durant el segle XVIII*, dins «Homenatge Bonet i Baltà», 51-89.

Article complementari d'un de publicat l'any 1965. Les noves dades van de 1697 a 1776. L'autor comença recordant els estudis recents sobre centres i mètodes d'ensenyament a Barcelona durant el segle XVIII (52) i els fons que han proporcionat les noves dades, sobretot el provincial (APT) i el romà (ARSI) de l'orde (52-53). Distingeix entre el col·legi de Cordelles i el de Betlem, distinció que seria total a partir de mitjan abril de 1763 (53 i 61). L'any 1694 el col·legi de Cordelles deixava d'ésser un clos tancat a pocs estudiants i obria les portes de les seves escoles de gramàtica i filosofia «a cierta especie de muchachos que fuesen de especial ingenio o nacimiento» (54); l'operació tingué tant d'èxit, que hom hagué de dividir en tres seccions els estudiants d'un mateix curs (56); d'altra banda, l'afluència d'alumnes comportà l'evolució del «seminarium» en «collegium», amb introducció d'assignatures com la dansa o l'esgrima (59) i sobretot les matemàtiques (60); també calgué engrandir l'edifici (60-61) i augmentar el número de professors, tant jesuïtes com laics (62); destaca entre els primers el pare Tomàs Cerdà, professor de matemàtiques. Les darreres pàgines de l'article (62-66) presenten els diversos quadres sinòptics publicats en apèndix: de personal resident al col·legi de Cordelles entre 1697 i 1765 (73), de càtedres i professors (74-80), de dades biogràfiques dels professors (81-83), d'alumnes localitzats (84-87) i d'estat econòmic del col·legi (88-89). També en apèndix és publicada la *Copia de lo tractado entre Don Galceran de Cordellas, y los Padres de la Compañia de Jhs. sobre la entrega del Colegio de Cordellas* datada el 24 de maig de 1662 (67-72), treta d'arxiu no indicat. — J. P. E. [1860

José María OLIVA MELGAR, *La Real Compañia de Comercio de Barcelona a Indias. El comercio privilegiado de Cataluña con América en la segunda mitad del siglo XVIII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 291-303.

Resum de tesi doctoral. Les seves bases documentals són indicades en la pàgina 293 (Sevilla, Archivo General de Indias, *Registros de contratación, Gobierno, Juzgado de arribadas, Indiferente general*; Simancas, Archivo General, *Dirección general de rentas, Secretaría de Marina, Secretaría de Hacienda*, Barcelona, Arxiu Històric de Protocols Notarials). L'autor defensa que aquella companyia respongué a la necessitat d'aprofitar la situació de monopoli que emmarcava el comerç amb Amèrica, però que s'anà morfofant a mesura que l'activitat comercial arribava a la llibertat de mercats (301-303). — J. P. E. [1861

James AMELANG, *L'oligarquia ciutadana a la Barcelona moderna: una aproximació comparativa*, dins «Recerques», 13 (1983), 7-25.

Exposició comparativa de l'evolució general de les ciutats europees, des d'una constiució més comunitària, inclusiva, a una d'oligarquica, exclusiva dels gremis menestrals. La comparació és establerta sobretot amb les ciutats d'Itàlia del Nord (8). La situació de Barcelona els segles XVI-XVII, caracteritzada pel triple element de «representació col·lectiva contínua en el govern local, existència d'una oligarquia relativament oberta amb unes vies formals d'accés mitjançant els estudis universitaris i persistència d'una classe específica de "noblesa ciutadana"» (25), situació que en el «context de decadència aguda del poder i l'autonomia municipals encara fa el cas de Barcelona més remarcable» (23). En el curs de l'exposició, l'autor fa referències a Barcelona, AHCB, Consell de Cent, *Deliberacions*, volum 108, i a ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 216. Al final, reforça les seves conclusions amb «autoritats» d'aquells segles: E. Gilibert Bruniquer, J. Rebullosa, Andreu Bosch, Joan Pau Xammar i Antoni de Capmany (23-24). — J. P. E. [1862

Michel ZYLBERBERG, *Huguet i Dupré, una societat comercial de Barcelona (1796-1808)*, dins «Recerques», 12 (1982), 91-116.

Presentats els protagonistes, Narcís Huguet i Narcís Dupré, l'autor, a base de la documentació conservada en l'AHCB, *Fondo Comercial*, completada amb la de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i de l'Arxiu Històric Provincial de Lleida, *Registre de les hipoteques i Protocols notarialis*, reconstrueix la constitució de la societat, la seva vinculació amb el grup de Jacques Durand, de Montpeller, els camps on actuava, les dificultats produïdes per les guerres contemporànies, els beneficis i la significació social dels dos propietaris en el marc de la burgesia barcelonina del pas del segle XVIII al XIX. — J. P. E. [1863]

Gaspar FELIU I MONTFORT, *El règim senyorial de Belianes a l'edat moderna*, dins «Recerques. Terres de Ponent», V (1983), 97-102.

Intent de reconstruir la llista de drets senyorials i allò que cada un d'ells fruitava al senyor, a base d'un capbreu, la localització del qual no és indicada, de 1659, en el qual, de més a més, hi ha notícia d'un plet i d'una concòrdia entre dues institucions eclesiàstiques que es discuteixen el senyoriu sobre el poble. — J. P. E. [1864]

Primitivo J. PLA ALBEROLA, «Capítols de nova població del lloch de Benazau, 1611», dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 39 (1983), 125-155.

Expulsats els moriscs del Regne de València l'any 1609, calgué repoblar les poblacions desertes, cosa que es realitzà l'any 1611 al poblet de Benassau. L'autor analitza la nova carta de població agrupant els trenta-cinc articles en els principals temes i esbrina sense arribar a conclusions precises, si les càrregues imposades als nous pobladors eren més pesades que les que havien de portar els sarraïns. Les pp. 137-149 contenen la transcripció dels capítols, ordinacions, pactes i convencions entre senyor i pobladors, d'Alcoi, Arxiu notarial, *Onofre Cantó 1611* i les pp. 150-155 una modificació dels capítols anteriors, pactada l'any 1613, d'ibid., *Onofre Cantó 1613*. — J. P. E. [1865]

Antoni LÓPEZ I QUILES, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *La demografia com a pretext. Notes sobre el Benetússer modern*, Benetússer 1983, 102 pp.

Igual com d'altres treballs locals dels mateixos autors, aquest intenta de sotmetre a la prova de la realitat local les tesis historiogràfiques generals sobre l'evolució de l'antic Regne de València (11). De fet, servint-se de les dades demogràfiques com de fil conductor, apleguen les notícies esparses en obres ja publicades i en fons arxivístics tant de València com de fora, ací sobre la població de Benetússer des del s. XVI a l'actual, començant amb unes pàgines dedicades a exposar l'evolució del nom a partir del *Llibre del repartiment* (19-22). Recordada la participació del senyor del lloc, Giner Rabassa de Perellós, en la lluita contra els agermanants (26-30) a base dels paràgrafs que li dedica Rafael Martí de Vicianà, la notícia demogràfica simultània de l'expulsió dels moriscs és completada amb les dades contemporànies de l'erecció i dotació de la parròquia de Benetússer, transcrits en l'apèndix segon (89-92), de l'ARV, *Escrivanies de Cambra*, any 1708, expedient 36. Pere Joan Porcar i les seves *Coses evengudes...* posen el marc al segle XVII, en el qual tenim, fins ara inèdita, una relació nominal dels caps de casa (ARV, *Generalitat*, llibre 4826) (39-40) i un testament senyorial, en part transcrit com a mostra dels vincles hereditaris en la família dels Rabassa de Perellós (44-46), d'ARV, *Escrivanies de Cambra*, any 1762, expedient 30. Després de la Guerra de Successió

s'agraven les imposicions fiscals (47-54, a base d'ARV, *Escrivanies de Cambra*, any 1715, expedient 76), les formes de percepció dels drets eclesiàstics (54-58), a base d'ibid., any 1720, expedient 70. Diversos expedients del mateix fons, pertanyents a la segona meitat del segle, permeten de conèixer algunes de les propietats que gent de Benetússer posseïa en altres termes. Pel cens del comte d'Aranda, sabem que el 1768 la població tenia 338 habitants i que segons les dades d'Antoni Josep Cavanilles a final de segle podia haver arribat a 482 (66-71). L'apèndix primer (85-87) transcriu una sèrie de notícies sobre la parròquia, de Madrid, Real Academia de la Historia, ms. 9/5440 i el tercer la part central de l'inventari de béns immobles de Baptista Romeu, d'ARV. *Escrivanies de Cambra*, any 1785, expedient 104. — J. P. E. [1866

F[erran] OLUCHA MONTINS, *Carta de població de Benicassim y Montornés por la señora Violante de Casaldub, en el castillo de Benicassim, a 8 de diciembre de 1589*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 377-383.

Transcripció dels *Capítols fets e fèrmats, avenguts, tractats, pactats e concordats... en e sobre la població... de Benicassim e Montornés*, conservats a Castelló de la Plana, Arxiu Municipal, *Protocols*, Marc Arrufat. — J. P. E. [1867

Agustí ALCOVERRO I PERICAY, *La Bisbal d'Empordà durant la guerra de separació*, dins «Estudis sobre temes del Baix Empordà», 2 (1983), 141-182.

L'autor comença resumint la cronologia i les principals interpretacions històriques de la guerra dels Segadors. Analitza, després, la repercussió d'aquells fets a la Bisbal d'Empordà, detallant-ne els precedents, l'inici i el desenvolupament de la guerra, la qüestió dels allotjaments, els reclutaments de soldats, la hisenda municipal i la moneda batuda durant el període, la caritat pública, els problemes de la fam i de la pesta, la unificació de la vila i la universitat forana, els bisbes —senyors de la Bisbal— que se succeïren a remolc dels fets polítics i bèl·lics, el ferment religiós que covava dessora la revolta i unes dades aproximades sobre la influència de la guerra en la demografia de la vida empordanesa. A més de la bibliografia clàssica per al període, l'autor empra documentació de l'Arxiu Municipal de la Bisbal i en apèndix en transcriu quatre documents: un del 12 de juny de 1639, segons el qual es crea una companyia per a la campanya de Salses, provinent del *Llibre de Resolucions 1608-1652*; un del 21 de setembre de 1640 datat a Girona, que és una ordre de Josep Sacosta perquè els bisbalencs contribueixin a l'exèrcit català amb homes i diners i prové d'una carpeta de *Documents diversos 1600-1650*; dos més del mateix *Llibre de Resolucions 1608-1652*, de 21 d'agost de 1650 i 28 de febrer de 1658, en els quals el Consell de la Vila decideix de comprar blat i pren mesures sanitàries contra el flagell de la pesta. — J. de P. [1868

Josep RAHOLA I SASTRE, *La lleuda de Cadaqués*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 213-222.

Recopilació de dades sobre aspectes diversos de tal tribut com són el seu origen, l'extensió geogràfica a la qual era aplicat, mercaderies subjectes a imposició, intents d'enfranquiment, arrendataris i rèdits, tot a base de documentació inèdita de Sevilla, Archivo ducal de Medinaceli, *Sección de Ampurias* i de Barcelona, ACA, Cancelleria, *Registres* i *Generalitat*. D'aquest darrer arxiu hom assenyala, sense ulterior precisió, una *Averiguación de las rentas y vasallos, edificios y preminencias que ay en el condado de Ampurias* de 1564 (214). — J. P. E. [1869

Salvador BARDULET I PALAU-VILALTA, Joan BARDULET I PALAU-FOSSAS, *Sant Pere d'Aüira en el marc de Campdevànol*, Campdevànol 1983, 232 pàgines.

Les pàgines 177-178 ofereixen la transcripció del text llatí dels pergamins trobats respectivament els anys 1637 i 1656 en desmuntar els dos altars de santa Maria i major de l'església esmentada, amb la notícia de llur consagració durant el segle XIII. — J. P. E. [1870]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *El monestir de Sant Vicenç de Cardona al segle XI. Notes sobre la formació del seu patrimoni*, dins «Cardener», 1 (1983), 29-51.

Exposició de les grans línies de la formació del patrimoni rural de Sant Vicenç de Cardona i de les notícies que hom en pot deduir sobre la situació del camp en algunes comarques centrals de Catalunya el segle XI, a base de la documentació original de l'Arxiu de la Col·legiata de Cardona, ara en el parroquial de la mateixa vila, i de la transcrita o registrada per Jaume Pasqual en els *Sacra Cataloniae Antiquitatis Monumenta*, ara a Barcelona, BC, ms. 729 i en particular en el volum IV. Tretze documents d'ambdues procedències són transcrits en l'apèndix (42-51). Les pàgines 34-35 fan un esment particular de l'acta de consagració i dotació de l'església esmentada, publicada l'any 1978 per Cebrià Baraut. — J. P. E. [1871]

Montserrat CASAS I NADAL, *Aspectes demogràfico-familiars de la vila de Cardona a mitjants del s. XIV (1342-1383)*, dins «Cardener», 1 (1983), 53-68.

Exposició i gràfics de dades extretes principalment del *Manual de testaments (1373-1379)*, ara a Barcelona, ACA, Secció Notarial de Cardona 544, completades amb d'altres de procedents del *Llibre de núpcies*, ara a Barcelona, Biblioteca de la Universitat, ms. 1531, del *Llibre d'òbits (1363-1365)* de l'Arxiu Parroquial de Cardona, i de fragments de manuals de la Batllia de Cardona, ara a Barcelona, Arxiu de la BC. Els quadres i gràfics estadístics ocupen les pàgines 63-68. — J. P. E. [1872]

Antoni BACH I RIU, *Ordinacions de la Confraria de Sant Sebastià instituïda en l'església de Sant Vicenç del castell de Cardona*, dins «Cardener», 1 (1983), 77-89.

Presentació del pergami conservat a Cardona, Arxiu Parroquial 437, procedent de l'Arxiu de la Col·legiata de Cardona, resum del contingut tant sota el punt de vista del llenguatge (80) com sota el dels capítols (80-81) i transcripció dels *Capitula et ordinatio- nes confratrie sancti Sebastiani*, confirmats pel comte Joan Ramon Folc de Cardona l'any 1482 (86-88). La pàgina 83 ofereix fotografia del document. — J. P. E. [1873]

Montserrat CARBONELL I ESTELLER, *Plets i lluita antisenyorial. El ducat de Cardona a les acaballes del Antic Règim*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 265-278.

A base de catorze processos datats entre 1758 i 1825, actualment a l'ACA, *Reial Audiència, Processos moderns*, en els quals es discuteixen drets de lluíisme del duc de Cardona amb motiu de capbrevacions, l'autora, després de recordar la xarxa de l'administració de justícia en el ducat (267-269) i la mecànica de la capbrevació (269-271), exposa els punts més conflictius del lluíisme discutits en els plets, amb indicació, i de vegades amb transcripció de fragments, d'algun dels plets esmentats. — J. P. E. [1874]

Enrique GUINOT, *El problema de la renta feudal y los fueros. Un análisis de las cartas puebla del siglo XIII en el norte de Castellón*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 59-83.

Les primeres pàgines de l'article ofereixen com un butlletí bibliogràfic amb l'exposició del parer de diversos autors entorn del problema de la coexistència de furs aragonesos i catalans en l'antic regne de València, des de Roc Chabàs fins a A. Furió i F. Garcia (60-66). Després d'algunes consideracions metodològiques, l'autor estima «más coherente, por ahora, considerarlo como fruto de la propia contradicción del sistema a nivel de clase dominante feudal» (68) i així arriba a l'anàlisi de cinquanta-vuit cartes de població, de la Vall d'Uixó i Eslida cap al nord anteriors a 1308, ja publicades. Per a la seva anàlisi, l'autor distingeix entre les cartes atorgades a cristians (70-80) i les concedides a sarraïns (80-81) i en les primeres, les vuit procedents del rei (70-71), les vint-i-nou de senyors laics (71-75) i les vint-i-una de senyors eclesiàstics. El resultat de l'estudi és que, si són visibles les diferències en el punt de la pressió fiscal entre els senyorius eclesiàstics i els seglars, pel fet que els primers exigeixen més que els segons, no hi ha, en canvi, diferència notable produïda pel fur aragonès o català sota el qual es féu en cada cas la repoblació. — J. P. E. [1875]

José SÁNCHEZ ADELL, *Datos para la historia de la trashumancia ganadera castellanense en la Baja Edad Media*, dins «Primer Congreso II», 821-826.

Recull de notícies sobre el bessonatge entre Castelló de la Plana i Vila Real, d'una banda, i Terol i les seves aldees, de part altra, en l'intercanvi del pasturatge del ramats, problemes que sorgiren i transcripció de la carta reial de Jaume II en la qual el rei confirmava aquell intercanvi, procedent de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana, *Ganados* (825-826). — J. P. E. [1876]

Ferran OLUCHA MONTINS, *Dades per a la història de l'art a Castelló I. Argenters*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 503-516.

Recopilació de notícies relatives a argenters d'alguna manera castellanencs, existents en l'Arxiu Municipal de Castelló, seccions de *Protocolos notariales*, *Sagristeria*, *Llibres del consell*, *Dates i rebudes*, *Albarà de Santa Maria* i d'altres de menors. Les notícies són transcrites textualment i ordenades de manera alfabètica seguint el cognom (o el nom o motiu, en cas que el cognom no sigui conegut) dels vint-i-vuit argenters documentats durant els segles XVI-XVIII. — J. P. E. [1877]

Josep SARGUES, *Apunts històrics de la Catarroja set-centista*, dins *Premis Vila de Catarroja 1980*, Catarroja 1982, 107-182.

Recopilació de dades sobre la vila de Catarroja durant el segle XVIII i començament del XIX, amb particular atenció a la demografia i en especial al cens del comte de Floridablanca (119-120), al creixement de la superfície cultivable —unes 2.000 fanecades (122)—, als problemes socio-econòmics dels drets senyorials, de tanta incidència en la Guerra de Successió i encara vius en acabar aquell segle XVIII (129-155). Remarquem les pàgines dedicades a les deficiències pedagògiques (el 1786, el mestre de minyons era únic, igual com el 1665, tot i que el cens s'havia multiplicat per quatre) (157-159), a Josep Servès, catarrogí professor de filosofia en la Universitat de València, a Vicent Olmos i Claver, compositor (159-162), i a la transcripció d'una notícia de Catarroja i de la seva església procedent de Madrid, Real Acadèmia de la Història, ms. C-20 (163-169); i la informació d'haver-se salvat en l'arxiu de la vila un llibre de comptes del comú dels

anys 1655 a 1665 (177). Les pàgines 111 i 155 contenen reproduccions de plànols contemporanis. — J. P. E. [1878]

Francesc de ROCAFIGUERA I GARCIA, *Cinc documents de Centelles dels segles X i XI*, dins «Ausa», XI (1983), 77-86.

Els documents pertanyen a l'arxiu familiar de can Rocafiguera de Vic i són relatius a una propietat situada a Centelles (Osona). Dos d'ells són originals, dels anys 990 i 1064 i tres còpia feta l'any 1318 sobre originals dels anys 987, 1033 i 1040. L'autor en presenta el contingut (79-82) abans de transcriure'ls (82-86). Tres segueixen el mòdul de *Per banc (istam) scripturam* i dos el d'*Ego... impignorator (venditor) sum*. — J. P. E. [1879]

Josep M. SALRACH, *La Cerdanya entre l'antiguitat i l'edat mitjana. Aproximació al procés de formació, vigència i transformació d'unes estructures*, dins «Congrés Puigcerdà», 61-79; i dins «Quaderns d'estudis medievals», 1 (1980), 15-25.

Recopilació de dades sobre els habitants de la Cerdanya ofertes per historiadors antics (Ruf Festus Aviè, Sili Itàlic, Juli Cèsar, Ptolomeu, Plini, Estrabó, Marcial) i intent de reconstrucció de la situació social en els moments inicials de la Marca Hispànica a base de diversos diplomes carolingis, en els quals l'autor rastreja el pas de la propietat col·lectiva d'una «gens» a personal i privada del cap, d'on procedirien algunes nissagues senyoriales catalanes de l'època feudal. — J. P. E. [1880]

J[osep] M. FONT I RIUS, *Poblats i municipis a la Cerdanya medieval*, dins «Congrés Puigcerdà», 93-105; i dins «Urgellia», 1 (1978), 349-365.

Després de recordades les notícies existents sobre la continuïtat de nuclis antics, exposa la política reial de noves fundacions durant els segles XII i XIII a base de les cartes de població de Puigcerdà, Bellver i, en part, de Vilafranca de Conflent, amb el comú denominador de respondre a necessitats de defensa (96-99). Després exposa l'ordenació jurídica dels poblats establerts fins a la constitució de municipalitats, a base sobretot del *Liber extraneorum* de l'Arxiu Municipal de Puigcerdà i del *Llibre de privilegis de Puigcerdà*, ara a Barcelona, Biblioteca de Catalunya (99-102); els nuclis rurals seguirien a remolc i només assolirien graus més rudimentaris d'estructura, fortament controlats pels batlles (102-103). — J. P. E. [1881]

Maties DELCOR, *L'hospice et l'église Sant Vicenç de Pinsent à la limite occidentale du comté de Cerdagne*, dins «Congrés Puigcerdà», 48-60.

Títol i contingut ja conegut dels lectors d'ATCA, 2 (1983), 448, n. 588. — J. P. E. [1882]

Philippe ROSSET, *Culture et élevage dans la viguerie de Cerdagne à la fin de l'Ancien Régime*, dins «Congrés Puigcerdà», 195-206.

Exposició de l'estat de producció tant agrícola (principalment del sègol) com ramadera a la Cerdanya francesa entorn de 1780, començant amb les indicacions bibliogràfiques relatives al tema publicades des de darreries del segle passat i les de les fonts arxivístiques per al coneixement d'aquella situació, d'entre les quals destaquen els fons de Perpinyà, Arxiu departamental dels Pirineus Orientals, 1069-1070 i 2048-2049, sobretot

aquest darrer, font principal del present estudi, el qual s'ocupa també de les principals dificultats, com és ara les glaçades de maig per al sègol, les secades o les pluges excessives, i de la possible incidència en la producció esmentada de decisions polítiques com foren el fet de posar tanques als camps o l'augment del preu de la sal. Tots els temes són il·lustrats amb fragments textuais contemporanis. — J. P. E. [1883]

Alice MARCET, *La Cerdagne après le Traité des Pyrénées*, dins «Congrés Puigcerdà», 162-175.

Després de recordar les dificultats objectives que dificultaren la presa dels acords del Tractat dels Pirineus el 1660 i els problemes posteriors que obligaren la comissió de les dues parts a sojornar i a reunir-se de forma gairebé contínua a Figueres, l'autora es fixa en els que l'extensió de la jurisdicció del bisbe de la Seu d'Urgell a ambdues bandes de la frontera provocà a la Cerdanya, coneguts per la documentació de Perpinyà, Arxiu departamental dels Pirineus Orientals, amb el comú denominador que, per la part francesa, hom discutia l'exercici de la jurisdicció episcopal per part d'una autoritat no sotmesa al rei de França i demanava el nomenament d'un vicari general francès per a la Cerdanya meitat de França o almenys d'un oficial. Els problemes resultarien clarament individuables en un procés contra Rafael Prada, de Llívia, rector de Palau (arxiu esmentat, C 1363), en el qual és més visible la «catalanitat» de tota aquella problemàtica (172-174). — J. P. E. [1884]

Antoni PLADEVALL I FONT, *El deganat de Cerdanya. El panorama religiós de la Cerdanya a principis del segle XIV*, dins «Congrés Puigcerdà», 134-144.

Després de la presentació dels sis petits volums que contenen les anotacions de visita realitzada per Galceran Sacosta en nom de l'arquebisbe de Tarragona els anys 1312-1314, ara a Vic, Arxiu Capitular, calaix 31 (134-135) i de delimitar allò que en aquell moment era l'ardiaconat de la Cerdanya (135-136), transcriu dues anotacions relatives a Talló i a Baltarga (137), transcriu d'altres textos breus (assenyalem una fórmula popular de conjur, 138), dóna notícia de dos processos inquisitorials (138-139) i ofereix la llista de les cent sis parròquies visitades, amb indicació de la taxa pagada per la visita, cosa que permet de conèixer-ne els rèdits (139-143). — J. P. E. [1885]

Maties DELCOR, *Catàleg de l'Exposició de documents històrics de Puigcerdà i la Cerdanya*, dins «Congrés Puigcerdà», 13-18.

Després d'una breu explicació sobre les peces més importants exposades, segueix l'inventari de les quatre vitrines. La major part dels volums i documents exposats pertanyen, d'una manera o altra, a la nostra temàtica. — J. P. E. [1886]

Maties DELCOR, *Histoire et histoire de l'art en Cerdagne depuis un siècle*, dins «Congrés Puigcerdà», 19-32.

Butlletí bibliogràfic amb presentació de les obres que, ja a partir d'Onofre d'Ortodó i el seu *Dietari de les serimònies...*, datat el 1584, però en particular en els darrers cent anys, han aportat quelcom al coneixement de la Cerdanya. És destacable la informació dels autors dels comtats que han escrit en francès: Bernat Alart, Albert Salsas, Joan Sarrete, Josep Capeille. Al Principat destacaren Ferran Valls i Taberner, Jaume Martí Sanjaume, Josep M. Font i Rius i Pau Vila. Llurs obres són, de forma predominant i de

vegades exclusiva, edicions de textos o documents anteriors al segle XIX. — J. P. E. [1887]

José Antonio del POZO CHACÓN, *Primeros privilegios concedidos a Cervera*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 11-18 i una làmina.

Abans del resum de cada un dels tres documents (13-14), la introducció els col·loca en el context de la competència entre la casa comtal de Barcelona i els nobles locals, context que explicaria l'interès de la casa comtal a assegurar-se la fidelitat de poblacions com Cervera. Són transcrits en apèndix dos documents d'Alfons I concedint als habitants de Cervera de poder constituir «confratria» com els de Girona, de 1182 (15-16 i reproducció fotogràfica en la làmina primera) i una part del terme a vint caps de casa nominatius (1186) (16-17). El terç és l'extinció de quatre mals usos atorgada per Ramon de Cervera als habitants de la població el 1197 (17-18). Els pergamins originals pertanyen a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera i els respectius textos foren copiats en el *Llibre dels privilegis de Cervera*, del mateix Arxiu, *Fons municipal*. — J. P. E. [1888]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Les epidèmies a Cervera durant l'Edat Mitjana*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 39-46.

Recull d'una quarantena de notícies sobre pestes a Cervera entre 1372 i 1497, procedents de diverses sèries de l'Arxiu Comarcal de Cervera, *Fons municipal (Llibre de claveria, Llibre de consells, Llibre de records i crides, Llibre d'èpoques comunes)* i *Fons notarial (Manual de Pere de Solanelles)*. Remarquem el resum de les *Ordinacions contra la pesta* promulgades el mes d'abril de 1483 (43). Dues d'aquestes notícies ens assabenten de la repercussió de la pesta en les escoles de Cervera els anys 1384 (disminució d'escolars) i 1449, en què els mestres Pasqual i Serena [hi havia, doncs, escola pública per a nois i per a noies?] proposaren el tancament de les escoles mentre durés la pesta (40). — J. P. E. [1889]

Francina SOLSONA I CLIMENT, *La creu del camí de la ribera del Sió*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 47-51.

Notícia de l'existència a Barcelona, ACA, *Diversos 24*, i anàlisi del contingut de l'esborrany de contracte entre Francesc Oller, mercader espediciere de Cervera, i Pere de Vall-lebrera, picapedrer, relatiu a la construcció a Cervera d'una creu de terme el 1416. L'esborrany del contracte és transcrit en les pp. 50-51. — J. P. E. [1890]

R[afael] CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *L'arrendament i inventari del priorat cerveri de Sant Pere Gros (1418)*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 53-73.

Presentació del quadern de catorze folis, recentment ingressat a l'ACA, *Diversos 24*, lligall 1, doc. 74, el text del qual, tot i ésser bàsicament en català, és intitulat *Capitula arrendamenti domus seu monasterii sancti Petri Gros*, prop Cervera, i conté ultra els capítols o estipulacions de l'arrendament del priorat durant sis anys o esplets, ací transcrits (59-69), l'inventari realitzat amb motiu de la presa de possessió del nou arrendatari (69-73). Remarquem la descripció dels quatre volums destinats al servei litúrgic, existents en aquell temple, *Missal, Oficier santoral i dominical, Evangeliari i Epistolari* (70-71; cf. 57-58). L'autor en la introducció agrupa en temes semblants els capítols del contracte i els objectes de l'inventari, bo i subratllant que certs detalls de l'inventari ens permeten d'endevinar que la casa es trobava en plena davallada (55). [Una mínima indi-

ció: trobem dues vegades la frase «fer lo moviment del Corpus Christi al jorn del Divendres Sant», 57 i 70; potser, en comptes de «moviment» caldria transcriure «moniment», variant de «monument» encara viva en certes parts de Catalunya i, per tant, el 1418, també a Cervera]. — J. P. E. [1891

Joan-Genís GARCÍA I GIMÉNEZ, *Breu comentari d'un text jurídic del segle XV. El contracte de la creu de sant Nicolau*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 75-85.

El text jurídic és el contracte d'encàrrec de la creu de sant Nicolau de la confraria de preveres de Cervera, sembla de 1435, ja publicat per Agustí Duran i Sanpere l'any 1914 dins «Estudis Universitaris Catalans», reproduït ací (81-85) i comentat per l'autor sobretot en l'aspecte lingüístic (nivells fonològic-gràfic, morfològic, sintàctic, lèxic i semàntic) (76-81). — J. P. E. [1892

Josep M. RAZQUIN I JENÉ, *Un inventari de les campanes de santa Maria de Cervera de 1472*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó Pleyan), 429-435.

La presentació del document de Cervera, Centre Comarcal de Cultura, fons Dalmaes, procedent de l'antic Arxiu del Consell municipal, plec 23, núm. 12, proporciona a l'autor ocasió d'aplegar notícies sobre el campanar de Santa Maria de Cervera, sobre cada una de les campanes documentades i sobre d'altres extrems. La transcripció del document esmentat és a la pàgina 435. — J. P. E. [1893

Josep M.ª LLOBET I PORTELLA, *Relacions entre Cervera i Santa Coloma de Queralt (segles XV-XVII)*, dins «Recerques. Torres de Ponent», III (1982), 183-188.

Resum de les notícies sobre relacions entre les poblacions esmentades durant tres segles, recollides de l'Arxiu Històric de Cervera, *Llibre de consells*, *Registre de lletres*, *Llibre verd del racional* o *Lletres rebudes*. Moltes de tals notícies de relació giren entorn de perills de pesta o d'altres malvestats. — J. P. E. [1894

Jordi MORANT I CLANXET, *Una concòrdia entre Clarà i La Pobla de Montornés*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 2 (1980), 141-146.

Resum detallat de la *Concòrdia feta entre la Pobla de Montornés y Clarà*, amb el complement d'altres resums de l'*Acte de Clarà* i de la *Còpia autèntica de la confessió dels hòmens de Clarà treta del capbreu fet en lo any 1602*, amb les quals s'establien per escrit les relacions entre les dues entitats de població. Els documents són ara en l'arxiu de l'Associació dels «Amics de Montornés». — J. P. E. [1895

Pierre PONSICH, *Saint-André d'Eixalada et la naissance de l'abbaye de Saint-Germain de Cuixà (840-879)*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 11 (1980), 7-32.

Reconstrucció dels esdeveniments (un dels més determinants fou la riuada de la tardor de 878, que obligà a refer el cartulari) que acompanyaren l'envigoriment d'Eixalada i el definitiu enfortiment de Cuixà, a base de la documentació contemporània dels dos monestirs. La narració se centra en la figura de Protàsius i del seu grup, que vinculà les possessions familiars ancestrals (13), primer a l'abadia d'Eixalada (14-15) i després a Cuixà, convertit en abadia després d'aquella riuada (27-29). En fer testament el setem-

bre de 879 el ja abat Protàsius, l'abadia posseïa, entre d'altres béns, 30 llibres acabats (31). — J. P. E. [1896]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *El castell de Culla*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 237-241.

A base dels documents de donació de 1213 i de venda de 1303 i d'un trasllat d'un plet de darreries del segle XVI, existent a l'Arxiu Municipal de Culla, l'autor exposa el sentit de les diverses denominacions emprades per a designar la circumscripció i les seves delimitacions. — J. P. E. [1897]

Maria Mercè COSTA, *Notícia dels habitants de l'Espluga de Francolí a la segona meitat del segle XV*, dins «XVIII Assemblea», 107-118.

Presentació de dos fascicles contenint actes de capbreu, ara a Barcelona, ACA, Ordes religiosos i militars, Ordes religiosos, *Hisenda*, 537 i 538. El primer correspon a trossos de terra sobre els quals hi havia carregats censals a favor de Jaume Guerau i el segon és intitulat *Capbreu del benifet de la Sancta Trinitat*. L'autora recopila dades tant sobre la parròquia de l'Espluga de Francolí (108-111) com sobre la família i Jaume Guerau (111) i sobre les persones que figuren en els documents dels dos fascicles, trobades en fons diversos de l'arxiu esmentat. Dóna (111, nota 27) notícia d'altres tres capbreus de la comanadoria de l'Espluga, encara no inventariats. — J. P. E. [1898]

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *Un pintor milanès a Girona: Joan Baptista Toscano*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 295-296.

Giovanni Battista Toscano és documentat a Barcelona i rodalies entre 1606 i 1617, a Girona, en canvi, l'any 1599, on signà contracte, ací transcrit, de pintar el retaule de la Mare de Déu del Roser de la parròquia de Cartellà. Girona, doncs, era camí d'introducció d'artistes a Catalunya. El contracte es conserva a Girona, Arxiu Històric Provincial, *Protocols, Notaria 6*, vol. 599. — J. P. E. [1899]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Documentació del segle XVII sobre el pont de Sant Agustí*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 297-303.

Presentació (297-299) i transcripció (299-303) de quatre documents procedents de Girona, Arxiu Històric Provincial, *Protocols, Notaria 8*, vol. 522, relatius al contracte d'obra i a la col·locació de la primera pedra d'un pont, després no acabat, entre la porta de l'Argenteria i el convent de Sant Agustí. I'Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'actes* de 1692 ofereix documentació complementària sobre l'aportació de la ciutat a tal construcció (299). — J. P. E. [1900]

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *La construcció del campanar de sant Feliu durant el segle XVI*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 189-197.

La versió tradicional és que el campanar de Sant Feliu de Girona fou construït entre 1368 i 1392. L'autor corregeix aquell concepte demostrant, amb fragments de la sèrie *Visites Pastorals* o secció P de l'Arxiu Diocesà de Girona que el 1542 era una obra deixada, després que el 1532 s'hagués fet un intent fracassat de reprendre-la, represa que hom pot datar d'entorn de 1550. Les obres acabaren durant el darrer terç del se-

gle XVI. En apèndix, l'autor transcriu el contracte per a l'obra del campanar de 1532, de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, *Notaria 10*, volum 185, dos informes sobre condicions tècniques per a la represa, de 1536 i 1539 (ibid., vols. 195 bis i 201) i les anotacions de diverses quantitats pagades el 1571 per tal concepte, de l'Arxiu Municipal de Girona, *Manual del llibre major de la taula de canvi* (195-197). Remarquem la notícia que l'any 1532 hom havia comprat per a l'obra del campanar la pedra de l'edifici que abans allotjava les escoles velles de la Seu de Girona (192). — J. P. E. [1901

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *Notícies inèdites sobre els claustres de Ripoll, Palamós i Peralada*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 123-128.

Presentació i transcripció de quatre documents, el comú denominador dels quals és el fet que tres claustres foren acabats segles després d'haver estat començats, i quan l'estil arquitectònic imperant era un altre, respectant el corresponent estil inicial. Els dos primers documents fan referència al pagament de trenta columnes, amb els respectius capitells i bases, per al claustre de Ripoll l'any 1401, de Girona, Arxiu Històric Provincial, *Notaria 6*, volum 92. El tercer fa referència a Palamós i és de l'any 1596 (ibid., volum 583) i el quart a l'acabament l'any 1611 del claustre del Carme de Peralada (ibid., 128). — J. P. E. [1902

Antoni BACH I RIU, *Un poble de la Segarra: Granyena*, Solsona 1980, 100 pp i quatre làmines amb setze fotografies.

Narració de les vicissituds de la població, de la Reconquesta ençà, basada sobretot en l'Arxiu Diocesà de Solsona, *Granyena* i, en menor amplitud, en l'ACA, fons diversos. Són integrats en la narració fragments i àdhuc peces senceres, fins ara inèdites, d'entre les quals destaquen els versos *Ay, gloriosa verge del Camí...*, del segle XIV (17-18), l'avaluació de la major part de propietats del terme, procedent d'un manual de 1340 (23-26), un encant i un inventari de 1364 (30-31), els capítols d'arrendament de les herbes del terme i del servei d'assortiment de carn, de 1494 (32-34, on figura com a testimoni un Pere Lambart, estudiant), el reconeixement fet pel prior de Catalunya de Sant Joan de Jerusalem d'una sèrie de drets de la població l'any 1352 (34-35), l'acta de reconeixement d'obres realitzades en el castell el 1527 (41-42), el pressupost comunal, de 1618 (47-48), un problema de contraban de tabac el 1728 (53), la llista dels caps de casa proporcionada pel capbreu de 1682 (55-57) i fragments diversos relatius a confraries, en especial a la de Santa Maria del Camí (64-79, amb fotocòpia de la primera pàgina de les ordinations d'una fundació per a poncelles a maridar, de 1598, p. 65). Remarquem el fragment del document més antic escrit en català, de 1297, relatiu a drets econòmics d'una dona casada (61) i, en els dos apèndixs finals, una declaració senyorial del mateix any, negant que les declaracions de deutes fetes davant la cort de Cervera tinguin validesa a Granyena (93) i un reconeixement de deute per serveis fets a Santa Maria del Camí, de 1298 (94). — J. P. E. [1903

Josep M.ª LLOBET I PORTELLA, *Els habitants de Guimerà, l'any 1390*, dins «Recerques. Terres de Ponent», V (1983), 83-88.

Presentació, estudi comparatiu amb els fogatges del segle XIV i transcripció de les llistes de les cent cinc persones de Guimerà que reconegueren ésser deutores de Guillem Lambert, mercader de Cervera. El document es troba en l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, *Fons notarial, Jaume Ferrer 1387-1393*. — J. P. E. [1904

Gaspar FELIU I MONTFORT, *El règim senyorial a Guimerà al segle XVII*, dins «Recerques. Terres de Ponent», V (1983), 103-108.

Exposició dels drets senyorials i de les quantitats que proporcionaven als posseïdors de la senyoria l'any 1608, a base d'un capbreu de 1608, de localització no indicada. — J. P. E. [1905]

Vicente GARCÍA EDO, *Don Pedro, señor de Jérica, otorga carta puebla a los moros que habiten en la alquería de Leuxa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 499-501.

Transcripció del text, datat l'any 1346, conservat en l'ARV, Reial 611, i escrit en aragonès. — J. P. E. [1906]

José RABASA FONTSERÉ, Francisco RABASA REIMAT, *El suministro de agua potable a la ciudad de Lérida*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó Pleyan), 305-428.

En el curs de l'estudi són transcrits abundants frases originals de documentació antiga sobre riuades del Segre a Lleida (312-314), sobre les fonts de la ciutat a base de documents de l'Arxiu de la Paeria, *Llibre de notes antich per memòria* i de *Registres* diversos ja de finals del segle xv (317-331), sobre traginers d'aigua, pous, basses i cisternes, amb documentació del mateix arxiu i sèrie i de la de *Consells generals* des de 1351 (336-359), sobre canal, sèquies i abeuradors (360-390), amb notícies tretes de la sèrie *Pergamins*, del *Llibre verd menor* i amb transcripció d'un llarg extret dels *Capítols sobre la fàbrica y factura de la obra reste a fer en la sèquia de Segrià* de 1581 (369-371, del *Registre* 703) i dels dístics llatins de Baltasar de Riquer previstos per a la làpida de la capella de la presa de Pinyana l'any 1737 (376, del *Registre* A 483), sobre l'afer de la construcció d'un dipòsit general d'aigua durant el segle XVIII (391-400) i sobre el connex de la col·locació de canonades (405-406). Per això, ja a finals del segle XVIII, hom troba documentació sobre fonts derivades de l'esmentat dipòsit general (401-423; remarcuem a 408 la inscripció llatina de la font de la Seu nova, de 1789). — J. P. E. [1907]

Federico LARA PINTADO, *Documento del siglo XVII sobre la donación de unas reliquias de santos romanos al convento de Jesús de la ciudad de Lérida*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 269-274.

Presentació, transcripció (270-271) i reproducció fotogràfica d'un foli escrit pel notari barceloní, Francesc Rossines, de 1692, acta de donació de relíquies al convent lleidetà de Jesús. — J. P. E. [1908]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *El arcedianato de Ribagorza, dignidad de la catedral de Lérida*, dins «Ilerda», XLIV (1983. = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 235-244.

Després d'algunes notícies sobre ardiaconats de Roda i de Lleida (237-238), l'autor ofereix una transcripció del *Caputbreve sive memoriale fructuum et reddituum archidiaconatus Rippacurcie* de 1493, existent a Lleida, Arxiu de la Seu, *Llibre verd*, ff. 322 ss. (239-244). Calgué refer el capbreu perquè la documentació relativa a fruits i rèdits s'havia perdut amb motiu de la guerra contra Joan II. — J. P. E. [1909]

Gabriel ALONSO GARCÍA, *El último de Coma, maestro de la Seu Vella*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 163-169.

Presentació, transcripció de Francisco Castellón Cortada, traducció castellana i notes a una concessió d'establiment, pergami de l'Arxiu de la Seu de Lleida, carpeta de pergamins dels segles XII-XIII, 912, any 1264. [Pe:ò sembla que un «operariu sedis Ilerden-sis» no pot ésser confós amb un mestre d'obres, ans és el canonge que, en tant que representant del capítol regeix l'economia de les obres que es fan a la catedral i és responsable de pagar-les. De fet, mestre Mateu signa el document entre els canonges, tercer després del bisbe. Un canonge no és «mestre» d'obres ans de títol acadèmic, igual com pocs anys abans «mestre» Ramon de Penyafort a la Seu de Barcelona]. — J. P. E. [1910

M. Àngels SERRANO FLO, *L'estructura sòcio-professional de la ciutat de Lleida després de la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 321-325.

Resum de tesina de llicenciatura. L'autora només indica genèricament les seves fonts: «tota la documentació cadastral» (322). La conclusió és que Lleida era aleshores una població eminentment agrària i que tant el comerç com la indústria li eren subsidiaris (321-322). — J. P. E. [1911

Enric VICEDO I RIUS, *Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII*, dins «Recerques», 12 (1982), 57-90.

Estudi basat en documentació inèdita d'arxius tant lleidetans: de la Paeria (*Cadastrre, Confecciones sobre el término de Lérida de secanos y sotos* i registres diversos), de la Seu (*Llibres d'exàmens, Borradors dels grans*, etc.), Històric Provincial (*Cadastrre, Registres*, etc.) i de Protocols notariais (Protocols d'Ignasi Soldevila); com barcelonins: ACA (*Reial Audiència i Sant Joan de Jerusalem*) i Biblioteca de Catalunya (*Junta de Comerç*), d'on són transcrits fragments fins ara inèdits. L'estudi, després de sintetitzar les grans línies de l'evolució econòmica de Lleida durant el segle XVIII (57-61), exposa, amb l'ajut de cinc quadres, la relació dels diversos grups socials amb la terra conreable i regadiua, en particular amb l'arrancada i posada novellament en explotació (61-69), i la distribució del producte agrícola entre les diverses capes socials (69-79). En el darrer apartat, l'autor presenta amb detall algunes de les entrades del Col·legi de l'Assumpció per arrendament de tres finques, a base de documentació, ara conservada en l'Arxiu de la Universitat de Cervera (78-79, 85-87 i 90). — J. P. E. [1912

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Maçanet de la Selva*, [Girona 1983], 424 pp.

El llibre és constituït per breus capítols que presenten primer la geografia del lloc, la seva orografia i hidrografia. La part històrica és exposada en successió cronològica i les seves dades es basen en la documentació d'arxius, tant de Girona com de Barcelona. A partir del segle XIV són aplegades les notícies proporcionades per la sèrie de *Visites Pastorals* de l'Arxiu Diocesà de Girona, o pels *Llibres de sagristia* de la catedral de Girona (109, 143). És font particularment explotada el *Costumari* de l'Arxiu Parroquial de Maçanet de la Selva, escrit l'any 1385 per Francesc de Mugès (94, 105, 109-110, 155, 168-171). Ementem, encara, les concessions de mercat per Jaume II (172) i de fira per Joan I (177), la inscripció, traduïda al català, del sepulcre de Simó de Trilla (211-212, amb fotografia en la pàgina 213) i una sentència de 1657, reconeixent que la casa Puig de Maçanet era exempta de l'obligació d'allotjar tropes (243-244). Són recollits en apèn-

dix trenta-un documents anteriors al segle XVIII, els llatins amb traducció catalana. Molts d'aquests documents procedeixen de l'Arxiu Fidel Fita, d'Arenys de Mar. Són particularment interessants l'inventari de la torre de Cartellà (396-412) de 1575 i el contracte per a la dissecció de l'Estany, de 1703 (415-419), de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols, Francesc Bonaventura Torres, lligall 6, manual 14. — J. P. E. [1913]

M[iquel] BARCELÓ, *Sobre Mayúrqa* (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2), Ciutat de Mallorca 1984, 144 pp.

Aplec de setze articles escrits entre 1975 i 1983 i publicats en llocs diversos. Alguns d'ells ho foren ja en temps anteriors al moment en el qual s'inicien aquestes notícies bibliogràfiques: dos són de l'any 1975, *Comentaris a un text sobre Mayúrqa del geògraf al-Zubrí* (s. VI/XII) (27-34) i *Alguns problemes d'història agrària mallorquina suggerits pel text d'al-Zubrí* (35-53); un fou publicat l'any 1977, *La pretesa allusió a Mallorca i a Menorca en unes butlles dels papes Formós (892) i Romà (897) al bisbe Servusdei de Girona. Nota sobre la fabricació d'un «fet»* (7-12) i un altre el 1978, *Sobre la divisió administrativa de Mayúrqa* (89-95). Tres d'altres ja han estat resumits ací (ATCA 1 (1982), 330, núm. 36 i 2 (1983), 443, núm. 569 i 479, núm. 726). Els restants ho seran en el present volum, en el o els llocs corresponents. — J. P. E. [1914]

Miquel BARCELÓ, *Expedicions militars i projectes d'atac contra les Illes Orientals d'Al-Andalus* (Al-Jazà'ir Al-Sharqíya li-l-Andalus) *abans de la conquesta catalana* (1229), dins «Sobre Mayurqa» (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2), Ciutat de Mallorca 1984, 59-75.

Tesi contrària a la de Lluís Nicolau d'Olwer i d'Àlvaro Santamaria, els quals defensaven que la conquesta de 1229 hauria estat el coronament d'una sèrie d'intents anteriors, tots o la majoria de procedència catalana. Les tesis de Barceló són formulades en les pàgines finals (68-69). Les recolza en l'anàlisi dels successius textos d'origen cristià, relatius a les Balears, a partir de les butlles dels papes Formós i Romà, dels anys 892 i 897, i d'altres de posteriors possiblement falsificades, i sobretot en les dades del *Liber Maiolichinus*, dels *Gesta triumphalia per pisanos facta*, dels fragments genovesos relatius a les seves expedicions de mitjan segle XII, els quals atribueixen a Gènova àdhuc el protagonisme en la conquesta de Tortosa, tot i admetre que en el repartiment Ramon Berenguer rebé dos terços i Gènova només un (64). La principal dificultat catalana davant l'expansió hauria estat la demogràfica. En canvi, regularitzades les relacions de Gènova amb el Nord d'Àfrica, els mercaders genovesos realitzaren fortes inversions a Mallorca (més del 10 % del total protocolitzat pel notari Oberto di Mercato el 1182) (66). El darrer intent de conquesta anterior a 1229 procedí de Sicília el 1181 i és conegut per diversos *Annali* italians. — J. P. E. [1915]

M[iquel] BARCELÓ, *A Mayúrqa: Grups Makhzan i Ra'íya (segle VII/XII d.C.)*, dins «Estudis dedicats al professor Àngel Palerm», Barcelona 1984 i *Sobre Mayúrqa* (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2), Ciutat de Mallorca 1984, 121-127.

Valoració del *Llibre del repartiment* com a font de notícies sobre l'estructuració i el desenvolupament de la formació social mallorquina posterior a l'ocupació almoràvit i enumeració dels primers resultats de l'estudi del *Llibre* esmentat, des d'aquest punt de vista. L'autor estudia ací cinc parells d'explotacions agràries allí esmentades, els topònims de les quals són qualificats pels termes «makhzan» i «ra'íyya» (122). L'anàlisi de

les expressions on es troben les dues paraules permet a l'autor d'afirmar que llur «espai social és molt superior a les mitjanes d'alqueries i de rafals» i que «afecta les unitats bàsiques que organitzen i mantenen el treball social», molt probablement amb estructura clànica (123). Cal, però, seguir aportant elements que permetin de conèixer amb precisió el significat d'ambdues paraules (124). — J. P. E. [1916]

M[iquel] BARCELÓ, *Els de Marràqush, una immigració d'època almoràvit o almohad?*, dins «Estudis de Prehistòria, d'Història de Mayúrqa i d'Història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló Bordoy», Ciutat de Mallorca 1982, 137-148; i dins *Sobre Mayúrqa* (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2), Ciutat de Mallorca 1984, 117-120.

Les formes àrabs «m.r.jyn», únic antecedent plausible de Marraxi/Marratxí, i «s.k.ra», Sokora/Xocora, situat entre el torrent Gros i el de Na Barbara, durant el *Llibre del repartiment*, condueixen l'autor a concloure que un grup «Haskura» s'hauria establert a «Medina Mayúrqa» en passar les illes al domini almohad. — J. P. E. [1917]

Francisco SEVILLANO COLOM, *Mallorca y Valencia: relaciones marítimo-mercantiles en el siglo XIV*, dins «Primer Congreso II», 539-551.

Exposició de les dades contingudes en la sèrie *Guiatges* de l'ARM i en concret en els sis volums corresponents al segle XIV, començant per la tipologia dels assentaments (540), completades amb les dels cinc volums de la sèrie *Ancoratges* del mateix arxiu. L'exposició de dades és global per als anys 1300-1349 i particular per a cada un dels anys 1359-1361, 1375-1377, 1385-1390, 1393-1396 (542-548). Els resultats globals constaten una línia ascendent dels intercanvis comercials amb València durant la segona meitat del segle XIV, la importància constant del comerç amb les terres de sarraïns com també la indiferència de tal activitat al fet que la sobirania fos la dels reis de Mallorca o de Catalunya-Aragó (548-549). — J. P. E. [1918]

Josep Francesc LÓPEZ BONET, *L'estudi del delme recaudat (sic) per la Procuració Reial de Mallorca en el segle XIV i el seu interès respecte a l'aproximació a la conjuntura agrària*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», 39 (1983), 381-406.

En la segona meitat del segle XI el papa Alexandre II atorgà i Urbà II confirmà al rei d'Aragó la meitat dels delmes dels territoris conquerits als sarraïns, privilegi que fou aplicat a la conquesta de Mallorca (i és ací d'alguna manera transcrit a base d'una còpia feta al seu temps per Pere Miquel Carbonell, 404-406, ara a l'ARM, *Reial Patrimoni* 60). L'autor estudia allò que aquest privilegi fruità a la tresoreria reial durant el segle XIV, començant per indicar tant els historiadors d'època moderna, que se n'ocuparen, com la documentació relativa als conflictes amb l'autoritat eclesiàstica i als correlatius convenis de solució (282-284). L'estudi quantitatiu es basa en els volums de l'ARM, *Reial Patrimoni* (Llibres de rebudes) (3764-3822) amb l'excepció del 3781 (389). — J. P. E. [1919]

Sebastià RIERA, *El mostassaf i el control del consum (s. XIII-XVIII)*, dins «L'Avenç», 60 (maig 1983), 21-25.

Exposició de les característiques, tant generals com particulars per a algunes de les ciutats, del mostassaf en els Països Catalans a base dels diversos *Llibre del mostassaf* ja publicats, als quals corresponen, per a la ciutat de Barcelona i d'altres poblacions de Catalunya, les *Ordinacions d'En Santacília*. Al final (24-25), l'autor exposa el contingut

específic dels nostres *Llibre del mostassaf* i indica els exemplars coneguts fins ara. La institució morí a causa del *Decret de Nova Planta*. — J. P. E. [1920]

El monestir de Santa Maria de la Real, Ciutat de Mallorca 1982, 30 pp.

Presentació il·lustrada de l'antic monestir, tant en la seva història com en l'arquitectura de les seves diverses parts. En parlar de l'ordenament interior del monestir, hom esmenta les *Ordinacions* de 1618 de l'abat Pere Maians i les *Exhortaciones in regulam sancti patris Benedicti in capitulo quotidiano* de l'abat Guillem Riera, de darreries del segle XVIII (5). Hi ha, encara, sengles apartats dedicats a *El beat Ramon Llull a la Real* (15-17) i a la biblioteca de la Real i a les seves tres seccions: balear i lulliana, de ciències naturals i de ciències eclesiàstiques (19-20). — J. P. E. [1921]

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *Solemniades litúrgicas del convento de Santo Domingo de Mallorca (s. XV)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 449-470.

A base del volum intítulat *Liber primus scriptus ante et retro...*, ara a l'Arxiu Diocesà de Mallorca, MSL/175, del qual són transcrits alguns extractes, l'autor recull notícies sobre solemnitats particularment celebrades en l'església de Sant Domènec de Mallorca, amb especial atenció a l'orgue i a la litúrgia funeral (450-453). Segueix la transcripció de *Les sepultures de Malorque de personas de bé en l'any 1559*, del mateix arxiu, I/77-D/1 (453-454), la llista de donatius per a la construcció de l'orgue l'any 1415 (454-455) i els resultats econòmics de les almoines acaptades en la dita església els darrers dies de 1410, i els anys 1411-1417 i el primer mig any de 1418 (455-469). Remarque, en el darrer capítol, les quantitats recollides amb motiu dels sermons de sant Vicent Ferrer en l'església esmentada els anys 1413 i 1414 (460-461). — J. P. E. [1922]

Reis FONTANALS, *Els banys de Ciutat de Mallorca (s. XIII y XIV)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 511-516.

El *Llibre del repartiment del regne de Mallorca*, de l'ARM, esmenta dues vegades els cinc banys de la ciutat, dos dels quals són identificats. L'autora proposa la hipòtesi que els anomenats Balnearia/La Baniera podrien ésser els que es troben al carrer de Serra (513) i aporta documentació de segles diversos que permet de localitzar els que eren coneguts com a Banys d'En Granada en la illeta formada pels actuals carrers del Sindicat, Oli, Vallori i plaça de Palau i Coll (514). — J. P. E. [1923]

Gabriel LLOMPART, *La piedad medieval en la isla de Mallorca a través de nuevos documentos*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 229-267.

Presentació (229-245) i transcripció (246-267) de vint documents de naturalesa diversa i d'alguna manera relacionats amb el tema de la pietat. Els dos primers fan referència a una topada entre l'autoritat eclesiàstica i Ferran Valentí, pel fet que aquest era excomunicat (246-248). Els dos següents ens innoven de processos inquisitorials per causes de superstició sacrílega (241-242). Destaquen d'entre els altres, la crònica d'esdeveniments notables del pas del segle xv al xvi, del notari de Pollença, Joan Arquimbau (258-259), la donació de llibres del també notari Joan Castell al convent de Sant Domènec, de Mallorca, amb indicació d'alguns detalls d'aquella biblioteca; un dels volums contenia els *Evangelis en vulgar, ab glosa* (262-263), la descripció detallada d'un cerimo-

nial per a pregàries demanant pluja (266-267) i, sobretot, el *Miraculum grande...* de Nostra Dona del Portal, pel fet que l'autor de la narració escrita no és un genèric «un eclesiàstic de la diòcesis de Tarragona» (242), ans no res menys que Cosme de Montserrat, [un dels pares de l'actual Biblioteca Vaticana, home de confiança de Calixt III i futur bisbe de Vic. La llengua de la narració potser seria digna d'ésser estudiada sota el prisma de la presència d'humanisme classicitzant a Catalunya entorn de mitjan segle xv] (259-260); aquesta narració procedeix de Barcelona, BC, ms. 662. — J. P. E. [1924

Antonio CONTRERAS MAS, *Notas para la historia de la psiquiatría bajomedieval en Mallorca*, dins «XXVII Congreso», 56-63.

Les primeres pàgines recullen, de vegades de forma textual, les notícies ja publicades sobre el tema, en general a base dels casos que havien estat formalitzats jurídicament, d'entre els quals destaca el procés d'incapacitació de Jaume Ferriol l'any 1490 (57-58) o les anotacions d'ingrés en l'Hospital General «per follia» (58-59) o l'atenció a tals malalts consignada en els *Capítols de l'Hospital General*. En apèndix, ultra dos documents ja publicats per Joan Rosselló Lliteras i Gabriel Llopart, són transcrits les anotacions d'ingrés de folls en l'Hospital esmentat entre 1482-1484, de l'Arxiu de l'Hospital Provincial, *Llibre d'ingressos* H 1 (61-62) i les ordinacions relatives a l'atenció de tals malalts, de l'ARM, Gran i General Consell, *Actes* vol. 22. — J. P. E. [1925

Gabriel LLOPART, *Sagreriana minora*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 407-434.

Recull de notícies relatives a la història de l'art a Mallorca que gira entorn de la personalitat de Guillem Sagrera, basades en una recopilació de quinze documents, tots de l'ARM, del segle xv i, tret el primer, de la sèrie *Protocols* (416-434). Assenyalem dos testaments (422-425), i tres inventaris, tots tres en llengua catalana, un d'obra feta (421-422) i dos de béns relictos (425-431). Cal assenyalar en el testament de Guillem Moragues, que escull sepultura a la Seu de Mallorca, en la capella «qua transeunt euntes ad bibliothecam sive librariam dicte Sedis», notícia de l'any 1495 (424). — J. P. E. [1926

Antoni GILI FERRER, *La Cavalleria de La Punta*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 517-528.

Narració de les vicissituds per les quals ha passat, des de la conquesta de Mallorca, aquesta possessió del terme de Bellver, a base de documentació de sèries diverses de l'ARM, particularment de la sèrie de *Protocols*, amb transcripció d'algun fragment (522-524). — J. P. E. [1927

Llorenç FERRER I ALÒS, *L'avalot de les faves a Manresa. Un moment de la revolta de la terra, a Catalunya el 1688*, dins «Recerques», 11 (1981), 125-135.

Exposició dels fets ocorreguts a Manresa els dies 13-17 de juny de 1688 a base de quatre narracions conservades en l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa, lligall «Avalot de les faves», del *Llibre copiator de cartes 1688-1689* i del volum de Barcelona, BC, ms. 504 (125-130), fets interpretats en les darreres pàgines de l'article com a «avalot antisenyorial» (130-135). — J. P. E. [1928

Ramon GUILLÉN I ALAPONT, *Algunes notes al voltant de la Massanassa del segle XVIII*, dins «Massanassa a l'Edat Moderna. Aspectes socials i demogràfics», Massanassa 1983, 21-52.

Exposició de tres aspectes de l'existència col·lectiva: el senyoriu feudal del Marquès de Dosaigües (remarquem la notícia de la pàgina 21 sobre les poblacions tant valencianes com catalanes a les quals fa referència la documentació del dit marquesat); la demografia, basada en els diversos censos dels segles XVII i XVIII, en particular en el de Florida-blanca de 1787 (25-27); i, sobretot, el de societat i economia, basat en les dades proporcionades pel procés entre la població i el marquès esmentats, de 1757, entorn de certs drets feudals d'aquest, procés conservat en l'ARV, *Escrivanies de cambra*, any 1757, núm. 116, del qual són transcrits fragments diversos en el cos de l'estudi (29-41) i en apèndix, in extenso, alguns dels documents que hi foren integrats: còpies d'una concessió de Jaume I al moment del repartiment, 1238 (43-44), Capítols de Pere el Cerimoniós sobre explotació de certes parts marjalenques en l'horta i terme de la ciutat de València, de 1386 (44-48), alienació del senyoriu sobre Massanassa feta per Joan I a favor de Ramon Boïl, l'any 1392 (48-50); i renovació de la concessió de drets sobre la baronia de Bètera per part de l'orde de Calatrava a favor dels marquesos de Dosaigües, any 1633 (50-52). — J. P. E. [1929]

Joaquim LLOVET, *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII*. Premi Iluro 1979, Mataró 1980, 200 pàgines i 12 làmines.

Treball destinat a «estudiar com fou implantada i organitzada al segle XVIII la matrícula de mar... dins del marc de la província de marina de Mataró... creada per les ordenances del 1751... des del Montgat fins a Tossa» (10). La primera part, *La matrícula de mar* resumeix allò que fou aquesta institució en l'estat espanyol (17-43); conté un apartat sobre *La matrícula a Catalunya* (29-43), en el qual l'autor recull sobretot les dades de les successives revistes de matrícules de 1754 i següents, aplegades a Simancas, Archivo General, *Marina*, lligalls 193 i 300, dades que forneixen una primera informació de les diverses províncies de marina de Catalunya. La segona part exposa allò que fou *La matrícula a la província de marina de Mataró* (47-108). Comença recordant la impressió que l'activitat marinera de la contrada féu en els viatgers estrangers durant el segle XVIII (47-50) i els precedents de l'establiment de la matrícula i jurisdicció especial dels homes de mar durant el segle XVIII (50-52). Segueix l'exposició d'allò que representava la província de marina de Mataró, tant en els seus sectors del litoral (53) com en les diverses contrades interiors sobre les quals s'estenia la seva jurisdicció en allò que afectava l'atenció i explotació de boscos (53-55) i encara en el contingut humà sotmès a la seva jurisdicció, conegut per les revistes de matrícula ja citades (56-59); en aquest context és indicada una font autòctona de notícies, els manuals del primer escrivà de la província, Josep Serra, iniciats el 1752 (56). Les pàgines següents (60-86) ofereixen un resum, agrupat per conceptes, del *Reglamento de Navegación, Pesca, Carga y Descarga, Gobierno Económico de los Fondos Comunes a la Gente de Mar y Maestranza de la Provincia de Mataró* .. de 1773, obra de l'inspector Manuel de Zalvide, reglament completat per un apèndix, obra de Luis Muñoz de Guzmán el 1786, resumit en les pàgines 88-92; al final, aquest apèndix recollia notícies sobre diversos extrems relacionats amb la pesca i amb l'economia plural de les poblacions de marina, resumides ací en les pàgines 93-99. Dins aquestes pàgines destinades a resumir reglaments i apèndixs trobem notícies que encaixen amb la nostra temàtica, com és ara la referència a alguns capítols d'unes ordenacions sobre tributació a la confraria de l'any 1736 (78), a un reglament de 1735 sobre el cobrament del «cortó» amb el mateix destí (78, nota 64, d'ACA,

Arxiu de Protocols de Mataró, vol. 624), a uns estatuts per a la gent de mar d'Arenys de Mar, de 1585 (82), i al fet que el gremi del Masnou tenia al seu càrrec el salari del mestre d'escola (83). El cos del llibre s'acaba amb una secció d'annexos (111-193). Del segon, dedicat al tema de la pirateria i l'esclavitud i basat gairebé tot en documentació conservada en arxius locals (Municipal i de la basílica parroquial de Santa Maria, de Mataró; Històric d'Arenys de Mar), ens interessen les notícies sobre ordinacions, capítols o llibres de les confraries per a la redempció de captius de Mataró, Arenys de Mar, Blanes i Lloret (113-115), ja publicats o encara inèdits, les relatives a la defensa de les marines de Catalunya mitjançant fragata o fragates a càrrec de Mataró, Sitges, Vilanova i la Geltrú, Arenys de Mar i Lloret (116-119) i el resum de les dades contingudes en un fullotó, actualment a Barcelona, BC, Fulletons Bonsoms, 1042, *Estado por mayor de las embarcaciones más conocidas, que de pocos años a esta parte se han apressado por los corsarios Argelinos de las solas Ciudades y Villas marítimas de la Provincia de Cataluña...* (119-122). Ens afecta molt en particular l'annexe II sobre *Escoles de Pilotatge* (125-130) d'Arenys de Mar i de Mataró, amb notícies sobre llur origen arenyenc, el trasllat a Mataró per manament d'autoritat, llurs principals mestres i algunes de les assignatures que hom hi ensenyava; remarcuem la notícia sobre l'únic del *Examen teórico práctico que la Real Escuela Náutica del Gremio de Mareantes de la Ciudad de Mataró... celebrará el día 11 de septiembre de 1798...* (129, nota 13). De l'annexe III, *La construcció naval* (131-162), el qual exposa els aspectes diversos que hi conflueixen, ens interessa el fet de basar-se en la documentació dels museus locals ja esmentats i en la de l'AHPB; la indicació relativa al contingut de la sèrie *Funerària i cantars*, de l'Arxiu de la basílica parroquial de Santa Maria de Mataró (139-140 i nota 32); el resum de les *Ordinacions* del gremi de mestres d'aixa de Mataró, de 1786 (141-143), la transcripció d'un contracte per a la construcció d'una nau l'any 1767, d'ACA, Arxiu de Protocols de Mataró, M-2 (147-148), dos comptes de despeses per a la construcció de sengles naus, de l'Arxiu Històric d'Arenys de Mar, Protocols notariais, vol. 1115, i de l'AHCB, Fons comercial, ms. B 391 (150-152) i onze mostres de partícips o parçoners en la construcció de sengles naus, tretes de volums diversos d'ACA, Arxiu de Protocols de Mataró (154-161). De l'annex IV, *Patrons i capitans de la carrera d'Amèrica* (163-193) ens correspon destacar l'anàlisi del formulari de contracte de patronia (164-168) i la llista, agrupada per poblacions, de la nòmina de patrons de vaixells destinats a Amèrica, reconstruïda a base de volums diversos de l'AHPB, *Escrivania de Marina* (178-193). Les làmines ofereixen dotze reproduccions: tres plans o croquis, dues portades de publicacions, un ex-vot, les dues cares d'una medalla amb les corresponents inscripcions, i quatre certificats i fotografia d'un retaule gòtic de Calella, dedicat a Sant Elm, cremat l'any 1936. — J. P. E.

[1930]

Memòries de diferents resolucions i concòrdies de la confraria de la Minerva, dins «Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», 16 (abril 1983), 41-46.

Transcripció del calendari de celebracions i festes de la confraria de la Minerva o del Santíssim Sagrament de Mataró, tal com es feien l'any 1782. L'original es conserva a Mataró, Museu-Arxiu de Santa Maria, *Confraria de la Minerva*, volum intítulat *Llibre de Ordinacions y notícies per lo règimen y govern de la confraria de la Minerva, fundada en la parroquial Iglésia de la present ciutat de Mataró*, títol reproduït fotogràficament en la pàgina 43. Ha estat corregida lleugerament l'ortografia del text transcrit. — J. P. E.

[1931]

Núria TARRADELL-FONT, *Notícia del tresor d'asos de la República romana de Torelló d'en Cintes (Maó, Menorca)*, dins «Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans», 3 (1982), 201-206.

Les inscripcions de les 383 monedes, dues de les quals són ibèriques i una grega, figuren en la pàgina 203. — J. P. E. [1932]

P. de MONTANER, Aina LE-SENNE, *Explotació d'una possessió mallorquina durant la primera meitat del segle XVI: Son Sureda (Marratx)*, dins «Recerques», 11 (1981), 107-124.

Exposició dels diversos factors econòmics de propietat, explotació, producció i comercialització d'un predi agrícola, a base sobretot dels *Arrendaments de Joanot Sureda des de 1533 fins en 1540* i de la *Comptaduria de mossèn Joanot Sureda* i d'altres volums de l'ACV (sigla que correspon a l'Arxiu del Regne de Mallorca, segons 107, nota 1) o d'arxius diversos de Ciutat de Mallorca (Arxiu de Can Dameto de sa Quartera, Arxiu de Can Formiguera, Biblioteca Bartomeu March Servera). Són transcrits en els set apèndixs l'articulat d'un contracte i fragments d'anotacions econòmiques, tots de l'esmentat volum d'*Arrendaments* (122-124). — J. P. E. [1933]

Antoni LÓPEZ I QUILES, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Poble, població i poblament de Massanassa. Aproximació a la demografia i la societat de la Massanassa moderna*, dins «Massanassa a l'Edat Moderna. Aspectes socials i demogràfics», Massanassa 1983, 59-117.

Objectiu del treball és el de presentar una «síntesi que abrace aquelles notícies que tenint per eix la demografia ens donen un poc més de llum sobre la Massanassa de mitjans del segle XVI ençà» (60), a base dels diferents fogatges i censos moderns i d'altre documentació de l'ARV i del Archiv General de Simancas (61). El primer capítol aplega les dades sobre població en documents que van del *Llibre del Repartiment* a les darreries del segle XVI (63-65). Destaquen en el segle XVII —capítol segon— la *Relación de las casas de christianos viejos y nuevos que ay en la ciudad, villas y lugares deste Reyno de Valencia...* de 1609, any de l'expulsió dels moriscos (67-68) i el fogatge de 1645, destinat a les lleves per a l'exèrcit reial contra Catalunya amb motiu de la Guerra dels Segadors, conservat a l'ARV, Generalitat llibre 4826 (70); les dades demogràfiques són posades en relació amb les meteorològiques proporcionades per Pere Joan Porcar en les *Coses evengudes...* i amb les del malestar social, manifestat, per exemple, en el motí dels llauradors de l'Horta l'any 1664 (71). El capítol tercer comença recordant alguns factors determinants del segle XVIII (derrota d'Almansa i enfortiment del sistema feudal, explosió econòmica i demogràfica, construcció del nou camí reial vers Madrid), continua aportant el document de les expropiacions realitzades a Massanassa amb vistes al camí acabat d'esmentat (74-76, de Simancas, Archiv General, *Secretaría de Hacienda*, lligalls 909 i 910) i es dedica, sobretot, a reproduir i exposar les dades dels successius censos d'altres tants ministres borbònics i ies aplegades per Antoni Josep Cabanilles (76-84); les dades laborals de la documentació anterior són completades per les que l'ARV, Batllia, AA, núms. 1, 556, 557 i 657 proporciona sobre l'explotació de l'Albufera per part d'habitants de Massanassa (84-90), per les del plet sobre el senyoriu del marquès de Dosaigües (91-93) i pel certificat de terratinents dins els límits de l'Albufera ja abans de 1760 (94-96). Són transcrits en apèndix la còpia de la *Provisió sobre les terres de les marjals*, de Pere el Cerimoniós l'any 1386, d'ARV, *Escrivanyes de Cambra*, Expedient 116 (107-112), una notícia del lloc de Massanassa, posterior a 1752, ara a

Madrid, Real Academia de la Historia 9/5440 (112 [les dades de la qual semblen no haver entrat en l'estudi]), part de la llei sobre l'Albufera de 1761, de Simancas, Archivo General, *Secretaría de Hacienda*, lligall 127 (112-115) i el complement de la llei anterior, de 1767, del mateix fons, lligall 750 (115-116). — J. P. E. [1934]

Elena LOURIE, *La colonización cristiana de Menorca durante el reinado de Alfonso III «el liberal», rey de Aragón*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981 [1983]), 135-186.

La localització en l'ARM, *Contractes*, 349 i 352, de catorze documents reials de concessió de propietat a Menorca, datats entorn de 1290, ací transcrits (170-186) i analitzats sobretot sota l'aspecte econòmic (142-169), permet a l'autora d'arribar a la conclusió que no sembla respondre a la veritat la versió segons la qual Alfons III hauria estat poc curós d'assegurar els drets reials a l'hora de concedir propietat als pobladors cristians. — J. P. E. [1935]

José SÁNCHEZ REAL, *Las inscripciones funerarias de La Serra de Montblanc*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 2 (1980), 133-139.

Reproducció fotogràfica i transcripció de cinc inscripcions sepulcral, quatre de les quals són d'abadesses de La Serra i la cinquena incerta, totes dels anys entre 1303-1420. [La transcripció de la darrera sembla haver d'ésser diversa de la que proposa l'autor]. — J. P. E. [1936]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Los templarios de Monzón (Huesca). (Siglos XII-XIII)*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 39-40 (1981), 7-99.

Després d'haver recordat les circumstàncies històriques en virtut de les quals Montsó passà al senyoriu de l'orde del Temple, l'amplitud de la comanadoria i la llista de comandadors templers (10-14), comença la presentació i transcripció de documents conservats en el *Libro verde de Monzón*, actualment a Madrid, AHN, Órdenes Militares, Códices 597-B (i d'alguns de procedents del *Llibre verd* de la Seu de Lleida, 12, 73 i 81). Són escrits en llatí, fora d'alguns en català (30-31 i 50-51) i d'un fragment en aragonès (36). Giren entorn de la constitució de la comanadoria, d'una banda (15-33), de la comunitat única dels pobladors, de l'altra (41-43), i, en conseqüència, de les inacabables discussions entorn de drets, obligacions i concessions mútues, d'entre les quals destaca l'obligació d'host i cavalcada dels habitants de Montsó en relació a les autoritats del Temple (20-32), el dret d'escorxador (74-77), l'obligació de pagar la «cena regis» (39) i la concessió del pesatge o pes (80-83 i ss.). Sembla tenir particular interès demogràfic l'acta de reconeixement de senyoriu, de 1293 (55-59) per part de tots els caps de casa, entre els quals trobem un pergaminer (59). [Vegeu en la secció de «Recensions» d'aquest volum la dedicada a un altre treball del mateix autor]. — J. P. E. [1937]

Vicente DOMÈNECH, *El mas de Fra Ximeno*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 111-122.

Les pàgines introductòries contenen una recopilació de notícies relatives a les dues propietats del terme de Morella, Vilar de Nicolau i Alforre/Fra Ximeno, durant el temps que pertangueren al monestir de Rueda (Saragossa) i transcripció de dos documents, d'establiment de Vilar de Nicolau el primer, de l'any 1273, ja conegut (118-119),

i d'establiment d'Alforre/Fra Ximeno, l'any 1254 el segon, transcrit d'una còpia existent a Madrid, AHN, Clerecia, Benifassà, carpeta 422, pergami 12. La còpia és datada el 1339 (120-122). — J. P. E. [1938]

Antoni BACH I RIU, *Un poble del Solsonès: Olius*, Solsona, 1980, 80 pp.

Les notícies sobre la població d'Olius, aplegades ací, procedeixen en gran part de l'Arxiu Diocesà de Solsona, la majoria del seu fons de pergamins. Són transcrits els següents textos: *Carta de guiatge* del segle XIII, atorgada pel vescomte de Cardona a favor dels qui anessin a moldre als molins d'Olius, del *Llibre de lleis i costums* de Solsona (22-23), el resum d'un capbreu de Brics, de l'any 1258 (37-38), un decret de visita pastoral al Castellvell de Solsona, de 1582 (56-58) i la traducció catalana de l'acta de consagració de l'església parroquial d'Olius, de 1079. — J. P. E. [1939]

Juan Antonio RAMOS VIDAL, *Ubicación y extensión de una parte de las tierras pertenecientes a hospitales, hospicios, jesuitas, casas de misericordia, cofradías, capellanías, memorias y obras pías de la iglesia de Orihuela y su comarca (siglo XVIII)*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 39 (1983), 97-114.

Reconstrucció de les propietats d'institucions assistencials i eclesiàstiques d'Oriola en forma de quadres sinòptics, a base dels fons, sobretot notarials, de diversos arxius d'Oriola (Archivo Histórico de Orihuela, *Protocolos*; Archivo Municipal de Orihuela, *Actas capitulares*; Archivo de la Catedral de Orihuela, *Protocolos*; Archivo del Marqués de Rafal, *Protocolos*) i Dolores, Archivo notarial. — J. P. E. [1940]

Diego LÓPEZ OLIVARES, *Estudio sobre la demografía histórica de Oropesa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 359-367.

Exposició de les vicissituds que ha experimentat a partir de darreries del segle XVII la demografia d'Oropesa (Castelló de la Plana), a base de les dades de la Carta de població de 1589 i dels successius fogatges i censos. Remarquem la reproducció d'un llarg paràgraf d'Antoni Josep Cavanilles relatiu a les causes de certes mortaldats sofertes per aquella població (363-364). — J. P. E. [1941]

Roser VILARDELL, Jordi PONS, Ignasi PUIG, *Bibliografía del Pallars*, dins «Urgellia», 5 (1982), 445-474.

La bibliografia és dividida en tres grans seccions: Prehistòria, Edat Antiga i de l'Edat Mitjana ençà. Ja a partir de l'Edat Antiga, almenys, molts dels títols cauen en el nostre camp, de vegades apartats sencers, com és ara el de fonts en la secció tercera (453-456). També hi ha molts títols que ens interessen en les seccions d'Història (469-462), Religió, Dret, Geografia, Demografia i Economia (464-468), Lingüística (470-471) i Literatura (474). — J. P. E. [1942]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *L'Orde de l'Hospital al comtat de Pallars (segle XII). Notes i documents*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981 [1983]), 221-251.

Presentació, estudi i transcripció (236-251) de vint-i-un documents, dels anys 1139 al 1195, relatius a la comanda hospitalera de Santa Maria de Susterris, només set dels

quals havien estat publicats per Joaquim Miret i Sans (sis) o per Josep M. Font i Rius (un). Tots són ara a Barcelona, ACA, *Sant Joan de Jerusalem*, secció 1.ª, armaris 1 i 2. Després d'un aplec de notícies sobre l'església (221-223) i el castell de Susterris (223-224), l'autor estudia el contingut dels documents en tant que font per al coneixement de la formació d'un patrimoni agrícola i ramader procedent de donacions dels comtes o de particulars o de compres (hom pot veure els quadres sinòptics en la pàgina 25). Interessa en particular al nostre tema no sols la presència de «scriptores» diversos (Guillelmus, Arnallus, Petrus Guidonis, Bernardus, Amatus), ans encara la d'un «Arnallus, gram(m)aticus et iudex», membre de la comunitat d'hospitalers (246, doc. 14) i la d'un «Bernardus, lector» (242, doc. 9. D'altra banda, si els primers formularis encara semblen repetir l'*Ego... donator sum*, que ja coneixem dels primers temps de la reconquesta (cf. ATCA, 2 (1983), 399), en el document onzè (243) compareix l'incipit, constant en els quatre darrers, *Notum sit cunctis* o un de semblant. — J. P. E. [1943

Manuel J. PELÁEZ [ALBENDEA], *El seguro marítimo en Perpignan y Barcelona: análisis histórico jurídico de la institución en los siglos XV y XVI*, dins «106ª Congrés nacional des Sociétés savantes, Perpignan, 1981, philologie et histoire», Perpinyà 1982, 169-179.

La introducció recorda diversos punts en els quals el Consolat de Mar de Barcelona influí en la institució pariona de Perpinyà durant el segle xv (169-170). Més en concret, les disposicions sobre assegurances vigents a Perpinyà reproduïen el text de les de Barcelona de l'any 1484, amb poques variants, com el pròleg (171). L'autor analitza aspectes diversos de la normativa tant perpinyanesa com barcelonina (nomenament dels jutges, garanties processals, execució immediata de la sentència relativa a l'assegurança, moment en què s'ha d'efectuar el pagament de l'assegurança, fiances i interessos, garantia de la signatura de l'assegurador, participació de l'assegurat, etc.). Una diferència significativa entre les dues normatives es troba en el destinatari de les multes per frau en el cobrament d'assegurança sense haver la mercaderia sortit de port emissor, multa que a Barcelona és dividida en tres parts i a Perpinyà reverteix tota a favor de l'assegurador. Pelàez defensa, contra Arcadi Garcia i Sans que la diferència no s'ha d'explicar per error de copista ans pel fet d'haver replantejat l'afer (173-174). Les *Ordinacions* de Perpinyà haurien estat publicades entre 1493 i 1498 (175). Les ordinacions perpinyaneses d'assegurances de la mar es troben a Perpinyà, Arxius departamentals dels Pirineus Orientals, *Fons de la llotja de la mar, Liber privilegiorum consulatus maris villae Perpiniani*. — J. P. E. [1944

Antonio JORDÀ FERNÁNDEZ, *Los establecimientos del real patrimonio en el siglo XVIII: los ejemplos de los monasterios de Poblet y Scala Dei*, dins «Butlletí Arqueològic», V època, 2 (1980), 159-171.

Després d'una primera part, en la qual l'autor exposa el concepte jurídic d'«establiment» o «enfiteusi» segons els historiadors o juristes actuals, explica, tenint en compte que les aigües eren a Catalunya propietat del rei, els tràmits seguits per a la concessió d'aprofitament d'aigües durant el segle xviii tant a Scala Dei com a Poblet, a base de la documentació conservada en l'ACA, Batllia General, Processos moderns, anys 1743 lligall 2, 1758 lligall 7 i 1760, lligalls 5 i 7 (168-170). — J. P. E. [1945

Àngel RODRÍGUEZ I CARREÑO, *Colons empobrint-se. Les relacions feudals en el territori de Pollença (Mallorca) sota el Temple (1298-1304)*, dins «L'Avenç», 62 (juliol-agost 1983), 17-22.

Intent de reconstrucció de la distribució i ús o destí de la terra que l'orde del Temple rebé com a botí de guerra a Pollença en el moment de la conquesta de Mallorca, a base de les dades que proporciona el *Llibre d'actes* [notarials?], ara conservat a Pollença, Arxiu municipal. L'exposició és completada amb diversos gràfics. El pas de l'estructura clànica a l'enfitèutica, amb la progressiva fragmentació de les parcelles, hauria iniciat el camí d'empobriment dels pagesos. — J. P. E. [1946]

Pierre GUICHARD, *El castillo y el vallé de Pop durante la Edad Media: contribución al estudio de los señoríos valencianos*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 2 (1983), 19-31.

Versions diverses, des de l'existència de dos castells fins a la de cap, circulen en relació al cim de Laguard, de Pop o del Cavall Verd, prop Murla. L'autor exposa els resultats de la seva recerca de documentació de la Baixa Edat Mitjana, sobretot en ACA, *Cancelleria, registres*. El «hisn» de Pop figura en el text àrab del pacte signat entre Jaume I i al-Azraq i la primera denominació cristiana, de 1258, l'anomena «castrum et villa» (23-24), denominació mantinguda fins a començaments del segle XIV, car el 1313 és substituïda per la de «castrum et vallem» (24). Del conjunt de documentació es dedueix que cal distingir entre l'antic castell de Pop, a finals del segle XIV encara no totalment abandonat (28), el poblat de Murla i el nou castell de Murla o de Puig d'Orba o Puig del Castellet (26-30). — J. P. E. [1947]

Llibre de Prades. Dades geogràfico-humanes de la vila de Prades per Ignasi PLANAS DE MARTÍ. *La cultura i les tradicions vilatanes* per TORRELL DE REUS, Prades 1982, 198 pp.

El llibre conté un apartat, el segon, intítulat *Notes històriques de la vila i del comtat*, en el qual, ultra algunes notícies sobre monedes ibèriques i llurs inscripcions, troba des en el terme, i sobre algun aspecte de la dominació musulmana, aquestes darreres extretes de B. J. Llobet, *Recopilación o inventario de los papeles, autos y escrituras del condado de Prades*, de 1667, encara inèdit a Sevilla, Archivo Ducal de la casa de Medinaceli, hom posa més atenció en la carta de població atorgada per Ramon Berenguer IV el 1159, parcialment transcrita a base d'una còpia notarial del segle XVII ara a Reus, Arxiu Municipal, *Secció Històrica*, lligall Municipi (privilegis, jurisdicció, senyories) (65-71); en el document d'erecció del comtat de Prades el 1324, l'original del qual es troba en l'arxiu esmentat dels Medinaceli, *Sección Prades*, lligall I, núm. 1, registrat a l'ACA, Canc., reg. 225 [remarquem que la fotocòpia de la pàgina 72 conté una nota preliminar de mà de Pere Miquel Carbonell] (71-78); i en l'acta de permuta dels comtats d'Empúries i de Prades, l'any 1341, d'ACA, Canc., reg. 1527 (79-86). Assenyallem, encara, les notícies sobre els fons documentals del comtat de Prades en l'arxiu dels Cardona a Arbeca (88-89), el regest i notícies de documents en l'Arxiu Ducal de Medinaceli (176-177) i la reproducció dels *Goigs de la Mare de Déu de l'Abellera*, de 1764 (118). — J. P. E. [1948]

Josep IGLÉSIES, *El poblament a les muntanyes de Prades*, dins «XVIII Assemblea», 19-33.

Exposició i estudi estadístic de les dades sobre població proporcionades pels successius fogatges i censos, de 1497 a 1970; les explicacions són acompanyades de sis quadres sinòptics. — J. P. E. [1949]

Marcel DURLIAT, *L'Arbre de Vie de Puigcerdà*, dins «Congrés Puigcerdà», 145-161.

Explicació de les pintures murals de la tercera capella de la banda nord de l'església de Sant Domènec, de Puigcerdà, inspirades en el *Lignum vitae* de sant Bonaventura de Bagnoregio (150) i de les quals són ací transcrites les inscripcions. Les explicacions desemboquen en la tesi que, durant la dinastia de Mallorca (1246-1344), els comtats de Rosselló i de Cerdanya estigueren àmpliament oberts a la influència francesa i que només a partir de la reunificació en Catalunya la influència italiana hauria substituït la francesa (160). — J. P. E. [1950]

Narcís SOLER I MASFERRER, *El cas de l'arrendament de tota la terrissa de Quart*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 177-187.

Per concessió de Felip II, la confraria de terrissaires de Quart tenia dret de decisió per majoria de vots en allò que afectés l'esmentada confraria, tal com consta en el *Llibre de la confraria de Santa Justa i Santa Rufina*, de l'Arxiu Parroquial de Quart (177-178). En ús de tal dret, la confraria prengué l'acord el 7 de novembre de 1678 d'arrendar tota la producció dels associats a un sol comprador (179-181), el qual immediatament apujà el preu de venda al públic, cosa que provocà la protesta dels jurats de Girona (183, amb transcripció de fragments del *Manual d'acords de 1678*, de l'Arxiu Municipal de Girona) i el corresponent plet davant la Reial Audiència del Principat (184-185). La part principal relativa a l'arrendament conté transcripció de pacte i capítols, de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, *Notaria 10*, vol. 530. — J. P. E. [1951]

Josep M. SANTAMARIA, *Una família riudomenca en la primera meitat del segle XVIII: la família Toda*, dins «Miscel·lània d'escriptors i estudiosos riudomens», Riudoms 1982, 55-62.

Presentació comparativa de la riquesa d'aquella família els anys 1724 i 1755 a base dels corresponents cadastres i del *Libro de alojamientos* de 1751 conservats en l'arxiu municipal de Riudoms. La pàgina 59 presenta una reproducció d'una pàgina d'aquest darrer. — J. P. E. [1952]

Miquel FORRELLAD I SOLÀ, *El draper Guillem Borriana clavari de la vila de Sabadell* (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach, XLIV), Sabadell 1982, 32 pp.

A base del procés suscitat contra els marmessors de Guillem Borriana l'any 1422, ara a Barcelona, Arxiu Diocesà, *Processos* (ací breument descrit, 3-4) i dels quaderns o manuals Borriana (de l'Arxiu Municipal de Sabadell?), comptes dels anys de la seva claveria (9-10), hom reconstrueix tant la família com la casa i l'activitat mercantívola del personatge esmentat, amb particular atenció a l'inventari dels béns relictes (14-15 i 22-28). Les darreres pàgines o apèndix IV (29-31) són destinades a fornir notícies sobre la restauració dels murs de la vila el 1374, amb motiu del pas de les Companyies Blanques de Bertran Duguesclin, amb còpia de fragments d'un *Llibre de la cort de Sant Cugat del Vallès* dels anys 1373 i següents, encara existent a l'Arxiu Municipal esmentat durant la dècada dels anys quaranta del segle actual. — J. P. E. [1953]

Miquel SÁNCHEZ, *Orígens històrics de Sant Cugat del Vallès (segles X-XII)*, dins «Estudis Santcugatencs», 1 (abril 1983), 59-72.

Sistematització de les dades esparses en els documents que formen el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* en tant que permeten de conèixer els diversos termes santcugatencs (59-65) i els elements diversos, tant físics com culturals, que hom indicava existents en tals termes (formes de cultiu, corrents d'aigua, estatges, parròquies i castells) (66-72). — J. P. E. [1954]

Octavi GALCERAN I SOLANES, *La Quadra de Vilanova, de Sant Cugat del Vallès*, dins «Estudis Santcugatencs», 2 (desembre 1983), 21-36.

Presentació del tema (21-22), descripció (22-23) i transcripció (26-36) del *Memorial en fet de la causa... sobre la jurisdicció civil plena de una pretesa quadra dita del Baró Palou, de Vilanova y de Sant Pere Octavià*, ara a Rubí, Museu, fons de manuscrits. El *Memorial... és resum d'una causa, de la qual s'esmenten les diverses parts i documentació antiga presentada. És datable dels primers anys del segle XVII i hom aporta el text d'una crida contemporània (24) com a element de datació.* — J. P. E. [1955]

Joan AULADELL I SERRABOGUNYÀ, *El frontal de l'altar de Santa Maria, del monestir de Sant Cugat*, dins «Estudis Santcugatencs», 1 (abril 1983), 21-34.

L'article explica, d'una banda, les vicissituds històriques d'aquella peça, sobretot les de la seva fuga a l'estranger en el segle actual (ara és al Museo Civico de Torí), i exposa, de l'altra, els diversos elements representatius dels quals consta, les inscripcions dels quals són ací transcrites, en la mesura possible (23-25). Alguna de les dades és de font inèdita, el *Catalogus abbatum monasterii sancti Cucuphatis Vallensis*, del segle XVI, ara a París, Bibliothèque Nationale, lat. 835 (22, nota 6). — J. P. E. [1956]

Josep CLARA, *Nicolau Matas, pintor de St. Feliu de Guíxols*, dins «Estudis sobre temes del Baix Empordà», 2 (1983), 125-139.

Amb documentació procedent de l'Arxiu Provincial de Girona, l'autor estudia breument la vida de Nicolau Matas, probablement gironí, però relacionat també i ben intensament amb St. Feliu de Guíxols, i ressenya les obres que se sap que va executar per a les esglésies de Santa Maria de Bell-lloc, Sant Martí de Fellines, Riudellots de la Selva, l'Hospital de Sant Feliu de Guíxols, la Seu de Girona i Sant Martí Sacosta. En apèndix publica quatre documents procedents de l'AHPG que són les concòrdies per a pintar els retaules de Sant Miquel de Santa Maria de Bell-lloc, el de l'església de Sant Martí de Fellines, els de Riudellots de la Selva i el de l'Hospital de Sant Feliu. Finalment, Clara dona el quadre de la nombrosa descendència de Nicolau Matas. — J. de P. [1957]

Lluís ESTEVE I CRUAÑAS, *Les creus de Terme de Sant Feliu de Guíxols*, dins «Estudis sobre Temes del Baix Empordà», 2 (1983), 81-123.

L'autor estudia 24 creus del terme de Sant Feliu ajudant-se principalment amb documentació dels segles XVII i XVIII de l'Arxiu Capitular de Girona, que cita fragmentàriament i només per tal d'establir l'existència i la ubicació de les creus, alternant de vegades amb cites de documents de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu. En apèndix reproduïx un document de l'AHMSF del 18 de gener de 1692, que és el testimonial del reconeixement per part de Llorenç Mercader, sagristà, Jaume Peraferrer, domer de

Santa Cristina d'Aro i Antoni Bover, rector de Castell d'Aro, de la Creu d'en Surià, la qual hi és descrita detalladament. — J. de P. [1958]

Benet JULIÀ I FIGUERES, *Notes guixolenques del segle XVIII*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 59-63.

Notícia global dels volums de Girona, Arxiu Històric Provincial, *Notaris, Sant Feliu de Guíxols*, de la primera meitat del segle XVIII i en particular dels del notari Jeroni Axandri, amb notícia de l'inventari de béns «post mortem» (61). Hom transcriu completa una acta notarial de cabuda de la mesura «mitgera», de 1745, conservada en el fons esmentat, vol. 440 (62-63). A l'interior de l'article hi ha una exposició de la lluita entorn de la vinculació de la notaria a alguna de les autoritats superiors (60) i la llista de notaris coneguts de 1338 a 1759 (62). — J. P. E. [1959]

Benet JULIÀ I FIGUERAS, *Notes guixolenques del segle XVIII (II)*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 357-362.

A base de documentació conservada a Girona, Arxiu Capitular, *Manuscrit de 1748*, inventari de la documentació de l'arxiu monacal de Sant Feliu de Guíxols; Arxiu Històric Provincial, *Protocols, Sant Feliu de Guíxols*; i Sant Feliu de Guíxols, Arxiu Històric Municipal, *Manuals d'acords, Cadastre* i d'altres sèries, reconstrueix, amb transcripció de fragments manuscrits contemporanis, alguns detalls de les defenses provisionals de la població esmentada (357-359), la configuració socio-econòmica del nucli urbà (359-361), dels ravalers (361-362) i de la resta del terme de Sant Feliu (362). — J. P. E. [1960]

Manuel RIU, *El monestir de Sant Llorenç de Morunys als segles X i XI*, dins «Urgellia», 5 (1982), 159-182.

Reconstrucció de la vida del cenobi durant els segles esmentats en el títol a base de l'anàlisi dels documents que hi fan referència, un per un. Els textos són, tal com és normal en aquests casos, només de naturalesa econòmica, i per això permeten, sobretot, de conèixer l'extensió de les propietats del monestir. Procedeixen de l'Arxiu Episcopal de Solsona, *Llibre del priorat de Sant Llorenç*, de l'Arxiu de la Catedral d'Urgell i de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, *Pergamins*. — J. P. E. [1961]

Manuel RIU I RIU, *Els Piquer de Sant Llorenç de Morunys i la Baronia d'Ancies*, dins «Cardener», 1 (1983), 69-75.

Reconstrucció de les vicissituds per les quals els Piquer de Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus passaren a la primeria del segle XVI de mercaders a barons per compra dels drets senyorials de la baronia d'Ancies, situada entre la dita població i Canalda, amb aplec de notícies sobre la família esmentada, tot a base de la documentació conservada a Sant Llorenç, Cal Baró, Arxiu de la baronia d'Ancies. — J. P. E. [1962]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *El Castellán de Amposta, de la Orden del Hospital, confirma la població de Sant Mateu*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 141-143.

Transcripció de l'acta confirmant les concessions de població i precisant que aquesta s'ha d'entendre «ad consuetudinem Ilerdensem». La transcripció és copiada de Madrid,

AHN, Órdenes Militares, Manuscritos de Montesa, 542-C, on porta l'epígraf de *Carta de la confirmació de la població de la vila de Sant Matheu, ab alsunes declaracions, feta per l'orde del Spital*. La confirmació és de 1274. — J. P. E. [1963]

Elena SÁNCHEZ ALMELA, *Nuevas aportaciones documentales a la historia medieval de la villa de San Mateo*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo. Boletín», II, 5 (1984), 57-66.

La Societat Castellonenca de Cultura posseeix un dels dos exemplars del *Llibre de privilegis* de Sant Mateu (Maestrat), el contingut del qual és ací resumit en apartats relatius a l'evolució urbana de la vila, la qual saltà fora del nucli primitiu, potser mossàrab, després de la conquesta cristiana, essent l'església gòtica arxiprestal i la plaça els punts més documentats (58-61), al bestiar i les pastures (61-62), als privilegis o franquícies de la vila (62-63), al mercat i fires, a la vinya i al vi, a la sal (63-64) i darrerament als tributs (64-65). — J. P. E. [1964]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *Sant Pere de Rodes i les seves esglésies*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 109-121 i 199-203.

L'expedició de Carlemany a Roncesvalles agravà les condicions de vida dels cristians sota els moros d'Espanya. Atala, amb el futur Agobard de Lió, en fugí i se'n vingué a terres de Peralada, on deixà les quatre celles de Sant Fruitós de la Vall de Santa Creu, de Sant Joan Sescloses, prop Castelló d'Empúries, de Sant Joan de Pineda i de Sant Pere de Rodes, celles que poc després passarien sota l'abat i monestir benedictí de Banyoles, havent fundat Atala el monestir de Sant Policarp de Razés. L'autor repassa de forma sistemàtica la documentació carolíngia dels anys 822-974 on les dites celles són esmentades. Sant Pere de Rodes només se'n destaca a partir de 944, en esdevenir monestir i tenir el primer abat, Hildesind, i obtenir l'any 974, ja arrodonit el territori i alguns drets, la confirmació de Roma mitjançant butlla de Benet VI (117). Un d'aquests documents, la donació de Gaufred o Jofre del 974 confirmada pel comte d'Empúries Ponç Hug IV, fou notarialment reproduïda l'any 1687 i ara és ací transcrita en traducció catalana (200-203). La còpia de 1687 és de l'Arxiu Parroquial de Cadaqués i ací n'és reproduïda fotogràficament la primera pàgina (200). — J. P. E. [1965]

Josep CALZADA OLIVERAS, *Sant Tomàs de Fluvià. La història. El monument i les pintures*, Girona 1983, 108 pp.

La primera part relativa a la història (19-51), es basa en les dades que proporcionen les visites pastorals practicades en l'església de Sant Tomàs de Fluvià pels bisbes de Girona, el resultat de les quals es conserva en l'Arxiu Diocesà de Girona, *Visites Pastorals*, i en d'altres volums tant de l'arxiu esmentat com del de la Seu gironina, d'aquest en particular l'obra de Sulpici Pontich, *Memoria omnium monasteriorum et ecclesiarum totius episcopatus Gerundensis* (27 i 40). Remarquem la fotografia de la làpida i inscripció relatives a la construcció de l'edifici del priorat de Sant Tomàs de Fluvià per Francesc Meià (33; i traducció catalana de la inscripció en la pàgina 34). La present reconstrucció històrica permet de rectificar versions inexactes d'altres autors. En el capítol destinat a explicar la significació artística de les pintures romàniques, hom troba, a partir de la pàgina 66, transcripció de molts dels textos que hi figuren. — J. P. E. [1966]

Carme BATLLE, Kàtia KLIEMANN, *Contribució a la història dels oficis a la Seu d'Urgell: els carnisseres (1250-1350)*, dins «Urgellia», 5 (1982), 221-279.

L'anàlisi de les dades contingudes en els manuals notariaus de testaments de l'Arxiu de la catedral de la Seu d'Urgell, núms. 448 (Jaume Moxela 1287-1291), 474 (Pere Rejola 1344-1349) i 453 (1327-1347) permet a les autores de reconstruir les llistes de carnisseres (221-223), d'aportar una sèrie de dades urbanístiques de La Seu d'Urgell, més precises per a l'escorxador i els seus encontorns (225-237) i una altra sèrie sobre les relacions econòmiques aplegades entorn del comerç de carns (238-246). Segueix un intent de reconstrucció d'un alberg de carnisser fort (246-254), de les relacions familiars (254-263) i de les devocions manifestades pels llegats religiosos (263-268). En apèndix són publicats tres testaments (272-274 i 278-279) i l'inventari dels béns relictos de Pere Vilella, de 1344, el qual presenta la particularitat de resumir tots els rebuts dels deutors que d'ell havien rebut préstecs, trobats en una caixa (274-278). — J. P. E. [1967

Carme BATLLE I GALLART, *Les relacions entre la Seu d'Urgell i Puigcerdà a l'edat mitjana*, dins «Congrés Puigcerdà», 112-123.

Exposició d'algunes notícies, considerades més importants (112), relatives a l'actuació de puigcerdanesos a la Seu d'Urgell i d'urgellencs a Puigcerdà durant els segles XIII-XV, basades en documentació encara inèdita sobretot dels arxius capitular (en especial el volum del notari Pere Rejola, *Testaments 1345-1349*) i municipal (en particular, *Llibre del consolat 1433-1506*). Són abundants les notícies relatives a persones que testaren entorn de la Pesta Negra, d'entre les quals hem de destacar la llista de llibres de Bernat Mauri (121-122). L'autora publica en apèndix el document relatiu a l'acusació de fabricar moneda falsa a càrrec d'un puigcerdanès i d'un urgellenc l'any 1312, de Barcelona, Arxiu Capitular, *Notari Bernat Vilarrúbia 1307-1312* (123). — J. P. E. [1968

Montserrat DURAN, *Les lleudes de l'Alt Urgell (s. XIII-XVIII)*, dins «Urgellia», 5 (1982), 207-220.

Ultra la lleuda de la Seu d'Urgell, única coneguda fins ara, hi havia a l'Alt Urgell les de Castellbò, Taús, Organyà i Estamariu o de la Quera. L'autora enumera la documentació principal relativa a cada una de les noves lleudes esmentades, en general d'ACA, *Batllia General de Catalunya, 2.ª cl.*, i transcriu les llistes de mercaderies obligades a tributació de Castellbò 1241 (213-214) i 1602 (214-216) i d'Organyà 1493 (216-217). Al final consta la llista de productes, els noms d'alguns dels quals eren fins ara desconeguts (218-219), amb les corresponents notes explicatives. — J. P. E. [1969

Montserrat CARBONELL I ESTELLER, *Els comunals i la societat pagesa. Un exemple de l'Alt Urgell (finals s. XVIII-principis s. XIX)*, dins «Recerques», 13 (1983), 123-132.

Notícia de l'existència d'un plet, amb més de sis-cents folis escrits, sobre l'ús de béns comunals (terra per a arrancar i aprofitament de boscos) dels pobles d'Alinyà i Perles. La primera part del plet correspon als anys 1791-1796 (125-126). Les següents pertanyen al segle XIX, encara que algun dels fragments transcrits fa referència a la situació dels segles anteriors (127). [No consta la signatura arxivística del plet, ans només que té el número 12.460]. — J. P. E. [1970

Josep M. SANS I TRAVÉ, *Notes sobre la plaga de la llagosta de 1686-1688 a Solivella (Conca de Barberà)* dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs n. 5», Montblanc 1983, 231-255.

A base del *Memorial dels troços de terra que en lo terme de Solivella estan molt inficionats de la llavò o cria de la llagosta (252-253)* i de les pàgines escrites per Joan Baptista Solanellas, *Nota sobre la plaga de llagosta al terme i lloc de Solivella (253-255)*, textos contemporanis de la malvestat conservats a l'Arxiu Parroquial de Solivella, *Manual notarial 1685-1694* i d'algun text complementari de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó* 458 (247) o de Calders (Bages), Arxiu de Can Serra, *Memòries d'un pagès de Collsacabra* (232), i d'altres textos o estudis ja publicats, l'autor reconstrueix tant la història de la plaga com els mitjans amb els quals aleshores fou combatuda i les repercussions tant socio-polítiques com sobretot econòmiques per a la gent normal d'una comarca de pagès. — J. P. E. [1971]

Concepció BALLART I MARSOL, *Les famílies de Solivella i les seves «valies» l'any 1721*, dins «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs», 1 (1983), 77-91.

Presentació del volum *Valies dels lloch y terme de Solivella en lo any 1721*, de l'Arxiu Històric Municipal de Solivella, mostra d'algunes de les anotacions que hom hi consignà (77-78) i reconstrucció tant de l'estructura material com de l'econòmica de la població de Solivella amb particular atenció a les dades relatives als béns dels senyors, els Llorach. Els dos apèndixs especifiquen la distribució de famílies per carrers i per avaluació de llurs béns, respectivament (84-86 i 87-89). Les dues pàgines finals ofereixen plànols. — J. P. E. [1972]

Josep M. SOLANES I FARRÉ, *L'església de Santa Maria de Solivella. Notes sobre la seva construcció (finals del segle XVIII)*, dins «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs», 1 (1983), 95-104.

Presentació de les dues fonts per al coneixement de la construcció de l'actual temple parroquial de Solivella: la taba o plec de condicions prèvies a l'adjudicació de l'obra, conservada en l'Arxiu Històric Municipal, i un petit plec de documents escadussers, de l'Arxiu Parroquial de la mateixa població (96), indicació de les vicissituds més conegudes, la majoria relatives a la financiació de l'obra (97-98), i anàlisi de les condicions d'adjudicació (99). La taba és publicada en apèndix (101-104); porta la data de 1769. — J. P. E. [1973]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, *Joan Castelló, solivellenc vassall de Santes Creus (1623)*, dins «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs», 1 (1983), 67-73.

Presentació del volum *Cartae precariae 1621-1623*, ara a Valls, Arxiu Històric Comarcal, c/. 17, núm. 61, el qual, amb d'altres volums del mateix fons com el *Capbreu de Forés 1621* (ibid., c/. 7, núm. 18), serveix de base a l'exposició de les relacions enfitètiques entre l'abat i el monestir de Santes Creus d'una banda, i Joan Castelló, pagès de Solivella, de part altra. L'estudi posa particular atenció a indicar les bases històriques del senyoriu de Santes Creus sobre la terra esmentada i a precisar els diversos drets senyoriais reconeguts en aquell acte de capbreu. — J. P. E. [1974]

Josep M. SANS I TRAVÉ, *Rivalitats entre Solivella i Blancafort per la preeminència al*

santuari del Tallat (segles XVII-XIX), dins «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs», 1 (1983), 37-63.

A base d'una antiga consuetud (41) l'autor reconstrueix la processó que els pobles de la comarca feien en dates diverses a la Mare de Déu del Tallat i a base del volum de Madrid, AHN, *Clerecia*, llibre 5.617 les vicissituds, memorial i sentències, a les quals donà lloc el fet que dues d'aquelles poblacions, Blancafort i Solivella, realitzessin la romeria el mateix dia (48-55). El volum de Tarragona, AHA, *Blancafort*, capsa 2, *Privilegis de lo lloch de Blancafort sobre la precedència en muntar a Nostra Senyora del Tallat...* permet de reconstruir d'altres anades per motius peculiars, com necessitat d'aigua en temps de secada o de remei en temps de pesta (42-46). Són transcrits, de més a més, la *Benedicció de les midas de Nostra Senyora del Tallat* (41, nota 4) i una estrofa dels goigs de 1763 (42, nota 5). — J. P. E. [1975]

Ramon PLANES I ALBETS, *L'activitat industrial a Solsona durant el segle XVIII. Una primera aproximació*, dins «Cardener», 1 (1983), 91-120.

Exposició de «les línies fonamentals del que constituï l'activitat industrial de Solsona al llarg del segle XVIII» (92), a base de dades recollides sobretot en l'Arxiu de Protocols de Solsona, *Secció històrica*, notaris diversos, i en d'altres de complementaris (Lleida, Arxiu Històric Provincial, *Cadastres*, 115; Bergús, Arxiu parroquial, *Circulars*, etc.), amb particular atenció a la indústria del ferro, posteriorment fonedissa (102 ss.). Són transcrits en apèndix un contracte de 1757, llogant una farga d'aram durant dotze anys (114-115) i les *Ordenanzas para los oficiales del arte de fuego*, de Solsona, any 1770 (116-120). — J. P. E. [1976]

Antoni FURIÓ, *Camperols del País Valencià. Sueca, una comunitat rural a la tardor de l'Edat Mitjana* (Col·lecció Politécnica 3), València 1982, 192 pp.

Refundició de la tesi de llicenciatura de l'autor (7), estudi fonamentalment de caire estructural perquè tracta d'observar i comprendre els mecanismes i el funcionament d'una petita comunitat en relació a la possessió de la terra i a les obligacions vassallàtiques envers la senyoria. L'estudi es basa en una sèrie de fonts de primera mà, de València (Arxiu del Regne, Arxiu Diocesà, Arxiu del Patriarca, *Protocols*) i locals (Arxiu Municipal i Parroquial de Sueca i Arxiu Municipal d'Alzira). Destaquen entre les fonts els *Pergamins* i els *Padrons de riquesa* de l'Arxiu Municipal de Sueca; l'autor dedica unes quantes pàgines a l'exposició i valoració dels darrers (179-185). Sobre aquesta base i sobre les fonts publicades per autors precedents d'entre els quals destaca A. de C. Burguera i Serrano, Furió reconstrueix la «creació» del terme de Sueca i la seva transformació en regadiu, realitzacions posteriors a la Reconquesta, amb la consegüent rectificació de la idea segons la qual els regadius del País Valencià serien obra dels moros (vegeu quadre a la pàgina 22), els orígens i formació de la «universitat» dels repobladors cristians i les seves relacions amb l'Orde, primer de Sant Joan de l'Hospital i després de Santa Maria de Montesa. L'augment de les exigències senyoriales, més suaus en els primers temps posteriors a la conquesta (165), presenta dos instants de victòria antipopular, els de la represàlia per les revoltes de la Unió (1348) i de les Germanies (1521). En el curs de l'exposició trobem notícia de volums diversos: *Llibre del cequiatge* elaborat l'any 1544 (30; cf. 35), el *Memorial dels mustassafs que han de fer les cèquies capdals* (30), el *Memorial de la nominació dels taxadors de les cèquies capdals* (31), les *Relacions dels cequiers* (38), la *Memòria e ordinació dels clams que ha de pagar lo tauleger...* (39) i uns perduts *Capítols per los quals se ha a regir e governar la univer-*

sitat de Sueca (155). L'any 1453 hi havia un mestre d'escola, quatre notaris i un escrivà (145). — J. P. E. [1977]

Josep Lluís FOS I MARTÍ, *Negres i esclaus a Sueca en la segona meitat del segle XVI*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 147-161.

Recull de notícies extretes dels manuals de l'Arxiu de Protocols Notarials de Sueca, recopilades en les pàgines de notes d'aquest article, moltes vegades amb transcripció de text, en alguns casos «in extenso». — J. P. E. [1978]

Josep M. SANS I TRAVÉ, *La làpida sepulcral de Ramon Berenguer de Llorac a la «Capella nova» del santuari del Tallat*, dins «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs», 1 (1983), 19-33.

La troballa d'una làpida sepulcral al santuari del Tallat, l'únic signe d'identificació de la qual era un escut amb llozer pertanyent als Llorac, senyors de Solivella, porta l'autor a preguntar-se a quin dels esmentats Llorac correspon i, a base de documentació (sobretot testaments, en part transcrits) de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, *Pere Fitor, Segon llibre de testaments, Miquel Vives, Liber testamentorum* i *Josep Cols, Primer llibre de testaments*, i de Madrid, AHN, Clerecia, *Pergamins*, carpeta 1014 i d'altra documentació ja publicada, exclou que es tracti d'En Lluís II de Llorac († 1582) o d'En Lluís I de Llorac († 1509) i es decanta per Ramon Berenguer de Llorac, principal impulsor de la Casa del Tallat, construïda durant la segona meitat del segle xv, el qual encara durant el segle xviii constava documentalment soterrat en l'esmentat santuari (24). Les pàgines finals relaten les vicissituds de la seva gestió i els problemes que aquesta creà davant el monestir de Poblet. — J. P. E. [1979]

Emma LIAÑO MARTÍNEZ, *Un estudio de fisonomía urbana: el proceso constructivo de los templos góticos tarraconenses con motivo de la peste de 1348*, dins «Universitas Tarraconensis», IV (1983-1984), 71-82.

L'estudi exposa la incidència de la Pesta Negra de 1348 en la construcció dels temples gòtics tarragonins, basant-se en les afirmacions d'historiadors com Josep Blanc o Lluís Pons d'Icart o en documentació d'arxius, tant ja publicada (i potser posteriorment perduda) com és el cas de Santa Coloma de Queralt i la història de Joan Segura i Valls, com encara inèdita a Tarragona mateix, Arxiu Històric Provincial, Fons de Santa Coloma de Queralt, *Testaments*, caixa 59 (81), o a Madrid, AHN, *Clero*, carpeta 2482. Les quatre grans obres ací esmentades, façana de la Seu de Tarragona, esglésies de l'Espluga de Francolí, Montblanc i Santa Coloma de Queralt restaren aturades durant un període més o menys llarg, i el cimbori de l'església de Poblet fins als nostres dies. — J. P. E. [1980]

Roser LOZANO I DÍAZ, *Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població d'antic règim*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 307-314.

Resum de tesina de llicenciatura. Les seves fonts documentals són els llibres sacramentals dels anys 1597-1702 de la parròquia de Santa Maria de la Catedral de Tarragona; i de l'Arxiu Municipal, les actes del mateix període conservades en el *Llibre del consolat* i els *Llibres del tall* dels anys 1669 i 1715. L'autora arriba a la conclusió que a les darreries del segle xvii Tarragona presentava un espectre professional atípic d'allò que

calia esperar d'una ciutat de la costa, car seguia essent bàsicament rural i en segon terme pescadora (313). — J. P. E. [1981]

Josepa CARDÓ I SOLER, *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII* (Estudis Vallencs XIII), Valls 1983, 702 pp.

Només la part dedicada al segle XVIII pot ésser objecte de la nostra atenció, en la mesura en la qual s'hi reflecteixen uns textos contemporanis. De fet, trobem en el capítol III de la secció introductòria (65-91), unes pàgines dedicades a la situació dels arxius, sobretot municipals, dels pobles del Camp de Tarragona i un inventari de documentació diversa (67-71), molt més precisa en allò que fa als cadastres del segle XVIII (72-74). Aquesta documentació serà aplicada a cada un dels temes a través dels quals l'autora dibuixa en la primera part de l'estudi (105-195) els diversos elements que configuren la situació dels conreus al Camp de Tarragona durant el segle XVIII: terres arrançades de nou, cultius diversos, secà i regadiu. — J. P. E. [1982]

Luis NAVARRO MIRALLES, *Tarragona según la leva de 1754*, dins «Universitas Tarracensis», VI (1983-1984), 141-160.

Exposició estadística dels diversos estrats de la població tarragonina en aquell any, en cada un dels tres barris que es distingien en la ciutat, a base la *Relación por menor de las familias que componen el vecindario de la ciudad de Tarragona oy día 29 de mayo de 1754*, de l'Arxiu Municipal de Tarragona, *Actas municipales 1754*, i de la seva comparació amb d'altres documents estadístics del mateix segle. Remarquem l'absència total de mestres de qualsevol grau en el quadre sinòptic final (159-160). — J. P. E. [1983]

Josep M. MARTÍ I BONET, *La seu d'Ègara en els segles VIII i IX*, dins «Homenatge Bonet i Baltà», 19-39.

L'autor defensa la hipòtesi que possiblement existiren bisbes de la seu d'Ègara durant els segles VIII i IX, atès que consta fins al segle X l'existència de la seu esmentada (26), extrem aquest darrer documentat per instruments diversos, entre els quals destaca l'acta de venda conservada a Terrassa, Arxiu Històric, *Pergamins*, carpeta I, núm. 6, datada el gener de 991 i ací transcrita íntegrament (27-28, nota 19; el formulari de base és *Per banc scripturam*); també afirma que el capitular de Carles el Calb, datat a Tolosa de Llenguadoc l'estiu de 844, anava adreçat al bisbe d'Ègara, de la mateixa manera que al de Barcelona, extrem aquest darrer que consta pel fet que fou copiat al començament del *Liber Antiquitatum* de la seu de Barcelona (33-37); segons l'autor, els dos bisbes citats serien els jutges establerts en l'esmentat capitular per als judicis que no coneguessin d'homicidi, rapte i incendi; i que el capitular de 874, pel fet de pressuposar un conflicte de jurisdiccions episcopals «ens indica una certa pervivència de la seu d'Ègara i d'un possible bisbe» (38). — J. P. E. [1984]

Pergamins de la Cúria del castell de Torelló (segles XII i XIII) (lliurament núm. 1), Torelló 1983, [XII] i 116 pàgines.

El Museu de Torelló posseeix un fons de sis-cents cinquanta pergamins dels segles XII-XVII, rescatats en el moment en què anaven a ésser venuts a un antiquari. Hom posa a l'abast dels interessats el contingut dels 97 primers, corresponents als segles XII i XVIII. Els dos més antics han estat transcrits en llatí i traduïts al català, els restants han

estat objecte d'una traducció resumida, obra de Jaume Coll i Castanyer. La documentació ací donada a conèixer és de tipus econòmic, en general compra-ventes i establiments de propietats agrícoles en la rodalia. Només per excepció algun d'aquests documents arriba als encontorns de Manresa, concretament a Santpedor [aquesta és la població anomenada «Sancti Petri de Auro» en la pàgina 78 i no Aüira]. Ultra l'interès onomàstic i toponomàstic, alguns dels documents ací extractats confirmaran almenys que en la segona meitat del segle XIII la comarca d'Osona sofrí una crisi potser demogràfica, car els drets senyoriais hagueren d'ésser rebaixats (70-72, 78, 81). Assenyallem que un document de 1249, venda d'un censal, hagué d'ésser confirmat a Xàtiva per part de tots els membres d'una família d'emigrants a les terres conquerides de poc (49). — J. P. E. [1985]

Joan SURROCA I SENS, *Bibliografia de Torroella* (Publicacions del Museu de Montgrí i del Baix Ter. Sèrie Monografies, núm. 2), [Torroella de Montgrí] 1983, 152 pp.

Fitxa i resum objectiu del contingut d'uns sis centenars de publicacions «útils per fer conèixer qualsevol aspecte de la nostra realitat i que serveixin de base per a noves recerques» (7). Els treballs aollits i resumits han estat publicats fins l'any 1982. Són aplegats en dues seccions de «ciències de la natura» i de «ciències socials» (41-43) i molts d'aquests darrers d'entre els anteriors al segle XIX incideixen en la nostra temàtica. Les pàgines finals (145-151) són destinades a índex d'autors. — J. P. E. [1986]

Salomó MARQUÈS, *L'ensenyament a Torroella de Montgrí al segle XVIII*, dins «Festa Major de Sant Genís», Torroella de Montgrí 1983, 27-38.

Estudi basat en l'obra d'Antonio Espina, *Arte caligràfica ó elementos del arte de escribir para uso de los niños de la escuela pública de San Agustín de Torroella de Montgrí*, obra impresa a Girona a darreries del segle XVIII (fotocòpia de la portada en la pàgina 31), en el sil·labari-catecisme *Per lo ús del estudi públich del convent de PP. Agustinos de Torruella de Mongrí* (sic) reeditat a Manresa encara el 1817 (fotocòpia de portada en la pàgina 35) i en l'Arxiu Històric Municipal de Torroella de Montgrí. L'autor reconstrueix les llistes tant dels mestres de primeres lletres (32-33) com dels de Gramàtica (36) i publica els fragments relatius a algunes de les obligacions dels primers (29), bo i indicant l'existència de més documentació sobre el tema en l'arxiu esmentat. — J. P. E. [1987]

Jordi MIR, *Els noms de lloc del terme de Tremp i del seu agregat Claret*, Tremp 1983, 128 pp.

Llista de topònims existents en el municipi de Tremp, cada un dels quals és acompanyat de la respectiva localització geogràfica i arxivística. Per a aquesta darrera l'autor s'ha servit del *Llibre del cadastre de 1717* conservat en l'arxiu de la Casa de la Vila de la població esmentada i dels manuals notariais de l'any 1623 i de la darrera dècada del segle XVIII, de l'arxiu notarial del mateix lloc (13). — J. P. E. [1988]

D[omingo] FLETCHER, E[nrique] PLA, *Repertorio de Bibliografía Arqueológica Valenciana IX* (Servicio de Investigación Prehistórica. Serie de Trabajos Varios 78), València 1983, 366 pp.

Els autors han aplegat en aquest volum fitxes bibliogràfiques recollides entre 1978 i 1983, les quals porten la col·lecció del número 5051 al 6000. Moltes d'aquestes fitxes

cauen en el nostre camp, car una gran quantitat fan referència a monedes, en les quals és natural que hi hagi inscripcions. Però no essent possible de destriar les que en tenen de les que no, em limito a oferir aquells números, els títols dels quals certifiquen que hom s'hi ocupa de textos literaris o inscripcions: 5073-5, 5191, 5195, 5213, 5229, 5245-6, 5279-80, 5347, 5373, 5377, 5293-3, 5395-6, 5398-9, 5550, 5404-5, 5438, 5492, 5519, 5588, 5667-8, 5699-5701, 5710, 5713, 5736, 5743, 5761, 5844, 5862, 5885, 5902 (?), 5915-6, 5943-4, 5950-53 i 5955. — J. P. E. [1989]

D[omènec] FLETCHER VALLS, *Els Ibers* (Descobrim el País Valencià 14), València 1983, 112 pp.

Aquesta visió de conjunt d'allò que hom sap sobre els ibers, amb particular atenció a les deixalles del seu pas en el País Valencià, comença amb un apartat en el qual són exposades les notícies que proporcionen els escriptors grecs i llatins, primer sobre llur emplaçament i després sobre el nom, arribant a la conclusió que el significat més primitiu és el geogràfic, d'habitant a les vores d'un riu, d'on derivà vers el sentit cultural i ètnic, de poble amb característiques pròpies, escampat per la llengua litoral mediterrània oriental espanyola i del sud-est francès; i finalment en temps dels romans, tornà a tenir significació geogràfica, d'habitant de la península ibèrica (9-14). Segueix una exposició de l'estat actual dels estudis sobre el tema (15-21), una síntesi d'allò que hom sap ara sobre els orígens ibers (23-29), amb particular atenció a llur demografia, assentaments, necròpolis i aspectes econòmics (31-44), i als elements definidors d'aquella ètnia, com són la ceràmica, les eines de metall (moneda, per exemple), l'art i l'escriptura. En quant a la darrera, l'autor recorda l'existència de tres alfabetes i llur distribució geogràfica (tots tres conflueixen a València i el jònic és totalment valencià, de la zona Alcoi-Mula, 60), resumeix les grans etapes de llur descoberta des del segle XVI (62) i col·loca en 229 el nombre de textos descoberts fins ara en terres valencianes (65). Segueixen tres quadres: el dels signes de cada un dels tres alfabetes (66), el dels textos ibèrics trobats a València (67-68) i el dels ploms ibèrics valencians (69). Entre les pàgines 59 i 64, hom troba fotografies de la lauda ibèrica de Sagunt, del bronze de Sant Antoni de Betxí i del plom del Pico de los Ajos de Yátova i un dibuix del plom de la Bastida de les Alcuses, de Moixent. Les darreres pàgines (73-109) presenten un per un els seixanta-set jaciments ibèrics valencians. — J. P. E. [1990]

Enric A. LLOBREGAT, *La geografia antiga valenciana i l'«Anònim de Ravenna»: Notes de lectura*, dins «L'Espill», 17-18, primavera-estiu 1983, 99-110.

L'*Anònim de Ravenna* seria un text «de data avançada, tot i que el nucli inicial es puga remuntar fins a l'època tetràrquica» (99), tan tardà que «l'anònim autor utilitzà alguna font geogràfica en àrab» (100), cosa que permet a l'autor d'identificar la «prouincia Aurariola» amb la comarca d'Oriola a través de l'àrab «Uryula» (100-101). Tal com diu l'autor, el punt més important d'aquesta relectura de l'*Anònim de Ravenna* «s'ha de veure en l'acceptació dels dos camins i de la inexistència de la mansió *Alterum/Alternum*, que tan sols significa l'*altra via*. La possibilitat d'identificar dues ciutats sota *Portum* i *Sucrone* és important i també la reducció més clara d'*Edelle* com a Elda» (109). La pàgina 108 presenta un mapa amb la trajectòria de la calçada en la nova interpretació. — J. P. E. [1991]

Arcadi GARCÍA, *L'enigma històric de sant Vicent de la Roqueta*, dins «L'Espill», 17-18,

primavera-estiu 1983, 113-126.

Els darrers autors que s'han ocupat de si abans de la conquesta de Jaume I, sant Vicent de la Roqueta era un monestir s'han manifestat més aviat escèptics (Antonio Linage Conde, Enric A. Llobregat, potser Robert I. Burns). L'autor reprèn el tema a base de l'anàlisi del document originari, ara a Madrid, AHN, Órdenes militares, *Uclés* (copiat en un *Cartulario del s. XII* del Archivo Catedral de Toledo, 115, nota 6), que considera autèntic, amb un únic punt dubtós, el de la data (1167 o, a tot estirar, 1168) (116). Segueix amb l'estudi del donant, els donataris i els béns donats (els termes de Fuentidueña i Estremera, vora el Tajo a l'actual província de Madrid), i arriba a la conclusió que «després d'aquella donació, si no immediatament almenys al cap de poc de temps, sembla que la totalitat d'aquells monjos valencians abandonà definitivament el monestir de Sant Vicent de la Roqueta, i se n'anà cap a Fuentidueña. I a València restà només l'església de Sant Vicent, amb la tradició o el record d'haver estat construïda en el lloc precís on havia estat sebollit el cos del sant diaca saragossà» (123). Deu anys més tard, el 1177, comencen els documents dels reis catalano-aragonesos relatius a Sant Vicent de la Roqueta i, només sis mesos després de conquerida València, l'arquebisbe de Tarragona precisava els drets de l'esmentat priorat en els actes funeraris, document ara a Madrid, AHN, Códices 1220 B (124, nota 31). — J. P. E. [1992]

Vicente FERRER OLMOS, *La primitiva parroquia de san Miguel, establecida en el barrio turolense de la ciudad de Valencia, y su desaparición al poco tiempo de la conquista*, dins «Teruel», núm. 70 (julio-diciembre 1983), 187-216.

Recopilació de notícies sobre aquell temple, inicialment ubicat en el barri del Carme, des del *Llibre del Repartiment* fins als escriptors dels segles moderns, bo i afegint-n'hi alguna d'inèdita de l'AHN de Madrid (197) i de l'ARV, *Clerecia*, llibre 2451 (215). — J. P. E. [1993]

Vicent S. OLMOS, *Els fonaments de l'Horta-Albufera contemporània*, [Catarroja 1983], 136 pp.

Estudi centrat en el segle XIX, que ha obligat l'autor, tal com diu ell mateix, a endinsar-se «en la situació del camperol hortolà de la nostra comarca a les acaballes del segle XVIII» (14). El recurs a l'etapa anterior és constant en l'apartat tercer, dedicat a *Les transformacions capitalistes al món hortolà* (65-99), apartat que estudia els efectes produïts per l'adopció de mètodes racionals en el conreu de la terra i altres usos agrícoles (66), mètodes que es concentren principalment en l'extensió del regadiu. Les referències són constants en la secció dedicada als aterraments de l'Albufera (67-77), començant per un quadre on consten els realitzats entre 1777 i 1797 (69) a base de la documentació de l'ARV, *Batllia-Albufera*, vint-i-tres registres entre el 353 i el 850, dins els quals cal remarcar la presència de nombre de *Memorials per a la venda de terres en els límits de l'Albufera* (71, nota 116). També ofereix documentació l'Archivo General de Simancas, *Secretaría y Superintendencia de Hacienda*, lligalls 751 i 752, sobretot el primer, d'on són transcrits els *Puntos indispensables para el mejor gobierno de los límites de la Albufera*, de 1774 (119-123). La pàgina 72 conté la reproducció d'un plànol d'establiment de terres, de 1777. — J. P. E. [1994]

Alfred AYZA ROCA, *La pesca en la València del segle XIV*, dins «L'Espill», 17-18, primavera-estiu 1983, 159-180.

Recopilació de dades sobre diversos aspectes de la pesca, amb indicació, en alguns casos, de fonts inèdites, com és ara el Comú de pescadors, sobre el qual hom en pot trobar en sèries diverses de l'ARV (*Reial* 611-614, 621 i 724; *Mestre racional* 8375-8480; i *Batllia* 10-13) (160); reglamentació de la venda de peix, en l'AMV, *Manual de consells* A-3, A-4, A-12 i A-18 (165-166); arts de pesca i ormeigs, en volums ja indicats de tots dos arxius (168); ictiònims, AMV, *Manual de consells* A-12, A-13 i A-18 (170); la llista alfabètica d'ictiònims és il·lustrada amb referències a vocabularis ja del segle XVI (171-179). En apèndix, l'autor ofereix una nova transcripció de la crida de 23 de juny de 1324, de l'AMV, *Manual de consells* A-1 (179-180), procurant d'evitar oblots i deficiències de la publicada l'any 1886 per Roc Chabàs. — J. P. E. [1995]

Marianne HÄUPTLE-BARCELÓ, *Getreideversorgung und Getreidehandelspolitik im Valencia des 15. Jahrhunderts*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», 30 (1982), 193-343.

Estudi del reformiment de gra a la ciutat de València i de la política mercantil vinculada al dit reformiment, basat sobretot en l'AMV, *Claveria comuna* i *Manuale de consells*, i també de l'ARV, *Mestre racional* i *Protocolos notariales*, d'on són reportats fragments amb molta freqüència i els quals serveixen de base per a l'elaboració dels múltiples quadres sinòptics inclosos en l'obra, la qual tracta successivament, després d'una presentació de la situació geogràfica i de la demogràfica de la ciutat en el segle XV, dels responsables de l'assortiment de gra, de les iniciatives preses a tal fi, del comerç de gra, dels punts d'importació, de la participació dels diversos grups ciutadans en l'aprovisionament i en particular de la funció de l'almudí, dels preus del gra i, més en general, de la política del reformiment de gra a la ciutat de València. Les set darreres pàgines contenen bibliografia sobre el tema. — J. P. E. [1996]

Miguel LLOP CATALÀ, *Fluctuaciones del florin en Valencia en el siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 727-738.

Recopilació de les dades relatives al valor real del florí d'or d'Aragó existents en l'AMV, *Claveria comuna* O i J i *Manuale de consells* A, en la qual, ultra la transcripció d'alguns documents els quals parlen de diverses equivalències, l'autor estableix la llista de canvis entre 1401 i 1500, amb la respectiva indicació de fonts (735-737). — J. P. E. [1997]

Giuseppe CONIGLIO, *Rapporto tra il regno di Valencia e Napoli nel secolo XV*, dins «Primer Congreso II», 739-747.

Recull de dades esparses sobre el tema del títol, començant per l'intent de matrimoni del fill Joan de Ferran d'Antequera, futur Joan II, amb Joana II, reina de Nàpols els anys 1414-1415 fins a la biblioteca del duc de Calàbria, traspassada a Sant Miquel dels Reis ja en ple segle XVI, passant per la cort del rei Ferrante i el seu bilingüisme italià-català i les relacions comercials de tot tipus, sempre a base de documentació ja publicada, algunes mostres de la qual són ací reproduïdes. — J. P. E. [1998]

M. D. CABANES PECOURT, *El estamento eclesiástico y los bienes de realengo en el reino de Valencia a mediados del siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 783-792.

Estudi realitzat a base de la documentació conservada en l'ARV sobre la imposició

de tribut d'host i cavalcada a la clerecia valenciana, decretada pel rei Alfons des de Nàpols el 1448 a fi d'enantar en la conquesta d'aquest regne. La documentació es troba en la secció del *Mestre racional*, volums 7915-7924 i 9861, el contingut dels quals és analitzat en les pàgines 783-784, i en la secció de *Cancelleria*, volums 487-489, 491 i 493-494. Hom resumeix de forma gairebé esquemàtica, la classe de béns declarats en aquell moment pels eclesiàstics (786-788) i la distribució geogràfica dels diversos estrats, d'acord amb llur potència econòmica (788-792). — J. P. E. [1999]

Vicenç M. ROSSELLÓ, *La percepció de l'espai urbà a la València de Joan Lluís Vives*, dins «L'Espill», 17-18, primavera-estiu 1983, 193-208.

La primera part de l'article és un itinerari biogràfic de Joan Lluís Vives, amb indicació de referències locals que hom troba en les seves obres (193-197). La segona aplega els records de València esparsos en els *Diàlegs*, sobretot en el XXII, intitulat *Leges ludi* i també *Varius dialogus de Urbe Valentia*, on són recordats quatre triquets dels existents a començos del segle XVI a València i un passeig de vesprada per València de tres amics lletraferits, un dels quals (Centelles) seria la personificació de Vives (199 i 201-204). El diàleg IV recorda el camí de casa a l'escola (201). La dedicatòria del *Somnium Scipionis* a Evrard de Marca, nomenat arquebisbe de València, és ocasió d'entonar les lloances de la ciutat idealitzada, de la qual resten presents a la memòria els aspectes alegres, lluminosos i dinàmics (205-207). — J. P. E. [2000]

Juan PIQUERAS, *La vid y el vino en el País Valenciano (Geografía económica: 1564-1980)* (Estudios universitarios, Serie mayor 1), València 1981, 344 pp.

L'obra, orientada a l'estudi de l'estat actual de la vinya, té una primera part (*Desarrollo histórico del cultivo de la vid en las comarcas valencianas*, 9-59) i el primer apartat de la segona (*El aguardiente: la expansión vitícola del siglo XVIII*, 61-75, encara que la realitat estudiada no es limiti al segle XVIII), que responen al nostre període, sobretot la primera, en la qual l'autor passa revista a les comarques valencianes de nord a sud, bo i aplegant dades, moltes vegades de primera mà, dels corresponents arxius locals, ultra les d'autors com Anton Josep Cavanilles i Palop. Les pàgines 327-328 presenten els fons arxivístics de Madrid, del País Valencià i d'altres llocs, considerats més rics en relació al tema del llibre. — J. P. E. [2001]

Juan BENEYTO, *Observaciones sobre el estudio de las cortes de Valencia*, dins «Primer Congreso II», 889-892.

Recordades les principals publicacions de segles anteriors relacionades amb les corts del regne de València, l'autor indica nombre de temes que farien possible una reconsideració de la temàtica bo i indicant que a Madrid, Reial Acadèmia de la Història, *Colección Salazar*, hi ha documentació segurament innovadora: participació del poble, tema de la capitalitat, relació entre les corts i el jurament del monarca, distinció i reunions de braços, presència de dames en el braç de la noblesa i d'altres. — J. P. E. [2002]

Francisco A. ROCA TRAVER, *El tono de vida en la Valencia medieval*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 1-81.

Narració entorn de diversos aspectes de la vida de les ciutats valencianes medievals, basada en documentació d'arxiu, sobretot de l'ARV, *Mestre racional*, *Arxiu de justícia*,

de l'Arxiu Municipal de Gandia, *Llibre de privilegis* i sobretot de Castelló de la Plana, Arxiu Municipal, *Llibres de consell*. Els aspectes tocats en aquesta segona part de la narració són: l'administració de justícia (1-7), àpats (8-13), festes (13-18), representacions teatrals, amb notícia de la possible existència d'un *Entremès de sant Cristòfor* a l'Arxiu Municipal de València, fons Serrano Morales (22, nota 228), execució de sentència capital (27-32), escoles i mestres (39-46, amb notícies sobre les successives assignatures de les escoles de gramàtica), religiositat i predicació (46-53) i hostals (53-59). Les pàgines 60-81 contenen la transcripció de trenta documents o fragments [els números 11 i 39 són repetits], dels arxius esmentats, alguns dels quals fan referència a mestres de gramàtica i arts, d'entre els quals cal destacar justament el repetit, relatiu a la possible anada a Castelló de la Plana d'un «solepne hom, expert en taulegia e en sciència d'En Llull» (65), l'any 1404. També cal destacar el núm. 45, amb la notícia que el cardenal de Sant Sixt, Joan de Casanova, morí sense veure acabat un *Llibre d'hores*, escrit, il·luminat, historiat i caplletrat «a ops del senyor rey» (79). Els documents van de 1382 a 1455. — J. P. E. [2003]

Tulio HALPERIN DONGHI, *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia*, València 1980, 328 pp.

Publicació en forma de llibre dels dos articles apareguts sota el mateix títol actual dins «Cuadernos de Historia de España» (Buenos Aires), XXIII-XXIV (1955) i XXV-XXVI (1957). — J. P. E. [2004]

Johannes VINCKE, *El derecho de patronato de la Corona de Aragón en el reino de Valencia*, dins «Primer Congreso II», 837-849.

Síntesi de les dades fins ara conegudes, procedents de l'ACA, *Cancelleria*, registres, ja publicades o encara inèdites, de les quals es dedueix que el benifet al qual els reis concedien més importància era el de sant Jaume de la Seu de València, pel fet d'ésser-hi vinculada la confraria de la mateixa advocació, de la qual formaven part el rei i els seus fills. La dinastia Trastàmara el prové en un burgalès (838). De menys interès polític semblen haver estat les capelles de l'hospital de Sant Vicenç màrtir, la del Reial, de València, o les dels castells (Xàtiva, Alacant) o de cases religioses. El conjunt, però, permet de veure una intenció política unitària per part de la Corona. En apèndix són transcrits sis documents, tres de Jaume I i tres d'altres de Martí l'Humà (846-849). — J. P. E. [2005]

Ana M.ª GALIANO ARLANDIS, *Evolución de la enseñanza musical en Valencia*, dins «Primer Congreso II», 925-933.

Les tres primeres pàgines de l'article apleguen notícies tant sobre música com sobre textos teòrics per al seu ensenyament, d'autor valencià, i sobre fundacions d'escolanies anteriors al segle XIX. — J. P. E. [2006]

Genaro LAMARCA LANGA, *Los campesinos ante la muerte. Valencia 1730-1860. Un estudio sobre el discurso testamentario*, dins «Anales Valencinos», IX (1983), 167-202.

«Aportación al conocimiento de la actitud que ante la muerte presentaban los campesinos valencianos», de 1780 (amb una mostra de 1730), a 1860, en concret al Camp de Morvedre i Puzol i a la Vall de Cofrents (168), a base de 471 testaments. Les pàgines 171-174 ofereixen una anàlisi dels elements de què consta un testament, abans d'arri-

bar a la determinació de deixes o llegats piadosos. Després són analitzats els diversos tipus d'aquests darrers (175-195), amb els corresponents gràfics. Són transcrits en apèndix fragments de dos testaments, de 1781 i 1730, respectivament (199-200). L'estudi es basa en l'ARV, *Protocols*. — J. P. E. [2007]

M.ª Luisa CABANES CATALÀ, *Fuentes para el estudio de un monasterio valenciano femenino: el monasterio de Gratia Dei, alias de La Zaidia*, dins «Anales Valentinios», IX (1983), 331-346.

Després d'algunes dades sobre l'origen i la localització del monestir, l'autora indica els arxius que contenen documentació relativa a La Çaidia (Madrid, AHN, *Clero i Còdices*; Barcelona, ACA, *Cancelleria*; València, ARV, *Clerecia*, Arxiu de la Catedral de València, Arxiu Municipal de València i Arxiu de la Çaidia) i aplega en tres apartats els fons documentals ja coneguts abans d'ara: els relatius a la vida de la comunitat, els que contenen documentació relativa a la formació del patrimoni i els qui contenen dades de l'administració de la casa (333-337). Al final ofereix regest de 35 documents dels anys 1269-1454, ara a Madrid, AHN, *Clero*, carpetes 3214-3218. — J. P. E. [2008]

Josep Joan PIQUER I JOVER, *Vallbona. Guia espiritual i artística*, Santa Maria de Vallbona 1983, 114 pp.

Remarquem l'epígraf dedicat a l'escola monacal (30), l'esment de l'escriptora espiritual Maria de Llúria i de Magarola (31), la distribució tant de còdexs com de pergamins de l'arxiu monacal de Vallbona per segles (91) i la dels pergamins relatius a Vallbona conservats a Madrid, Archivo Histórico Nacional (92). — J. P. E. [2009]

Josep J. PIQUER I JOVER, *L'abaciologi «vell» de Vallbona (1153-1563)*, dins «Butlletí Arqueològic», V època, 2 (1980), 153-158.

Notícia d'haver adquirit l'any 1958 un quadern de deu fulls, l'encapçalament del qual porta el títol *Còpia autenticada de diversos actes fabent(s) per al monestir y convent de Vallbona*, transcripció autenticada l'any 1565 mitjançant comparació amb el *Llibre gran de les definicions i de la Regla de Sant Benet*, ara perdut. Són ací transcrits els trenta-dos paràgrafs relatius a cada una de les abadesses (155-158), en llatí. — J. P. E. [2010]

Antoni GAVALDÀ I TORRENTS, *El llibre de Vallmoll* (Institut d'Estudis Vallencs-Estudis comarcals 1), Valls 1983, 202 pàgines.

A l'interior d'aquesta visió global, tant del medi físic com de la realitat urbana de la població i de la seva història, trobem l'apartat dedicat al poblament basat en els successus fogatges o estadístiques equivalents del segle XVIII (36-40). La secció dedicada a l'evolució històrica de la vila aplega en successió cronològica les notícies que s'hi refereixen, en general tretes dels fons arxivístics esmentats només globalment en la pàgina 202 (63-77). L'afirmació anterior es pot fer extensiva a les seccions dedicades a la baronia de Vallmoll, vinculada a la casa de Cardona (82-93), i a la comanda hospitalera (94-95). — J. P. E. [2011]

Enric MOLINÉ, *Organitzacions eclesiàstiques autònomes al Pirineu durant l'antic Règim*:

les Valls d'Aneu, de Boí i d'Aran, dins «Urgellia», 5 (1982), 331-422.

Aquesta primera part és dedicada a la Vall d'Aneu. Partint de la notícia que en proporciona la relació «ad limina» del bisbe d'Urgell, Julià Cano el 1697, exposa, en un primer apartat, la successiva documentació sobre l'organització eclesiàstica particular d'aquella vall i sobre les seves dues institucions peculiars, la cort o tribunal de justícia de primera instància i les conreories, documentació conservada en un dels tres arxius eclesiàstics de la Seu d'Urgell, l'Episcopal, el Capitular i el Diocesà. Acabat el repàs de la documentació fins a la supressió del sistema de conreories a les darreries del segle XVIII i començaments del XIX, l'autor es fixa en particular en la distribució dels clergues en les vint-i-una parròquies de la Vall (remarquem la notícia que un beneficiat d'Isil i un d'Espot tenien obligació d'ensenyar primeres lletres, 375) i acaba amb la supressió del deganat i de la peculiar cort de justícia ja en el segle XIX. Són publicats en apèndix tretze documents corresponents al nostre període (382-410). Assenyalem la *Claritia de com totes les iglésies y ecclesiàstiques persones de la Vall d'Aneu estan sots domini e protecció del bisbe d'Urgell*, de 1570 (382); el *Capibrevium seu lucerna feudorum* del mateix any (383), la concòrdia entre el bisbe Galceran de Vilanova i els capellans de la Vall, de 1393 (383-384), les *Ordinationes concessae per reverendissimum Urgellensem Episcopum clero vallis de Aneu*, del ja citat 1570 (385-387); el *Privilegium* atorgat el 1616 pel bisbe Bernat de Salbà (387-391); l'acta del començament de la visita pastoral del bisbe Francisco José Cathalán de Ocón (393-394) i el *Decreto general con que cerró su personal visita de las iglesias de la valle de Aneo*, del mateix bisbe i any 1761 (394-403), i dos fragments de plans de reforma dels anys 1770 i 1782 (405-407 i 409-410), els quals, almenys en part, pretenien de trobar justificació en el fet que la reforma del sistema contribuïria a «adelantar en la carrera de las letras... habría sugetos de más literatura» (407) i asseguraria la «instrucción del catechismo» (408). Indiquem encara la notícia que entorn de 1762 comencen uns *Llibres de visita* i la documentació que hi fou copiada (379), un dels quals, el *Llibre de decrets d'Unarre* és ara a l'Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell (380). — J. P. E.

[2012]

Antoni BACH I RIU, *Navès i l'antiga Vall de Lord*, Solsona 1982, 114 pp., un mapa entre les pàgines 8-9 i 40 fotografies.

Presentació de la contrada i de cada una de les parròquies i capelles que s'hi troben. Les pàgines 41-45 contenen la traducció catalana de l'acta de fundació del cenobi de Sant Pere de Grau d'Escales, amb la llista de volums oferts per un dels fundadors (43). En altres indrets trobem algun fragment: de presa de possessió del castell de Tarascó l'any 1404 (56); algunes anotacions de naturalesa econòmica de l'any 1759-1760 de la parròquia de la Vall d'Ora (64-65) i el *Compte del redelme de la casa Massià de Navès del any 1747* (79-80). — J. P. E.

[2013]

Francesc SERRA DE GAYETA, *Els bandejats del segle XVII a la Vall d'En March (Pollença)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 535-538

Publicació d'una ordre reial de 1624 manant al batlle de Pollença de permetre reedificar la torre d'En Bernardí Serra, aterrada també per ordre reial el 1601. El document pertany a l'arxiu Asprer, de Pollença, *Llibre II d'albarans de Ca'n Serra* (537-538). Amb motiu d'aquesta publicació, l'autor dona notícia, amb indicació de fonts arxivístiques, d'altres bandejats contemporanis a la rodalia de Pollença. — J. P. E.

[2014]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, *Quatre-cents aniversari de la construcció de l'església parroquial de sant Joan Baptista de Valls (1583-1983)*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 3 (maig 1983), 3-18.

L'autor comença recordant que la revolta de Flandes d'una banda i la contenció dels turcs per l'altra desviaren l'or d'Amèrica vers la ruta Barcelona-Gènova, cosa que proporcionà vint anys de prosperitat a la indústria catalana. Aquesta conjuntura hauria fet possible que hom emprengués noves obres com la parroquial de Valls, traçada prenent per mostra sant Agustí Vell de Barcelona. L'autor, a base de la documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Valls, c/ 1, núm. 2, *Llibre de la fàbrica de la Yglésia nova...*, i a base de notícies ja publicades, reconstrueix les deliberacions prèvies de jurats i clerecia, els primers passos de l'obra, els mètodes de financiació i l'acabament de les obres l'any 1583. Són publicats en apèndix la *Capitulació de la obra de la Yglésia*, de 1569, existent en el llibre esmentat (11-17) i l'època de liquidació final de les obres, de 1583, del mateix arxiu, *Pergamins*, núm. 275 (17-18), pergami reproduït fotogràficament en la pàgina 13. — J. P. E. [2015]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, *El Valls del segle XVIII i el comerciant d'aiguards Anton Baldrich i Janer* (Biblioteca de l'Institut d'Estudis Vallencs X), Valls 1981, 256 pp.

Dos llibres de factures d'exportacions d'aiguards realitzades per la casa Baldrich, de Valls, els anys 1770-1778, ara a l'Arxiu Històric Municipal de la mateixa ciutat, constitueixen el centre del present estudi (15 i 108-110), les dades dels quals són resumides en l'apèndix primer (176-222) i estudiades des d'un punt de vista econòmic, amb nombre de gràfics, en el capítol sisè i bàsic de l'obra (103-169). L'activitat comercial d'Anton Baldrich és emmarcada en els capítols precedents, en els quals trobem una valoració del creixement demogràfic de Valls, basada en els fogatges o censos generals, però també en fonts específiques de l'esmentat arxiu (33-35: *Memorial dels poblans de la vila de Valls...* 1534; *Llibre dels parroquians de la Iglésia major de la vila de Valls...* 1541; *Quadern abon estan assentadas las casas de la present vila...* 1684; i *Llibre d'ordres...* 1764) i de Madrid, BN, ms. 6839 (*Descripción del corregimiento de Tarragona*), amb un salt de 1.256 a 8.162 habitants; una valoració de la producció agrícola i del seu repartiment, basada en volums diversos de l'Arxiu Històric Municipal de Valls, *Cadastrés*, en particular de l'any 1748 (i de 1770) (37-69); aquests volums i la *Llibreta per lo industrial de 1772* serveixen de base a la reconstrucció urbanística de Valls a mitjan segle XVIII (71-82) i diversos manuals notariais del mateix arxiu i els llibres parroquials de l'església, ara a l'Arxiu Històric Arxiepiscopal de Tarragona, permeten de reconstruir la família Baldrich ja des del segle xv i algunes de les famílies emparentades (83-98, més els arbres genealògics dels Veciana i dels Gatell). Ultra el ja esmentat, els apèndixs ofereixen una *Taula de càrregues cadastrals per a les terres de Valls l'any 1748*, procedent de l'Arxiu Històric Municipal citat, *Cadastrés*, 36, *Libre de la recanació de 1748* (223-224), *Dues cartes que ens relacionen la casa Baldrich de Valls amb el comerç de Cadis* (224-226) i *Reglamento para la construcción de las pipas, medias pipas...* de 1770, de la sèrie Consell, *Llibre d'ordres de 1774* (226-234). Les pàgines 236-237 indiquen les fonts arxivístiques de l'estudi i les 238-244 apleguen la bibliografia. — J. P. E. [2016]

Josep-Joan PIQUER I JOVER, *Nova informació sobre Vallsanta*, dins «Recerques. Terres de Ponent», IV (1983), 37-46.

Es tracta de quatre notes esparses, procedents de l'Arxiu del monestir de Vallbona de les Monges. La primera és un aplec de notícies entre 1343 i 1474, recollides per Sanç

Capdevila. La segona és un inventari de la roba al servei de l'església l'any 1436. La tercera és un contracte d'arrendament del monestir el 1594. La quarta un conjunt de notícies de 1343 a 1388 aplegat per Francesc Xavier Ricomà en l'Arxiu notarial de Guimerà, ara a l'Arxiu Arxiepiscopal de Tarragona. — J. P. E. [2017]

Ramon BOLEDA I CASES, *El llinatge dels Prim als arxius de Verdú. Estudi de l'ascendència genealògica del general Prim*, dins «XVIII Assemblea», 89-96.

Aplec de notícies, tretes dels arxius parroquial i municipal de la vila de Verdú, sobre ascendents directes de Joan Prim i Prats fins a la primera meitat del segle XVI, amb transcripció de les delimitacions de la casa pairal, del *Llibre de les estimes* del municipal (90) i de dues actes de baptisme dels anys 1634 i 1752, respectivament, del parroquial (92 i 93). Remarquem les notícies sobre el salt familiar de la terra a la medicina, gràcies a la proximitat de la universitat de Cervera (91). — J. P. E. [2018]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Permís episcopal de vot de virginitat a un matrimoni de Vilafranca del Penedès (1331)*, dins «Homenatge Bonet i Baltà», 41-49.

Dos documents del bisbe barceloní, Ponç de Gualba, relatius a dos matrimonis que havien jurat o votat de viure en virginitat, donant solució contraposada a cada un dels dos casos, documents transcrits en apèndix (48-49) i procedents de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, *Notularum communium*, vol. 5, permeten a l'autor de rastrejar influxos espirituals de seguidors de Peire Joan (Oliu), però no càtars, en el cas de Barcelona, influències normals, a tot estirar arnaldianes, en el cas de Vilafranca del Penedès (44-46). — J. P. E. [2019]

Àngela M.ª GINER MARCET, *Concesión por Carlos I del derecho de celebrar feria en Villajoyosa. Documento en pergamino de la Cancillería Real de Carlos I, que se guarda en el Archivo Municipal de Villajoyosa. Fecha del documento: 1533-diciembre-20. Monzón*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 39 (1983), 115-123.

Presentació (115-116), anàlisi de les parts (116-118), transcripció (118-120) i traducció castellana (121-123) del document esmentat en el títol. — J. P. E. [2020]

Teresa M.ª MAYOR FERRÁNDIZ, *Villajoyosa y el problema de los piratas berberiscos*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 40 (1983), 89-101.

L'autora recopila en aquestes pàgines dades i documentació ja publicada i, per la seva banda, transcriu quatre documents relatius al perill dels corsaris berberescs de l'Arxiu Municipal de Vilajoiosa, un de la sèrie pergamí en valencià, de 1546, i els tres restants, de la sèrie paper, de la segona meitat del segle XVII. El primer és també reproduït en xerografia (94). — J. P. E. [2021]

Antoni M. ARAGÓ I CABAÑAS, *Naufregi d'una sagetia francesa a la platja de Vilanova*, dins «XIX Assemblea», 51-52.

Resum de l'episodi de l'arribada de la pollacra o sagetia «Rosa Bonaventura» a la platja prop de Vilanova i la Geltrú el 19 d'octubre de 1589, després d'haver estat assaltada per una fusta de moros. El fet i els problemes jurídics que en derivaren consten

en l'expedient contemporani ara a l'ACA, Mestre Racional, *Reial Patrimoni*. La descripció de la nau és transcrita textualment (51). — J. P. E. [2022

Vicenç CARBONELL I VIRELLA, *El cadastre de Vilanova i la Geltrú de l'any 1739*, dins «XIX Assemblea», 81-87.

Després d'una introducció que resumeix la història del cadastre a Catalunya de 1717 a 1735 (introducció i reforma), ve la descripció del contingut de cada un dels tres volums de què consta el *Catastro de Vilanova de Cubelles y la Geltrú de el corregimiento de Tarragona...*, sobre els quals l'autor no ofereix cap referència arxivística. Al final de l'inventari del primer volum hi ha diversos resums relatius tant a propietats rústiques com urbanes i a emoluments del comú. La darrera part de l'article és un altre resum intítulat *Cases més importants i llurs propietaris* (85-87). — J. P. E. 2023

Assumpta GOU I VERNET, *Aportació documental a la història del tràfic marítim de Vilanova i la Geltrú (segle XVIII)*, dins «XIX Assemblea», 147-159.

Després de la notícia d'haver-se conservat a la casa Papiol de Vilanova, ara Museu Romàntic Provincial, tres volums, dos dels quals són el registre de les mercaderies carregades i descarregades a la platja de l'esmentada localitat entre el juliol de 1761 i el mateix mes de 1782, i el terç el llibre d'actes del Gremi (o Confraria) de la gent de mar de! mateix lloc, de 1761 a 1777, volums sumàriament descrits en nota (158, notes 2 i 3), l'autora resumeix els estatuts nous o ordinacions gremials (148-150), transcriu les tarifes de càrrega i descàrrega de mercaderies (150-151), reconstrueix aspectes diversos de l'activitat gremial amb atenció particular a la casa del gremi i a la seva «botiga», de la qual és transcrit un inventari (152-153), i a base de les dades consignades en els llibres de càrrega i descàrrega, intenta de reconstruir el moviment mercantil d'aquell embarcador en particular en allò que es refereix al tràfec de vi i d'aiguardent (156-157). El gremi o confraria deixà d'existir l'any 1773 en què Manuel de Zalvide l'integrà en un únic gremi de gent de mar amb navegants i pescadors, als quals donà noves ordinacions o reglament. — J. P. E. [2024

José M. DOÑATE SEBASTIÀ, *Documentos sobre transmisión de dominio en el siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 867-870.

Transcripció de dues actes de presa de possessió, la primera d'una propietat, l'altra d'una terra en arrendament, de l'Arxiu Municipal de Vila-real, *Manual de Consells i Protocols*, respectivament. — J. P. E. [2025

José M. DOÑATE SEBASTIÀ, *Saludadores y médicos en la Baja Edad Media*, dins «Primer Congreso II», 803-810.

Aplec de dades procedents de l'Arxiu municipal de Vila-real, *Manuales de consells, Claveria i Protocols notarial*s, relatives a metges conductats per la vila i llurs obligacions envers els malalts de la població, amb transcripció d'un contracte de conducció d'un metge, l'any 1504 (804-805); i a d'altres professionals o assimilats (cirurgians, tornabraços, eixarmadora, saludador, 806-808). Les darreres pàgines contenen notícia de les prescripcions municipals relatives a salubritat, sobretot de les aigües. — J. P. E. [2026

José M. DOÑATE SEBASTIÀ, *Las juderías de la Plana (aportación a su estudio)*, dins «Primer Congreso II», 811-820.

A base dels mateixos fons indicats en el resum anterior, hom pot trobar en aquestes pàgines un record de Salomó Vidal i de la seva rectitud en la repartició de les terres de la Plana immediatament després de la conquesta (812-813), la nòmina alfabètica dels jueus documentats en les sèries esmentades (813-816, amb indicació dels conversos que durant el segle XIV predicaren a jueus o a cristians, dos d'ells anteriors a 1391 i un posterior). Les darreres pàgines presenten un episodi en la desavinença entre l'aljama i els jurats de Borriana sobre la percepció de tributs municipals també en el call, documentat en un protocol notarial de Vila Real (818-819). — J. P. E. [2027]

Jaime CRESPO GINER, *Evolución del viñedo en el Vinalopó medio*, dins «Estudios Geográficos», XLIII (1982), 163-181.

Les pàgines 164-165 recullen dades, ja publicades, anteriors a 1701 i les 166-167 les relatives al segle XVIII. — J. P. E. [2028]

Documents, a cura de Jaume SIMÓ, dins «Butlletí de Dialectologia Nord-Occidental», 2 (primavera de 1983), 83-91.

Transcripció de tres fragments: actes de les sessions dels paers de Lleida de gener de 1346 [no de 1345, car en aquell moment els anys arribaven fins al 25 de març], trets de l'Arxiu de la Paeria de Lleida, *Llibres de consells*, reg. 397, ff. 69^r-70^r. Dos fragments (*Capítols de tender y flequer* i *Capítols de sitges y femés*), del *Llibre dels mustafassos* de l'arxiu de l'ajuntament de Juneda. I dos fragments d'un testament de 1740 i notes d'un llibre de comptabilitat del segle XVIII, de propietat particular de Fondarella. — J. P. E. [2029]

Emili CASANOVA, *Notes sobre el cultisme en català medieval*, dins «Actes Roma», 195-205.

Proposta de realitzar un inventari general de cultismes en català medieval, amb indicació de les aportacions que els filòlegs han fet fins ara sobre el tema (198-200), i esquema de pla d'actuació (200-202), en el qual entra la divisió del període en tres etapes, l'anterior a Llull, l'anterior a Bernat Metge i la que arriba a 1521. — J. P. E. [2030]

Albert ROSSICH, *La codolada, una forma mètrica catalana*, dins «Misc. Aramon III», 473-488.

L'autor recorda les dues explicacions de l'etimologia de «codolada» i, desestimada la que la fa derivar de «capcaudada», s'associa a Roc Chabàs en la preferència per «còdol (cudol)/codolet/codolada» (475). Després d'exposar les diverses idees dels autors sobre les característiques de la unitat mètrica, en resumeix els quatre elements: «a) que, després d'un canvi de rima, no es repeteixi una rima anterior; b) que els versos de peu trencat apareguin amb idèntica regularitat; c) que el vers curt, precedint el vers llarg, li doni la rima; d) que hi hagi un tall semàntic entre la parella de versos que rimen entre si» (479). En l'apartat tercer, dedicat a la història de la «codolada» (481-488), l'autor esmenta les opinions d'autors diversos sobre l'origen o almenys la relació amb poesia francesa o provençal medieval, i arriba a la conclusió que «sigui originària de Catalunya o manlluada de França, el fet és que aquesta forma mètrica es fixa al nostre país, de primer segurament en la poesia de transmissió oral, i esdevé finalment una

forma bàsica en la nostra poesia narrativa i satírica» (482). I encara que la temàtica transmesa en codolades sigui diversa, és predominantment de caire popular; i sembla que en un primer moment s'anomenà «noves», tal com sembla deduir-se d'un vers de Pere Torruella (484); més tard prengué el nom actual. Abans que pogués ésser influïda pels gèneres francesos del «lai» i de la «complanta», la codolada ja devia haver arrelat en la cançó popular de Catalunya (485). Conservada ben viva a Mallorca fins als nostres dies, la introducció de la mètrica castellana tant a Catalunya com a València restà vitalitat i frescor al vers. Les edicions del segle XVIII semblen repetició de textos anteriors (486). N'existeixen algunes mostres en llengua castellana (487). — J. P. E. [2031

Emili CASANOVA, *Sobre la moció de gènere dels adjectius de la tercera declinació llatina en català, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 243-264.*

Resultat d'haver resseguit la forma que presenten en unes cent obres dels segles XIII al XVIII sis adjectius que en català perden la seva vocal final (cortès, -esa; fort, -a; gran, -da; verd, -a; quala; tala, 248-252), quatre adjectius llatins que, per raons diverses, mantenen la seva vocal final (alegre, -a; doble, -a; noble, -a; simple, -a, 252-255); i cinc participis de present de la segona declinació (*sic!* 247) (calent, -a; dolent, -a; lluent, -a; sangnent, -a; valent, -a, 255-258). L'autor en dedueix que «el català pertany a l'àrea gallo romànica» (261) i, pel que fa a la moció de gènere, constata «un període llarg de convivència i lluita entre la forma etimològica i natural» i el «triomf d'un d'ells, segons els casos» (261-262). — J. P. E. [2032

II. SOBRE AUTORS I TEXTOS CATALANS

Leandre VILLARONGA, *Les seques ibèriques catalanes: una síntesi*, dins «Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans», 3 (1982), 135-183.

Encara que aleshores Catalunya no existís, el seu territori es presenta diferenciat ja en el camp de la moneda en període ibèric. L'autor estableix uns punts de síntesi i a continuació presenta recopilacions sistemàtiques de dades, la quarta de les quals és la llegenda i epigrafia, per a les seques d'Untikesen (146), Kesc (153), Masonsa (155), Iltirta (159-160), Arketurki (161), Eso (162), Ausesken (164), Eustibaikula-Eusti (166), Ore (167), Laiesken (169), Iltirkesken (171-172), Ilturo (174), Lauro (176), Oskumken (177), Baitolo (178), Ieso (180), Abariltur (181) i Biluaon (182). — J. P. E. [2033

Montserrat SANMARTÍ, *La circulació monetària en la Ieso ibèrica i romana*, dins «Urgellia», 5 (1982), 183-206.

Després de les respectives introduccions sobre l'origen de la moneda i els seus orígens a Ibèria, amb indicació de les seques de Catalunya i les respectives inscripcions (187), l'autora ofereix l'inventari de les peces conegudes trobades a Guissona, catorze de les quals són ibèriques (188-193) i dinou romanes (196-202), de cada una de les quals és reproduïda la inscripció, quan existeix, i la moneda reproduïda fotogràficament. Tres de les ibèriques foren encunyades a la mateixa Ieso/Guisona. L'article és completat amb dos quadres sinòptics, un per a cada grup. — J. P. E. [2034

José Luis MURGA GENER, *El «Iudicium cum addictione» del bronze de Botorrta*, dins

«Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 43-44 (1982), 7-93.

La placa de bronze descoberta l'any 1979 a Botorrita resumeix en vint ratlles un plet sobre dret d'aigua redactat amb llatí tan tècnic que l'autor hagué d'ésser «un miembre del consiliu de Tarraco» (12 i nota 16). El text de la inscripció és transcrit en les pàgines 10 i 11. — J. P. E. [2035]

Jordi PONS, *Conflictes i dualitat socio-econòmica a la Catalunya pirinenca durant l'Alt Imperi*, dins «Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans», 3 (1982), 11-44.

Reproducció de la inscripció CIL II 4.125, ara perduda, però en altre temps propietat d'Antoni Agustín (11-12). Exposades les interpretacions disperss, sobretot en allò que afecta a la localització del conflicte documentat, l'autor, deixant-se guiar per l'esment dels Valerii Faventini (la presència dels quals en inscripcions de Catalunya és ací recordada, 14-15), proposa de localitzar l'afer a Isona (Aeso), bo i recordant les notícies sobre la seva estructura social en època romana (35-36) i on la inscripció ens innovaria del naixement d'una gran propietat. — J. P. E. [2036]

Joan DUCH I MAS, *La Via Romana en la Vall del Riu Corb*, dins «Recerques. Terres de Ponent», IV (1983), 19-25.

El segon apartat de l'article aplega les inscripcions romanes trobades fins ara en indrets diversos de la vall esmentada, alguna de les quals sembla perduda. — J. P. E. [2037]

Antoni ARBÓS I PASQUAL, *La romanització de la Conca de Barberà. Algunes aportacions*, dins «XVIII Assemblea», 45-49.

Aquestes pàgines intenten «donar notícia de tots els materials romans que avui coneixem de la Conca de Barberà» (46), d'entre els quals hi ha ceràmica sigil·lata a Tarrés (53) i Vimbodí (57). — J. P. E. [2038]

Àngel ANGLADA, *Otra vez «Aqua cum in penitis ignibus ferverit, supplicio nutriente reparabitur» (Paciano Paen XI, 5)*, dins «Faventia», 5/2 (1983), 83-90.

Resposta a Mario Simonetti entorn d'una lectura del «textus receptus» del tractat de sant Pacià de Barcelona, text que en les edicions feia normalment «aquarum in penitis ignibus fuerit, supplicio nutriente reparabitur», que Anglada corregeix tal com diu el títol i Simonetti proposava de llegir «aquarum in penitis, ignis fuerit...», ultra continuar parlant de *Paraen(es)is* com a títol de l'obra de Pacià. Anglada es reafirma a favor de «tota la tradició manuscrita» (83) en el títol *De Paenitentibus*, aporta multitud de construccions de Pacià, cap de les quals segueix l'ordre de genitiu, preposició, substantiu principal, proposat per Simonetti, ans el de preposició, substantiu principal, genitiu o el de preposició, genitiu, substantiu principal (86-88). Tampoc no seria acceptable dins el context el significat que dona Simonetti al seu text alternatiu, el de «nelle profondità delle acque», perquè ací no es tractaria de profunditats hídriques ans de les entranyes de l'home. Anglada veu en la feblesa de l'alternativa proposada per Simonetti una confirmació a favor de la seva lectura (90), també en allò que toca la correcció de «recrescendum» per «recrescentium» i no «recrescentum» (84). — J. P. E. [2039]

Àngel ANGLADA, *Notes per a una traducció catalana del «De paenitentibus» de Pacià de Barcelona*, dins «Faventia», 5/1 (1983), 89-92.

Recensió de la traducció catalana de dues obres de Sant Pacià, realitzada per Jaume Fàbregas [cf. ATCA, 2 (1983), 464, núm. 668], amb discussió de nou punts de la traducció esmentada. — J. P. E. [2040]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Aspectes culturals i relacions marítimes de les Balears durant el Baix Imperi*, dins «Estudis Històrics Menorquins», 1 (1982), [5-16].

Recordada la recent troballa i edició de noves cartes agustinianes, entre les quals figuren els dos *Commonitoria* de Consentius [cf. ATCA 2 (1983), 397-398], als quals cal afegir l'*Epistola* 119 i les dues de sant Agustí d'Hipona adreçades a ell (*Epistolae* 120 i 205), ultra el *Contra mendacium*, tramès pel mateix autor, i la *Epistola Severi, episcopi Minoricensis contra iudaeos*, l'autor estudia els escrits de Consentius i Sever sota els aspectes cultural i de comunicació exterior. Ciceró, Horaci, Ovidi i, sobretot, Terenci són ben coneguts de Consentius i d'entre els cristians, Lactanci i, no cal dir, la *Biblia*, algun llibre de sant Agustí i l'*Epistola tractoria* de Zòsim [8-9], biblioteca, en conjunt, precària i àdhuc amb textos no massa fiables [10]. Consentius posà molta atenció a les diverses heretgies, en especial al priscil·lianisme [11-12], als jueus de Menorca, no, en canvi, als pagans [13]. Les relacions exteriors en forma de viatges es concentren en l'Àfrica del Nord i en la zona que va de Tarragona a Arles [13-16]. — J. P. E. [2041]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Carta del obispo Severo*, dins *Geografia e historia de Menorca* coordinada per J. MASCARÓ PASARIUS, tomo IV, Menorca 1983, 348-367.

Reedició del text crític publicat per Gabriel Seguí l'any 1937 i traducció catalana i castellana. La introducció al text llatí reproduïx la «ratio editionis» de l'edició crítica esmentada (346). La introducció al text català parteix dels dubtes d'autenticitat, avançats per Bernhard Blumenkranz, ara més aviat dissipats per les afirmacions de Consentius [cf. ATCA, 2 (1983), 397-398]; també es confirmaria la datació de 418 (347). Després de recordar les edicions i traduccions de la circular (348), hom publica a triple columna el text llatí i les traduccions esmentades (348-357). — J. P. E. [2042]

Jesús FERNÁNDEZ VILADRICH, *Notas en torno a las Asambleas Condales en la Cataluña de la Alta Edad Media*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 7-88.

L'estudi s'estén de començaments del segle XI a inicis del XIII. Enumerades les funcions públiques, pràcticament sobiranes, dels diversos comtes catalans (9-21), l'autor, a base de la documentació ja publicada per diversos compiladors i del text dels *Usatges* (sobre el qual cal remarcar les pàgines 40-41, amb l'afirmació que l'*Usatge* núm. 80 seria tardà, de mitjan segle XI), recorda l'existència d'una «cohors/cort» —entre els oficis de la qual consta el «pincerna», director dels escrivans de palau, 27-28, i el de «iudex», entre els quals destaca Homobonus de Barcelona, autor d'un *Liber iudicum popularis* (28-30), present i consentint a l'atorgació d'actes diversos. A partir de l'any 1000, la «cohors/cort» s'hauria bifurcat en consell consultiu, d'una banda, i en tribunal de justícia, de l'altra (33), i des de la segona meitat del segle XI apareixeria la paraula «cúria», aplicada a les dues funcions esmentades (35-38). L'*Usatge* 80 dibuixa la «cúria» en tant que tribunal de justícia (40). Les pàgines següents són dedicades a l'estudi tant

de la base jurídica com de l'àmbit d'actuació de la «cúria», consell consultiu del comte. — J. P. E. [2043]

Enric GUITER, *La toponímia cerdana segons l'acte de consagració de la Seu d'Urgell*, dins «Congrés Puigcerdà», 33-47.

Comença recordant la successió de llengües a la Cerdanya (cerdà/basc, iber, llatí i català), algunes constants de la recepció de mots d'arrel basca en el llatí vulgar (35-36) i les successives edicions de l'acte de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell (36-37). Dels dos cents vuitanta-nou topònims allí esmentats, vuitanta corresponen a la Cerdanya. El primer, Telló, equivaldria a «fang negat» (37-38). Els altres topònims d'origen basc són aplegats en els grups de «pobles del camí», compostos de «bide/bite», de topònims d'aigua, formats amb «uri» (aigua), «iturri» (font), «(i)bai» (riu) i amb d'altres (41-42), o de topònims orogràfics diversos com és ara «karri» (quer/pedra), «muni» (marge). Segueixen algunes consideracions relatives a noms amb sufixos bascos, com «egi» (Evegi/Enveig, «lloc de pluja»), «-kale/gal/vol» (Arsèguel, Saltègal, «entre») (43-44). La presència del llatí és estudiada a través dels sufixos «-olu», «-inu», «-ellu», «-ulu», «-ariu», «-etu», «-ale», «-are», «-osu», «-ile» i el més representant, «-anu» (44-45). — J. P. E. [2044]

José JANINI, *Un sacramentario benedictino pirenaico del siglo XI (Barcelona, Biblioteca Universitaria, ms. 827)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981 [1983]), 253-265.

Presentació d'aquest volum fragmentari, comprat per Marià Aguiló a Girona, indicació de la seqüència de peces copiades i inventari detallat de les mateixes (256-258), cosa que condueix l'autor a definir el conjunt com a compilació de tipus pirinenc, amb gran llibertat en l'elecció de formularis en fonts de litúrgia visigòtica o romana. Certs detalls paleogràfics portarien a creure que el volum fou copiat a Ripoll amb alguns decennis de diferència de la còpia del *Sacramentarium Rivipullense* de Vic, Museu Episcopal 67. Les pàgines 259-265 contenen la transcripció de set peces, d'entre les quals destaquen l'*Ordo ad visitandum infirmum* (260-262) i l'*Ordo qualiter ungenus sit infirmus* (262-265). — J. P. E. [2045]

J[osep Maria] MILLÀS VALLICROSA, *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya Medieval*. Pròleg: Joan VERNET (Biblioteca Clàssics de la ciència 1). Barcelona 1983, 292 pp.

Edició que reproduïx la versió original de l'any 1931, sense els apèndixs (5) i amb un pròleg de Joan Vernet. Aquest recorda el seu primer contacte tant amb l'*Assaig* com amb el seu autor, informa que l'obra completa havia de tenir tres volums i que la impossibilitat de publicar-los en català després de 1939 en desvià els materials preparats vers una sèrie de publicacions en llengua castellana (8-9), els títols de les quals permeten d'endevinar que el material per al segon volum de l'*Assaig* era ja aplegat. Les darreres pàgines presenten una sèrie de punts en els quals les investigacions posteriors han completat i en algun punt corregit afirmacions de Millàs (10-11), sobretot entorn de Gerbert, la procedència de les doctrines que desembocaren en l'astrolabi, la introducció de l'àbac i la «rythmomachia». — J. P. E. [2046]

Ignasi FELIU DE TRAVY, *Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 207-212.

Recopilació de dades sobre els diversos aspectes d'aquest personatge, també sobre la seva vàlua cultural, normalment rebudes d'altres autors o de documentació ja publicada, ultra de dos pergamins d'ACA, *Cancelleria, Pergamins*, Comte Sunifred 42 i 73 (208). — J. P. E. [2047]

Pedro RIBES MONTANÉ, *Notas sobre la cultura eclesiàstica de los reinos hispanos en los siglos XI y XII*, dins «Anthologica Annua», 28-29 (1981-92 [1983]), 475-484.

Recopilació de dades sobre el monestir de Ripoll en temps de l'abat Oliba (475-476), sobre disposicions relatives a estudis de diverses catedrals catalanes (479-480), recepció del cànon 18 del tercer concili del Laterà, relatiu a escoles catedralícies (481-482) i notícies sobre llibres i escola de la Seu de Barcelona en els segles XI i XII (482-483). — J. P. E. [2048]

Gary B. BLUMENSHINE, *Alcuin's Liber Contra Haeresim Felicis and the Frankish Kingdom*, dins «Frühmittelalterliche Studien», 17 (1983), 222-233.

Anàlisi de l'estructura, de la selecció dels materials i dels objectius del tractat polèmic d'Alcuí contra Feliu d'Urgell [cf. ATCA, 1 (1982), 291-292], a través de la qual l'autor defensa la tesi que aquells elements reflecteixen una concepció de la història i un sentit de la reforma de l'Església que eren expressió de l'imperialisme militant de Carlemany (223-224). L'estructura general, emmarcada en citacions bíbliques relatives a David i a Salomó i aplicades de fet a Carlemany, contenen el missatge que els hereges [cal entendre, els partidaris de Feliu d'Urgell] han d'acceptar l'ortodòxia carolíngia, si es volen salvar (224-225). La selecció de material patristic, dels papes i dels concilis recau sempre en autors que, alhora, defensaven l'ortodòxia i la teocràcia imperial (Ambrós de Milà, Hilari de Poitiers, Agustí d'Hipona i els historiadors àulics de l'Església d'Orient, del tipus d'Eusebi de Cesarea), presentant d'aquesta manera un conjunt format per l'Imperi Franc, els papes, els concilis i la vida i la doctrina de l'Església antiga. En aquest sentit, podria ésser significativa l'absència de Boeci. La construcció d'Alcuí fa recaure en Carlemany i la seva nissaga la línia única de filiació i reialesa, expressada en el Salm 2 i aplicada a l'emperador (231) (en aquest context, l'autor fa referència a la tesi de Franz Ansprenger, segons la qual la lluita entorn de l'adopcionisme teològic aniria aparellada a una lluita entorn de les estructures legals de filiació i d'adopció). L'estudi s'acaba remarquant la diferència entre Beda el Venerable i Alcuí pel fet que la teologia del darrer era elaborada al servei d'un imperi expansiu. — J. P. E. [2049]

Gérard MATHON, *Les fondements de la morale chrétienne selon le «Manuel» de Dhouda*, dins «Sapientiae Doctrina. Mélanges de théologie et de littérature médiévales offerts à Dom Hildebrand Bascour O.S.B.» (Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale, Numéro spécial 1), Lovaina 1980, 249-264.

El «Manual» és peça única, perquè no va adreçat, com els «Specula» a algun personatge, ans a un fill, cosa que, de més a més, el col·loca fora de qualsevol context escolar. L'autor presenta l'esquema i el resum de les seves deu seccions, on ja resulta clar que la pedagogia de l'obra és menys basada en la «fuga peccati» que en la meditació de l'escriptura entorn dels grans temes de la vida davant Déu i de les conseqüències del bap-

tisme (255). El servei a Déu ha de passar davant tot, perquè àdhuc el rei terrenal i els senyors de la terra ho són de forma relativa. La relació amb Crist és exposada a través de les figures del cèrvol capdavanter i de l'arbre (259). La «militia» terrenal, que constitueix l'ofici de Guillem, ha d'anar acompanyada de la «militia animae tuae», inspirada en les Benaurances i en els dons de l'Esperit Sant (260-261) enfortida en una pregària constant (261-262) i ajudada pels «exemplis patrum priorum» (262), en les capes elevades de la societat, sovint per certes figures de l'Antic Testament (263). El «Manual» es podria definir com a obra d'una aristòcrata i per al seu ambient, d'una dona amb un sentit molt viu del concret, d'una cristiana amb un sentit religiós excepcional (264). — J. P. E. [2050]

DHOUDA, *Educare nel Medioevo. Per la formazione di mio figlio. Manuale*, Milà 1984, 249 pp.

Traducció italiana de l'edició de Pierre Riché, publicada l'any 1975 en la col·lecció parisenca «Sources Chrétiennes», núm. 225. — J. P. E. [2051]

Michel ZIMMERMANN, *Aux Origines de la Catalogne. Géographie politique et affirmation nationale*, dins «Le Moyen Age. Revue d'Histoire et de Philologie», LXXXIX (1983), 5-40.

L'autor es proposa de reflexionar sobre el fet que Catalunya no hagi tingut nom propi fins al segle XII: «Com s'explica que Catalunya, la qual al segle XI ja actua com a realitat política incontestable, hagi pogut continuar tant de temps en l'anonimat» (6). La resposta posa en joc la documentació dels segles IX-XII, tant la ja publicada com l'encaixa inèdita dels arxius de Barcelona, ACA i ACB, i de Vic. Comença recordant que la reconquesta carolíngia es volgué respectuosa de la realitat existent, que no fou una ruptura, que l'element «franc» apareix en la documentació com a element estrany al país i que, en conseqüència el nom de la terra no és pas el posterior de «Marca hispànica», ans el d'«Hispania» (7-9 i 14). Durant els segles IX i X, també trobem el nom de «Gothia» i l'autor parla d'una «synonymie entre Gothia et Hispania» (17), però amb la precisió que «Gothia» seria la denominació unitària per a Catalunya i Septimània i que aquesta darrera també hauria estat la paraula amb la qual hom anomenava Catalunya al Sud dels Pirineus (20). En el darrer terç del segle X i primera meitat del segle XI el vocabulari presenta novetats: desapareix completament la referència a Hispania, sota la qual s'amaga el significat de «país de moros» (22); la denominació «Francia» és la d'un país llunyà, segurament al Nord del riu Loira: «en reconnaissant une Francia, les Catalans en faisaient une frontière» (26); apareixen els noms de les comarques, prescindint dels límits polítics dels comtats, com és ara el Vallès (27) i l'intent de restauració de la metròpoli de Tarragona demostra el sentit unitari del conjunt (28) i en aquest moment, hom torna a insistir en la goticitat. La introducció de la dinastia inicialment il·legítima dels Capets permet d'aprofitar el legitimisme per distanciar-se més de «França» (29). I si durant el segle XI en les esferes oficials, particularment en les romanes, hom pensava en «Hispania» com en el segle VIII o en el IX, la documentació real en parla no sols com de quelcom més llunyà i estrany (33-35), ans encara, cap a final de segle, com a personificació de l'enemic que cal vèncer i sotmetre (35-36) i després de l'ofensiva almoràvit com l'objectiu que cal exterminar (36). Ramon Berenguer seria a mitjan segle XII el paral·lel occidental de la «Militia Templi» a Terra Santa (38). A mesura que la Reconquesta avança, hom repesca, bo i precisant-lo, el concepte d'Hispania: «in citeriori Hispania», territori per al qual era restablerta la jurisdicció eclesiàstica de la seu de Tarragona: Catalunya (39). — J. P. E. [2052]

Mathias DELCOR, *Les églises préromanes et romanes de Cerdagne, confrontées à leurs actes de consécration (IX-XIIe s.)*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 11 (1980), 123-166.

Article només conegut per referència. — J. P. E.

[2053]

Josep TRENCHS, *Entorn de la Ignorantia litterarum en documents catalans dels segles X-XI*, dins «Misc. Aramon III», 573-582.

Amb aquest article l'autor pretén d'estendre a Catalunya la tesi d'H. Grundmann i B. Pagnin, segons la qual durant els segles X i XI la cultura fou patrimoni de l'estament eclesiàstic. Seguint les observacions de Ferran de Sagarra, ampliades a les grans recopilacions documentals aparegudes després de la *Sigillografia catalana* (Barcelona 1916), l'autor analitza les subscripcions autògrafes, bo i posant particular atenció a les expressions «subscripsit», «firmavit» i «alia manus» (574-576), i les subscripcions no autògrafes i els seus tres possibles elements (impressió del dit, creu i punt). En l'apartat «altres notícies» (579-582) són aplegades les frases relatives a casos d'eclesiàstics que feien constar no saber d'escriure, als que feien constar que, però, sabien de llegir, i als d'impediment físic per a escriure (malaltia genèrica o debilitat visual) i una frase relativa a un infant, anterior a l'any mil, del qual hom fa constar que «adhuc scribere nescio, eo quod puer sum». — J. P. E.

[2054]

Walter CAHN, *La Bible romane. Chefs d'oeuvre de l'enluminure*, Fribourg 1982, 304 pp.

L'obra, traduïda de l'anglès, conté un capítol dedicat a Catalunya (70-80), el qual s'ocupa de les *Bíblias* de Sant Pere de Roda (París, Bibliothèque Nationale 6) i de Ripoll (Biblioteca Vaticana, Vat. lat. 5729), sembla de la primera meitat i de mitjan segle XI respectivament (72). L'autor n'estudia les il·lustracions en llur composició i distribució sobretot, set de les quals són reproduïdes, una a color (79), de Ripoll, f. 368^r. En la darrera part del llibre, destinada a presentació dels volums, hom troba explicacions de les dues obres esmentades (293-294) i de la de Lleida, Arxiu capitular ms. 1, del darrer quart del segle XII (291-292). — J. P. E.

[2055]

Erich von RICHTHOFEN, *Cataluña y los precursores latinos de la épica románica*, dins «Actes Toronto», 91-106.

Estudi de les relacions de dues obres d'èpica llatina de l'època que va entre les figures de Carlemany i de Rodrigo Díaz de Vivar (El Cid Campeador) amb Catalunya. Són el poema d'Ermoldus Nigellus, d'Aquitània, *In Honorem Hludovici*, escrit entorn del 826, el primer terç del qual és dedicat a la recent conquesta de Barcelona l'any 801, detall que el diferencia de la majoria de les epopeies medievals escrites centenars d'anys després dels fets cantats en elles (94). L'heroi de la proesa hauria estat «princeps Vilhelm», Guillem de Tolosa i la gesta hauria estat difícil no sols per la força dels defensors, ans sobretot per la dels murs, «marmore praeduro structa» (vers. 117). Els episodis continuen després de l'alliberació de Barcelona amb l'acusació del primer comte Bera i el desafiament d'Aquisgrà amb l'acusador Sanilo (97-98). En general sembla que les narracions de fets han conservat un grau considerable d'historicitat, no, en canvi, els diàlegs (98). L'altre poema, l'incomplet *Carmen Campidoctoris*, conservat en un antic manuscrit de Ripoll, ara a París, BN, lat. 5132, sembla obra d'autor català entorn de 1093 i el nucli principal és el combat entre el Cid i el comte de Barcelona, Ramon Berenguer II (102-103). — J. P. E.

[2056]

Henry and Renée KAHANE, *Catalan-Aragonese Evocations in Parzival*, dins «Misc. Aramon III», 265-276.

Les parts del *Parzival* que no provenen del *Perceval* de Chrétien [de Troyes] tenen per font un tal Kyot, que els autors de l'article defensen ésser d'origen navarro-aragonès. Proves: usa paraules aragoneses, navarreses i catalanes (aquestes, per exemple, Kalletangen = Catalunya, Tampunteire/Tampenteire = Empúries) (266-267), d'altres d'arrelades en les dues bandes del Pirineu, també en català, com «Gardeviatz», «templeis», «tailleur d'argent». El mateix nom de l'informador, Kyot, equivaldria a Guillot = Guillem, i el de la seva muller Tschoysiane al de Josiana, un personatge de Guillem de Berguedà i nom d'una comtessa d'Empúries (Josiana d'Entença) (271). Guilhem hauria estat mestre, interessat en coneixements d'hermetisme i de geomància, i joglar (272-274), «un intellectual catalano-aragonès» (276). [Existí un Guillemus de Aragonia, autor d'un *De prognosticatione sompniorum*: és el mateix personatge?]. — J. P. E. [2057]

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *Nota en català colloquial de mitjan segle XII*, dins «Misc. Aramon III», 233-237.

Transcripció del text d'un contracte d'enfeudament del poble de Nalec als esposos Ponç de Segur i muller Adaled per part del prior de Sant Pere Gros de Cervera, datat el 25 d'octubre de 1150 (234-235), amb particular atenció a les paraules catalanes escadusseres a l'interior del text i sobretot a la nota final escrita en llengua catalana (235) i a les característiques paleogràfiques (236). — J. P. E. [2058]

E. RODON I BINUÉ, *Scumaria de scumis*, dins «Misc. Aramon III», 447-451.

Recull tots els exemples de l'ús d'«scumaria» (un d'ells «scumaria de scumis») en el *Liber feudorum maior*, tots en documentació relativa al Berguedà; desestima, per l'emplaçament geogràfic, el possible sentit de «cosa llançada pel mar a la costa» i proposa el significat de «reïna/pega» i dret impositiu corresponent. Els documents són de finals del segle XI i de la primera meitat del segle XII. — J. P. E. [2059]

Robert LAFONT, *Lo problema istoric de la trencadura entre literatura occitana e literatura catalana*, «L'Espill», 17-18, primavera-estiu 1983, 149-158.

L'objecte d'aquest article és el problema històric de la naixença d'una literatura catalana emancipada de la literatura de llengua d'oc (149). Tal naixença anà lligada a una ruptura política: després de la batalla de Muret i del tractat de Corbeil, el territori al nord de les Corberes es vinculà a París mentre, per la seva banda, Catalunya s'expandia vers el sud i sobretot vers l'est de la Mediterrània. Jaume el Conqueridor es contraposà a qualsevol forma de política de vinculació amb els territoris al nord de les Corberes, possibilitat que en temps de Pere el Cerimoniós era ja oblidada (150-152). En el camp cultural, quan Guilhem Molinier promulga les *Leys d'amors* l'any 1356, enumera les contrades en les quals tals lleis s'apliquen, sense que hi figuri Catalunya però sense que el català sigui qualificat de «lengatge estranh»: a Tolosa s'ha fet el silenci damunt el català (152-154). És cert que de totes dues bandes venen iniciatives de vinculació (encara el 1438 algun català concursa als Jocs Florals de Tolosa, 155), però el 1393 Joan I crea un consistori barceloní, darrera etapa d'un procés d'independització cultural que durava ben bé mig segle: intent de festa poètica a Lleida el 1338, el *Llibre de concordances* de Jaume Marc, de 1371, el no gaire més tardà *Torcimany* de Lluís d'Averçó. El Consistori representava un nou centre de poder totalment català, ja no «proensalés»

ni molt menys «occitan» (156). A partir d'aquest moment, entorn el consistori de Tolosa s'agrupa una literatura occitana i una de catalana entorn el de Barcelona. L'aparició de València en tant que nou centre literari reforça el plat català de la balança, en el moment en el qual el tolosà comença a decaure. D'altra banda, la referència «occitana» és substituïda en la nova etapa de la literatura catalana per les referències francesa (regnat de Joan I) i italiana (a partir del regnat d'Alfons el Magnànim): «Catalunya... és una Occitània reeixida» (158), per expansió i modernisme. — J. P. E. [2060

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Sobre els elements medievals en la formació de la llengua catalana*, dins «Actes Toronto», 19-34.

Intent d'explicació de les diferències entre parlars catalans orientals i occidentals a base dels estrats de romanització i islamització. En el curs de l'exposició hom fa referència a textos escrits anteriors a les *Homilies d'Organyà*, en els quals «el català assajà d'assolir la categoria de llengua escrita per ell mateix» (25); i al *Llibre del repartiment* del Regne de València, el qual «no ens explica la qualitat de parla occidental del valencià» (33). — J. P. E. [2061

Johannes VINCKE, *La remuneración de los inquisidores aragoneses en los siglos XIII y XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 13 (1983), 291-301.

Aplec de notícies sobre la diversa forma de retribució en els successius regnats, fins que l'any 1334 Alfons el Benigne col·locà l'inquisidor en la nòmina de funcionaris reials. La documentació de base és d'ACA, ja publicada pel mateix autor, amb algun complement de peces inèdites. Nicolau Eimeric presentà problemes en el punt de la retribució (297-298). La base econòmica eren les confiscacions de béns d'heretges; els dels seglars passaven a la corona. — J. P. E. [2062

José MARTÍNEZ ORTIZ, *Turolenses en el «Repartiment» de Valencia*, dins «Teruel», 66 (1981), 277-289.

Aplec de registres de concessions a persones que consten explícitament de Terol en el *Llibre del repartiment* de Jaume I, amb indicació del lloc que ocupen en les diverses edicions de l'obra, indicades en la pàgina 279. Són catorze concessions, una d'elles col·lectiva (284-285). Quan s'escau, les notícies són completades amb expressions del *Llibre dels fets* del mateix rei. — J. P. E. [2063

Colección de cartas pueblas, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVIII (1982), 93-95.

Transcripció de la donació del terme i lloc d'Alcoletge als seixanta-sis pobladors. La carta de població és datada el 13 de febrer de 1245. L'original es conserva en l'AHN de Madrid, *Órdenes Militares*, Montesa 542-C. — J. P. E. [2064

Jesús LALINDE ABADÍA, *El sistema normativo valenciano*, dins «Primer Congreso II», 871-887.

València, igual com Mallorca i el País Basc, no hauria estat territori creador de dret. En el moment de la conquesta, moltes poblacions haurien assumit el fur d'Aragó, no tantes un dels furs de Catalunya, i Morella i Vilamalefa els de Sepúlveda i Daroca, res-

pectivament. Jaume I, però, introduint el «costum» de Tortosa i Lleida hauria aportat l'element unificador del Dret Valencià i per aquesta raó els corrents bàsics d'aquest darrer són un dret revolucionari aragonès nobiliari i un d'innovació catalana monàrquica moderada (872-875). Els furs aragonesos s'haurien conservat com a dret personal, possiblement fins a la Nova Planta. El *Costum de València* fou promulgat per Jaume I amb concurs de bisbes i nobles, sense, però, que hi hagués pacte pròpiament dit (879). El pactisme s'enfortí pel fet que el rei jurà l'ordenament jurídic valencià. Les lleis noves però, eren donades, segons Llorenç Matheu i Sanz, pel rei tot sol, car només serien «pactades» aquelles en les quals intervingué una contraprestació econòmica (880); Cristòfor Crespí de Valldaura encara seria més restrictiu en el punt del pactisme (881). La importància de les fonts científiques del dret hauria estat tan forta que faria molt difícil de precisar la significació del costum en el Dret Valencià (883); no existeixen proves de l'activitat d'òrgans populars en la creació jurídica, fora de les ordenances municipals (883-884). També fou desestimada la jurisprudència, tan rica a Catalunya (885). De fet, el Dret Valencià no evolucionà gaire i aquesta podria haver estat una de les causes de la supressió tan radical en la Nova Planta. — J. P. E. [2065]

M.ª Ángeles BELDA, *Los «metges» y «apothecaris» en los Furs de València*, dins «Primer Congreso II», 851-854.

Exposició dels preceptes relatius a l'exercici de la medicina en l'únic fur sobre el tema procedent de Jaume I (I.XXXII.IX), en els d'Alfons el Benigne, primera legislació tècnica sobre l'afer (III/VIII/IX i XII.XXXII.IX), promulgats el 1329, en els de Martí l'Humà, estenent l'examen previ a apotecaris i introduint l'examen regular dels medicaments (XIII.XXXII.IX) el 1403 i en els d'Alfons el Magnànim (III/XIII i XIV.XXXII.IX), exigint l'examen previ als cirurgians i legislant sobre control de verins. — J. P. E. [2066]

Vicente L. SIMÓ SANTONJA, *Estatuto de los extranjeros en el antiguo Derecho Valenciano (Notas para el estudio de los mercaderes)*, dins «Primer Congreso II», 855-866.

Trobem en l'article, després d'un esment de la problemàtica actual en la història del dret d'estrangeria, reproducció dels aranzels dels *Furs de València* (857-858) i de les disposicions de protecció als mercaders (859-861), completades amb concessions reials a mercaders concrets, d'ACA, registres [sense indicació de la sèrie] i d'ARV, *Lletres i privilegis* (863). Segueixen notícies sobre la concessió de marques (864). Al final, transcripció de les prescripcions forals relatives a naufragis i a prohibició de treure virtualles; i a protecció de la indústria sedera (865-866) [ens assabentem que el regne d'Aragó al segle XII devia ésser marítim i tenir estol, car «las naves aragonesas llegaban hasta Constantinopla» (856)]. — J. P. E. [2067]

Stephan KUTTNER, *Raymond of Peñafort as editor: The «decretales» and «constitutiones» of Gregory IX*, dins «Bulletin of Medieval Canon Law», N.S. 12 (1982), 65-80.

L'article es proposa d'exposar alguns detalls relatius a la forma de treballar de sant Ramon de Penyafort en recopilar les *Decretals*, car no sols eliminà repeticions o elements superflus, ans també retallà, interpolà o alterà paraules o frases (66) en la documentació de papes anteriors. Pel que fa a les decretals o constitucions de Gregori IX, Ramon de Penyafort no limità la seva base textual a les decretals oficialment registra-

des, ni tan sols a la documentació no registrada aprovada pel col·legi cardenalici, ans encara donà valor universal a determinacions particulars i àdhuc introduí, sens dubte amb l'aprovació del papa, frases que determinaven punts fins aleshores discutits (68-72). En la segona part, l'autor estudia dos casos, en els quals és possible de col·locar en el seu context textual primitiu les frases recollides per Ramon de Penyafort en la compilació oficial, amb el resultat de fer patent la llibertat amb la qual el nostre compilador pogué tractar els textos papals, almenys de Gregori IX (73-77). — J. P. E. [2068]

Baudouin DE GAIFFIER, *Un thème hagiographique: mer ou fleuve traversées sur un manteau*, dins «Analecta Bollandiana», 99 (1981), 7-15.

Un dels vint casos ací presentats és el de la travessada de sant Ramon de Penyafort de Mallorca a Barcelona, narrat en un *Miraculum auctore Iacobo de Sancto Iohanne ordinis predicatorum*, escrit després de 1456, del qual és ací transcrit el fragment correlatiu (12-13). El fet és considerat llegendari (13). — J. P. E. [2069]

Robert I. BURNS, PAUL CHEVEDDEN, *El tractat de rendició d'Al-Azraq amb Jaume I i l'infant Alfons en 1245: el text àrab i el context valencià*, dins «L'Espill», 17-18, primavera-estiu 1983, 231-257.

Estudi del document conservat a Barcelona, ACA, Cancelleria, *Pergamins de Jaume I* 947 i del tractat entre Jaume I representat pel primogènit Alfons i Abu 'Abd Allah Muhammad b. Hudhayl conegut com a Al-Azraq, del qual tractat l'esmentat document és l'original, escrit de forma interliniar en àrab i en castellà amb variants aragoneses (234). Políticament és una transacció temporal entre els dos contendents (233). Els autors estudien tant la materialitat del pergami (234-235) com el seu contingut original, del qual esbrinen amb cert detall les equivalències dels castells que hi són esmentats (238-241). Segueix la transcripció anotada del text àrab (fortament influït de vulgarismes) (242-248), la seva transliteració (248-249) i traducció catalana (249-250) així com també un estudi dels seus aspectes ortogràfics (250), morfològics i sintàctics (252-254); aquest text hauria estat redactat pels jueus que treballaven en la cancelleria àrab del primogènit Alfons (256). — J. P. E. [2070]

Armin WOLF, *Los Fori Aragonum de 1247 y el Vidal Mayor. Sus relaciones con la historia de la legislación europea*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LIII (1983), 177-203.

Després d'haver distingit entre la versió breu i la llarga dels Furs d'Aragó, totes dues en llatí i en aragonès (*Fori Aragonum* i *Fueros de Aragón*, *Maior compilatio* i *Vidal Mayor* respectivament), amb la notícia complementària que els breus en llatí també es troben en el ms. de la Seu de Tortosa 248, estableix la tesi que només els *Fori Aragonum* haurien obtingut l'aprovació tant del rei Jaume I com de les corts aragoneses d'Osca de 1247 i per això serien la llei pròpiament dita, mentre la *Maior compilatio*, obra de Vidal de Canyelles, només hauria obtingut l'aprovació del rei, no la de les corts, segurament perquè introduïa elements realistes com la distinció entre estrats de jurisdicció (mer i mixt imperi), no tots els quals haurien estat a mans dels senyors, si la *Maior compilatio* hagués tingut força de llei bàsica. En no obtenir-la, restà obra privada de Vidal de Canyelles. — J. P. E. [2071]

Juan-Manuel del ESTAL, *Traslado notarial inédito de ciertos fueros otorgados a la ciudad y reino de Valencia (1251-1302). Estudio y transcripción*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 40 (1983), 25-68.

Notícia de l'existència de dues compilacions de *Furs de València*, la primera de cinquanta-sis furs redactats en llatí i corresponents als regnats de Jaume I, Pere el Gran, Alfons el Liberal i Jaume II, la segona de setze furs atorgats per Jaume II en la cort de 1302, en català. La còpia és datada el 1308 i ara es troba a Alacant, Arxiu Municipal, armari 5, llibre 48. El notari copista, Jaume de Porpres, afirma que els tragué de «quodam libro pergameneo iuratorum civitatis Valencie» (66, nota 1, cf. 66-68), llibre que l'autor sembla identificar amb l'actual volum de València, Arxiu de la Catedral, ms. 146 (26, 29, nota 8 i 66, nota 1), el qual, però, només podria ésser font de la part llatina. La part catalana potser procediria del ms. 55 del mateix fons (26-27). La transcripció anotada dels furs ocupa les pàgines 30-68. — J. P. E. [2072]

José TRENCHS ÒDENA, *Los correos regio bajo Jaime I (1255-1266)*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 45-46 (1983), 153-158.

El *Llibre del repartiment* de València permet de conèixer alguns dels correus reials anteriors als primers registres de cancelleria. L'autor distingeix entre «correu/troter» d'una banda i «porter/verguer» de l'altra en el sentit que aquell era destinat a viatges fora la capital (153). ACA, *Cancelleria*, registres 10-19, proporcionen cent tretze noms de correus/troters, molts dels quals fan referència a persona idèntica. L'lur llista ocupa les pàgines 155-158. — J. P. E. [2073]

Enric GUINOT RODRÍGUEZ, *Guillem d'Anglesola, señor de Culla, concede el lugar de Vilar de Canes a Bernat de Montpalau (Colección de cartas pueblas, CII)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 297-302.

Transcripció (297-298) i comentari (299-302) de la concessió «in vestrum et francum alodium» del lloc esmentat el 1273. El text llatí es troba a Culla, Arxiu Municipal, *Quadern de donacions*, sota el títol *Trellat de la donació de Vilar de Canes*. — J. P. E. [2074]

Catherine UKAS, *New Research on the Bíblia rimada: The Apocryphal Legends*, dins «Actes Toronto», 123-138.

L'autora recorda la bibliografia anterior sobre el tema i les afirmacions falses que uns autors han transmès als altres (123-125). Per la seva banda, comença afirmant que allò que Joaquim Miret i Sans considerava interpolacions no són altra cosa que narracions derivades de la *Historia scholastica* de Pierre le Mangeur (Petrus Comestor), font principal de la *Biblia rimada* (125-126), la qual només s'aparta d'aquella font pel fet d'introduir el llibre dels *Proverbis* i l'*Apocalipsi* i pel d'elaborar les narracions d'història evangèlica directament a base de la *Vulgata* i no de l'obra de Le Mangeur (126). L'autora presenta a continuació els grups de llegendes, col·locats com a capítols III-VI del *Gènesis* (versos 309-537), al final dels *Fets d'apòstols* (versos 23615-25127) i al final de l'obra, les fins ara més conegudes (versos 26337-27655) (126-128). Moltes d'aquestes llegendes apareixen també en la *Legenda aurea* de Giacomo da Varazze, encara que en versió sembla procedent d'estadis previs al text de la *Legenda*, i haurien estat introduïdes en la *Biblia rimada* en un moment posterior (128-130); les comparacions, tant mètriques com de vocabulari, entre les llegendes i el text bàsic de l'obra confirmarien aquesta interpolació (131-133). L'autora anuncia que tot el text de la *Biblia rimada* és ja enllestit

per a publicació (124). Al final, transcriu tres fragments: l'episodi del sopar de Betània, de la història evangèlica, la narració paral·lela *De Judes Escarioth e de la sua vida*, de les llegendes afegides al final de l'obra, i *De Simon e de Juda e de la lur mort*, de les afegides al final dels *Fets d'apòstols* (135-138). — J. P. E. [2075]

Á[ngel] CORTABARRÍA BEITIA, *Les sources arabes de l'«Explanatio symboli» du dominicain catalan Raymond Martin*, dins «Mélanges [de l'] Institut Dominicain d'Études Orientales du Caire», 16 (1983), 95-115.

L'autor analitza, una per una, totes les citacions tant de filòsofs àrabs com de l'*Alcorà* en l'*Expositio symboli apostolorum* de Ramon Martí. Els primers són Fàràbî, Ibn Sînâ i Ghazâlî esmentats tots tres en suport de la doctrina cristiana que la felicitat definitiva en la vida futura consisteix en el coneixement de Déu i en la fruïció de béns espirituals i no pas en plaers i disbauxa (96-99) i el darrer, de més, a favor de l'existència del sagrament de la penitència, atès que el filòsof demanava l'existència de metges espirituals al costat dels corporals en cada població (99-100). Les citacions de l'*Alcorà* són, en canvi, polèmiques, i fan referència a la integritat i incorrupció de la *Bíblia* (100-103), a la doctrina sobre la Trinitat de Déu (103-104), a la mort real de Jesús de Nazaret (104-105), a la poligàmia i al divorci (105), i a les ablucions abans de la pregària i a la peregrinació a la Meca (105). Al final, l'autor mira d'esbrinar la font concreta per on pogueren arribar a Ramon Martí certes tradicions relatives a la figura de Mahoma: el manament de lapidar en cas de fornicació i la intercessió de Mahoma a favor dels homes, punts en els quals la font podria ésser Al-Bokhari i Muslim, i l'ascensió de Mahoma el cel, punt per al qual les fonts podrien ésser diverses. — J. P. E. [2076]

Burkhard ROBERG, *Subsidium Terrae Sanctae. Kreuzzug, Konzil und Steuern*, dins «Annuario Historiae Conciliorum», 15 (1983), 96-158.

L'article defensa que el concili de Lió no era destinat principalment a la unió de llatins i grecs, ans a l'ajut de Terra Santa. Una de les fonts en què es basa l'exposició és la *Crònica o Llibre dels feyts* de Jaume I, citat de la pàgina 108 a la 137, de vegades com a font única per al coneixement d'alguna de les sessions d'aquell concili (124-16). [L'article presenta una altra raó d'interès, la del paral·lisme entre alguns punts del projecte de croada elaborat sota Gregori X a Lió el 1274 i els de Ramon Llull: que el papa es trobés al cim de l'empresa (116 i 123-124; cf. ATCA 1 (1982), 18 i 24-25); que la croada fos finançada a base d'un delme a pagar per la clerecia (118-119 i ATCA 1 (1982), 34-35). De més a més, Joan XXI, el papa fundador del col·legi de Miramar, assistí cardenal a aquell concili i n'acceptà l'herència (115, nota 49 i 116-117, nota 55)]. — J. P. E. [2077]

Curt WITTLIN, *Les traduccions catalanes de la «Somme le Roy» («De vicis i virtuts») de fra Llorenç*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 395-433.

Després d'unes pàgines inicials destinades a recordar l'origen de l'obra com a catecisme per al delfí de França, Felip el Bell, la seva ràpida extensió per Europa i les versions provençals, una de les quals és a Barcelona, BC, ms. 2020 (402), l'autor presenta els nou manuscrits catalans conservats en aquest segle, agrupats en tres versions: la «a», amb els volums de Barcelona, BC, ms. 740 i ms. 2009; París, BN, esp. 247; Barcelona, ACA, Sant Cugat 34 i BC, ms. 720 (fragment) (404-407); la «b», amb els volums de

Madrid, BN, ms. 6291; Barcelona, Arxiu Capitular de la Catedral, còdex 74 (407-410); i la «c», feta del francès, a Nàpols, Biblioteca Nazionale, ms. I-G-43 (410-411). Resta fora de classificació, el dissortadament destruït el juliol de 1936, pertanyent al monestir de Sant Pere de les Puelles (411). Notícies de biblioteques ens permeten de conèixer l'extensió de l'obra en els Països Catalans (412-413). Les darreres pàgines són destinades a comparacions textuais justificadores de l'agrupació proposada per l'autor (414-416). Trobem, encara, en apèndix, el «stemma codicum» i l'edició del text amb el corresponent aparat crític del capítol *Del setè cap de la bèstia*, primer, encarades les versions provençal i catalana del ms. de la Biblioteca Vaticana, Vat. lat. 4799 i de Barcelona, BC, ms. 740 (419-428), i després la paral·lela versió del manuscrit de Nàpols, també amb el corresponent aparat crític (429-433). — J. P. E. [2078]

Felix KARLINGER, *Beobachtungen zur Filla del rey d'Hungria*, dins «Iberoromania», 18 (1983), 64-75.

Estudi sobre l'expansió de la narració esmentada en el títol en l'espai de les llengües romàniques occidentals, de la seva transmissió a través dels temps i de les formes concretes en les quals es configurà (64). El conjunt de la narració tindria dos episodis principals, els quals girarien entorn del tema de l'incest i del de la muller innocent perseguida. La *Filla de l'emperador Constantí* en versió catalana no recull l'episodi de l'amputació de les mans ni el de la desfiguració de l'heroïna, la qual, d'altra banda, no té nom propi, a diferència d'allò que s'esdevé en les versions franceses, italianes o portugueses. El tema de l'incest es repetiria en d'altres contes populars catalans, més que en els occitans i en els castellans (65-66). L'origen del tema es podria trobar en contes àrabs i perses però també en africans (68) i l'autor sembla inclinar-se a favor d'aquest darrer origen (68). La desaparició del tema de l'amputació indicaria un procés de de-sexualització del conte (69). La funció de les mans en *La filla del rey d'Hungria* és la que correspon a un llibre per al poble (Volksbuch), ja que el gènere literari del conte refusa els detalls esgarriuosos (70). L'autor s'inclina a favor de l'existència d'una versió occitana com a font immediata de la narració catalana (73). — J. P. E. [2079]

Josep PIERA, *Els poetes aràbig-valencians* (Descobrim el País Valencià 15), València 1983, 92 pp.

L'autor afirma que el seu objectiu és «el de facilitar, al lector no especialista, una visió global dels poetes i de la poesia àrabs que la civilització islàmica produí a... l'actual País Valencià» (9), síntesi presentada com «una mena de muntatge literari on els esdeveniments històrics més rellevants del període il·lustren i fan d'entorn, amb la intenció que el lector acabe copsant quin era el món i l'esperit dels poetes aràbig-valencians i quina l'obra que aportaren al conjunt de la poesia hispano-àrab» (9-10). Són considerats ací «valencians» tant els poetes àrabs que nasqueren en allò que fou el Regne de València com els que hi visqueren, vinguts d'altres bandes. Després d'una introducció, en la qual són recordades dades bàsiques sobre geografia àrab (10-12), l'autor estructura el llibre en quatre capítols, corresponents a quatre períodes històrics, cada un dels quals és centrat en una figura principal. El destinat als regnes de taifes es concentra en Ibn al-Labbana (Abu Bakr ibn Muhammad ibn Issà al-Dani), nat a Dénia, encara que actués en la cort d'al-Mutamid, de Sevilla (15-31). El dedicat al període almoràvit (1091-1146) ens presenta la figura d'Ibn Khafaja, d'Alzira (Abu Ishaq Ibràhim ibn Abu-l-Fath ibn Khafaja), conegut com «el jardiner» per la quantitat de flors escampades en les seves poesies (33-51). El del període almohade gira entorn d'al-Russafí

(Muhammad ibn Gàlib al-Russafí) i el dels darrers temps, de descomposició de l'imperi almohade, a Ibn al-Abbar, autor de la cèlebre elegia amb motiu de la pèrdua de València per l'Islam (69-89). Remarcarem que en el curs de l'exposició, hom dona notícia de molts altres autors aràbigo-valencians, en general poetes, però també d'obres científiques com és ara Ibn Sida, pertanyent a la cort de Dénia, autor d'un diccionari analògic, en disset volums (16); i que són transcrits, traduïts en català, nombrosos fragments poètics dels autors ressenyats. Les il·lustracions de la pàgina 79 ofereixen dues pàgines de l'Alcorà de l'Ajuntament de Sogorb i la inscripció d'una làpida. — J. P. E. [2080

Maria del Carme BARCELÓ TORRES, Ferran ARASA GIL, *Una inscripció àrab apareguda a Benassal*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 83-89.

Descripció de la làpida, transcripció, dibuix, transliteració i traducció de la inscripció d'aquest fragment de lauda sepulcral de 403/1012, fotografiada en làmina entre les pàgines 88 i 89. L'article comença amb un recompte de les altres làpides àrabs trobades el darrer segle en terres castellonenques, algunes de localització desconeguda. — J. P. E. [2081

Bernard R. GOLDSTEIN, George SALIBA, *A Hispano-Arab Astrolabe with Hebrew star names*, dins «Annali dell'Istituto e Museo di Storia della Scienza di Firenze», VIII (1983), 19-29 i quatre pàgines de fotografies.

Descripció d'un astrolabi, ara propietat de la Smithsonian Institution, construït a València l'any 1090 per Muhammad Ibn al-Sahli, amb la particularitat que els noms dels astres són en hebreu, i les altres inscripcions en àrab (20). Ací és descrit (20-22), fotografiat en els seus diversos elements (vuit làmines) i comparat amb d'altres astrolabis (25). — J. P. E. [2082

Miquel BARCELÓ, *La qüestió dels documents d'un suposat acord entre 'Alí b. Mujâhid de Dânya i el bisbe Guisalbert de Barcelona*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 39 (1983), 7-29 i *Sobre Mayûrqa* (Quaderns de Ca la Gran Cristiana 2), Ciutat de Mallorca 1984, 13-25.

Partint de l'observació que les frases escrites en àrab en el document conservat a l'ACB i en la còpia de l'Arxiu Vaticà, ací reproduïts fotogràficament (làmina entre les pàgines 24 i 25), fan referència a un acord formulat en l'escrit anterior, acord que no es troba en tal escrit, l'autor afirma que hom pot dubtar que l'ordre en el qual es troben ara els textos sigui el correcte, cosa que el condueix a alinear-se amb els autors que han dubtat de l'autenticitat dels mateixos documents pretesament originals, dels quals els textos ara conservats serien còpia feta uns dos cents anys més tard (14-15). L'anacronisme de la denominació de les Illes (15-16), l'ús de nomenclatura cristiana en el suposat text inicial àrab (16), la construcció global d'acord amb regles de dictat diverses de les emprades en documents autèntics (16-17), l'aplicació de l'adjectiu «ismaelites» com a denominació dels sarraïns (17), la manca de motivació que expliqui la possible existència de dues versions, llatina i àrab, diverses (18), porten l'autor a concloure que «la glosa inicial del conjunt documental... és manifestament falsa» (19) i que «el text llatí del document...» podria ésser fruit d'«una fabricació» (19). Les pàgines 23-24 contenen la transcripció tant del text llatí com de l'àrab d'ACB, *Libri Antiquitatum* i la pàgina 25 la frase àrab del document vaticà. — J. P. E. [2083

Miquel BARCELÓ, *A Mayurqa: ¿Qui eren els «Beni Sidin»?»,* dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 499-502.

Interpretació de quatre concessions, consignades en el *Llibre del repartiment de Mallorca*, de l'ARM, el comú denominador de les quals és el fet de trobar-se localitzades «bibani Ciodin», que l'autor interpreta en el sentit que totes quatre alqueries pertanyien a una «unitat territorial tribal o clànica» (500), la qual seria «una comunitat dels banú Sadina/Sidina, que no és altra cosa que la forma arabitzada del berber Sadin/Sidin» (501). — J. P. E. [2084]

M.ª Jesús RUBIERA DE EPALZA, *El poeta Ibn al-Labbana de Denia en Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 503-510.

Fill de Dénia, cortesà del rei taifa Al-Mu'tamid de Sevilla, el qual visità en l'exili imposat pels almoràvids, Ibn al-Labbana es posà després al servei del darrer rei de taifa de Mallorca, com a poeta de palau. Ací són reproduïts en traducció castellana nou fragments de les poesies escrites a Mallorca. — J. P. E. [2085]

Agustín NIETO FERNÁNDEZ, *Hermandad entre las-ajamas de moros y las villas de la Gobernación de Orihuela en el siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 749-760.

Exposició dels intents de solucionar el problema de la pirateria en la zona de frontera entre els tres regnes de Granada, Castella i València a partir de les darreries del segle XIV, a base de la documentació sobre l'afer conservada a Oriola, Archivo Municipal, d'entre la qual destaca el resum dels capítols de la Germandat per a la defensa contra malfactors de l'any 1402 (755-756) i la notícia d'haver-se conservat almenys fins al segle XVII el text dels acords capitulars del consell municipal d'Oriola (758). — J. P. E. [2086]

Agustín NIETO FERNÁNDEZ, *La morería de Orihuela en el siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 761-771.

Exposició de les vicissituds per les quals passà la moreria d'Oriola, a partir de la seva inexistència a darreries del segle XIV, passant per intents de reconstrucció a partir de 1418, els quals desembocaren l'any 1431 en la concessió i en la redacció d'uns capítols, d'altra banda inútils, ací resumits (764-765), i en l'existència de la moreria entre 1446 i 1451, amb algunes famílies mores procedents d'Elx, cosa que produí certs problemes solucionats per acord, ací també resumit (769). Hom preveia i garantia en els capítols de 1431 que la moreria podria tenir el seu propi mestre d'escola (765). El lloc que ocupava la moreria desapareguda fou ofert per a convent de franciscans de l'observança el mateix any 1451, però fou desestimat pel fet d'ésser dins la ciutat (771). La base documental és la indicada en el resum immediatament anterior. — J. P. E. [2087]

Francisco PALAU GARCÍA, *En torno a la expulsión: «Debitoris» y «censals»*, dins «Primer Congreso II», 935-941.

Intent de clarificar intel·lectualment els dos conceptes i llur distinció a base de la documentació posterior a l'expulsió dels moriscos, ara en l'ARV, *Cancelleria*, r. 575-576 i *Clero*, r. 347, 493 i 23, mostres de la qual són transcrites o resumides en les pàgines 936-939. L'article s'acaba amb un intent d'interpretació del fenomen en el sentit de fer més insuportable la càrrega imposada per les classes dominants al poble (940-941). — J. P. E. [2088]

Fritz MEIER, *Tabir as-Sadafis vergessene schrift über westliche heilige des 6./12. Jahrhunderts*, dins «Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients», 61 (1984), 14-90.

Exposició del contingut d'una obra manuscrita (ms. Sprenger 127b), la qual conté una narració relativa al jove asceta Abu l'Walid Halid b. Ma'bad as-Satabi, de Xàtiva (61-63). — J. P. E. [2089]

Vincent LAGARDÈRE, *Al-Turtusi, unificateur du Malikisme au XIe et XIIe siècles*, dins «Revue des Études Islamiques», XLVII (1979), 173-190.

Biografia (174-178), llista de les seves obres teològiques, de controvèrsia, de dret i d'altres (178-183) i notícies sobre deixebles, tant andalusís (183-188), entre els quals figuren Abu Bakr Muhammad b. al-Husayn, de Mallorca (184), Abu Muhammad Tarik b. Musa b. Ya'is al-'Amsafi al-Mahzumi, de vora València (184-185), Muhammad b. al-Hasan b. Halaf b. Yahya al-Umawi, de Dénia (185), Ibrahim b. Muhammad b. Halifa al-Nafzi, del districte de Dénia (186), Ibrahim b. al-Hagg Ahmad b. 'Abd al-Rahman b. 'Utman b. Sa'id b. Halid b. 'Imara al-Ansari, jutge de Mallorca (187), 'Ali b. Ahmad b. 'Abd Allah b. Muhammad b. Hayra, de València (187), com magribins (188-189) d'Abu Bakr Muhammad b. al-Walid al-Turtusi (Tortosa, c. 1060-Alexandria 1120), fidel a la dinastia almoràvid i al seu malikisme, els diversos corrents del qual procurà unificar. — J. P. E. [2090]

Samuel S. KOTTEK, *Joseph Ben Meir ibn Zabara of Barcelona (1140?-?) (His Place in the History of Medicine)*, dins «XXVII Congreso», 181-187.

Presentació de Joseph Ben Meir ibn Zabara i de les seves obres, de la principal de les quals, el *Llibre de les delícies*, són transcrits en traducció anglesa algunes indicacions dietètiques dels capítols vuitè i novè. — J. P. E. [2091]

Enric CORTÈS I MINGUILLA, *Una poesia cabalística desconeguda i uns fragments d'Ibn Guiat procedents de l'Arxiu Diocesà de Girona*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 7-21.

Proseguint les seves publicacions sobre fragments hebreus trobats recentment a Girona [cf. ATCA, 2 (1983), 601, núm. 1141 i 3 (1984), 307], l'autor presenta, transcriu el text hebreu, tradueix i anota les dues pàgines incompletes del fragment VII, poesia cabalística, en la qual Cortès subratlla el lloc central del mot i concepte de «selem» (9-16). El fragment VIII conté en la cara recto un bon fragment de la part cinquena de la *Querobà* de «Yom Kipur» i en la verso la part sisena de la mateixa obra d'Ibn Guiat (16-21). — J. P. E. [2092]

Yom Tou ASSIS, *Juifs de France réfugiés en Aragon (XIIIe-XIVe siècles)*, dins «Revue des Études juives», CXLII (1983), 285-322.

Recorda la fama de l'escola rabínica de Barcelona, sobretot en temps de Salomo ben Adret, resumeix les dades relatives a les expulsions franceses de jueus de la primera meitat del segle XIV, reconstrueix la posició de Jaume II en el moment de l'expulsió de 1306 assenyalant grups determinats de famílies a cada una de les «col·lectes» (294-294, a base d'ACA, Cancelleria, reg. sobretot 203 i 204). En el regne de Mallorca, la situació fou diversa a Montpeller, feu del rei de França, on foren aplicades les normes france-

ses, i al Rosselló i Mallorca, on el capteniment fou el mateix de Catalunya (297-299). Les pàgines 299-302 donen notícia, generalment a base de fonts ja publicades, de diversos processos d'inquisició realitzats després de 1311 contra conversos que rejudaïzaven [amb confusió entre Besalú i Banyoles a la pàgina 301, nota 99]. A Barcelona havia sorgit una «sinagoga dels francesos», encara identificable a començaments del segle xv (304). Una segona onada de refugiats dels anys 1322-1328 (311-315) és presentada de forma més breu. Les pàgines finals contenen notícies de textos hebreus escrits en terres catalanes amb motiu de l'expulsió francesa o per jueus acollits en elles (316-317). — J. P. E. [2093]

Gérard NAHON, *La Bible dans l'épigraphie hébraïque médiévale de la France*, dins «École Pratique des Hautes Études. Ve Section. Sciences Religieuses. Annuaire. Résumés des conférences et travaux», XVI (1982-1983), 293-298.

Les pàgines 296-297 s'ocupen de la làpida trobada fent de llosa d'altar en la capella del cementiri d'Olot, ara a Girona, Seminari, Museu Bíblic, en la qual un segon grup de jueus refugiats de Besers a Olot recordava la vinguda del primer grup en temps de la Guerra dels Albigesos, i la comparen amb una de semblant de Besers. — J. P. E. [2094]

Joseph SHATZMILLER, *Paulus Christiani. Un aspect de l'activité anti-juive*, dins «Homage à Georges Vajda. Études d'histoire et de pensée juives», Lovaina 1980, 203-217.

La carta de Jacob ben Elie a Pau Cristià, escrita a Venècia i no a València, conté l'acusació que Pau hauria desenterrat jueus (203-204). L'autor intenta de precisar el fet que provocà tal acusació a base de documents sobre casos paral·lels, trobats a Marsella, Archives des Bouches-du-Rhône, 56 H 904 i 376 E 7, i Archives de la Ville, *Notaires série II*, 11 (212-217), en tots els quals es tracta d'actuacions judicials posteriors al (o intentant d'esbrinar el) possible retorn al judaisme d'algun convers, per a la Inquisició, apòstata. L'actuació de Pau Cristià s'hauria realitzat en tal hipòtesi. — J. P. E. [2095]

Gilbert DAHAN, *Une controverse judeo-chrétienne à Majorque en 1286: La Disputatio d'Inghetto Contardo*, dins «Revue des études juives», CXLIII (1984), 267-269.

Resum de la comunicació presentada a la «Société des Études Juives» (20 juny 1983). La disputa, conservada en llatí en dotze manuscrits, s'hauria realitzat a Mallorca, de vegades en la «Logia Ianuensis» entre el mercader Inghetto Contardo, altrament documentat en l'Archivio di Stato de Gènova, i alguns jueus mallorquins, dos dels quals són nominalment recordats: Mosse David i Astruc Isaïas, el qual s'hauria fet cristià amb el nom de Felip. El text, en curs de publicació, seria una mostra de disputa entre persones no especialitzades en teologia. — J. P. E. [2096]

Gabriel SECALL I GÜELL, *La comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt (1347-1350)*.

Aportació històrica, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs núm. 5», Montblanc 1983, 191-221.

Recopilació de dades relatives a l'aljama i als jueus de Santa Coloma de Queralt aplegades en els volums notariais ara a Tarragona, Arxiu Històric Provincial, protocols 3868-3871, corresponents als anys 1347-1350 (192, nota 4). L'estudi és completat amb tres quadres sinòptics (de poblacions on consta que arribava l'activitat dels jueus de Santa Coloma; de jueus d'aljames forasteres relacionats amb els de Santa Coloma; i de

caps de casa jueus afincats a Santa Coloma de Queralt) i dos apèndixs amb els noms dels jueus forasters relacionats amb els de la població i de tots els jueus de l'esmentada vila (216-221). Les darreres pàgines de l'estudi són dedicades a les figures dels mestres Bonjua Astruc i Abraam Boniac (211-214). Subratllem la notícia que Bonjua Astruc posseïa en morir una biblioteca amb quaranta-cinc llibres (volums?) escrits en hebreu, tals com *Talmut et gloses*, *Talmut et Genesis* i «alii libri doctorum» (212). — J. P. E.
[2097]

Enric CORTÈS, *Un curiós fragment hebreu de l'Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 215-217.

Presentació d'un fragment de paper, procedent d'un volum del fons notarial de Montclús, de mitjan segle XIV, escrit en hebreu per una cara i en català per l'altra; indicació de les particularitats (datació cristiana), transcripció i traducció del text hebreu, el qual enriqueix els coneixements entorn de la nissaga Cabrit a Catalunya. — J. P. E.
[2098]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Els jueus en els llibres de batlle i cort de Cervera (1345-1357)*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 189-205.

Presentació (190-193), estudi (193-196) i transcripció (197-201) de les anotacions relatives als hebreus en dos llibres de batlles de Cervera de 1345 a 1357, ara a ACA, Reial Patrimoni, *Batllia general*, volum 7, classe 8-C i volum 2, classe 8-C, respectivament, amb el resultat que era més conflictiva la convivència a l'interior del call que la de les dues comunitats cristiana i jueva (194-195). Segueixen al final l'índex onomàstic i dues taules estadístiques, una de les quals estableix comparació amb la conflictivitat detectada en fonts paral·leles de Lleida. — J. P. E.
[2099]

José Ramón MAGDALENA NOM DE DÉU, *La aljama judía de Segorbe en un «responsum» de Rabi Ishaq bar Seset Perjet*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 385-393.

Després d'un regest de documentació relativa a la juevia de Sogorb existent a l'ACA part de la qual era fins ara desconeguda, l'autor reproduïx el text hebreu de la consulta (389), que tradueix al castellà. La consulta dona notícia d'un *Llibre de la llei* propietat de l'esmentada sinagoga, l'ornamentació del qual era empenyorada a sarraïns prestamistes. L'autor es distancia de David Romano en el punt de la derivació de la paraula catalana «call», la qual no procediria del «qahal» hebreu, ans del «callis» llatí (390, nota 6). — J. P. E.
[2100]

Rodrigo PITA MERCÉ, *Una lista de judíos de Monzón en el año 1397*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 287-303.

Presentació del plec d'ACA, *Mestre racional*, reg. 2400 i del seu contingut (percepció de l'impost del morabetí en algunes poblacions de la franja de ponent), transcripció de la part relativa als jueus de Montsó (301-303), recull de dades històriques sobre aquella aljama (289-292) i comentari a molts dels cognoms presents en el document esmentat. — J. P. E.
[2101]

Ramon FERRER NAVARRO, *Los judíos en el comercio valenciano durante el siglo XIV*,

dins «Primer Congreso II», 553-566.

Exposició de les dades relatives a comerciants jueus de llocs sotmesos a tribut, en l'ARV, Mestre racional, *Llibres de coses vedades de mar e de terra*, setze volums entre els anys 1381 i 1399, completades amb les de l'AMV, *Manuale de consells*, on es confirma la ruptura de l'any 1391. Un altre dels constants és la preponderància dels mercaders jueus de la corona de Castella (564). A l'interior de l'article, l'autor transcriu fragments de la documentació municipal contemporània relatius al pogrom del 1391 (561-563). — J. P. E. [2102]

William C. STALLS, *Jewish conversion to Islam: The Perspective of a Quaestio*, dins «Revista Española de Teología», 43 (1983 = Homenaje a Florencio Marcos Rodríguez), 235-251.

Comença recordant els casos documentats de conversos jueus a l'islamisme en la corona catalano-aragonesa de la Baixa Edat Mitjana (239-240) i presenta el manuscrit de la Spencer Research Library de la Universitat de Kansas G18, recopilació jurídica, el cinquantè text de la qual fou publicat a partir de 1472 en una recopilació de «consilia» d'Oldradus de Ponte, «consilium» intítulat *Qualiter puniatur iudeus qui transiuit ad sectam sarracenorum*. El volum hauria estat copiat a la corona catalano-aragonesa i certament s'hi troben notes marginals relatives tant a Aragó com a Catalunya (241). Les pàgines 248-250 contenen l'edició del text esmentat. — J. P. E. [2103]

Enric CORTÈS, *Una làpida epigràfica jueva descoberta a Bordils*, dins «Associació Bíblica de Catalunya. Butlletí», 24 (1983), 14-18.

Després d'unes explicacions inicials entorn d'allò que la sepultura representava per als jueus de l'antigor, l'autor descriu el fragment de làpida trobada a Can Riera, de Bordils, procedent, sembla, de l'antic cementiri jueu de Girona, en fotografia el text (17) i el tradueix al català (18). — J. P. E. [2104]

Erwin I. J. ROSENTHAL, *Political Ideas in Moshe Narboni's Commentary on Ibn Tufail's Hayy B. Yaqzan*, dins «Hommage à Georges Vajda. Études d'histoire et de pensée juives», Lovaina 1980, 227-234.

L'obra d'Ibn Tufail exposa la tesi que l'ideal de la vida humana només es pot obtenir portant la pròpia ànima prop de Déu i prescindint de la societat o companyia dels altres homes, com si hom visqués en una illa deshabitada. Mossè Narboní introdueix en el seu comentari la dimensió política tot i haver estat decididament desestimada per Ibn Tufail, cosa possible perquè Narboní coneixia el *Tabdir al-mutawabbhid* d'Ibn Bajja, font d'Ibn Tufail, i perquè, en darrera instància, l'home només pot arribar a la felicitat com a part de l'Estat i «la perfecció de la part, en tant que tal, rau en el fet d'ésser part» (229). Això no obstant, Narboní remarca fortament l'aspecte d'unió espiritual amb Déu o amb l'Esperit pur i suprem (*nifrad*); com a darrer pas de perfecció humana. En general, però, Narboní, tot i el seu racionalisme-intellectualisme, dóna a la religió institucionalitzada, per a ell el judaisme, una funció positiva en la formació de l'home, almenys la de proporcionar idees i paradigmes de valor a la imaginació de les masses. — J. P. E. [2105]

Charles TOUATI, *Croyances vraies et croyances nécessaires (Platon, Averroès, philosophie*

juive et Spinoza), dins «Hommage à Georges Vajda. Études d'histoire et de pensée juives», Lovaina 1980, 169-182.

En la *Guia dels esgarriats*, Maimònides havia establert una definició de «creença», de la qual es podia deduir que n'hi havia de falses. Moisès Narboní, de Perpinyà, estava disposat a admetre-ho en el seu *Comentari a la Guia*, escrit entorn de 1362, i ho explicava en el sentit que hom troba en la Llei conceptes que no són veritat (per exemple, el de la còlera de Déu, quan Déu no sent passions), però que són necessaris per al bon ordre social, car són realitats que la imaginació del poble capta fàcilment (177-178). — J. P. E. [2106]

Sara KLEIN-BRASLAVY, *Gan Eden et Gehinnom dans le systhème de Hasdai Crescas*, dins «Hommage à Georges Vajda. Études d'histoire et de pensée juives», Lovaina 1980, 263-278.

Els dos conceptes indicats en el títol són tractats en la qüestió novena de la quarta part d'*Or Adonay*, la qual cosa ja significa que Cresques no els considerava essencials per al sistema jueu ans producte de tradició i per tant no formant part de la Llei (263-264). La comparació amb d'altres afirmacions de Cresques relatives a la retribució condueix l'autora a concloure, ultra la dependència en relació a Nahmànides, que la darrera paraula de Cresques és un compromís entre dues solucions d'autors precedents entorn del problema de si en la situació d'espera després de la mort les ànimes tant de justos com de pecadors es trobaran en «llocs» materials distints o si aquells conceptes només fan referència a la situació de l'esperit humà, no al lloc material. — J. P. E. [2107]

Charles TOUATI, *Hasday Crescas et le problème de la science divine*, dins «Revue des Études juives», CXLII (1983), 73-89.

Levi ben Gershom (Gersonides) construeix el seu sistema doctrinal partint de la raó i arribant a la Thora. Hasdai Crescas, per contra, el construeix partint de la Bíblia, que analitza, i només després elabora els respectius temes de forma paral·lela, sense oblidar de refutar Gersonides. En el tema de la ciència de Déu, aquest afirma que la ment divina capta l'universal i necessari, no el particular, singular i contingent; per això, Déu només coneixeria l'acte lliure de forma abstracta, no en tant que és realment realitzat. Crescas critica tal teoria partint de la Thora (la Bíblia presenta tantes vegades una relació entre Déu i una persona concreta, que multitud d'afirmacions bíbliques rotundes no tindrien sentit), però també partint de la filosofia contemporània (78-79), amb la tesi que «il n'existe pas d'ordre intelligible absolument unifié» (79) i que Déu coneix les realitats concretes (80), conclusió reforçada per la consideració dels canvis constantment produïts en la realitat, que Déu ha de conèixer, des del moment que els agents inferiors els coneixen (82). Crescas continua deduint de la Bíblia la seva teologia, que concentra en tres punts: la ciència divina coneix l'infinit, coneix l'inexistent, coneix el futur contingent sense desnaturalitzar-lo ni convertir-lo en fet necessari (82), teologia basada en dos principis: la infinitat (de coses reals o possibles) no excedeix la Infinitud; i l'objecte del coneixement de Déu és l'existent més elevat, és a dir, la mateixa essència divina (84-85). — J. P. E. [2108]

José HINOJOSA MONTALVO, *Solidaridad judía ante la expulsión: contratos de embarque (Valencia, 1492)*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 105-124.

La localització de contractes d'embarcada de jueus expulsos en l'ARV, *Protocolos* 2009, i en l'Arxiu Municipal d'Alcoi, *Protocolos*, Pere Benavent anys 1490-1492, permet

de precisar en tots conceptes la forma com es realitzà l'operació, tant des d'un punt de vista legal i econòmic, com en el físic o geogràfic. L'autor transcriu en apèndix el contracte de noliejament entre Carlo Calvo, Galceran Adret i Pau Salvador, mercaders de Gènova, València i Barcelona, d'una banda, i els representants de les aljames de Saragossa, Calataiud i Fuentes de Ebro, de l'altra, els capítols del qual són escrits en català (121-124), del volum esmentat de l'ARV. Remarquem la notícia que una de les mercaderies franques de nòlit eren cent cinquanta quintars de llibres (114 i 124).— J. P. E. [2109]

Armand LLINARÈS, *Raymond Lulle*, Ciutat de Mallorca 1983, 116 pp.

Llibret «destinat sobretot als viatgers i als turistes» (9). Recordades les principals dades biogràfiques de Ramon Llull (11-14), segueix el cos de l'opuscle, entreteixit de narracions de la vida i de resums dels principals llibres lullians (15-85). Ve, després, un capítol destinat a refer tant la fesomia física com el caràcter de Llull (*Un fou d'amour*, 87-99): «front ample, nas petit i arremangat, ulls profunds i dolços, mans petites i ben modelades, talla mitjana...», actitud general ferma, fesomia meditativa..., bona constitució física» (88-89). L'autor comença definint la fesomia espiritual de Llull com la d'un ésser «simple, clar, ni complicat ni enigmàtic» (89), ric, però, «de vida i d'obra» (89): bàsicament hauria estat «un gran emotiu», d'enorme sensibilitat, cosa que, d'una banda, li hauria facilitat la percepció dels valors de la naturalesa i el contacte amb les altres persones, però també l'hauria abocat a la luxúria (89). Temperament «impulsiu, llançat, violent, inclinat a la còlera» (90) i, per això, «ardit i àdhuc temerari» (90). La seva decisió i coratge el feien semblar foll, el portaven a desitjar el martiri (91). Altre tret psicològic és la seva gran voluntat (92), que li féu vèncer totes les dificultats inherents a la conversió, sobretot l'anterior passió dominant, l'amor a les dones (93). La fesomia de Llull cristià és determinada per l'impuls apostòlic i missioner (96) i per l'amor envers Jesús i nostra dona Santa Maria (97). L'obra escrita seria una manifestació de la «necessitat d'actuació» (102) i són en ella ben perceptibles la «vivacitat sensorial», la imaginació (102), la concretesa dels apòlegs o dels símbols (103); hi mancarien «la concentració i l'elaboració» (103). Tot seria presidit per la necessitat d'un mètode racional (103-104) i es concretaria en una filosofia activa, encaminada a l'actuació (104). Les darreres pàgines són destinades a convèncer el lector de la inautenticitat de les obres alquímiques, durant segles atribuïdes a Ramon Llull (106-108).— J. P. E. [2110]

Jorge J. E. GRACIA, *Origen y auge de la filosofía didáctico-popular en la España medieval*, dins «V Congreso», 803-810.

L'autor defensa la tesi que «el origen y posterior auge de la filosofía didáctico-popular en la España medieval se debió al contacto entre el pensamiento árabe y el cristiano» (803). Els dos corrents, el metafísic i el popular, haurien convergit en Llull (807), el qual, ultra les estrictament metafísiques i les estrictament populars, hauria escrit una sèrie d'obres on hauria exposat «las doctrinas más sutiles en un estilo lleno de historias y otros recursos literarios» (808). Es podria afirmar el mateix de *Lo cristià* de Francesc Eiximenis (808-810), obra en la qual, però, hi ha més presència de l'escolàstica sàvia i tècnica.— J. P. E. [2111]

[Lola BADIA], *Cronologia de Ramon Llull (1232-1316)*, dins «L'Avenç», 64 (octubre 1983), 42-43.

D'acord amb la presentació editorial, aquesta cronologia «té un valor merament indicatiu i ha estat elaborada... adaptant treballs de J. N. Hillgarth i M. Batllori» (41).
— J. P. E. [2112]

Jordi GAYÀ, *La formació de Ramon Llull i les fonts del seu pensament*, dins «L'Avenç», 64 (octubre 1983), 44-47.

L'obra de Ramon Llull presenta molts interrogants i un dels més greus és el de la seva formació. L'autor recorda les línies generals de la transmissió dels diversos sabers en època medieval, d'una banda, i les poques indicacions que el mateix Ramon Llull ofereix, atesa l'escassetat de referències a literatura escrita existents en l'obra lul·liana. Guiat per les circumstàncies concretes de la vida de Llull, Gayà assenyalava com a elements de la seva formació, la tradició trobadoresca dels seus anys d'estada a la cort reial, la simbiosi amb la cultura cristiana i potser específicament clerical per mitjà de les institucions monàstiques de la Mallorca cristiana, el contacte amb la cultura àrab i amb els nuclis de sarraïns romanos a l'illa després de la conquesta i en particular amb l'esclau que li ensenyà l'àrab. El resultat, l'«Art», conté un esquema i uns continguts fonamentals, amb atenció, però, a les innovacions que la vida li imposava. Gayà acaba el seu escrit amb la indicació que cal revisar el concepte, segons el qual el platonisme de Llull seria hipoteca del segle XII. — J. P. E. [2113]

Sebastián TRÍAS MERCANT, *La filosofia de Ramon Llull, encuentro de lenguas*, dins «V Congreso», 1311-1317.

La visió lul·liana del món és en gran mesura condicionada per les llengües de les quals se serví (1311). Per tant, el nucli de la filosofia lul·liana es trobarà en el punt de confluència de les llengües llatina, catalana i àrab. El llatí li fa més fàcil l'abstracte i universal, el català (amb l'article), una estratificació conceptual de distinció entre abstracte i concret, més difícil en llatí (1315-1316). L'àrab li feia més fàcils els aspectes estructurals i formalistes, o la valoració correlativa dels aspectes de dependència d'altres conceptes (1317). — J. P. E. [2114]

Eusebio COLOMER POUS, *Ramon Llull y su actitud frente al Islam y al Judaísmo: del diálogo a la polémica* dins «V Congreso», 631-639.

Els contactes de Llull amb l'Islam i el Judaisme nasqueren de motius pràctics i no pas teòrics. de la voluntat de convertir en un marc polític de convivència de les tres religions, el que trobava en els regnes i terres de la corona catalano-aragonesa. L'«Art» seria més un mètode per a la conversió de les persones que per a la de les proposicions (633). Per això, parteix de la base que uneix el «convertidor» amb els «convertibles», és a dir, d'una visió racional del món més o menys platonitzant, i no d'allò que els separa (autoritat dels llibres sagrats). Així arriba a un esborrany de teologia fonamental, que, basant-se en la raó, vol conduir l'interlocutor a acceptar els dos misteris cristians de Trinitat i Encarnació, a base de la teoria de les dignitats, la qual, d'acord amb E. W. Platzeck, Colomer afirma ésser de tradició neoplatònica occidental (Anselm de Canterbury, Ricard de Sant Víctor, Joan de Salisbury), tot i deixar oberta la porta al reconeixement d'influx oriental, a través d'«hadrans» o de «sephirot» (635). La teoria de les dignitats, repetia Llull, s'ha d'aplicar a Déu «ad intra», perquè l'estructura de tot ésser i per tant del perfecte comporta l'activitat i aquesta la tríada d'actiu, acció i actuat. Els projectes missioners (collegis, croada) són determinats per aquesta teoria. En el tema de

la croada, però, evolucionaria de l'espiritualisme al realisme de la política. La teoria de Llinarès, de dues èpoques en la vida de Llull, una primera de diàleg, seguida per una segona de disputa, ha d'ésser completada amb els corresponents dos gèneres literaris, el de l'apologètica i el de la polèmica (638), del *Llibre del gentil e los tres savis* a la *Disputatio Raymundi christiani et Hamar sarraceni*, evolució que comportaria un canvi d'interlocutors, de to i de marc. — J. P. E. [2115]

Hans DAIBER, *Der Missionar Raimundus Lullus und seine Kritik am Islam*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 47-57.

El món fou creat perquè arribés a creure i a entendre la Trinitat de Déu. L'amor de Déu a la creació és l'alçaprem de la doctrina sobre la Trinitat, la qual comporta l'Encarnació de Déu en Jesucrist (47). L'amor de Déu al món obliga a la imitació, a l'amor al proïsme, base de l'activitat missionera en Ramon Llull; el seu objectiu és que l'home estimi Déu, cosa que preexigeix el coneixement. D'ací, el diàleg amb els musulmans, sobretot amb els intellectuals. La *disputatio Raymundi christiani et Hamar saraceni* n'és mostra. La confrontació es realitza en el terreny comú a les dues religions i encara acceptant la lògica de la teologia dialèctica islàmica, l'«*Ilm al-kalâm*». Però hom intenta alhora manifestar la superioritat del cristianisme. L'autor en dóna una mostra en la doctrina de l'«ens necessarium/huuiden mutlach», derivada d'Al-Gazzali, vista pel cristià com a realitat viva i dinàmica, que condueix a la Trinitat i a l'Encarnació (50-52), superior a la versió musulmana d'un Déu llunyà i inoperant (52). Llull assenyalava quaranta altres punts de superioritat del cristianisme, amb particular atenció als de naturalesa moral (52-55). La inferioritat de l'Islam rauria, però, principalment, segons Llull, en el concepte de Déu. L'autor assenyalava en nota els punts en els quals la crítica de Llull demostra un coneixement parcial de l'Islam. — J. P. E. [2116]

Miquel BARCELÓ, *Ramon Llull i el seu viatge banal a l'Islam*, dins «L'Avenç», 61 (juny 1983), 71-75.

Nota bibliogràfica en la qual l'autor sembla desqualificar l'obra de Sebastià Garcias i Palou, *Ramon Llull y el Islam*, que qualifica de «lullisme devot» (71) i potser també el corresponent capítol de Modest Prats dins *Història de la llengua catalana*, qualificat de lullisme «literari» (71), als quals contraposa una llarga presentació del llibre de Dominique Urvoy, *Penser l'Islam* (72-75), al qual només retreu extrems puntuals com és ara la teoria de la «semblança econòmica entre la societat feudal i la musulmana» (75). — J. P. E. [2117]

Charles H. LOHR, *Christianus arabicus, cuius nomen Raimundus Lullus*, dins «Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie», 31 (1984), 57-88.

La situació de Ramon Llull en l'aiguabarreig de cultures cristiana i musulmana seria la causa d'ésser tan poc conegut pels historiadors de la filosofia, però, en canvi, assenyalaria un nou començament en la història de la filosofia occidental (57-59). Fou únic en el coneixement de la llengua àrabiga, en la qual escriví una sèrie de llibres, ací enumerats (60) i, sembla, coneguts al Nord d'Àfrica en el pas del segle XIV al XV (61). Llull conegué no sols llibres de filosofia, ans també els de religió musulmana: l'*Alcorà*, algunes recopilacions de costums, les creences (encara que la versió sobre l'origen de l'Islam de *Doctrina pueril* sigui desfigurada per la polèmica cristiana) (61). La significació de les «dignitats» sembla inspirar-se en fonts àrabs, car s'han d'entendre en sentit actiu, de

forma semblant a com Ibn Arabi diu que les lletres que formen els noms divins tenen virtuts actives; en el seu pla, també els quatre elements fonamentals del món material tenen virtuts actives (62). El paralelisme de les «dignitats» amb determinades lletres i el principi de la combinatòria de les darreres sembla correspondre a la ciència de les lletres de sufís extremistes (63), relació particularment visible en el fet de la designació dels quatre elements i llurs qualitats mitjançant les primeres quatre majúscules també en l'obra d'al-Sabti, *Za' irajah* (64), dades que confirmarien la vinculació de Llull amb els sufís musulmans. La teoria de l'ascensus del positiu al comparatiu i al superlatiu seria paral·lela de la d'al-Farabi, *Ihsa al-'ulum* (67). La teoria de la primera i de la segona intenció seria un altre cas, al qual caldria afegir la doctrina sobre els nou subjectes i la metodologia de les nou qüestions, inspirades, sembla, en la lògica d'ibn Sab'in, de Múrcia, *Budd al-'arif* (71), obra que certament influí en la *Lògica nova* (70-74) i ella s'inspirava en Ikhwan al-safa (72). Llull hauria conegut l'obra del murcià abans de 1289-1290 (*Ars inventiva*). La doctrina lul·liana de la demostració dels articles de la fe seria paral·lela de la d'Ibn Hazm, *Kitab al-fisal...* (79-86). L'anàlisi del *Compendium logicae Algazelis* permet d'arribar a la conclusió que en general Llull traduí bé el text àrab, encara que sembla no haver comprès bé algun punt, potser però no assolí una bona expressió dels conceptes en llatí pel fet de no dominar prou la terminologia llatina escolàstica (86-88). — J. P. E. [2118]

Jocelyn N. HILLGARTH, *The Attitudes of Ramon Llull and of Alfonso X of Castile to Islam*, dins «V Congreso», 825-830.

Exposició comparativa de l'influx islàmic en les dues personalitats esmentades en el títol. Pel que fa a Llull, l'autor remarca, ultra l'objectiu apològic ja concretat en el *Llibre del gentil...*, el deute intel·lectual envers al-Gazzali (teoria de les dignitats, mètode de raonament geomètric) i envers l'escola del «kalam» (la fe també ha de recolzar en proves racionals) (827-828). L'autor creu que el teòleg cristià que disputà amb Ibn Rasiq a Múrcia en temps d'Alfons el Savi era Ramon Martí (828-829). — J. P. E. [2119]

Antonio TORRES-ALCALÁ, *Una ambivalència lul·liana*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 59-65.

L'autor s'encara amb «la incògnita, poco estudiada, sobre el origen de una ambivalència constante, que hallamos en la obra de Lulio» (59). L'ambivalència es trobaria en l'afirmació de les raons necessàries, d'una banda, i de la necessitat de la fe, de l'altra (59-60). L'autor considera poc convincents les raons amb les quals Benito Mendía intenta de justificar aquella contradicció (60-62) i reafirma que l'ambivalència existeix (62). Les raons necessàries li servien per a la dialèctica davant els infidels, associat als asharis contra els mutakalimis (62), però, en canvi, «allí donde su ansia de saber y su pasión de amar chocaban lastimosamente, Llull no estaba plenamente convencido de sus argumentos y así lo hace saber a su hijo» (63). L'element que unia els dos extrems era l'amor, definit en *Llibre d'amic i amat*, «entre creença e intelligença» (65). — J. P. E. [2120]

Francisco CANALS VIDAL, *La demostración de la Trinidad en Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 5-23.

El marc del pensament lul·lià és no sols el de la cristiandat europea medieval, ans encara el de l'Occident. Per això, a diferència dels Pares Orientals, no presenta la doctrina de la Trinitat a partir del Pare, ans s'alinea amb els occidentals en derivar-la de

l'essència unitària de Déu. Però la doctrina de Llull sobre la Trinitat no és la genèrica de l'escolàstica occidental, ans «el punto probablemente más nuclear y originario en aquello que característicamente define la singular originalidad del Doctor Iluminado» (7). Basada en alguns textos de *L'Arbre de ciència* i del *Llibre de demostracions*, la tesi de l'autor és que «sentido, intención y ambiente propio de la demostración de la Trinidad por razones necesarias que está en el corazón de la obra luliana» (8) es pot detectar en l'anàlisi que Llull fa del concepte de «bonea» (9), en tant que bo (ésser) que fa bé (acció), doctrina, doncs, incompatible amb les interpretacions dels darrers segles, que presenten l'acció, l'element dinàmic, com si fos anterior i font de l'ésser i de l'element entitatiu (9), l'acció no basada en l'ésser (11). Llull, per contra, estableix la categoria de «conveniència» entre «ésser bo» i «fer bé» (12 i 17), punt en el qual Canals descarta una interpretació ontologista (17-18), car el fet que l'acte i obra d'amor immanent a Déu pertany a la seva infinitud és quelcom d'objectiu i no sols pensable (19-20). Les darreres pàgines són dedicades a consideracions d'actualitat. — J. P. E. [2121]

Walter W. ARTUS, *Man's Cosmic Ties Within the Thought of Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 25-46.

Assaig de sistematització de doctrina [més escolàstica que luliana, car Artus parla diverses vegades d'unió «substancial» de cos i ànima, qualificatiu que no he sabut trobar en els fragments lulians ací transcrits, 34-35], relativa a les dues parts constitutives de l'home, a llur unió, al fet que el cos posa l'home en relació amb els estrats inferiors a ell, i a la conseqüència que aquesta realitat inferior només pot atènyer Déu a través de l'home. Tot el discurs es refereix a fragments lulians del *Liber de anima rationali* i del *Liber de homine*, sobretot, completats amb referències a alguna altra obra de Llull. — J. P. E. [2122]

Lola BADIA, *Et hoc patet per regulam C*, dins «Quaderns Crema», 7 (març de 1983), 79-98.

Enfront de la tesi de Jordi Llovet [cf. ATCA 1 (1982), 350, núm. 106], segons la qual el Llull trobador hauria acabat imposant-se, ni que fos de faisó inconscient, al filòsof i teòleg, l'autora ofereix «un text lullià que permet de copsar com es configura en el pensament madur del beat una unitat, perfectament coherent i harmònica, entre la literatura... i la lògica...» (80). Després de passar revista a la dosificació de literatura i d'«art» en els períodes successius de l'obra luliana escrita, l'autora reproduceix i tradueix al català l'article vuitanta-sis de l'aplicació de l'«art» per les «cent formes» en l'*Ars generalis ultima* (85-89), i el glossa en les pàgines següents (92-96), bo i subratllant que les nou dignitats lulianes són les dipositàries majors de la bellesa retòrica (90), que el segon grau de tal bellesa es troba en proposicions en les quals la dignitat luliana fa de subjecte i un dels seus correlatius de predicat (91, i millor si els predicats són més d'un, sempre però correlatius d'una o més de les nou dignitats lulianes), que amb un subjecte concret com «reina bella», «definir-la... també fa bonic. Però no solament definir-la: Llull parla de lloar-la» (91-92) [no he sabut trobar tal verb en el paràgraf 143, del qual ací es parla], que en el paràgraf 144, Llull «ens parlarà d'una retòrica «inferior», la retòrica adreçada al que... anomena la imaginació (per entendre'ns, el món de les emocions)» (92). Els darrers exemples són paral·lels als temes retòrics medievals de la «descriptio puellae», del «locus amoenus» o de la «vituperatio», que «reformula en termes artístics i, fent-ho, el dignifica de tal manera que el tòpic passa a formar part de l'univers logicitzat de l'Art» (93), cosa que «patet per regulam C». El darrer graó

seria el «d'equiparar els recursos de la retòrica a les diverses funcions socials de les persones» (95). En conclusió, Llull distingeix una retòrica lògica i una retòrica literària, la primera superior a la segona i aquesta amb categories estètiques particulars (96); privilegia sis conjunts temàtics de la tòpica literària medieval, els tres ja esmentats i una «rota lulliana» (ex-«virgíliana») força peculiar, l'antítesi i el proverbi-«exemplum» (96-97); i que el text de l'*Ars generalis ultima* no sembla el d'un home frustrat, car hi ha una felicitat profunda en l'Art (97). — J. P. E. [2123

David VIERA, *Les idees pedagògiques de Ramon Llull i de Francesc Eiximenis: estudi comparatiu*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 227-242.

«L'objecte d'aquest estudi és el de contrastar les idees pedagògiques que es troben en l'obra catalana de Llull... i d'Eiximenis» (228). Eiximenis hauria tingut un coneixement més profund del seu lector (229). Llull s'ocupa més de l'educació del noi, Eiximenis de la de la noia (230). Coincideixen en el fet de considerar l'educació religiosa i la formació moral com a objectius principals, àdhuc des d'un punt de vista de la temàtica a ensenyar (231-232). Les coincidències entre ambdós són degudes a influències comunes (232 i 242), essent el tractat de Vincent de Beauvais, *De eruditione filiorum nobilium*, l'anella bàsica que uneix el pensament dels dos prosistes catalans (233: Eiximenis hauria incorporat les idees de la seva font en els tractats inicials del *Llibre de les dones*). Els dos autors difereixen en quant al lloc ideal per als estudis, el monestir per a Llull, la ciutat per a Eiximenis (235). Coincideixen en la necessitat d'estudiar gramàtica [llatina], però a partir d'ací, Llull s'inclina vers l'estudi de l'àrab i d'altres llengües d'infidels, Eiximenis vers el de les llengües veïnes (237). Tornen a coincidir a assenyalar la importància de la filosofia per a l'educació del príncep (239), però llurs posicions divergeixen en quant a l'astrologia (238). Altra vegada tornen a coincidir en la importància de la teologia, però no pensen igual en relació al trivium, al dret i a la medicina, sobretot en tant que objecte d'estudi per part dels clergues (239-240). Tots dos remarquen la necessitat d'aprendre un ofici manual (241). Ensenyar no és farcir la memòria, ans configurar una persona. — J. P. E. [2124

Julio SAMSÓ, *Notas sobre la astronomía y la astrología de Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 199-220.

L'article pretén de suavitzar afirmacions de Jordi Gayà en la seva introducció a l'edició del *Tractat d'astronomia* [cf. ATCA, 2 (1983), 409-412], segons el qual l'astronomia de Llull hauria estat deficient en relació als coneixements científics de l'època (199). El *Tractat* seria un manual elemental d'elaboració d'horòscops, però la introducció del mètode de la «devictio» o «venciment» en tal elaboració és quelcom que ningú no havia fet abans i per tant en aquest punt Llull és original (203), més encara pel fet d'haver concretat la teoria en la figura de vuit cercles concèntrics, encertadament reconstruïda per Frances Yates (204). Per contra, en afirmar que totes les conjuncions possibles en un signe zodiacal només són vint-i-vuit, quan en realitat són cent vint, cal preguntar-se si en aquest cas no cregué descobrir una llei que ha resultat falsa (207). Tota obra d'astrologia conté elements astronòmics i el *Tractat* no en seria excepció. Tals elements serien en general afirmacions derivades de tradició ptolemaica (209) i ací són particularment estudiades les peculiaritats de les afirmacions de Llull sobre el nocturnilabi i el quadrant (209-213). La darrera secció exposa les possibles influències de Llull en el *Tratado de astrología* atribuït a Enrique de Villena en la nomenclatura de classificació dels signes zodiacals, la relació entre les quatre esferes elementals i la progressiva densificació dels

elements a mesura que baixen vers la terra, la identificació de cada un dels quatre elements amb la seva qualitat pròpia i l'esquematització de propietats i elements en la progressió 1, 2, 3, 4 (213-216). Les darreres pàgines (217-221) apleguen la bibliografia sobre el tema. — J. P. E. [2125]

Anthony BONNER, *L'astronomia lulliana*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 187-198.

Llull es proposà de completar els coneixements astronòmics anteriors a ell amb «començaments generals». L'autor relaciona tals començaments amb els paradigmes de Thomas Kuhn (189). En el seu *Tractat d'astronomia*, Llull comença exposant els principis de l'anterior, basada en l'atribució més o menys dosificada de cada un dels quatre elements i de llurs propietats a cada signe del zodíac (190-191). Segueixen les innovacions lullianes, concretades en el venciment o devictio, combinatòria de planetes en el mateix signe (191-192), i en l'aplicació dels divuit principis lullians a l'astronomia antiga, impresos, a manera de segell, per les realitats sobiranes en les jussanes, car aquelles, tot i no ésser canviants per generació i corrupció sí engendren moviment o canvi (192-194). Això no obstant, l'astronomia no és una ciència absoluta, car les influències astrals poden ésser modificades per voluntat de Déu (194). El *Tractat d'astronomia* pertany a l'etapa ternària de l'Art i per això li seria aplicable el segon concepte de paradigma kuhnianà, no aplicació d'un esquema ferri, ans derivació per articulació o especificació addicional baix condicions noves o més rigoroses (195-197). La valoració final és «una mescla de positiu, negatiu i neutre» (197). — J. P. E. [2126]

Michela PEREIRA, *La (sic) «Nuove» scienze di Raimundo Lullo*, dins «V Congreso», 1083-1089.

Estudi de les repetides afirmacions lullianes, d'oferir aportacions noves, particularment en tractats científics (*Liber de nova geometria*, *Tractatus novus de astronomia*, *Liber novus physicorum*). La novetat no s'ha d'entendre en el sentit d'una aportació considerable de coneixements nous, ans «risponde all'esigenza filosofica di riportare ai principi generali dell'Arte qualunque aspetto del sapere» (1085). Il·lustra aquesta tesi mitjançant una anàlisi del *Tractatus novus de astronomia* i de com allí Llull redueix els coneixements empírics a les possibilitats teòriques i genèriques dels elements, diversament dosificades mitjançant el mètode combinatori. Però si els llibres lullians no proporcionaren resultats pràctics palpables, fou l'exigència de recurs a principis allò que representà novetat, car equivalia a refusar el pur empirisme, per exemple el del *Thesaurus Pauperum* de Pere Hispà, i a exigir que una construcció de ciència natural valorés els fets experimentals per lleis universalment vàlides. — J. P. E. [2127]

[Jocelyn] N. HILLGARTH, *Raymond Lulle et l'utopie*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 175-185.

Durant la seva vida, Llull fou tingut pels altres com a foll, cosa de la qual ell fou conscient i en anar al concili de Viena escriví el *Liber Phantasticus* en el qual exposava posicions molt allunyades de la realitat. L'autor, però, afirma «que Llull era perfectament capaç de comprendre les realitats del món en el qual vivia» (176). En serien prova les seves relacions amb reis i papes. Això no obstant, els èxits, sense mancar, foren escassos. Més que en d'altres, en Llull la vida repercuteix en la doctrina i tots els seus llibres són més o menys autobiogràfics (178), però també relacionats amb l'esque-

ma apologetic general, present en les múltiples versions de la seva «art» (179). L'apologetic lulliana es basa en l'art, és a dir, en la teoria dels quatre elements i en la dels atributs divins i allò que la fa feble no és pas l'art, ans l'optimisme de pensar que els no cristians es converteixen infalliblement per les raons lullianes. *Blanquerna* és el quadre més detallat de la societat cristiana del seu temps i dels plans lullians de reforma (180), el llibre on hom copsa amb més claredat les idees lullianes de reforma de la societat (183). Llull accepta una gran part del seu món com a immutable (180) —en *Blanquerna* té gran importància la propietat i Llull és favorable a la centralització de la cúria romana (181-182)—, però a través de figures diverses i en particular a través de Ramon lo foll l'autor dóna entenedent d'allò que ell voldria canviar a fi de restablir l'autèntica significació de les valors cristianes (182). Si utopia és un projecte sense cap relació amb la realitat contemporània, *Blanquerna* no ho és, car tal com digué Menéndez y Pelayo respon moltes vegades a institucions catalanes i per la seva banda va contribuir a la introducció d'usos socials més cristians (183-184). — J. P. E. [2128

Lina L. COFRESI, *Itinerarium Sacri Amoris: The Road to God in Ramon Llull's Blanquerna*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 221-225.

Blanquerna personifica un dels objectius lullians bàsics, el de l'aproximació de la doctrina cristiana a les masses i el de l'ensenyament del progrés vers Déu; de més a més introdueix conceptes filosòfics i teològics en una narració literària i subratlla llur importància per a la pràctica diària del cristianisme. Per això es desenvolupa en dos nivells, el literari i el teològic-al·legòric. Literàriament és la narració dels fets d'un heroi, que venç batalles morals malgrat els seus pares, la promesa i ell mateix, cosa que el capacita a lluitar a favor dels deu manaments, la fe, la veritat i la raó, amb les quals ajuda diversos personatges a recobrar la fe. Després d'una nova victòria contra la luxúria, per obediència entra en un monestir. A partir d'aquest moment, la carrera eclesiàstica de *Blanquerna* és meteòrica fins que, ja papa, renuncia i se'n va a la vida contemplativa, en la qual escriu el *Llibre d'amic i amat*. Tota la narració és al·legòrica, car el personatge central, *Blanquerna*, és figura del Crist, de l'heroi perfecte i de cadascú. — J. P. E. [2129

Adrian PATTIN, *L'averroïsme et la question du sens agent au Moyen Âge*, dins «V Congreso», 1077-1082.

Recollim la dada segons la qual Barthélemy de Bruges hauria escrit el *Sophisma de affatu sive de sexto sensu secundum quosdam* per combatre la teoria de Llull, no sols sobre el sisè sentit, ans sobretot sobre l'existència del sentit agent (1079). — J. P. E. [2130

John DAGENAIS, *Origin and Evolution of Ramon Llull's Theory of Affatus*, dins «Actes Toronto», 107-121.

Partint d'una referència a pàgines seves anteriors dedicades al mateix tema [cf ATCA 1 (1982), 355, núm. 122; 2 (1983), 40-41], l'autor afirma que la teoria de l'«affatus» com a sisè sentit ha d'haver nascut d'exigències sistemàtiques del lullisme (108). Els possibles precedents estoics o derivats mai no han convertit l'expressió oral en un sentit físic (111); les *Epistoles* dels musulmans Germans de la Puresa col·loquen la parla humana entre les potències de l'ànima (111-112); el paral·lel més pròxim es trobaria en *Picatrix (L'objectiu del savi)*, llibre de talismans astrològics, per al qual la parla és com la lluna entre el sol de la intel·ligència i els cinc planetes dels sentits (112-113). Pel

que fa a possibles precedents en obres de Llull, l'autor descarta, per clarament modificat, un text del *Llibre de contemplació*, resta perplex davant un altre de l'*Arbre de filosofia desiderat* (116-117), però, en canvi, considera alguns passatges del *Llibre de sancta Maria*, com a precursors immediats d'una doctrina a punt de néixer, car contenen frases que després passaran a la caracterització d'«*affatus*» (117-120). Les pàgines 114-115 contenen dades sobre aquesta paraula. — J. P. E. [2131]

Eusebi COLOMER, *El pensament ecumènic de Ramon Llull*, dins «Misc. Aramon III», 61-80.

Llull es mogué sempre en l'horitzó de la corona catalano-aragonesa, dins un triple marc català, europeu occidental i mediterrani, culturalment en el món mental de les tres religions monoteistes, judaisme, cristianisme, islamisme. Projecta en aquest món el seu ideal unitari, assolible pel camí d'una conversió fruit del convenciment. Punt de partença és en Llull allò que uneix les tres religions esmentades, també el sentit metodològic de l'exigència de racionalitat: la doctrina de les «dignitats» i la seva anàlisi correlativa, que Llull pledeja per veure també en l'«ad intra» de Déu, cosa que per a ell equival a admetre la Trinitat. Els dos grans projectes de Llull (escoles de missioners i croada) són mitjans en funció del projecte unitari (67-69). L'ideal ecumènic lullià s'ha expressat en una sèrie d'escrits, els quals evolucionen del diàleg obert i serè de la primera època a la controvèrsia i acaben en la polèmica (70). Amb Armand Llinarès, Colomer admet que el primer sojorn de Llull a Tunísia clogué la primera etapa, però distingeix en l'època de les disputes una controvèrsia apologetica respectuosa amb les persones i una polèmica «de vegades injusta i irrespectuosa» (70). La gran mostra de la primera etapa és el *Llibre de gentili e dels tres savis*, ací resumit en allò que té de diàleg (70-73); el *Liber de Sancto Spiritu* es mouria en la mateixa línia (74). El *Liber tartari et christiani* ja no és un llibre de diàleg, ans una apologia del cristianisme (74-75), aspecte que també definiria el *Liber de quinque sapientibus* (76). La *Disputatio Raymundi christiani et Hamar sarraceni* s'acaba amb pàgines «d'una aspror i d'una violència desconegudes» (75-78). Malgrat tot, «Ramon Llull té el dret de passar a la història com un home que posà la força de la veritat per damunt de la de la violència» (79). — J. P. E. [2132]

Eusebi COLOMER, *Ramon Llull, ¿precursor de la informàtica?*, dins «L'Avenç», 64 (octubre 1983), 54-59.

Vegeu ATCA 1 (1982), 360, núms. 137 i 138. — J. P. E.

[2133]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Consideracions diacròniques entorn dels manuscrits lullians medievals de la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 123-169.

Exposició de les indicacions relatives a la història i extensió del lullisme deduïbles de l'ordenació cronològica dels manuscrits lullians existents en la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic i en d'altres. L'agrupació natural d'aquells volums assenyala un bloc contemporani de Llull (i un obrador actiu a Mallorca almenys durant vint anys), un període de dificultats i uns anys d'explosió «editorial» lulliana en el pas del segle XIV al XV. L'autor creu que és anacrònic de parlar d'un lullisme a Itàlia o a Alemanya i que cal parlar de l'Imperi, unitat tant o més cultural que política, en la qual, a partir de Gènova, s'estengué el lullisme per la Vall del Po i més al Nord, abans que

Joan Bulons anés a Pàdua. Una tesi semblant és aplicable a l'extensió del lullisme de Mallorca a València i a les corones de Castella i Portugal. L'estudi dels manuscrits confirmaria que no es poden considerar obres lullianes autèntiques ni el *Llibre de «Benedicta tu in mulieribus»* ni el *Fons paradisi divinalis*. I que en canvi potser és possible d'identificar l'*Ars generalis in pagina una* i en endavant potser caldrà distingir entre l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem* i una *Ars brevis compendiosae inveniendi veritatem* (160-162). — J. P. E. [2134]

Rudolf BRUMMER, *Ramon Llull i Dante Alighieri, paral·lels literaris*, dins «Actes Roma», 241-255.

Contemporanis, però allunyats en un tema tan important com el de l'amor humà i la dona, Llull i Dante tenen molts punts en comú: l'ús de la llengua vernacle en obres substantives, l'estructura de les obres d'acord amb el simbolisme sagrat dels nombres, la importància del motiu del viatge i les personalitzacions de conceptes abstractes presentats com a éssers amb els quals hom ha tingut contacte durant el viatge, l'influx de la poesia lírica provençal, de les novel·les franceses, de la filosofia àrab i, per contraposició, de la figura de Mahoma; la conversió «a la mitjanja de ma edat/nel mezzo del camin di nostra vita»; la crítica sòcio-política, començant per l'adreçada contra Bonifaci VIII, la clerecia i la depravació de la dona; la contraposició a l'alquímia; la predilecció per la burgesia, per les virtuts dels menestrals, pels valors inicials dels ordes mendicants, per sant Bernat; la utopia d'una autoritat política universal; l'estructura del cel; la importància dels àngels i, no cal dir, de la Mare de Déu, la definició de Déu a base del concepte de Valor; la predilecció de la vida contemplativa sobre l'activa; les formes d'expressió literària realistes, rica d'introspecció psicològica, lírica. — J. P. E. [2135]

J. J. SATORRE, *La novela moral de Gracián (continuación). II. Edición del texto*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 83-165.

Continuació de l'estudi resumit dins ATCA, 2 (1983), 500, núm. 794. Trobem en aquestes pàgines l'exposició de les normes de la present edició (83-84) i la transcripció paleogràfica de la introducció i gairebé nou capítols d'aquella obra de pensament lullianà escrita a Castella entorn de 1420. L'autor afegeix algunes breus notes, algunes de les quals indiquen la font catalana de passatges concrets (*Llibre d'intenció*, 105; *Doctrina pueril*, 130; *Proverbis*, 131). — J. P. E. [2136]

Isabel BECEIRO PITA, *Los libros que pertenecieron a los Condes de Benavente, entre 1434 y 1530*, dins «Hispania», XLIII (1983), 237-280.

L'inventari dels llibres del tercer comte, Alonso Pimentel, hauria estat realitzat entorn de 1447 (244). La presència d'obres de Ramon Llull constituïria «una faceta más de la interconexión entre los Pimentel y los monjes (sic) franciscanos de Benavente» (246). L'inventari és reproduït en les pàgines 261-266; les anotacions assenyalades amb els números 27 (*Gentil*), 58, 59 (*Amigo amado*), 60 (*Hermitaño buen amigo*), 61 (*Félix*), 62 (*Blanquerna*), 63 (*Árbol de ciencia*), 64 (*Consolación de ermitaño*), 65 (*Libro de entención*), 66 (*Tabla general*), 67 (*Arte breve*) i 111 (*Árbol de ciencia*) són certament obres lullianes. Potser també ho és el n. 123 (*Libro de Remón León*). L'autora creu que el n. 111 (*Libro del consolador*) és un exemplar del *Libro de las consolaciones de la vida humana* de Pere de Luna/Benet XIII. [No és clar si les *Vita Christi*

dels núms. 70 i 117 són exemplars de la *Vida de Jesucrist* de Francesc Eiximenis]. Les pàgines 269 i 273 contenen notes relatives als volums indicats. — J. P. E. [2137]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Cuatro manuscritos medievales del lulismo galaico-portugués*, dins «Anthologica Annua», 28-29 (1981-1982 [1983]), 531-552.

Introducció al tema, descripció dels volums de Salamanca, Biblioteca Universitària, ms. 1870 (534-536), Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10552 (537-541), Copenhague, Det kongelige Bibliotek, Ny kongelige Samling 638, 8.º (542-545) i ibid., Gl. kongelige Samling 3478, 8.º (545-548). Al final, hom intenta d'assenyalar allò que, quantitativament i qualitativament, representen aquests volums per al coneixement del lullisme galaico-portugués. En apèndix és transcrit un text espiritual en vulgar, atribuït a Johan de Tode en el tercer dels volums esmentats. — J. P. E. [2138]

Francisco da LAMA CAEIRO, *O lulismo português no séc. XV, exemplo de encontro de culturas*, dins «V Congreso», 605.

L'autor defensa que el *Leal Conselheiro* del rei Dom Duarte no és obra anti-luliana, ans emmarcable en el lullisme «pela temática e pela ambiência». — J. P. E. [2139]

Eusebi COLOMER, *Noves dades entorn del «Lullisme» de Nicolau de Cusa*, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 67-81.

Text català de l'estudi resumit dins ATCA, 3 (1984), 382, núm. 1514, amb algunes variants com és ara la que en parlar de la presència d'obres d'Arnau de Vilanova en la biblioteca de Cusa, no esmenta ací l'article dedicat al tema i conegut dels lectors d'ATCA pel resum publicat en el volum 2 (1983), 505, núm. 814. — J. P. E. [2140]

Hilary GATTI, *Giordano Bruno: The Texts in the Library of the Ninth Earl of Northumberland*, dins «Journal of the Warburg and Courland Institutes», 46 (1983), 63-77.

Figuren en aquesta biblioteca del segle XVII una edició de *De specierum scrutinio et lampade combinatoria lulliana*, Praga 1588 (74) i una altra de l'any 1587 del ja esmentat *De lampade combinatoria lulliana* (75). — J. P. E. [2141]

P. ROSSI, *Clavis universalis. Arti della memoria e logica combinatoria da Lullo a Leibniz*, Bolònia 1983, 342 pp.

Reedició de l'obra publicada el 1960. Cf. «Rivista di Filosofia neo-scolastica», 76 (1984), 671-672, M. Mangiagalli. — J. P. E. [2142]

Carmelo OTTAVIANO, *L'Ars compendiosa de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond ambrosien de Lulle* (Études de philosophie médiévale 12), París 1981, 181 pp.

Reproducció fotostàtica de l'edició de 1930. — J. P. E. [2143]

Bibliografia lulliana i general de Sebastià Garcias Palou, rector de la Maioricensis Schola Lullistica, Ciutat de Mallorca 1984, 208 pp.

En ocasió de complir els seus setanta-cinc anys de vida (1908-1983), un grup de personalitats mallorquines ha promogut l'aplec de la bibliografia de Sebastià Garcias i Palou, rector, des de 1956, de la «Maioricensis Schola Lullistica». Després d'una valoració amical de la seva obra per part d'una sèrie d'especialistes de lullisme (17-35), segueix la bibliografia de l'autor, començant per la lulliana (39-85), en la qual, ultra la fitxa bibliogràfica de l'estudi, hom reproduceix l'índex general de cada un dels llibres (39-41) i ofereix un resum objectiu dels altres estudis (45-83), sistema que és seguit en la bibliografia general (87-190), la qual ja no pertany al tema d'aquestes pàgines. — J. P. E. [2144

J. Q. Z., *José Francisco Sureda y Blanes*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana», XXXIX (1983), 555-556.

Breu resum biogràfic amb motiu del traspàs de Sureda i Blanes, amb indicació d'algunes de les seves activitats literàries, pertanyents al nostre camp, en particular els estudis lullians, als quals ja dedicà la tesi doctoral. — J. P. E. [2145

M. A. SCREECH, *Dame Frances Yates (1899-1981)*, dins «Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance», XLIV (1982), 369-372.

Visió de conjunt de l'obra científica de Frances Yates, dins la qual s'emmarca la seva atenció a Ramon Llull i sobretot al lullisme del Renaixement. — J. P. E. [2146

Bibliografia lullistica 1980-3, dins «Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 269-294.

Llista de disset edicions i de vint-i-set estudis sobre l'obra lulliana, amb comentaris a vuit edicions (272-285) i a quatre estudis (289-294). — J. P. E. [2147

Francesco SANTI, *Orientamenti bibliografici per lo studio di Arnau de Vilanova spirituale. Studi recenti (1968-1982)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 371-395.

Encara que el títol prometi una informació bibliogràfica limitada al període 1968-1982, en realitat aquestes pàgines ofereixen una visió de conjunt de les publicacions sobre Arnau de Vilanova en els darrers cent anys, perioditzats en quatre generacions d'investigadors. — J. P. E. [2148

Agostino PARAVICINI BAGLIANI, *Medicina e scienza della natura alla corte di Bonifacio VIII: uomini e libri*, dins «Roma Anno 1300. Atti del Congresso Internazionale di Storia dell'Arte Medievale, 19-24 maggio 1980», Roma 1983, 773-789.

Aquest assaig dedica una part a Arnau de Vilanova i defensa que la seva fortuna davant Bonifaci VIII fou, en part, resultat d'un esdeveniment fortuït, la marxa sobtada de l'arquiata Anselmo da Bergamo, de la cúria romana, posant d'aquesta manera punt final a la seva relació amb el papa. L'autor enquadra la presència d'Arnau en la cúria dins el clima cultural del moment i subratlla el notable paper que gairebé sempre representaven els arquiates pontificis. Arnau de Vilanova és mostra d'un d'aquells personatges d'àmplia activitat, mereixedora d'un examen global i no sols d'un de científic, car eren una peça que responia a l'objectiu de convertir la cort pontifícia en pol cultural amb tal força d'atracció que també en aquest punt fos centre de la cristiandat. — F. S. [2149

Bernard McGUINN, *Visions of the End. Apocalyptic Traditions in the Middle Ages*, Nova York 1979, xx i 378 pp.

Recopilació de fragments apocalíptics d'autors medievals (segles v-xv), traduïts a l'anglès. L'apartat 25 és dedicat a Arnau de Vilanova (222-225) i, ultra una curta presentació biogràfica, recull sengles fragments del *De tempore adventus Antichristi* i del *Gladius iugulans Thomatistas*. L'apartat 31, dedicat al temps del Cisma d'Occident, recull dos fragments de sant Vicent Ferrer, de l'*Epistola ad Benedictum XIII de fine mundi* i del *Segon sermó sobre l'Anticrist* (256-258). — J. P. E. [2150]

Patricia J. BOEHNE, *Arnau de Vilanova i els documents catalans de la Biblioteca Vaticana*, dins «Actes Toronto», 153-158.

«La col·lecció de més utilitat per a obres en català existent a la Biblioteca Vaticana és la Col·lecció Barberini» (153) i l'autora, basant-se en els dos volums d'inventari d'Harold Jones, indica obres lullianes, manuscrites o impreses, del mateix fons (154), escrits d'altres autors (155), i es fixa, sobretot en el ms. 311, el qual conté el *Regiment de sanitat* d'Arnau de Vilanova, autor que es trobaria en «oblit... dins la literatura catalana» (155), potser perquè «la part en català [de la seva obra] es considera generalment heterodoxa» (155). Entre els seus llibres es trobaria un *Tractatus de decoratione*, el qual faria pensar en Juan Ruiz i Jean de Meung (158). — J. P. E. [2151]

Juan Antonio PANIAGUA, *Las traducciones de textos médicos hechas del árabe al latín por el maestro Arnau de Vilanova*, dins «XXVII Congreso», 321-326.

L'autor considera certa la paternitat de la traducció llatina del *Liber Galeni de rigore...*, probable la del *De lege* d'Hipòcrates, segura la del *Libellus Avicenne de viribus cordis* i la del *Liber Abuzale (Abumassar)... de medicinis simplicibus*. S'inclina a no considerar arnaldia el text llatí del *Liber Costa ben Luce de physicis ligaturis*, el del *Regimen sanitatis* d'Avenzoar i el del *De gradibus medicinarum* d'Al-kindi. Hom dóna en nota la llista dels manuscrits coneguts de cada una de les obres esmentades. — J. P. E. [2152]

Luke E. DEMAITRE, *Doctor Bernard de Gordon: Professor and Practitioner* (Studies and Texts 51), Toronto 1980, xii-236 pp.

Essent Bernat de Gordon llenguadocià i professor a Montpeller, tingué molta relació amb autors catalans, ací recordats, en particular amb Arnau de Vilanova, del qual és recordada la posició antijueva (10). Bernat de Gordon s'hauria col·locat en la línia arnaldiana en el punt de la tècnica calculatòria de la composició de les medicines (20 i 49-50). La pàgina 34 ens parla de possibles tensions entre els dos metges (cf. també 166), tot i que Arnau posseïa el *Lilium medicinae* de Bernat (52). Un lector del segle xv (cf. París, Bibliothèque Nationale, lat. 16190) considerava que el *Regimen sanitatis* de Bernat era millor que el d'Arnau (68). El *Tractatus de Tyriaca* de Bernat representaria un correctiu de l'*Epistola de dosibus tyriacalibus*, d'Arnau, massa filosòfica i gairebé esotèrica (74) i quelcom de semblant es podria afirmar, comparant el *Tractatus de marasmode* i el *De humido radicali* respectivament (80-81). Una mateixa obra hauria estat atribuïda a Arnau sota el títol de *Cautelae medicorum* i a Bernat sota el *De cautelis urinarum* (92). La comparació entre el *Tractatus ad faciendum sigilla* i els *Sigilla magistri Arnaldi* confirmen els resultats que ja coneixem (97-100, amb un llarg fragment de l'obra d'Arnau en la pàgina 99, nota 133), aquesta vegada en el camp de la màgica (cf. 131, nota 138). En relació

a Ramon Llull, l'autor afirma que l'*Arbor aegritudinum* tindria una estructura inspirada en l'*Arbre de ciència* (90). — J. P. E. [2153]

Jeanne BIGNAMI-ODIER, *Jean de Roquetaillade (de Rupescissa), théologien, polémiste, alchimiste*, dins «Histoire Littéraire de la France», XLI (1981), 75-240.

Rocatalhada és llenguadocià, tot i que Eiximenis semblava suposar que era emparentat amb els Peratallada (cf. *Vida de Jesucrist*, X, 47) (84). Segurament fiat en Eiximenis, Feliu Torras i Amat li dedicà un article en les *Memorias para formar un diccionario...*, article qualificat per l'autora de «teixit d'errors» (86). Rocatalhada, en el comentari a l'*Oraculum beati Cyrilli* recorda que la còpia més antiga de l'obra és la d'Arnau de Vilanova, actualment Vat., Borgh. 205 (109), el qual n'hauria fet un ús molt freqüent (109-110). En el resum que l'autora fa del comentari esmentat (ara a París, Bibliothèque Nationale, lat. 2599), recorda que la seva primera part és una interpretació visionària i pro-francesa de la guerra de les cases d'Anjou i de Barcelona (Vespres Sicilianes-Coll de Panissars) (114). El *Liber secretorum eventuum* és un resum del comentari anterior i insisteix en la mateixa problemàtica (121); la profecia final, però, és part nova afegida per l'autor i tota ella tracta d'un episodi familiar emmarcat en l'enemistat de les dues cases esmentades (132-133). El comentari al *Vae mundo in centum annis* obliga a parlar altra vegada de l'atenció que posaren en aquest text Arnau de Vilanova, l'infant Pere d'Aragó i Eiximenis (135) i del fet que l'onzè flagell que pronostica, s'havia d'abatre sobre els cinc regnes hispànics (139-149), context en el qual apareix el «vespertilio», la rata-pinyada que es menja els moros però s'alia amb l'Anticrist (203) [símbol que encara cuejaria durant la revolta de les Germanies, cf. ATCA, 3 (1984), 405-406]. En el *Liber ostensor* hi ha dues citacions explícites d'Arnau de Vilanova (148). La lletra de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 276, «est tout à fait dans le genre des lettres de Rupescissa» (175). Una de les obres perdudes de Rocatalhada, *Liber paralogici*, figurava en l'inventari de la Biblioteca Papal de Peníscola (183-184). Encara que sigui poc citat, Arnau de Vilanova «a eu une très grande influence sur lui [Joan de Rocatalhada] et qu'il a dû en lire beaucoup, parce qu'il a le même genre d'exposition» (193). En la seva interpretació de la història immediata, «la race qu'il hait le plus» és la rama siciliana de la casa de Barcelona (200), encara que la seva posició envers el tronc principal resta boirosa (200-201 i 203). La repercussió de les obres de Joan de Rocatalhada a Catalunya fou molt gran: l'abat de Ripoll en posseïa un llibre, l'infant Pere d'Aragó n'era entusiasta (203) i Eiximenis se'n féu ressò, cosa que li valgué un repte del rei Joan I; per una de les seves cartes, sabem que Rocatalhada havia escrit un informe per a Pere el Cerimoniós amb previsions d'un segle d'història per a la Casa d'Aragó (204-206). El *Liber secretorum eventuum* fou traduït en català (Carpentras, [Inguibertine?], 336) on també es troba la traducció catalana del *Vademecum in tribulatione* (228 i 234). — J. P. E. [2154]

Robert HALLEUX, *Les ouvrages alchimiques de Jean de Rupescissa*, dins «Histoire Littéraire de la France», XLI (1981), 241-286.

Un mateix text *De quinta essentia* és atribuït a Ramon Llull i a Joan de Rocatalhada. Els manuscrits que en fan autor el primer són quatre, contra sis a Roger Bacon (244), d'un conjunt de cent quaranta-tres (278-282), raó per la qual l'autor creu que no hi ha motiu seriós per a no afirmar-lo de Joan de Rocatalhada (245). Els diversos escrits d'Arnau de Vilanova sobre l'aiguardent serien la font del *De distillatione aquae vitae* de Rocatalhada (250), com també li havia estat precedent en la recerca de la quinta essèn-

cia del vi (254) i en la de fixar l'or en la quinta essència (255), influx que es repeteix en el *Liber lucis* (265, 266). Les pàgines 270-273 ofereixen l'esquema del *De secretis naturae seu de quinta essentia*, tractat pseudo-lullità, en realitat de Joan de Rocatalhada. — J. P. E. [2155]

Antonio M. ARAGÓ CABAÑAS, *Las Tenentiae castrorum del Reino de Valencia, en la época de Jaime II*, dins «Primer Congreso II», 567-577.

Exposició de les concessions de castells en el Regne de València des de començament del segle XIV fins a la mort de Jaume II, basada en el volum d'ACA, *Cancelleria*, r. 234, amb anàlisi dels diversos elements esmentats en la concessió, d'entre els quals sobresurt el d'ésser feta «ad consuetudinem Hispaniae», és a dir, de forma que el castellà, encara que la concessió sigui vitalícia, és simple funcionari del rei i no senyor feudal, tal com ja assenyala Ramon d'Abadal i de Vinyals en la seva tesi doctoral (569-570). També es fixa en la distinció existent entre tenir un castell «pro castro» i «pro casa plana» (569). Les pàgines 573-577 contenen un quadre sinòptic de totes les concessions, per ordre alfabètic de castells. — J. P. E. [2156]

Peter LINEHAN, *The Church, the economy and the reconquista in early fourteenth-century Castile*, dins «Revista Española de Teología», 43 (1983 = Homenaje a Florencio Marcos Rodríguez), 275-303.

Amb motiu de l'intent de conquesta d'Almeria l'any 1309, fracassat per la defecció dels infants Juan Manuel i Juan de Castilla (292), el papa Climent V atorgà un subsidi, també en el regne de Castella, un dels col·lectors del qual fou Ramon de Montrós, conegut pel seu càrrec d'Ardiaca de Xàtiva. L'article és basat en gran part en els comptes per ell presentats, els quals no sols contenen l'anotació de rebudes i despeses, ans encara les dificultats de les primeres i les raons de les segones, durant els anys 1311-1313, actualment a l'Arxiu Secret Vaticà, *Collettorie* 111 (299). Algunes dades biogràfiques sobre el personatge es troben en d'altres sèries del mateix arxiu (*Reg. Vat.* 52) i en la de *Pergamins* de l'Arxiu de la Catedral de València (278). — J. P. E. [2157]

Luis BATLLE I PRATS, *Cartas testimoniales de la presentación del privilegio de las franquicias de Gerona en Aragón. 1316*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 41-42 (1982), 237-248.

El setge, invasió i parcial destrucció de Girona pels francesos en la croada anticatalana de 1285 fou recompensat anys després per Jaume II amb una concessió general i perpètua de franquícies a favor de la ciutat i dels ciutadans de Girona, vàlida per a tots els seus regnes i terres peninsulars, datada el 25 de maig de 1315. La ciutat encomanà a Pere de Camplonc la presentació de tal privilegi a les ciutats del regne d'Aragó, l'itinerari del qual és parcialment reconstruït (241) a base de les certificacions de les autoritats a les quals era successivament presentat el document reial (240-243). Són transcrits en apèndix el text del document reial (244-246), una carta confirmatòria del seu contingut adreçada al batlle d'Albarrassí (247-248) i els certificats de Terol, en català, d'Albarrassí i de Saragossa, en aragonès (246-248). Els textos procedeixen de Girona, Arxiu Municipal, *Cartulari anomenat «Llibre verd»* i en part també de l'ACA, *Canc., registres*, 211. — J. P. E. [2158]

Josep PERARNAU, *Un document sobre l'escola per a l'ensenyament de la llengua catalana l'any 1325*, dins «Misc. Aramon III», 425-428.

Transcripció i anàlisi d'una prescripció testamentària de Ramon Ferrer, de Sóller (Mallorca), ara a l'ARM, Notaris R-7, obligant el seu hereu a assegurar a l'altre fill, Bernat, l'ensenyament necessari per arribar a escriure cartes «romanaliter» i després mercaderia, arribant a la conclusió que aquest hauria estat el primer tipus d'escola de català i en català. — J. P. E. [2159]

M.ª Rosa MUÑOZ POMER, *Bases municipales de un impuesto general: las Cortes de Valencia de 1329*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 85-95.

L'autora defensa la tesi que la forma d'imposició del tribut per al «passatge» vers Granada fou copiada i precisada de la que s'aplicà a la ciutat de València en la imposició de 1322 per a la conquesta de Sardenya, i la prova mitjançant el paralelisme d'un article concret (86), la comparació entre el contingut d'una desena d'articles (87) i la reducció a esquema tant d'un impost com de l'altre (87-93). En apèndix, transcriu la carta d'Alfons el Benigne concedint a la ciutat de València que pugui continuar percepent el tribut de 1329 fins a la quantitat de cent-mil sous més, que el rei li havia bestrets, document ara conservat a l'AMV, Privilegis reials d'Alfons II, 28 (95). — J. P. E. [2160]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *La contribución valenciana a la cruzada granadina de Alfonso IV de Aragón*, dins «Primer Congreso II», 579-598.

Amb motiu de publicar ací (590-598) tres liquidacions de comptes reconegudes pel mestre racional del rei, Pere Marc, als administradors del subsidi per al «viatge de Granada» en el regne de València, d'ACA, *Reial Patrimoni, Mestre racional* 634, l'autor ofereix en la introducció un resum de tot l'afer del subsidi des de l'acceptació per les corts del regne esmentat fins a l'aplicació de les quantitats recaptades, passant per les particularitats de la imposició, administració, percepció i recaptació unitària. Cal remarcar que la concessió de tal subsidi per part del regne tingué com a contrapartida la concessió per part del rei dels *Nous furs del regne de València* (580). — J. P. E. [2161]

Josep PERARNAU, *Els jurats de Girona indiquen al rei que els escrigui en català (1336)*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 233-236.

Collocada en el marc dels problemes inicials del regnat del rei Pere el Cerimoniós (lluïtes entorn de dificultats econòmiques i de la influència en les decisions reials, acaparada per un grup d'aragonesos), l'autor publica la carta en la qual els jurats de Girona exposaven al rei esmentat les condicions sota les quals estaven disposats a bestreure-li vint mil sous, ara en l'Arxiu Municipal de Girona, *Administració municipal*, lligall 2, volum 3 i la carta de rebut de la quantitat citada, d'ACA, *Cancelleria*, reg. 1295. Les dues cartes són de 1336 (234-236). — J. P. E. [2162]

Sylvia ROMEU ALFARO, *El pleito entre doña Leonor y Pedro II en las Cortes de 1336*, dins «Primer Congreso II», 599-604.

Presentació resumida d'alguns dels actes inclosos en el plet seguit després de la decisió de les corts valencianes de 1336 de fer tornar al patrimoni reial les poblacions del regne de València donades per Alfons el Benigne a la seva muller Elionor de Castella i als fills d'ambdós. El procés judicial relatiu al plet esmentat es troba en l'ARV, *Vària*

337, del qual són ací resumits els documents que recusaven la jurisdicció del rei i del tribunal nomenat per ell i els que la defensaven, raons que ens permeten de conèixer el pensament dels juristes reials sobre la sobirania reial. L'autora en transcriu alguns fragments (602-603). — J. P. E. [2163]

María José CARBONELL BORJA, *Las rentas del Priorato de Tortosa (1339-1341)*, dins «Itálica. Cuadernos de trabajos de la Escuela de Arte y Arqueología en Roma», 16 (1982), 155-204.

Transcripció del quadern contemporani, en el qual són anotades tant les rendes percebudes o entrades com les despeses corresponents al benifet del priorat de la Seu de Tortosa en els anys esmentats en el títol. El text és en català i el fascicle es troba en l'Arxiu Vaticà, *Collettorie* 112. Les pàgines finals (199-204) contenen l'índex onomàstic. — J. P. E. [2164]

Philip D. RASICO, *Estudi fonològic i complementari de la Crònica de Bernat Desclot (ms. 486 de la Biblioteca de Catalunya)*, dins «Actes Toronto», 35-51.

Tot i no ésser l'original, ans una còpia, certament molt primitiva (de darreries del segle XIII o començaments del segle XIV), l'anàlisi de certes característiques lingüístiques del volum esmentat en el títol pot permetre d'indicar-ne l'origen. L'autor presenta quinze punts, quatre dels quals pertanyen a vocalisme tònic («e» per «o», «o» per «u» «ui/uy» per «i», el diftong romànic «ai»/«ei»/«ey»/«e», 37-39), dos a vocalisme àton (diversos casos de substitució d'«e» per «a» o bé «o», 40-41) i els altres a consonantisme («ll», «c»/«s», «s»/«z», «l»/«u», «ny»/«yn», «mdr» i «ndr», «-n» final, i els plurals en «-(n)s» i en «-(r)s», 40-50). En general, la llengua és molt semblant a la moderna, amb alguns arcaïsmes i dialectalismes, els quals porten a pensar en un origen al sud dels Pirineus entre l'Empordà i el Berguedà (50-51). — J. P. E. [2165]

Lars LINDVAL, *Sempre, tost et leurs synonymes en catalan ancien. Étude lexicographique*, dins «Revue Romane», 18 (1983), 22-43.

Aquest estudi de la freqüència d'ús dels adverbis «sempre», «de continent», «encontinent», «mantinent», «tantost», «aitantost», «ivàs (ivars)», es basa principalment en les quatre grans *Cròniques* i en d'altra literatura catalana dels segles XIV i XV. És colpidora la freqüència d'ús de «tantost» en Ramon Muntaner, el qual, en canvi, sembla desconèixer «sempre». — J. P. E. [2166]

Llibre de Concells de la Paeria (març a setembre de 1344), a cura de Jaume RIBALTA i Max TURULL, dins «Butlletí de Dialectologia Nord-Occidental», 3 (estiu de 1983), 9-82.

En el pròleg, Josep Lladonosa recorda les principals etapes de la constitució del municipi medieval de Lleida (11-12), i en la nota introductòria, els autors informen dels primers volums de la sèrie *Llibres de consells* de l'Arxiu Històric Municipal de la Paeria i de llur intenció de posar a l'abast públic el volum de l'esmentada sèrie més pròxim a la Pesta Negra (15), el segon, reg. 397, corresponent als anys 1344-1345, el text del qual és important per a la història de la llengua i per a la de la ciutat de Lleida (16-17). Trobem a la pàgina 16 una descripció del volum i de la 19 a la 82 el text de les actes corresponent a la temporada que va de 25 de maig a 7 de setembre de 1344, ff. 1-37 del

volum manuscrit. Les pàgines inicials contenen llargues llistes dels caps de casa de les cinc parròquies de la ciutat (19-23) i a través de les anotacions podem seguir l'atenció amb la qual, des de Lleida, hom assistia a la campanya militar de l'annexió del regne de Mallorca en el Rosselló, sobretot pel fet que, en un moment determinat corregué la veu que Pere el Cerimoniós oferiria a Jaume III de Mallorca un feu format per Lleida (56-57), Cervera i Tàrraga (59). L'altra temàtica és, en general, ciutadana. — J. P. E. [2167]

Carmelina SÁNCHEZ-CUTILLAS MARTÍNEZ DE DEL ROMERO, *Los damnificados de la Guerra de la Unión (1345-1348), y la función de un nuevo procurador de miserables*, dins «Primer Congreso II», 604-618.

Continuant una aportació de Francesc Carreres i de Calataiud, l'autora defineix la figura del procurador de damnificats en la guerra valenciana de la Unió, bo i recollint i transcrivint allò que hi fa referència en l'AMV, *Manuales de consells* i donant notícia d'un volum manuscrit, en foli, sens catalogar, en el mateix arxiu, l'única signatura del qual és la paraula «Unió», escrita al llom. Tot l'afer fa referència al procediment de restitució de danys als damnificats de la guerra esmentada. Els documents transcrits en apèndix (610-618) són dotze, tots de les dites fonts. — J. P. E. [2168]

José MIRALLES SALES, *El privilegio de la «mitja primícia»*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo», I, n. 4 (1983), 6-8.

Transcripció parcial i comentari a alguns dels articles del conveni de 12 de juliol de 1348 entre el mestre de Montesa i el síndic de Salzedella, com a conseqüència d'haver perdut el poble la guerra de la «Unió», en la qual s'havia associat. Una de les conseqüències fou la pèrdua de la meitat de la primícia. El document procedeix de Madrid, AHN, *Montesa*. — J. P. E. [2169]

Vicente MUÑOZ DELGADO, *El «Compendio de lógica» (1351) de Nicolàs Eymeric*, dins «V Congreso», 1035-1041.

Presentació dels dos exemplars coneguts del *Breviloquium logice* de Nicolau Eimeric, escrit a Girona amb motiu d'explicar la corresponent assignatura en el convent dominicà l'any 1351: el manuscrit de París, BN lat. 6774 i l'incunable de la biblioteca de la Universitat de Cambridge; explicació esquemàtica de cada una de les parts de l'obra d'acord amb els temes bàsics de la lògica (idea, proposició, raonament) i valoració general en el sentit que el text conservat fa més la impressió d'esborrany que d'obra concluída, que és l'únic tractat complet de lògica a Espanya en el segle XIV i que tot i trobar-se bàsicament en la tradició tomista, introdueix alguns temes de la *Summa* de William Ockham, no, però, els de les «obligacions» i dels «insolubilia». — J. P. E. [2170]

Nicolau EIMERIC, FRANCISCO PEÑA, *El Manual de los inquisidores*. Introducció, traducció del llatí al francès y notes de Luis SALA-MOLINS. Traducido del francès por Francisco MARTÍN (Archivos de la herejía 4); Barcelona 1983, 286 pp.

Tant la introducció com els extrets del text d'Eimeric (i de Peña) són traducció castellana de l'edició francesa publicada el 1973, a la introducció de la qual l'autor ha afegit algunes frases o notes (p.e., en les pàgines 19, 22, 48). — J. P. E. [2171]

Jaume de PUIG I OLIVER, *Documents inèdits referents a Nicolau Eimeric i el lullisme*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 319-346.

L'autor publica quinze documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, quatre de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona i un de l'Arxiu Històric Municipal de València, que completen els gairebé dos-cents documents coneguts i editats per diversos autors en relació amb Nicolau Eimeric i la seva lluita contra el lullisme. Pren un relleu especial en aquesta documentació el valencià Francesc de Llúria, cap d'escola lullista tant o més important que Pere Rossell, i sobre el qual caldrà dirigir l'atenció per a comprendre moltes fases de la lluita entre l'inquisidor gironí i els lullistes a partir de 1388. — J. de P.

[2172]

Jaume de PUIG I OLIVER, *El «Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate et de horum criminum iudice», de Felip Ribot, O. Carm. Edició i estudi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 127-190.

Després de recollir les dades bibliogràfiques de Felip Ribot, l'autor analitza el tractat sobre l'heretgia contingut al ms. 583 de la Biblioteca de Catalunya, estudiant el món històric del qual sorgeix i la posició doctrinal que hi adopta el gran carmelita, remarcable per la seva oposició a les teories de Nicolau Eimeric sobre la jurisdicció inquisitorial envers jueus i musulmans. Després edita el text contingut al ms. 583 de la Biblioteca de Catalunya. — J. de P.

[2173]

Actas de las Cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-63. Recopiladas y transcritas por José M.ª PONS GURI (Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón L), Madrid-Barcelona 1982, xxiv i 242 pp.

En la presentació, Frederic Udina i Martorell, ens informa que aquest volum cinquantè del «Codoín» conté «una serie de documentos relativos a las Cortes Generales de Monzón de 1363 que si bien eran conocidos a través de alguna fragmentaria publicación, en su mayor parte eran inéditos» (VIII). La introducció de Pons i Guri (XIII-XXII) reconstrueix el marc històric que presidí aquelles corts, el de la invasió del regne d'Aragó pel rei de Castella, Pedro el Cruel, amb la corresponent defensa de part de Pere el Cerimoniós, guerra coneguda amb el nom de «la dels dos Peres». Les actes aplegades en aquest volum són: *Convocatio curiarum generalium... in loco Montissoni* (convocatòries i llistes de convocats), d'ACA, *Cancelleria*, reg 1499 (1-15); *Sequitur secunda convocatio...*, del mateix registre (16-31); *Processus factus et ordinatus super convocacione curiarum generalium... in villa Montissoni*, també d'ACA, *Cancelleria*, *Processus de Corts 4* (olim 3), 2.ª numeració (31-40); segueix, sota l'epígraf ja conegut de *Convocatio curiarum generalium totius terre... in loco Montissoni*, en realitat el procés total almenys dels passos més importants de tota la cort, sembla d'ACA, *Generalitat*, G. 984 (41-170), on, ultra les convocatòries i altres actes preparatoris, trobem la *Propositio facta per regem Petrum* resumida en català, 63-64; el *Compartimentum regni Aragonum*, 66-67; *Contrastus et determinatio inde subsequuta*, 68-69; i sobretot els *Capitula doni facti per Generale Catalonie regni que Maioricarum*, 69-104, en català; *Donum universitatum, civitatum et villarum regalium Aragonum*, 104-114; *Prelatorum et richorum hominum ac militum Aragonum*, 114-127, els dos darrers en aragonès; *Donum factum per Generale regni Valentie*, 127-150, altra vegada en català; *Constitutiones Catalonie*, 151-170). D'ACA, *Cancelleria*, 985, els *Capítols generals del regne de València... e aquests capítols no són del do, mas són en loch de constitutiones de Catalunya* (171-197), amb quatre documents complementaris d'íbidem, reg. 1506 (197-203). Segueixen encara uns *Capitula... super concordia scilicet si barones*,

milites et homines de paratico et etiam persone ecclesiastice regnorum Aragonum, Valentie et Principatus Cathalonie teneantur solvere in impositionibus impositis, del registre acabat d'esmentar (204-209); un altre capítol *Civitatis Barchinone* (210-215) i dos decrets relatius al regne de València, sempre del registre darrerament esmentat (215-218). El volum es clou amb un índex topo-onomàstic (221-237) i amb el general (241). — J. P. E. [2174]

Benigne MARQUÈS, *Guillem Arnau i Patau, bisbe d'Urgell (1362-1365)*, dins «Urgellia», 5 (1982), 281-304.

Després d'oferir algunes notícies relatives al temps anterior al pontificat de Guillem Arnau Patau, l'autor resumeix (282-283) i publica l'acta de la seva elecció a bisbe de la Seu d'Urgell pel capítol d'aquella catedral (292-296, de l'Arxiu de la Catedral de la Seu d'Urgell, *Registre del capítol* 568), presenta la seva activitat com a bisbe tant en el camp espiritual, amb particular atenció als dos sínodes i sobretot al darrer i al *Catecisme*, que hi publicà (283-286), com en el temporal, en el qual cau l'activitat per a paliar les conseqüències del gran incendi de la Seu d'Urgell del 29 de setembre de 1362, amb revisió general de censals pagadors per les cases cremades (286-290). En apèndix, ultra l'acta d'elecció, ja esmentada, l'autor publica la concessió d'ajut per a la reconstrucció de la ciutat de la Seu (296-297), l'acta d'arbitratge relatiu als censals (297-300) i l'inventari dels béns del bisbe després de la seva mort, on es troben dues caixes de llibres (301-304). Els tres darrers documents procedeixen del mateix arxiu, *Manuels notarialis* 487, 488 i 492. — J. P. E. [2175]

Sylvia ROMEU ALFARO, *Cortes en «Lo setge de Murvedre» de 1365*, dins «Primer Congreso II» 619-624.

L'autora rectifica una seva opinió, expressada en dreçar el catàleg de les corts del Regne de València fins a 1410, en el sentit de no haver-se celebrat realment la cort de Morvedre l'any 1365. La raó és la referència a tal cort en les de Castelló de la Plana de 1367, del procés de les quals copia «in extenso» la petició dels síndics de la ciutat d'Alacant demanant d'ésser exempts de la imposició programada l'any 1367 pel fet d'haver restat la ciutat derruïda i els focs reduïts a seixanta amb motiu de la Guerra dels dos Peres (620-622) i els altres paràgrafs on són esmentades les de Morvedre (622-624). Al final recorda les tres decisions de la cort de Morvedre que passaren a la recopilació oficial dels *Fori regni Valentiae*. La font de l'aportació és a l'ACA, *Processos de corts*, Castelló de la Plana 1367. — J. P. E. [2176]

Urbain V (1362-1370). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican, par Michel et Anne-Marie HAYEZ avec la collaboration de Janine MATHIEU et de Marie-France YVAN. Tome IX (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 3e Série-V^{bis}). Lettres communes des Papes du XIV siècle), Roma 1983, [IV]-552 pp.

Anotem les referències a documents de l'Arxiu Vaticà, relatius al nostre tema. Les xifres següents a cada resum indicaran respectivament la pàgina i el número d'ordre de la notícia. *De absoluteione plenaria in articulo mortis*: 1370 maig 2, a favor de Pere Roig, escriptor de cartes de la penitenciària papal, xantre d'Elna (8, 25376); 1370 maig 21, al vescomte Dalmau de Rocabertí, de Girona, i al donzell Bernat Galceran de Pinós, de la Seu d'Urgell (10, 25410 i 25411); 1370 setembre 20, a Bernat Marquet,

Lluís d'Averçó i muller Agneta, Bernat Ma(n)resa i muller Margarida, Tomàs Costa i muller Clara, ciutadans de Barcelona (16, 25506-25508 i 25517, la darrera datada dos dies després que les altres); a Nicolau Pujades i muller Bonanata, de Girona (16, 25509); al donzell Ramon de Gurb i muller Alamanda, de Vic (16, 25510); 1370 setembre 22, a Olf de Pròixita, cavaller, Nicolau i Constança de Pròixita, donzells, de València (16, 25513, 25515-6) i a Blanca de Pertegàs, vídua de Guillem de Turmes, de Mallorca (16, 25514); 1370 octubre 8, a Guillema, vídua de Francesc Togores, cavaller; a Eulàlia, vídua de Guillem Lumganier; a Eulàlia, muller de Berenguer Morey, ciutadà; i a Ramon de Tous i muller Serena, ciutadans, tots de Barcelona (17, 25525-9); a Bernat Aibrí de Perpinyà, a Bernat Roma i muller Caterina i a Berenguer de Capestany, d'Elna el 20 i 30 del mes ja esmentat (18, 25535 i 25547-8). *De beneficiis sub expectatione*: 1370 setembre 22, Bernat Alegret, beneficiat de Ciutadella (Menorca), rep dret a un benefici de col·lació de bisbe i capítol de Mallorca (25, 25596); 1370 octubre 8, Pere de Cases, rector de Cercs (Seu d'Urgell), a un benifet de col·lació de bisbe i capítol d'Urgell (26, 25601); 1370 octubre 30, a Pere Vell, beneficiat d'Illa (Elna), a un benifet de col·lació de bisbe i capítol d'Elna (26, 25602). *De beneficiis vacantibus*: 1369 novembre 9, a Bertran Raffí, de Tolosa de Llenguadoc, collector de la cambra apostòlica a Narbona, canongia, prebenda i prebòsdia a la Seu de Lleida (27, 25605); 1639 novembre 20, a Tomàs Bisbe, benefici en l'altar de sant Jaume en la Seu de Lleida (31, 25620); i a Guillem Nomdedéu, capellania perpètua a sant Vicenç de Camons (Girona), (32, 25622); 1369 novembre 22, a Pere Bosc, capellania perpètua a Palauverdera (32, 25626); 1369 desembre 12, a Pere Eimeric, monjo de sant Miquel de Cruïlles, priorat de sant Serni sota el castell de Càller (41, 25664); 1360 gener 5, encarregant a mestre Giovanni d'Abbat, auditor papal, de solucionar un plet entorn d'una capellania de sant Esteve d'Ull(astret) (Girona) disputada entre Pere Bonfill, Ramon Albert i Bernat Guixar (46-47, 25694); 1370 gener 16, a Francesc de Montllor, la rectoria de Quart (València) (50, 25706); 1370 abril 5, a Bernat de Comes (o de Cervera), rectoria d'Inca (Mallorca) (74, 25807); 1370 juny 26, a Miquel Cirera, vicari general i ardiaca de Tortosa, el priorat de la mateixa Seu de Tortosa (100, 25933); 1370 juny 27, a Berenguer Vilaró, Guillem Simon, Francesc Andreu i Lluís Carbonell (aquest darrer és qualificat de «in artibus bene proventus»), altres tants benifets en el bisbat de Girona (101, 25935-8); 1370 juliol 20, a Guillem d'Arcals, monjo de Gerri, priorat de sant Quintí (de Mediona, Barcelona) (107, 25967); 1370 agost 4, a Ramon de Vilamontà, rector de sant Antolí (Vic), benifet a la Seu de Vic (108, 25973); 1370 agost 19, a Guillem de Mansió, la prebòsdia del Berguedà del monestir de Banyoles (108, 25978) i a Miquel Tramir, l'almoïna del mateix monestir (109, 25979). *De beneficiis vacaturis*: 1370 setembre 21, a Ascensi Batxiller, rector de Godall (Tortosa), un benifet de col·lació del bisbe i capítol de València (124, 26052); 1369 gener 8, a Pere de Cavalls, un benifet de col·lació de l'arquebisbe i capítol de Saragossa (125, 26056). *De conservatoriis*: 1369 novembre 20, l'abat de Benifassà, el prior de Santa Eulàlia del Camp de Barcelona i el degà de la Seu de Tortosa, protectors dels drets del bisbe de Tortosa, Guillem de Torrelles (134, 26107); 1370 maig 6, els bisbes de Barcelona, Girona i Mallorca, protectors d'Antoni Massaller, beneficiat de la Seu de Girona (141, 26185). *De dignitatibus vacantibus*: 1369 novembre 20, a Francesc de Vall, canongia i prebòsdia en la Seu de Vic (152, 26280); 1370 març 20, a Gil Sánchez Munyòs, doctor i mestre de dret civil, una prebòsdia en la Seu de València (157, 26299). *De fructibus percipiendis in absentia*: 1369 novembre 15, a mestre Bernat Raffí, collector de la cambra apostòlica a Narbona i prebost en la Seu de Lleida, els fruits de la canongia a Lleida (168, 26334); 1370 octubre 23, a Bernat d'Olives, ardiaca de Lleida al servei del rei, que pugui rebre els fruits de tots els seus beneficis (171, 26346). *De indultis, privilegiis*

et dispensationibus: 1369 novembre 10, al bisbe de Girona, amb facultat de convalidar el matrimoni entre Joan fill del comte d'Empúries i Blanca de Sicília (174, 26353); 1369 desembre 19, confirmant al capítol de sant Pere de Roma la donació feta per Jaume II en rebre de Bonifaci VIII la investidura dels regnes de Sardenya i Còrsega (185, 26394); 1370 març 21, al bisbe de Tortosa, que s'informi sobre la possibilitat que l'arquebisbe de Saragossa i el cavaller de València, Vidal de Vilanova, intercanviïn els llocs de Betxí i de Luzia (224-225, 26556); 1370 juliol 6, a favor de la fundació feta per Domènec Pons a Benavarre, on ell havia nascut, obligant el beneficiat a residir (264, 26720); 1370 agost 16, a Nicolau d'Auximo, ardiaca d'Andorra a la Seu d'Urgell, notari i secretari del papa, que pugui percebre els fruits del seu benefici mentre és a Itàlia (275, 16761); 1370 setembre 22, al general dels dominicans, encarregant-li de fer tornar al convent de Mallorca fra Guillem de Calders, destinat a Barcelona, en atenció al cavaller Olf de Pròixita, capità de les galeres enviades per Pere el Cerimoniós per al retorn del papa de Roma a Avinyó (277, 26769); el mateix dia, permís d'un viatge a Alexandria a la ciutat de Mallorca i a la ciutat de Barcelona (277, 26770-1); 1370 octubre 5, permís al primogènit Joan de sollemnitzar, també en temps prohibit, el seu matrimoni amb Joana, princesa de França (279, 26777); 1370 octubre 9, a l'abat Joan de Banyoles, permís de rebre la benedicció abacial del bisbe que vulgui (279, 26779). *De litteris communibus*: 1369 desembre 14, manant a un cardenal de fer justícia a Guillem de Vila, xantre de Vic (292, 26819). *De litteris diversarum formarum*: 1369 desembre 6, a l'abat Galceran, de Gerri de la Sal (Seu d'Urgell), que pugui rebre la benedicció abacial del bisbe que vulgui (326, 26909); 1370 abril 9, a Nicolau d'Arborea, fill d'Hug vescomte de Bas, que durant un any no s'hagi d'ordenar ni hagi de residir a l'abadia secular de santa Maria de Valladolid (363, 27061); 1370 maig 21, a Gil Sánchez Munyòs, confirmant i clarificant la concessió de la prebòdia en la Seu de València (375, 27104); 1370 agost 15, encarregant de posar pau entre els cònsols i la ciutat de Perpinyà, d'una banda, i el bisbe d'Elna, de l'altra, sobre imposició de tribut sobre bestiar i vi també als clergues (423-427, 27281); 1370 octubre 30, concedint indulgència als qui contribueixin a la construcció de Sant Joan de Perpinyà (448, 27379 i 27380). *De litteris dominorum cardinalium*: 1370 març 27; reservant-se altre cop el papa el dret que Gil Sánchez Munyòs pugui tenir en la prebòdia de València, davant el fet que un cardenal la hi discuteix (451, 27392). *De monachis et monialibus recipiendis*: 1369 novembre 20, concedint una canongia de Tortosa a Ramon Cirera (453, 27396). *De officio tabellionatus*: 1369 desembre 3, títol de notari a Lluís Carbonell, examinat per Nicolau d'Auximo, secretari del papa i ardiaca d'Andorra (457, 27415). *De prebendis vacantibus*: 1370 abril 16, a Vidal de Vilanova, canonge de Girona, és concedida canongia i prebenda en la Seu de València (473, 27531); 1370 maig 12, a Pere de Carrera, de Girona, canongia a Sogorb (475, 27543). *De provisionibus prelatorum*: 1369 novembre 26, Galceran, monjo almoner de Ripoll, és elegit abat de Gerri de la Sal (Seu d'Urgell) (493, 27632); 1370 febrer 11, Pere, monjo enfermer de sant Pere de Besalú (Girona), és nomenat abat de Cergo (Sardenya, bisbat d'Ampúries) (501, 27679); 1370 març 27, fra Antoni Ballester, framenor, és nomenat bisbe d'Atenes (504, 27699); 1370 juliol 5, Jaume, monjo enfermer de sant Pere de Galligants (Girona), és nomenat abat de Gerri de la Sal (la Seu d'Urgell), per haver mort abans de prendre possessió, Galceran, monjo almoner de Ripoll (510, 27741); 1370 agost 19, nomenament de Joan, monjo i prebost del Berguedà, en abat de sant Esteve de Banyoles (512, 27756); 1370 setembre 20, nomenament de Berenguer d'Erill, bisbe de Barcelona, a bisbe de la Seu d'Urgell (513, 27762). *De regularibus*: 1369 desembre 18, nomenament de Pere Jordà a prior de sant Jaume «de Casalonis» (Elna) (519, 2786); 1370 gener 9, nomenament de Berenguer de Jullà, xantre del monestir d'Arles del Tec (Elna), a

prior de Maguella (València) (519, 27789); 1370 juliol 7, reserva de l'ardiaconat de la Seu de Tortosa a favor de Pere Batlle, mestre en arts i en teologia per París (522, 27799). *De indultis, privilegiis et dispensationibus*: 1370 novembre 14, que Berenguer d'Erill, nomenat bisbe de la Seu d'Urgell, pugui fer el jurament de fidelitat davant l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe de Vic (538, 27859). *De provisionibus prelatorum*: 1370 novembre 15, nomenament de Marc, monjo de l'Estany, a prebost de Sabadell (549, 27891). *De religionis ingressu*: 1370 novembre 6, concedint a Bernat Lorde, clergue d'Elna, un lloc en el monestir de Sant Miquel de Cuixà (551, 27895). — J. P. E. [2177]

Pilar OSTOS SALCEDO, *Libro notarial de San Pedro de Salàs*, dins «Estudios Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 89-105.

Notícia de l'existència de tal volum de documentació notarial de 1372, a Sevilla, Arxiu Ducal de Medinaceli, Pallars, lligall 14, doc. 789. L'autora el defineix com a *Manual* (no *Liber notularum*), en descriu la composició material (remarquem la notícia que una de les cobertes conté un fragment de text literari en català, 93), n'assenyala diversos detalls tècnics (escriptura, tècnica notarial, etc.) i de contingut, amb particular atenció als nomenaments notarians. L'apèndix conté transcrits dos d'aquests nomenaments (101-103), un acte de comissió de l'escrivania (103-104) i un altre de constitució de societat entre ferrers. — J. P. E. [2178]

Jill R. WEBSTER, *Fra Francesc Examenis* (sic) *i fra Tomàs Alsina com a pacificadors de brogits i escàndols al Convent de Barcelona a l'any 1382*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 339-350.

Presentació i [pretesa] transcripció de deu lletres dels consellers de Barcelona, adreçades a la casa reial i als framenors Tomàs Alsina i Francesc Eiximenis demanant llur intervenció per a pacificar unes tensions, no més precisades, a sant Francesc de Barcelona. Les lletres són datades entre el 22 d'agost i el 12 de novembre de 1382. Els originals són a l'AHCB, *Lletres closes I*. [Remarquem que la grafia del cognom del polígraf és, en els documents del segle XIV, «Eximenis»; cf. ATCA 1 (1982), 199-205]. — J. P. E. [2179]

David J. VIERA, *Qui és el fra misteriós de qui parla Eiximenis en el Primer del crestià?*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 369-370.

L'eclesiàstic que, enderiat en astrologia, es féu sarraí, no seria Anselm Turmeda, car el *Primer* fou escrit entre 1379 i 1381 i Turmeda no es passà fins al 1384. D'altra banda, l'eclesiàstic els anys 1379-1380 ja era mort i no, en canvi, Turmeda. — J. P. E. [2180]

Curt J. WITTLIN, *De «Lo libre de les dones» a la «Scala Dei»*, dins «Actes Toronto», 139-151.

Exposició de les conclusions a les quals ha arribat l'autor en el seu estudi del procés de formació del llibre *Scala Dei* de Francesc Eiximenis, procés en el qual distingeix quatre etapes. El 1397, Eiximenis elaborà un primer pla d'opuscle devocional destinat a Maria de Luna, muller de Martí l'Humà. En veure que el recull d'oracions, lletanies i contemplacions (141) no tenia prou entitat per a ésser dedicat a una reina, hi afegí en un segon moment un resum de la temàtica de virtuts i

pecats tocada en els capítols 101-253 del *Llibre de les dones*, posteriorment completat amb un altre resum de la temàtica de la penitència, dels capítols 319-353, i encara en un darrer moment, amb noves aportacions al tema de la contemplació, dels capítols 354-380 del *Llibre* esmentat. Les darreres pàgines presenten un esquema proporcional d'allò que representa en el conjunt cada una de les parts de l'obra (150-151) i un gràfic de les quatre etapes de la formació de la mateixa (152). — J. P. E. [2181

Manuel J. PELÁEZ, *La mujer en la obra de Francesc Eiximenis. Un ejemplo de literatura antifeminista en la Baja Edad Media*, dins «Collectanea Franciscana», 53 (1983), 41-49.

Exposades les seves opinions sobre algunes dates biogràfiques de Francesc Eiximenis (42) [sobre les quals el lector pot veure ATCA, 1 (1982), 206-207], l'autor recorda el contingut de les dues parts del *Llibre de les dones*, la seva difusió (43), la comunitat parcial entre els seus textos i el d'altres obres d'Eiximenis (*Confessionale*, *Scala Dei*, *Cercapou*). El polígraf gironí seria un moralista captador de la realitat viva, el qual s'adreçaria a «los burgueses valencianos y los prepotentes catalanes, poderosos, pero, en una gran mayoría, ignorantes» (44), criticaria grups socials determinats, però «la invectiva más fuerte de la obra de nuestro autor la reciben los personajes femeninos que nos describe» (45), sobretot pels capítols de la moda, la glotonia i la luxúria (46-47), en particular quan es tracta de religioses, la immoralitat de les quals, en els casos en els quals es dóna, hauria estat «ferozmente atacada» (47), àdhuc amb la creació d'un personatge sembla literari, la monja Carina, personificació d'abusos (47). Els remeis assenyalats per Eiximenis pressuposen que la dona és sotmesa a un control total per part de l'home, encara que no arriba als extrems de l'Arcipreste de Talavera. — J. P. E. [2182

Albert G. HAUF, *Fr. Francesc Eiximenis, O.F.M., «De la predestinación de Jesucristo», y el consejo del Arcipreste de Talavera «a los que deólogos mucho fundados non son»*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 76 (1983), 239-295.

Tant Ausiàs Marc com Alfonso Martínez de Toledo («Arcipreste de Talavera») s'ocupen de la predestinació i no són els únics escriptors de la Baixa Edat Mitjana que senten el problema com un interrogant dels més importants. En ocupar-se de l'afer, el darrer fa una referència a la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, referència que fins ara no havia estat identificada, segurament perquè hom es limitava a cercar en la traducció castellana publicada per Hernando de Talavera a Granada l'any 1496, en la qual no fou recollit el primer llibre de l'obra. Justament en aquest Hauf ha identificat tres passos, ací transcrits tant en català com en castellà, els quals podrien ésser el lloc al qual es referí Alfonso Martínez de Toledo, sobretot el del capítol 11 (252-253). Hauf resumeix les idees principals d'aquest primer llibre (254-255), assenjala les referències que encara no ha pogut identificar (256) i el transcriu (258-295), a base del manuscrit de París, Bibliothèque de l'Arsenal 8321, amb notes relatives a les diferències de la traducció castellana en comparació amb l'original català i als llocs paral·lels en Pares de l'Església i en teòlegs medievals, en els quals es podria haver inspirat Eiximenis. — J. P. E. [2183

Manuel Joan PELÁEZ, Josep Ramon SOLÉ I MIR, *Unes ratlles jurídico-políticas poco conegudes d'En Francesc Eiximenis*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 211-213.

Anàlisi doctrinal de la carta autògrafa d'Eiximenis a Martí l'Humà, datada el 15 de juliol de 1392, conservada a Barcelona, ACA, *Secció personalitats*, Autògrafs. Els autors subratllen la insistència d'Eiximenis a indicar que el príncep ha de cercar la col·laboració de la societat política, sobretot en cas de guerra i de pau, el bé de la qual ha d'ésser l'únic objectiu del príncep. Per això, un príncep tirà seria pitjor que un usurpador. [Aquesta carta no ha estat comentada únicament per Joan Beneyto, car Martí de Riquer en parla i la reproduïx fotogràficament en la *Història de la literatura catalana*, II, 319]. — J. P. E. [2184]

David J. VIERA, *Francesc Eiximenis, O.F.M., y la lengua hebrea*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 51-52 (1978-1979 [1983]), 151-153.

Exposades les raons per les quals alguns autors consideraven que Eiximenis sabia l'hebreu, transcriu el fragment del *Primer del crestià* (152), de 1379, en el qual el mateix Eiximenis declara no saber-ne, i explica el seu parer que tampoc no l'aprenqué en temps posterior. — J. P. E. [2185]

Anton ESPADALER, *Eiximenis, El baró de Maldà, Pla: el fil de la memòria*, dins «*Quaderns Crema*» núm. 3 (maig de 1980), 11-18.

Entre la teoria romàntica d'una literatura nacional i l'estructuralista d'esquemes transcendents per als diversos gèneres literaris, hom pot afirmar que s'ha escaigut o ha estat un fet que tres escriptors, diversos no sols pels segles que els separen, «tenen punts comuns» (12) i els tres de l'epígraf, en concret, el d'ésser «els tres grans memorialistes de Catalunya» (12). El fil conductor és la memòria, l'interès per tot, de la gastronomia a la moda, interès que ha d'ésser explicat per una predilecció per aquell conjunt de petits esdeveniments que formen la vida de l'home i en ells el detall exterior, allò que es veu, car té l'avantatge de poder ser vist amb una òptica que afavoreix la interpretació col·lectiva (13), del costat del sentit comú i d'una lògica primària i incommovible, servit tot amb prosa senzilla i planera. L'obra de cada un dels tres escriptors incita a obrar i encara en èpoques fortament crítiques (14); la mateixa objectivitat de l'exposició condueix el lector a l'assentiment com davant l'evidència (15). Entre molts d'altres de possibles, l'autor escolleix el tema de la dona, davant la qual el baró de Maldà manté una distància aristocràtica (quan parla de les de sa classe, s'atén als arquetips) (16), en Eiximenis coexisteix una observació riquíssima del detall amb la teoria escolàstica (17). Pla potser escrivia pensant sobretot en un públic femení. — J. P. E. [2186]

Manuel SANCHIS GUARNER, *Les raons de la discrepància entre Francesc Eiximenis i Sant Vicent Ferrer*, dins «*Primer Congreso II*», 665-670.

Anàlisi de l'anècdota, segons la qual Eiximenis hauria preguntat a Ferrer, amb motiu d'un seu triomf a València, «com va la bufa» i aquest hauria contestat que «va i ve, però no es deté», la qual, si reposa en un fet, no s'esdevingué ni el 1412 ni el 1410, anys en els quals Eiximenis ja era mort. No creu que la discrepància entre els dos personatges fos de fons doctrinal (tots dos eren anti-humanistes, Eiximenis més enraonat), ans de «base econòmico-social» (668), car Eiximenis, menoret, de cultura urbana, era capaç d'entendre i de valorar les formes d'economia precapitalista (668-669); Vicent Ferrer, en canvi, pertanyia als dominicans, els quals «sorgits per a l'eliminació del catarisme, manifestaven oposició a l'economia dinàmica» (669). Ferrer

desvaloraria la mercaderia, Eiximenis, per contra la valoraria fins al màxim. Ferrer plaia a aristòcrates i a poble baix, desplaia als ciutadans enlairats, Eiximenis tenia inquina a pagesos [i propugnava un règim semblant al de les ciutats italianes]. — J. P. E. [2187]

John A. TRENTMAN, *The Idea of Signification in Vincent Ferrer's Logic*, dins «V Congreso», 1301-1310.

Exposició de com en la paraula parlada («vox») hi van implicades la «significatio», la «subiectio» i la «suppositio», a partir d'un paràgraf del *Tractatus de suppositionibus* de sant Vicent Ferrer (1303). El fet que la intelligència accepti una paraula com a designació de quelcom és la «significatio» (1304), la qual és un concepte actiu (1304 i 1306). La «subiectio», en canvi, és un concepte passiu (1306), car depèn de la funció que li és assignada pel conjunt d'una proposició. El de la «suppositio» és un dels temes més discutits en la lògica del s. xiv. Ferrer fa reviure la fórmula antiga «supponere suum significatum pro aliquo». El problema es limita a les paraules que fan de subjecte en una proposició i per a Ferrer, si hom té en compte el predicat, és precis el sentit concret del subjecte, el «significatum quod supponit pro aliquo», «the sense or description under which a word is used to refer in a particular suppositional context» (1308). Aquesta doctrina no devia satisfer massa els empiristes (1309). — J. P. E. [2187]

Elena SÁNCHEZ ALMELA, *Un escribano de «lletra rodona»: Forner*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 531-534.

Notícia i transcripció (534) de la nota existent a Castelló de la Plana, Arxiu Municipal, *Llibre de consell* 10, relativa a l'adquisició per a l'església de Santa Maria de la ciutat esmentada d'un «bell saltiri» escrit a Tortosa per En Forner, escrivà de lletra formada, el 1391. — J. P. E. [2187]

Magdalena CANELLAS ANOZ, *La Iglesia Colegiata de Santa María de los corporales de Daroca y su prior don Francisco Clement, según un vade-mecum inédito de 1397*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 41-42 (1982), 7-157.

Tesina de Llicenciatura basada en un volum manuscrit, de propietat particular, descrit en la part inicial de l'estudi (11-52), d'on resulta que, encara que copiat per mans diverses, Francesc Climent, bisbe de Mallorca, Tortosa i Barcelona conegut amb el sobrenom de ça Pera, seria el «fabricant» del volum (20-21) i que algunes de les seves pàgines serien autògrafes d'ell, les escrites amb el tipus de lletra que, en la llista de grafies, correspon a les mans F i I (32-33, amb mostra calligràfica en les pàgines 39 i 44) [l'autora sembla no acabar-se de decidir, en dir que «La mano F podría proponerse como autográfica de Francisco Clemente...», 32; crec que en pot estar segura]. A les pàgines 53-55 trobem la llista de tots els textos i documents copiats en el volum, dos dels quals són obra de Francesc Climent, l'inventari d'objectes i llibres de culte de Santa Maria de Daroca (16, 131-140) i el de documents (19-20, 144-148), ultra d'altres de menors. Són relacionats amb el nostre tema la *Copia instrumenti arrendamenti facti de prioratu Daroce ad quinque annos* a favor del mercader barceloní Guillem d'Albareda (110-114) i la *Istoria sacrorum corporalium Daroce* (148-150), història que comença en terres de València. Les pàgines 62-67 i 94-98 apleguen dades biogràfiques de Francesc Climent [però en la pàgina 96 caldria haver dit que el trasllat de Climent de Tortosa a Barcelona era una operació amb la vista

posada en el problema successor de la corona catalano-aragonesa]. El volum és enquadernat amb un pergami que conté una súplica del metropolità de Tarragona [Ènneq de Vallterra?] a Climent VII o a Benet XIII (100-102), transcrit en les pàgines 155-156 i parcialment fotografiat en la pàgina 44. — J. P. E. [2188]

F. RAMIS OLIVER, *Fra Anselm Turmeda i les raons del seu anticlericalisme a la «Disputa de l'ase»*, dins «Comunicació. Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca», núm. 25 (març-abril 1983), 45-62.

L'escrit té tres parts: resum biogràfic i bibliogràfic (45-48), presentació de la *Disputa de l'ase* i en particular de les dinou raons que es discuteixen Turmeda i l'ase entorn de la «questio» de qui és més excellent, l'home o les bèsties (49-53), i presentació detallada de la quinzena raó, la relativa a la religiositat del llinatge humà, tema que ofereix ocasió per a presentar els abusos dels frares, a base d'anècdotes entorn dels set pecats capitals, la majoria de les quals són localitzades en contrades tarragonines o a Ciutat de Mallorca. L'autor defineix l'anticlericalisme de Turmeda «poc verinós, jocós i alegre. Sembla parlar més per riure que per odi» (61). — J. P. E. [2189]

Juan ROIG GIRONELLA, *La concomitancia del nominalismo con la «Devotio moderna» y la obra inédita de Antonio Canals «Scala de contemplació» (1398-1400)*, dins «V Congreso», 1179-1186.

L'autor recorda la connexió entre occamisme i «Devotio moderna» i una de les seves manifestacions en l'exigència de precisió a l'hora d'assenyalar els passos d'algun devenir, d'on vindria la moda d'obres intitolades «Escala...». En aquest marc recorda Antoni Canals, del qual ofereix la bio-bibliografia (1182-1183) i en particular la *Scala de contemplació*, de la qual transcriu textos que en subratllen l'afectivitat (1184). Al final, remarca que el nominalisme és una reacció contra la ciència abstracta, igual com la «Devotio moderna» ho és contra l'ostentació i el luxe (1185). — J. P. E. [2190]

Dolors CONDOM I GRATACÓS, *Tradició retòrica en el Libre de Sèneca, De Providència d'Antoni Canals*, dins «Misc. Aramon III», 97-114.

El treball d'Antoni Canals com a traductor fou estimat per la casa reial, en particular pels reis Joan I i Violant de Bar, encara que ell, repetint en part un lloc comú, afirmés «ma poca suficiència» (98). L'autora estima que aquesta darrera valoració podria contenir «una bona part de sinceritat», si hom para esment en les mancances de la traducció *De providència* de Sèneca (99). Salvant la possibilitat que el text llatí que Canals traduïa tingués variants en relació a l'actualment ofert pels editors [i la que els copistes de la traducció catalana l'hagin espatllada], l'autora ofereix una llista de falles (99-100), de vegades produïdes en cadena (100). Prescindint de les faltes, és normal que la traducció resultés influïda per les idees gramaticals i retòriques de la Baixa Edat Mitjana, tot i que hom pot observar que les traduccions de textos medievals són més literals que les de textos clàssics antics fetes pel mateix Canals (102-103). En concret en la *De providència*, hom troba amplificacions mitjançant sinònims (l'autora enumera tal repetició en verbs, substantius, adjectius i participis, adverbis i preposicions, 104-106), amb l'observació que en general el primer dels sinònims és el més pròxim etimològicament a la paraula llatina corresponent (106-107); en alguns casos la sinonímia es converteix en enumeració, car el traductor dóna tres o més equivalents de l'única paraula llatina (108-109 [remarquem, però, que la seqüència «fam, set, calt,

fret» no és exclusivament lulliana: també es troba en Arnau de Vilanova]). D'altres formes d'amplificació emprades per Canals són els afegiments aclaridors, de vegades oracions de relatiu (110), les repeticions insistents d'alguns conceptes, que l'autor té interès a subratllar (111), i les interpolacions (111-112). El conjunt sembla no permetre qualificar de «concís» l'estil de Canals traductor, encara que algunes vegades es permeti de resumir i àdhuc de suprimir fragments (112-113). — J. P. E. [2191

Josep PERARNAU I ESPELT, *La donació de la biblioteca d'Arnau des Colomer i la fundació de la «Libreria Sedis» de Girona (1397-1411)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 171-239.

La troballa del document fundacional de la «Libreria Sedis» de la catedral de Girona, ací descrit (174-176), i transcrit (176-206), amb particular atenció a l'inventari dels 44 volums donats per Arnau des Colomer (180-198), és col·locat en el marc del pontificat de Benet XIII (Arnau era vicari general de Berenguer d'Anglesola, creat cardenal per aquell papa) i dels seus plans de reforma, coincidents amb les directrius del *Pastorale* de Francesc Eiximenis (207-212). La biblioteca confirma la fesomia jurídica del seu amo i ací és comparada amb la dels ja esmentats Berenguer d'Anglesola i Benet XIII (217-219). Coneixem el preu assignat a cada volum d'Arnau des Colomer, cosa que obliga a preguntar-se si aquests no foren sobrevalorats (222). La part final de l'estudi exposa les condicions de la donació dels volums i els començos de la biblioteca de la catedral de Girona (223-227). Són transcrits en apèndix quatre documents, dos d'ells relatius a obres en la catedral de Girona que podien afectar el lloc destinat a «Libreria», un de relatiu a obres d'acomodació de l'arxiu de la cúria de l'oficial del bisbe de Girona, i un relatiu a deixes de Dalmau de Mur, entre d'altres la *Biblia*, ja en la sagristia de la catedral esmentada. El tres primers són dels anys 1396 i 1397, el darrer de 1457 (234-239). Procedeixen tots de l'Arxiu Diocesà de Girona. — J. P. E. [2192

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *Navegación y comercio a fines del siglo XIV: el leño ibicenco Santa Catalina*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», 39 (1983), 361-380.

Transcripció (376-379) i anàlisi dels diversos elements que apareixen en els comptes de la reparació d'un lleny l'any 1397 a Eivissa, document més complet que el recentment publicat pel mateix autor [cf. ATCA, 3 (1984), 386, núm. 1530], i, com aquell, conservat en l'ARM, *Reial patrimoni*, Expedients i documents escadussers de 1397. — J. P. E. [2193

José MARTÍNEZ ORTIZ, *Gentes de Teruel en una expedición marítima contra piratas en respuesta al saqueo de Torreblanca*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVIII (1982), 79-91.

Narració resumida de l'acte de pirateria de les «Hòsties de Torreblanca» i de la reacció del Regne de València, a base sobretot de la narració aplegada per Andreu Ivars en *Dos creuades...*, València 1921, a la qual l'autor afegeix la carta fins ara inèdita dels jurats de la Ciutat de València als de Terol (9 de juliol de 1398), de l'AMV, *Lletres missives*, g. 6 (86-87). — J. P. E. [2194

Josep PERARNAU I ESPELT, *Noves dades sobre traduccions catalanes de la Bíblia els segles XIV i XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 349-356.

Un document trobat a Brussel·les i publicat per Klaus Reinhardt confirma la tesi de l'autor d'aquesta nota, segons la qual existiren traduccions catalanes de la Bíblia hebrea al costat d'altres realitzades a partir de la *Vulgata* (349-351). Presenta, de més a més, el saltiri del Vat., Reg. lat. 19, de la família de la traducció de Romeu Sabruquera (351-354, amb transcripció dels salms 1, 149 i 21) i un fragment de traducció de l'*Evangelí de Lluc*, X, 22-40, trobat en l'Arxiu Diocesà de Girona i ací transcrit (354-355). — J. P. E. [2195]

Jaume de PUIG I OLIVER, La «*Brevis compilatio utrum beata et intemerata virgo Maria in peccato originali fuerit concepta*», dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 241-318.

L'autor estudia aquest text, actualment conservat al ms. Vat-lat. 10497, que és la segona part del mss. 2 de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, i el posa en relació amb el ms. BC 716, de Nicolau Eimeric, el qual té una estructura idèntica i gairebé el mateix text central de l'altre. Conjectura que l'autor en podria ser el dominicà gironí Miquel Despuig. Sorgit de les disputes doctrinals entorn de la immaculada concepció, la *Brevis compilatio*, és una resposta al *Compendium veritatis Immaculatae Virginis Mariae Dei Genitricis* del carmelitè Francesc Martí, un suport indirecte de les tesis de Joan de Montsó i un allegat contra la posició de la cort catalano-aragonesa en la disputa. El text és editat amb el corresponent aparat crític de fonts i de notes complementàries al text. — J. de P. [2196]

Joan ORS, *Sobre l'extravagància del «Poemet extravagant»*, dins «Misc. Aramon III», 413-424.

El poemet és una composició en vers conservada en el ms. 759 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, ací fragmentàriament reproduïda (413-414, 416 i 417), analitzada (416-417) i definida com a mostra catalana del gènere francès «*fatrasie*» (418) [joc dels disbarats o cançó de les mentides], potser resultat de dos versificadors que jugaven a fer seguir dos versos de rima idèntica a dos versos del mateix nombre de síl·labes establerts pel contrincant (418-419). Encara que la mostra escrita sigui de darreries del s. XIV (413), sembla trobar-se en línia de continuïtat amb les «dècimes desbaratades» tan abundants a Mallorca en els segles moderns, alguna mostra de les quals és ací transcrita del Cançoner de Rafael Ginard (422-424). — J. P. E. [2197]

Antologia dels poetes valencians. I. Del segle XIV al XVIII. Introducció i selecció d'Eduard J. VERGER (Biblioteca d'autors valencians, 8), València 1983, 374 pp.

Verger és conscient que el seu és el primer intent d'oferir una visió global de la poesia escrita per valencians en llengua catalana (7). Precisa que «poesia» s'entén la lírica, exclosa la satírica i la historicista (16) i que «valencià» s'entén en sentit geogràfic, tot i que, sobretot entre autors medievals, resten encara dubtes de qui és valencià i qui no (10-15). L'objectiu de l'antologia és el de contrastar la impressió que «l'activitat poètica més o menys culta en la llengua autòctona patí en terres valencianes un col·lapse total» (9), aportant les proves d'una «continuïtat mai no interrompuda del tot» (10). La successiva caracterització de períodes remarca la globalitat dels fenòmens en el conjunt de l'àrea lingüística catalana, i alhora la significació de les aportacions

valencianes. Els autors representats pertanyen tots al període d'estudi d'ATCA i són per a l'edat mitjana Jaume Marc, Pere Marc, Gilabert de Próixita, Jaume Escrivà, Jordi de Sant Jordi, Arnau Marc, Ausiàs Marc, Lluís de Vilarrasa, Joan Rocafort, Martí Garcia, Roderic Dies, Joan Guerau, Joan Rois de Corella, Bernat Fenollar, Franc de Castellví i Narcís Vinyoles. Per al renaixement Joan Baptista Anyes, Jaume Beltran, Vicent Ferrandis, Joan Ferrandis d'Herèdia, Andreu Martí Pineda, Valeri Fuster i Joan Timoneda. I per als segles XVII i XVIII, del barroc al neoclassicisme, Jacint Alfons Maluenda, Pere Esteve, Joan-Baptista Roig, Onofre Funes de Munyós, Josep Oriola, Joan Collado, Marc Antoni d'Orellana i Joan Baptista Escorigüela. El conjunt de poesies són completades per un glossari (367-372). — J. P. E. [2198

Modest PRATS, *Un vocabulari català a la versió del De regimine principum de Gil de Roma*, dins «Actes Roma», 29-87.

L'article comença recordant les dades principals sobre Gil de Roma, la seva obra més coneguda i l'extensió i traducció d'aquesta darrera a les diverses llengües europees; esmenta els tres manuscrits coneguts de la traducció catalana (Girona, Seminari 10; Barcelona, BC 739; i El Escorial R.I.8), les dues edicions incunables barcelonines i les notícies de la seva extensió durant la segona meitat del segle XIV a partir de Balaguer (30-33). Els tres manuscrits contenen un apèndix explicatiu de mots, objecte d'aquest estudi. Es fixa en dues paraules del títol, fa equivaldre «explicar» a «traduir» i fa consistir l'obscuritat dels vocables en el fet d'ésser llatins o tècnics (34-35), cosa que equival a encarar-se amb el problema de «la dificultat de crear un llenguatge tècnic i científic en català» (35), una vessant del qual és la valoració del llatí com a llenguatge perfecte, cosa que obligava el traductor a «sotmetre's fidelment al llatí» (44), tant en el lèxic com en la construcció sintàctica, dificultat que augmentava en tractar-se de traduir alguna obra tècnica, tant si l'original era escrit en llatí medieval com en clàssic. Un altre aspecte del problema era la normalitat de les derivacions llatines, cosa que, en canvi, per al seu temps Andreu Estanyol no considera apropiat en català, almenys en els casos d'adjectius o substantivats indicadors de possibilitat passiva (acabats en «-ble»), o activa (acabats en «-iu/-iva») (46). Les paraules, doncs, que no tenien paral·lel usual en l'altra llengua foren explicades primer pel sistema de la glosa marginal, després (Pierre Bersuire, Ramon Llull, Nicolau Oresme), amb llistes de vocables explicats. La majoria dels nostres són de terminologia escolàstica, particularment d'ètica, de temes de govern, de guerra i en general de ciència (52-53), molts d'ells no enregistrats en els diccionaris històrics de la llengua catalana (53-54), molts d'altres ja emprats per Ramon Llull (55). El text és transcrit en les pàgines 58-70, les variants d'aparat crític ocupen les pàgines 70-75 i les següents contenen una anotació on l'autor assenyalava el lloc que cada paraula ocupava fins ara en la lexicografia. — J. P. E. [2199

Miguel LLOP CATALÀ, *La predicación y las cofradías valencianas, ss. XIV-XV*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVIII (1982), 5-58.

L'objectiu d'aquestes pàgines és el de presentar en paral·lel les pràctiques assignades als confreres en els estatuts de les respectives confraries, d'una banda, i les explicacions dels predicadors contemporanis, de l'altra (8). Els estatuts es troben en el volum 40 de la «Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón», publicat a Barcelona l'any 1876 (9); els sermons són els de sant Vicent Ferrer completats amb explicacions de Francesc Eiximenis (10). Després d'unes pàgi-

nes introductòries dedicades a la predicació en la Baixa Edat Mitjana (11-18) i sobre les motivacions de les confraries (18-21), segueixen els apartats en els quals hom pot trobar exposat el paral·lisme estatuts-sermons: són relatiu a l'almoïna (21-30), a la correcció fraterna (30-34) i d'altres aspectes de la caritat fraterna (35-38), a la cura envers els malalts (37-40), als sufragis a favor dels difunts (40-47), amb un apartat especial a la il·luminació (47-52), i als actes de pietat i de recepció de sagraments (52-58). — J. P. E. [2200]

Francisco RICO, *Petrarca y el «humanismo catalán»*, dins «Actes Roma», 257-291.

Tant Jaume II com el seu besnét Joan I volien posseir l'*Ab Urbe condita* de Titus Livi per la curiositat històrica d'un magnat medieval (261). En el temps, però, que va de l'un a l'altre, el mercat del llibre havia variat i la conjuntura feia possible que bibliòfils i lletraferits entressin en contacte amb els primers fruits de l'humanisme italià: era l'etapa del «pre-humanisme» (262). L'autor es proposa d'estudiar en concret l'influx de Petrarca en l'«humanisme català» anterior al Compromís de Casp (258-259). Per a ell, l'únic interès de Joan I era una passió per la història que només es podia orientar vers les novetas que l'humanisme feia accessibles (263). Fra Antoni Canals adequava les dades de Livi a una forma medieval d'entendre, podant-les de cabòries i de filigranes d'humanista (266). Les cartes entre Lluís Carbonell [cf. ATCA, 2 (1983), 173-174] i Pere Des-Pont continuaven en l'àmbit de l'«ars dictaminis» medieval, món menyspreat per Petrarca (271). La correspondència entre Bartomeu Sirvent, Pere Guitard i d'altres col·legues del cercle de cancelleria reial, seria encara més arcaïzant (273), car els seus punts de referència són sant Gregori el Gran i sant Brauli de Saragossa (275); àdhuc les citacions més interessants són fetes d'acord amb l'«ars dictaminis» (277), tal com ho demostren els fragments de les *Familiares* de Francesco Petrarca copiats en el ms. 9010 de Madrid, BN, usat en ambients de cancelleria, i portador d'una *Ars punctandi* de Francesc Ermengol (278); i *Les flors de Petrarca de remey de cascuna fortuna*, col·lecció i traducció de 165 màximes, esterilitzades de qualsevol perfum d'antiguitat (279-280). La instrumentalització de Petrarca per a apuntalar normes morals continua en temps posteriors al Compromís de Casp en boca de Francesc Sagarriga i de Marc de Vilalba, sempre en marc de Corts de Catalunya (282-287). Haurien estat els reis, sobretot Martí l'Humà, qui més s'haurien acostat a Petrarca en tant que transmissor de la cultura antiga (287-288 i 290). Aquest és el marc de Bernat Metge (291). [Demano perdó per recordar que la «fortuna» llatina és femenina i que cap clàssic ni humanista no s'hauria permès la concordança «uterque fortuna» (267)]. — J. P. E. [2201]

John FLEMING, *The maior source of Bernat Metge's Libre de Fortuna e Prudència*, dins «Journal of Hispanic Philology», VII (1982), 5-13.

Fins ara hom sabia que el poema més ambiciós de Bernat Metge s'havia inspirat en la *Consolatio Philosophiae* de Boeci i en l'*Anticlaudianus* d'Alain de Lille. L'autor afirma que la font principal, fins ara desconeguda, és l'*Elegia* d'Arrigo da Settignano (5.6), el poema llatí més important escrit a Itàlia durant el segle XII (6). Jurista de Florència, la seva *Elegia* és peça escolar per a l'aprenentatge del bon llatí i dels bons costums (7). El dramatisme i la violència de llenguatge, desconeguts en Boeci, són comuns tant al poema de Metge com a l'*Elegia* esmentada (8), la qual és afirmada ésser la font principal de *Llibre* de Bernat Metge pel fet d'haver-li suggerit l'estructura essencial del poema, no pas pel nombre de versos que s'hi puguin haver inspirat.

Això no obstant, Fleming assenyala tres paral·lels estrictes en els versos 586-589, 686-691 i 496-499 de Bernat Metge (8-12). La influència del *Roman de la Rose*, en canvi, s'hauria reduït a oferir al nostre humanista un model en llengua vernaclea, en el qual es barrejaven les influències de Boeci i d'Alain de Lille (12). — J. P. E. [2202

Eufemià FORT I COGUL, *Sobre l'origen de la «Vida de Sant Bernat, bisbe de Vic»,* dins «Misc. Aramon III», 205-207.

La *Vida*, recollida en un vigatà *Florilegi de vides de sants* [*Florilegi de la Llegenda àuria*], es basa, certament, en la resposta de l'abat Francesc Miró a Galceran Sacosta, bisbe de Vic, però introdueix elements que demostren que la redacció definitiva és posterior, potser de començos del s. xv. Tal redacció no hauria estat realitzada a Vic, ans a Santes Creus, car manquen notícies vigatanes i la llengua és la del Camp de Tarragona; i és probable que l'autor de la redacció definitiva fos fra Bernat Mallol. El text fou editat el 1956 per Eduard Junyent. — J. P. E. [2203

Pere BOHIGAS, *Analogies entre les obres dels miniaturistes del temps del rei Martí i les del mestre del Liber instrumentorum de la catedral de València, seguides d'algunes indicacions codicològiques,* dins «Primer Congreso II», 693-700.

Reincidència en un tema, ja estudiat pel mateix autor i per Amparo Villalba. Ací Bohigas compara les miniatures del *Liber instrumentorum* de l'Arxiu de la Catedral de València, amb les del *Breviarium*, ms. 81 del mateix fons, dels *Estatuts de Santa Maria de Betlem*, ms. 74 de la BC de Barcelona, del *Communiloquium* de Joan de Galles, de Palerm, Biblioteca Nazionale, ms. XIII-F-XV, del *Breviarium* del rei Martí l'Humà, a París, Bibliothèque Nationale, Rothschild, d'un *Liber horarum* d'un prior de Sant Cugat del Vallès, ara a Estocolm, Museu Nacional, del *Liber horarum* ara al British Museum de Londres, Egerton 2653, i del *Missal de santa Eulàlia* de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Atesa la cronologia de les obres, creu que el grup de volums conservats a València, més els *Estatuts* i els volums de Palerm i d'Egerton, porten a admetre que «durant molt de temps ha treballat a València un important taller de miniatura...», el qual «té afinitats amb obres catalanes notabilíssimes del temps de Martí l'Humà» (697). Si el mestre fou Domènec Atzuara, hauria viscut anys a Barcelona, d'on fou ciutadà, i no hauria realitzat personalment totes les obres valencianes car ja era mort abans d'acabar l'any 1440 (699) i el volum Egerton 2653 és d'almenys l'any 1455. L'autor acaba remarcant la necessitat que els estudis de les miniatures siguin acompanyats pels de codicologia i propugnant una empresa conjunta de catalogació de manuscrits en tots els territoris de l'antiga Corona d'Aragó (700). — J. P. E. [2204

Manuel MILIÁN BOIX, *Contacto mercantil de Morella y sus aldeas con el mercader toscano Francesco di Marco Datini, de Prato (1393-1410),* dins «Primer Congreso II», 639-664.

Després d'una breu presentació de Morella i d'una llista de les seves produccions agrícola, forestal, ramadera i artesana, assenyala la presència dels primers gestors de la companyia Datini entre 1383 i 1394, presència que de seguida es converteix en constant a través dels factors de la companyia a Sant Mateu sobretot (642) i també en d'altres llocs (643-644). Si fins ara la font gairebé única de notícies era l'Archivio di Stato de Prato, *Archivio Datini*, la secció següent, dedicada a establir una prosopogra-

fia dels corresponsals morellencs dels gestors Datini a Sant Mateu o en d'altres poblacions, es basa també en l'Arxiu de Protocols Notarials de Morella (644-654; assenyallem la notícia d'un contracte per a l'ensenyament de l'art de la pintura, 648, sembla a les Coves de Vinromà). Les pàgines darreres contenen la indicació dels noms de proveïdors del gestor de la companyia Datini en la comarca de Morella (654-657) i algunes indicacions sobre els destinataris dels productes (658-659). Segueix un quadre sinòptic de remeses, amb indicació de proveïdor i de destinatari del producte (660-661). En apèndix tenim transcripció d'algunes pàgines del *Libro di San Matteo*, de Tuccio di Gennaro, de l'any 1398 (662-664). — J. P. E. [2205]

Josep TRENCHS, *El manual de Collectoria de Mateu Rapaz en Cerdeña (1396-1408)*, dins «Itálica. Cuadernos de trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma», 16 (1982), 205-228.

Després d'una petita introducció, on són explicats els conceptes bàsics de la fiscalitat pontifical i les característiques del fascicle ací transcrit, segueix el text de l'Arxiu Vaticà, *Collettorie* 486, comptes de la Cambra Apostòlica de Benet XIII a Sardenya i en realitat a Càller, en els quals comptes figuren, redactats en català, dos inventaris amb el corresponent encant, el dels béns de Jaume Aiats, bisbe de Suelli (211-219), i el dels béns de l'arquebisbe de Càller, Bernat de Figueroles (220-226), completats al final amb índex onomàstic i toponímic. El primer era teòricament i pràcticament afecionat a l'alquímia (213/89), la biblioteca del segon era constituïda per llibres de dret canònic (220-221). — J. P. E. [2206]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Les despeses dels jurats d'un any a un poble del Maestrat. Culla, any 1400 i 1405*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo», I, n. 4 (1983), 55-60.

Transcripció anotada dels comptes esmentats, existents en l'Arxiu Municipal de Culla (Maestrat). — J. P. E. [2207]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La ruptura comercial amb Castella i les seves repercussions a València (1403-1409)*, dins «Primer Congreso II», 671-682.

Exposició de les vicissituds per les quals passà la negociació diplomàtica entre Martí l'Humà i Enric III de Castella entorn de les impositions fiscals que hom exigia als mercaders de l'altra corona, fins a arribar a la ruptura de negociacions i al tancament de fronteres en acabar l'any 1403 (671-675); i dels problemes posteriors al tancament, sobretot al regne de València, car Oriola i la seva governació dellà Xúquer es convertiren en focus de contraban, el qual fins i tot s'estengué a embarcacions entre Cartagena i Mallorca. Tota l'exposició es basa en la documentació continguda en l'ACA, *Cancelleria*, registres contemporanis i en d'altres fons del mateix arxiu, com és ara els *Pergamins* de Pere el Cerimoniós o les *Cartes reials diplomàtiques* de l'esmentat Martí l'Humà. — J. P. E. [2208]

Maria-Mercè COSTA, *L'inventari dels béns del poeta Pere de Queralt*, dins «Misc. Aramon III», 115-145.

Presentació dels personatges afectats per la successió de Pere de Queralt, traspassat a Catània durant la segona meitat de l'any 1408, indicació de les diverses còpies

de l'inventari, tant existents com possiblement perdudes, i exposició de dades entorn del fet que la major part dels llibres existents en l'inventari, figurin com a propietat de Galdric de Queralt, sembla fill segon del difunt Pere. L'inventari és transcrit en les pàgines 123-144. Remarquem la presència d'unes «cartes de perdó» (126), una primera llista de llibres, alguns dels quals en francès (128), unes grans *Ores* de pla (129), almenys cinc caixes amb escriptures (129-130) i el cofre tot ple de llibres de l'esmentat Galdric (130-131), en llatí, català, francès, «un llibre de senyals, en castellà» (130) i un altre no intítulat, en aquesta llengua, en total trenta-vuit volums. Compareix, encara, «un cofre, ab escriptures de comptes» (134). Cal suposar que la darrera part de l'inventari, relativa a drets pecuniaris no cobrats o en curs de percepció, es basa en documentació escrita, papers, quaderns o llibres de comptes (137-140). L'inventari reflecteix l'estat dels castells de Santa Coloma de Queralt i d'Utxafava [ara Vilasana, al Pla d'Urgell] i es troba a l'ACA, *Arxius Patrimonials, Comtes de Queralt*, lligall 41. — J. P. E. [2209]

J. L. CHORRO BARRIL, *El sistema impositivo de «les coses vedades»*, dins «Primer Congreso II», 701-707.

Llista de les mercaderies que es troben anotades com a sotmeses a pagament de duana, en el volum de ARV, *Llibre de rebudes de coses vedades de mar e de terra*, secció de *Mestre Racional*. El volum analitzat correspon a 1409. La llista ocupa les pàgines 703-707. — J. P. E. [2210]

Antonio GARCÍA Y GARCÍA, *Relaciones entre la Iglesia y el Estado en Valencia a principios del siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 773-781.

Després d'una introducció sobre el problema teòric de les relacions entre els dos poders, eclesiàstic i civil suprems, en el pensament de l'Edat Mitjana i sobre els tres mòduls bàsics de solució, l'autor presenta el contingut del volum manuscrit de Salamanca, Biblioteca Universitària 1861, començant per exposar els problemes conflictius que ocasionaren la formulació de parers continguts en aquell volum (774-775), el de la jurisdicció penal sobre clergues casats que anaven amb armes per la ciutat de València i el de saber quina era l'autoritat suprema sobre el mestre de Montesa, la del rei o la del papa. A continuació (776-780), l'autor resumeix els parers d'Arnau de Conques, Joan de Moia, Bernat Bonhome, Joan Llobera, Giner Rabassa, Francesc Eiximenis, Francesc Castelló, Joan de Montsó, Pere Albert, Miquel de Sant Joan, Joan Mercader, Pere Rabassa, Bernat Flamenc, Pere Escolà i «lo Philosoph», personatge que l'autor sembla identificar amb Domènec Mascó (780, nota 29) [en realitat, es tracta d'un curial de Benet XIII, present a Peníscola fins entorn de 1418, «terminus ad quem» dels parers sobre el problema de Montesa; el «terminus a quo» seria l'estada de Benet XIII en els territoris de la corona catalano-aragonesa, 1408]. — J. P. E. [2211]

Margarita TINTÓ SALA, *Datos de interés para un estudio económico del País Valenciano a principios del siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 683-692.

Exposició dels temes tractats en quatre cartes de Joan Mercader, batlle general del regne de València, a Ferran d'Antequera, de tema econòmic (alguns punts del comerç amb Castella i seguretat de les mars), amb certes referències a preparatius per a la coronació de l'esmentat rei i, abans, a la seguretat dels castells del Maestrat i a d'altres punts de la campanya contra Jaume d'Urgell. Les cartes, de l'ACA, *Cartes*

reials diplomàtiques, Ferran I, són transcrites en les pàgines 689-692, amb uns capítols per a una operació de canvi de monedes al servei de mercaders valencians a Castella, també d'ACA, *Cancelleria*, r. 2383 (687-689). — J. P. E. [2212]

Pedro ROQUÉ, *I fiorini, il re e il visconte. Vicende politiche e avventure monetarie nella Sardegna medioevale (1414-1428)*, dins «Quaderni Sardi di Storia», 3 (Luglio 1981 - Luglio 1983), 51-79.

Estudi del contracte entre Ferran d'Antequera i Guillem de Narbona, en virtut del qual aquest cedia els territoris ocupats a Sardenya pel preu de 153.000 florins d'or d'Aragó, a base de la documentació d'arxius aplegada sobretot en l'ACA i publicada per Luisa d'Arienzo, amb particular atenció tant als acords posteriors complementaris (56-59) com als pagaments reials i a la forma d'efectuar-los, amb tres quadres sinòptics sobre remeses i «desavanços» de monedes de Sardenya a Barcelona (72-75), amb la conclusió final que la història no és ideologia, sinó praxi, i que entre la primera i la segona hi ha tres classes de dificultats: la mala fe, els càlculs errats i la manca de mitjans. — J. P. E. [2213]

Pere BOHIGAS, *El Letovari de fra Joan Basset*, dins «Misc. Aramon III», 31-37.

A diferència del *Mal d'Amor*, de Pere Marc, i de la *Consolació* o *Avis d'Amor* de Lluís Icart, obres encarades seriosament amb la situació de diversos malalts d'amor, el *Letovari* és una composició que fa broma amb el tema, en clau satírica i antifeminista, com la *Medicina apropiada a tot mal*, de Bernat Metge. El destinatari és Guillem de Maçanet, del qual s'han conservat unes còpies. No és possible de precisar la data de composició del *Letovari*; sabem, però, que Joan Basset publicava d'altres escrits entorn de 1415. Les pàgines 34-37 contenen l'edició anotada dels 192 versos, procedents del ms. 7 de Barcelona, BC. [Assenyalem el vers 99, molt estrany: «Fface ls bon pou»!, quan hom esperaria «prou», paraula que rimaria amb el «brou» del final del vers següent]. — J. P. E. [2214]

E. ASHTOR, *Alfonso il Magnanimo e i Mamluchi*, dins «Archivio Storico Italiano», CXLII (1984), 3-29.

Predecessors de l'autor (F. Cerona, C. Marinescu) han estudiat les relacions d'Alfons el Magnànim amb les potències de la Mediterrània oriental a base de la documentació d'ACA i de la dels arxius napolitans. Ashtor es basa, de més a més, en textos àrabs (4), els quals contenen moltes notícies sobre l'activitat de corsaris «francs», que l'autor interpreta com a «catalans», entorn de 1420 (5), activitat potser vinculada al projecte de tractat de col·laboració amb el negus d'Etiòpia, Isac, conveni que contemplava un atac conjunt contra el soldà d'Egipte (9-12). Aquest, per la seva banda, també cercà i obtingué un acord (14), cosa que no impedí els atacs corsaris. Aquests i altres intents de pactes amb diversos sobirans orientals són, però, només coneguts per la documentació barcelonina. — J. P. E. [2215]

J[ocelyn] N[igel] HILLGARTH, «*Articuli et monitiones*» para los fieles de la diócesis de Barcelona publicados entre 1420 y 1430, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-199 [1983]), 155-160.

Presentació (155-157) i transcripció (158-160) dels catorze *Articles* de Francesc

Climent, promulgadors per tots els rectors del bisbat de Barcelona quatre vegades l'any, conservats en l'Arxiu del Bisbat de Barcelona, ms. sense numeració. En la presentació l'autor remarca que l'article relatiu a convivència de cristians i jueus és en gran part transcripció de les prescripcions de Benet XIII en la butlla *Etsi doctoris gentium* (155-156). — J. P. E. [2216]

Charles V. AUBRUN, *Le romance «Gentil dona, gentil dona». Une énigme littéraire*, dins «Iberoromania», 18 (1983), 1-8.

Recull de dades, ja conegudes, sobre el quadern [la signatura del qual no és precisada], ara a Florència, Biblioteca Nazionale, des de 1421 propietat del mallorquí Jaume d'Olesa, sobre els canvis que el nou propietari introduí en les tapes del fascicle i sobre les possiblement seves poesies *Clam contra Fortuna* i *Oració a la Mare de Déu* (2-3). Les dues poesies escrites poc després de 1421 són totalment catalanes, en un moment en el qual «ses contemporains composaient en provençal» (4) [cosa que porta a pensar que el *Clam* és anterior al Cant XXXI d'Ausiàs Marc]. L'autor proposa noves hipòtesis entorn del romanç *Gentil dona, gentil dona*, cançó de taverna (6), «poème de clerics en contact avec la Cour et la jeunesse dorée» (8), d'ambient de barreja ibèrica a Itàlia (Roma, o, potser millor, Bolònia, 7), una mica anterior als dos poemes catalans, escrit en castellà amb girs aragonesos i frases catalanes intercalades (5-6). L'autor deixa en suspens la identificació de Jaume d'Olesa amb dos personatges històrics (4-5). — J. P. E. [2217]

Manuel BALASCH, *Un precursor del humanismo peninsular: Felipe de Malla*, dins «Helmántica», XXXIV (1983 = Corollas Philologicas in honorem Iosephi Guillén Cabañero), 73-79.

Resum biogràfic de Felip de Malla (73-74), indicació d'aspectes principals del *Memorial del peccador remut*, amb particular atenció a les citacions de clàssics llatins i grecs, «de cuyos textos dispuso por medio de florilegios y centones» (77) i a la tesi de «la convergencia de la razón natural con la doctrina revelada» (77), documentada a base de dos casos concrets (77-78) i de les professions de «fe cristiana» posades en boca de Pitàgores, Sòcrates, Plató i Aristòtil (78-79). L'autor acaba l'article suggerint un estudi comparatiu del pensament de Felip de Malla i de Joan Lluís Vives. — J. P. E. [2218]

Gustav INEICHEN, *Bibliographische Notizen zu den ersten Übersetzungen des Decameron*, dins «Iberoromania», 18 (1983), 53-63.

La pàgina 55 forneix un conjunt de notícies i referències bibliogràfiques relatives a la traducció catalana de 1429. La pàgina 60 conté reproducció fotogràfica d'una pàgina del ms. de Barcelona, BC 1716. — J. P. E. [2219]

Jaume de PUIG I OLIVER, *Deu anys d'estudis sobre Ramon Sibiuda*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 277-289.

S'estudia la bibliografia apareguda entre 1969 i 1980 sobre Ramon Sibiuda amb sentit crític, i s'assenyala com a més important l'aportació d'Horacio Santiago-Otero, el qual fa notar l'existència de 8 mss. sibiudians que fins aquell moment havien escapat a les recerques anteriors. — J. de P. [2220]

Pedro LÓPEZ ELUM, *El censal como remedio al préstamo que Valencia ofreció a Alfonso V en 1442*, dins «Primer Congreso II», 709-718.

Exposició precisant detalls de la concessió d'un préstec en forma de censal a favor de la remesa de cinc-centes peces de drap fabricades a València al servei de la campanya militar de la presa de la ciutat de Nàpols, amb indicació dels ciutadans que col·locaren els diners a canvi del censal, de les respectives quantitats i de la fiança personal d'En Perot Mercader, regent l'ofici de batlle general del regne de València. Els documents, procedents de l'ARV, *Mestre racional*, lligall 477, núm. 9812, són ací transcrits (713-718). — J. P. E. [2221

Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Un fet d'armes medieval (1444)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 529-534.

Salvador Sureda, de Mallorca, i Francí Vallseca, de Barcelona, corregueren a Ciutat de Mallorca unes juntes l'any 1422, de les quals tots dos restaren descontents, raó per la qual recorregueren a Alfons el Magnànim, el qual els assignà lloc i data a Nàpols. Joan Moix i Nicolau Vivot, acompanyants de Salvador Sureda, recomptaren els fets de Nàpols per carta, ací transcrita (530-534), sembla de l'ARM, *Llibre de comptes d'Huguet Pont*, clavari dels jurats del regne, 1431-1432. — J. P. E. [2222

Francesc GINER I PEREPÉREZ, *Nova documentació sobre Ausiàs March*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 467-486.

El nou document és intitulat *Intimació. Procés de l'honorable En Juan de Luna, donzell, contra lo honorable mossèn Ausiàs March, cavaller*, és datat dels darrers mesos de 1443 i el poeta consta «personalment atrobat dins lo palau del molt alt senyor rey» (481). Es tracta d'una requesta de pagament de censal establert l'any 1405 pel pare de Juan de Luna a càrrec dels pares d'Ausiàs, Pere March i Elionor de Ripoll, a la qual el poeta contestà que ignorava el fet i que li fossin presentats els contractes (484), cosa que fou acomplerta (485), a la qual cosa Ausiàs «respòs que faria ço que degués» (486). El document, ací transcrit, es troba a l'ARV, *Clerecia*, lligall 405, cap. 1099 (481-486). En la introducció, l'autor recorda que l'estada de Pere de Luna, pare de Juan, al palau ducal de Gandia podria haver inspirat episodis de *Tirant lo Blanc* (amors de l'emperadriu amb Hipòlit, tretes de la donzella Plaerdemavida i de la Vídua Reposada), aventures certificades en el *Llibre Blanc de la Governació*, publicat a València el 1971 (468-471) i les altres notícies arxivístiques sobre el personatge esmentat (471-473). La possibilitat que els episodis de Gandia siguin la font d'alguns de la novel·la augmenta pel fet que el pare i els avis de Joanot Martorell (Francesc i Pere i Beatriu, respectivament) no sols ocupaven algun càrrec en el dit palau ducal, ans encara tingueren plets amb Pere de Luna (472 i nota 17). — J. P. E. [2223

Lola BADIA, *El poema proemial d'Ausiàs March*, dins «L'Espill», núm. 17/18, Primavera/Estiu 1983, 51-65.

Ateses les dades proporcionades per les edicions crítiques i d'altres, com és ara les castellanés del segle XVI o la recent de Joan Ferraté, l'autora manifesta el seu parer que aquest «no és precisament un poema-bandera, un poema programàtic» (52, tot i acceptar-ne la situació proemial, 58 i 60), i que «la fixació del text... no és un fet que es pugui donar per definitivament clos i tancat», tot i que «sembla que tots

hem entès sempre igualment la lletra del poema» (55). El tema general seria expressat de forma epigramàtica pels versos 7 i 8 (55-56) i il·lustrat poèticament amb una imatge en cada una de les cinc estrofes; les imatges de les estrofes segona i terça semblen voler-nos fer por, molta por la segona, i encara més por, la tercera (56). En preguntar-se per les claus d'interpretació, l'autora afirma que no ho és el poema inicial del *Canzoniere* de Francesco Petrarca (Marc no es penedeix de res) (57-58), ni l'observació, feta per Aristòtil i represa per Tomàs d'Aquino, que l'absència és el gran destructor de l'amistat (62), ni la de Boeci en el sentit que en l'infortuni allò que més turmenta és la felicitat passada (63) ni la recreació d'aquest tema feta per Dante a l'*Inferno*. L'autora, en canvi, creu que si hi ha hagut alguna font, aquesta s'hauria de trobar «en un tipus de literatura d'instrucció moral més convencional» com podria ésser l'*Adversus Iovinianum* de sant Jeroni (64) o potser les *Confessions* de sant Agustí (65). — J. P. E. [2224

Rossend ARQUÉS, *Glosses a la malenconia d'Ausiàs March*, dins «Rassegna Iberistica», 17 (setembre 1983), 35-49.

Assaig d'explicació psicoanalítica del jo poètic, no del personal, d'Ausiàs Marc, centrat en els *Cants de mort* (poemes 92-97), en els quals «l'amant s'identifica amb l'objecte del seu amor i el devora, esdevenint l'objecte mateix» i «el plany per la dama passa a ser plany per si mateix» (36), amb «forta càrrega d'automenyspreu, d'indignació vers la pròpia persona» (37), «fins arribar en aquells tons altíssims de pulsio de mort en el poema 99» (37). El jo poètic de Marc seria un temperament malenconiós (37). En els poemes anteriors, la inquina contra Na Montbohí o la «Plena de seny» s'explicaria pel fet que el poeta no hauria arribat a la identificació esmentada i per això tal dama esdevé mirall, on el poeta pot practicar l'autoanàlisi (40). Un altre element que ens donaria la mesura del seu narcisisme seria el fet que Marc es considera l'únic supervivent de la «fin'amors» (41). «Girant entorn d'un únic centre, Marc percaça el seu jo dividit entre apetits, volers i enteniment» (43), «el seu desig no té fi i no el pot tenir, si la mort no el consumeix» (43). Narcisisme i melangia es trobarien, en les explicacions psicològiques medievals, fortament vinculades a l'eroticisme i «de luxúria, Marc ens n'ofereix exemples a cabassats en els diàlegs entre cos, volers i enteniment» (46). «Aquest és el seu drama» (47), el qual es desencadena en ira contra la pròpia persona (48) i el condueix al mutisme (49). Reclòs i mut en la presó de la carn, Marc s'aboca a l'escriptura per lliurar-nos la seva novel·la psicològica (49). — J. P. E. [2225

Peter COGOZZELLA, *Contrast, conflict, crisis: A Paradigm for an Aesthetics of Ausiàs March's Poems*, dins «Actes Toronto», 169-186.

Els crítics són unànimes a reconèixer en els cants d'Ausiàs Marc la sinceritat i per això s'encaren amb l'explicació dels contrastos, de vegades frapants (171), en la seva poesia. Els autors que van en la línia de Torras i Bages a Rafael Ferreres, passant per Amadeu Pagès, Pere Bohigas i Joan Fuster, els consideren en la tradició dels trobadors i del «stil novo», els crítics més joves segueixen camins de psicologia profunda (Pere Ramírez, James W. Marchand). Hi ha una tensió pertorbadora entre significant i significat de la poesia de Marc, que Rafael Ferreres analitza psicològicament, Torras i Bages, Bohigas i Fuster en un pla moral i Marie-Claire Zimmermann en un de metafísic (173-174). Per a l'autor, el teixit poètic de Marc té dos plans, un de racional i analític, demostratiu, tendent a la sistematització, alimentat en Aristòtil i Sant Tomàs

d'Aquino (175-176) i un altre de receptiu del do diví de la inspiració, definit, amb Charles F. Fraker, lullà (177). L'articulació de l'antítesi dels dos plans seria el teixit autèntic de la poesia d'Ausiàs (178). Si hom ho col·loca en el marc del seu temps, hi percebrà un moment de crisi cultural (cant X) (179). En el pla personal hom hi percep un sentiment de frustració, tirant a angoixa (181), la passió de l'amant pot ésser percebuda a diversos nivells (182). En Marc, però, l'art es presenta com el camí de sublimació de la vida i de salvació del poeta (183). — J. P. E. [2226]

Saverio PANUNZIO, *Realisme i didacticisme en les comparacions d'Ausias March pròpies del bestiar*, dins «Actes Roma», 397-409.

Presentació comparativa de les estrofes en les quals Ausiàs Marc fa referència a animals i dels paràgrafs dels bestiaris on són explicades les característiques corresponents. Són el llop i la guineu en la cançó IV (398-400), el cérvol de la cançó LXXXIX (400-403), el toro de la cançó XXIX [cf. ATCA III (1984), 400, n. 1573], el castor de la cançó XXIV (404-406), la tórtora de la cançó XLII (406-407) i encara que no es tracti d'un concepte genèric ans d'una bèstia molt concreta, el falcó de la cançó CXXII (408-409). Les característiques del comportament de tals animals, conegudes pels *Bestiaris* i per la poesia trobadoresca, prenen en Marc «valor didàctic amb tipologia religiosa» i arriben a «la identificació, l'íntima correlació entre «figura» bestiària i el seu «sentit» religiós, sense que això suposi exclusió del paral·lel sentit còrtex, que el sentit religiós, fonamental per a ell, sublima i ennobleix» (403). — J. P. E. [2227]

Agustí RUBIO VELA, *Autobiografia i ficció en «L'Espill» de Jaume Roig. A propòsit de l'episodi en l'hospital*, dins «L'Espill», núm. 17/18, Primavera/Estiu 1983, 127-148.

Els autors que s'han ocupat de l'obra de Jaume Roig han passat de veure-hi una autobiografia a trobar-hi una ficció amb bases reals, «barreja subtil d'aspectes de la vida real de Roig en la trama novelesca» (130). Bo i limitant-se als hospitals, l'autor aporta «noves dades sobre la vida del... metge-poeta» i analitza sota el punt de vista sociològic-històric el fragment de l'*Espill* relatiu a l'hospital d'En Clapers (131). Els despiadats versos 912-967 coincideixen amb allò que sobre la situació real de l'hospital esmentat ens diuen els *Llibres d'administració de l'Hospital d'En Clapers*, de l'AMV, situació a les antípodes de la descrita per Ramon Llull en la seva utopia del *Blanquer-na* (137). Roig la coneixia bé, car n'era l'administrador. L'únic detall que divergeix de les normes és el protagonisme de la «spitalera», potser tret de misogínia literària, car no sembla que fos real (142, nota 52). Roig fou també administrador i, de més a més, metge de l'hospital d'En Clapers, havent-se conservat de tal administració tres llibres de comptes escrits pel poeta «manu propria» (141-143); també del d'Innocents; en aquest cas, el càrrec d'administrador era rotatori entre els deu diputats de l'hospital, càrrec que ocupà Roig des de 1452 (143); s'han conservat quatre volums autògrafs d'aquesta majordomia, ara a València, Arxiu de la Diputació, Arxiu de l'hospital, *Llibres de majordomia*. El corresponent a 1459 confirma que Jaume Roig fou absent de la ciutat «per causa de pestilència» (147), cosa que reforça aquella data com la de la composició de l'*Espill*. — J. P. E. [2228]

Carmelina SÀNCHEZ CUTILLAS I MARTÍNEZ DE DEL ROMERO, *Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle XV. L'estil. Vocables dubtosos i castellanismes*, dins «Primer Congreso II», 909-923.

Revisió general de problemes entorn del poeta començant per la cronologia de les obres. Pel que fa a l'edició prínceps de *La Brama dels llauradors...*, l'autora s'alinea amb Pere Salvà i Mallèn a considerar que formava part del volum de 1561 amb el *Llibre de les dones* de Jaume Roig, *La disputa o procés de viudes i donzelles*, *Lo procés de les olives* i *Lo somni de Joan Joan* (910-911). Creu que cal reivindicar el concepte d'«escola valenciana», car els autors del s. xv i part del xvi «creen un estil propi, caracteritzat pel realisme, el color i el moviment» (911) i en poesia satírica no es poden emmarcar ni en la política ni en la social, car llurs composicions «són burles benèvols plenes d'enginy picaresc» (912), tot i que no hi semblen mancar algunes punxes de crítica política i eclesiàstica (915). La personalitat pròpia no els aïlla dels italians, catalans, castellans ni àdhuc portuguesos. Àdhuc el tema eròtic de *Lo procés...* és velat en metàfores (915). El primer problema de *La brama* seria el de la datació, la qual depèn de la identificació d'un any de pestilència; seria posterior a una sentència de Bernat de Fenollar contra els mots «casolans» (918), però l'autora dubta a identificar tal text de Fenollar amb el publicat per Antoni Badia i Margarit (917-918); Gassull l'anomena «la Brama» (918). Ni ell ni els del seu grup no haurien estat influïts per Jaume Roig (919); sí, en canvi, per Joan Boccaccio o Poggio Bracciolini i encara més potser per les *Cent nouvelles nouvelles* o per Gian Francesco Straparola da Caravaggio (921). Els castellanismes són en realitat refranys (921) i l'autora aporta elements clarificadors per a la comprensió de paraules dubtoses (922-923) [amb permís, jo diria que «tifell» equival a campaneta, tal com permet d'entendre el fragment del *Manual de consells*: si es podia confondre amb el senyal del combregar és que sonava a campaneta; per tant: «tifell»=campaneta o esquerlerinc de fang cuit que hom penjava al coll d'animals i que sonava com la campaneta del combregar; més genèricament: atuell de terrissa]. — J. P. E. [2229]

Charles J. MERRILL, *La «Güelfa» i els seus models italians*, dins «Actes Toronto», 159-168.

Partint del fet que «güelf, -a» no era a Itàlia i en general en l'occident d'Europa un nom indiferent, ans carregat de significació política, «la facció de Dant i de Boccaccio», amb «un caire més aviat democràtic» (160) i, per una sèrie d'implicacions històriques, més aviat contraposada als interessos de la Casa de Barcelona, l'autor suggereix que una possible personificació de tal tendència en el personatge novellesc podria manllevar la fesomia de la reina Joana de Nàpols, la que heretava i desheretava Alfons el Magnànim (161-164), o qui sap si l'amistançada d'aquest, Lucrezia d'Alagno. Com a contraposició, l'autor, repetint la hipòtesi del possible urgellisme del *Curial e Güelfa*, recorda la figura de Margarida de Monferrato, nascuda de Savoia, i arribada als altars (166-167). — J. P. E. [2230]

Arthur TERRY, *El paper del personatge al «Tirant lo Blanc»*, dins «L'Espill», n. 16, Hivern 1982, 27-44.

L'autor comença recordant un parlament del duc de Macedònia i un de la Vídua Reposada i citant-ne d'altres (27-29), el comú denominador dels quals és que qui els pronuncia fa tot el revés d'allò que diu. Aquest tret formal i retòric és herència del romanç medieval (29); coincideix amb la «voz» assenyalada per Mario Vargas Llosa, la qual «dice lo que siente, piensa, cree la comunidad» (30). L'autor es pregunta a continuació quina és en *Tirant* la relació entre personatge privat i paper públic. La resposta és donada amb referència al «romanç» medieval: *Tirant* en prendria alguns

trets i els combinaria en forma de crònica imaginària, amb l'objectiu de crear la il·lusió d'un món humanament verificable (31). Si el «romanç» es col·loca entre el mite i el naturalisme, *Tirant* «és un heroi concebut a una escala estrictament humana, un fet, aquest, que dona raó de molts dels detalls circumstancials de la novel·la... És aquesta «humanització» de *Tirant* el que contrasta més fortament amb el romanç precedent» (32). La nostra novel·la reafirmaria alhora la vigència tant dels elements no ideals com dels mites en la imaginació de la gent (33). En el *Tirant*, d'acord amb Alan Yates, l'ideal pot passar a ser observat com a part integral del món real (33). L'autor segueix preguntant-se si la intromissió del món real es troba en proporció directa amb la complexitat del personatge i amb la modernitat de la novel·la (33) i contesta que «els seus efectes més originals són de bon tros obtinguts amb l'exploració de les possibilitats existents de la narrativa medieval» (35); ho demostraria l'absència freqüent de motius; però, àdhuc aquells moments, en els quals el lector pot conèixer els pensaments i la vida interior dels personatges, no poden ésser vistos com a anticipació de l'anàlisi psicològica moderna (36), car tals moments representen en el *Tirant* un recurs retòric i no pas psicològic (37). Tampoc no arriben a fites modernes aquelles situacions, en les quals el narrador explica allò que passa dins la ment d'algun personatge (37), car diuen ben poc de la seva vida interior (38). Per això, allò que caracteritza *Tirant* no és l'autorevelació directa feta pel mateix personatge ni les informacions d'un narrador, ans «l'habilitat de Martorell a explotar formes menys directes de descobriment: narracions de somnis, actes i gestos, i altres tipus menys formals del discurs» (38). Pel que fa als somnis, l'autor es remet a Vargas Llosa i a Yates. Els altres elements (actes, gestos, etc.) són, certament, reveladors, però ací topem amb l'ambigüitat del personatge principal i l'autor ens recorda que «la qüestió de la caracterització incideix en la qüestió global de les intencions de Martorell en escriure el *Tirant*, un tema que surt de l'abast de l'argumentació present» (43). En conclusió, «el centre d'interès, al *Tirant*, no és tant l'experiència de l'individual com tota la forma en què Martorell desplega la seva narració» i, tot i que hi pugui haver elements moderns, «la tendència a apreciar-lo merament pels trets «moderns»... ha d'ésser afrontada» (43). — J. P. E. [2231]

Alan YATES, *Tirant lo Blanc: the ambiguous hero*, dins «Hispanic Studies in honour of Frank Pierce», edited by John ENGLAND, Sheffield 1980, 181-198.

Estudi traduït en català i resumit dins ATCA, 1 (1982), 410, núm. 309. — J. P. E. [2232]

Lola BADIA, *Desgreuge per Tirant*, dins «Quaderns Crema», núm. 2 (novembre de 1979), 101-106.

Comentari negatiu al fet que s'hagin publicat darrerament alguns escrits que judiquen algunes obres de la literatura catalana per referència a esquemes aplicats a obres que nasqueren al cap d'un segle o més en la literatura castellana. Tal comentari s'aplica en particular a les pàgines d'Antonio Torres, *Tirant lo Blanc (El realismo del «Tirant lo Blanc» y su influencia en el «Quijote»)*, Barcelona 1979. L'autora nega que la literatura castellana del segle XVI sigui el marc que faci comprensible el *Tirant* i retreu a l'autor la seva excessiva sensibilitat pel tema sexual. — J. P. E. [2233]

Vicent FERRIS I GARCIA, *Les construccions absolutes: notícia diacrònica*, dins «Primer Congreso II», 943-947.

Exposició comparativa de l'ús del participi o ablatiu absolut per part del *Tirant lo Blanc*, sant Vicent Ferrer i un autor modern innominat, amb el resultat que és incomparablement més usat en la novel·la de mitjan segle xv, segurament per influència de la prosa llatina clàssica. — J. P. E. [2234]

Vicent FERRIS I GARCIA, *El «que» temporal posposat: evolució*, dins «Primer Congrés II», 949-952.

Recopilació d'una dotzena de mostres d'aquesta construcció en *Tirant lo Blanc* i confrontació amb l'ús actual de la llengua i la normativa dels gramàtics. — J. P. E. [2235]

Vicent FERRIS I GARCIA, *El participi passat amb valor actiu transitiu*, dins «Primer Congrés II», 953-955.

Aplec de set construccions de tal tipus en *Tirant lo Blanc*, tres de les quals tindrien valor de participi absolut i les altres de concordat. — J. P. E. [2236]

Mercedes GALLENT MARCO, *Profesionalización y control del personal médico en el siglo XV: la licencia para ejercer del cirujano Johan Pasqual de Algemesí*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 97-103.

L'article descriu els passos necessaris per a arribar a l'exercici de la professió mèdica i connexes, indica els fons documentals on hom pot trobar més documentació (ARV, *Manaments i empires* i *Reial Cancelleria*), presenta el cas de Joan Pasqual i transcriu dues vegades (101-102) el certificat d'haver superat l'examen de dos mestres en arts i medicina (els quals eren nomenats cada any per la Ciutat) i la llicència atorgada pel Justícia Civil de València a fi que pogués practicar en tot el regne, del reg. 8 de *Manaments i empires*. — J. P. E. [2237]

Manuel J. PELÁEZ [ALBENDEA], *Literatura y pensamiento político pro y anti-Anjou en Cataluña desde 1467 a 1472*, dins «La Littérature Angevine Médiévale. Actes du Colloque du Samedi 22 mars 1980», Angers 1981, 212-218.

Exposició del contingut polèmic, favorable o contrari a Renat d'Anjou, en obres literàries d'autors catalans escrites en el marc de la guerra de Catalunya contra Joan II durant els anys 1467-1472. L'autor exposa els raonaments de *La fi del comte d'Urgell* i de Gabriel Turell, *Recort*, obres contràries a la dinastia dels Trastàmara; i els favorables a aquesta dinastia de Bernabeu Assam, *Tractat de cavalleria*, de les poesies *Contra Barcelona, fetes en Nàpols* i del *Cançoner* de Joan Berenguer de Masdovelles. Al final, l'autor recorda la presència d'obres de Renat d'Anjou en biblioteques barcelonines dels segles xvi i xvii. — J. P. E. [2238]

Juan SÁEZ RICO, *València en las Històries e conquestes dels reys d'Aragó e comtes de Catalunya, de Pere Tomich*, dins «Primer Congrés II», 719-725.

Presentació global de l'obra de Pere Tomich, caracterització i fonts de cada una de les seves quatre parts i presentació i en tot o en part transcripció dels fragments en els quals és esmentada València, en total trenta-dos, agrupats en regnats (722-725). — J. P. E. [2239]

Rafael CONDE DELGADO DE MOLINA, *Dades sobre la família dels Masdovelles*, dins «Misc. Aramon III», 81-96.

Recull de dades sobre l'esmentada família [la que dona nom al *Cançoner dels Masdovelles*], relatives als segles XIV, xv i començaments del XVI, totes de l'ACA, *Cancelleria, registres*, i *Arxiu Patrimonials, Comtes de Queralt*. Dades sobre alguns béns de Joan Berenguer de Masdovelles i de Pere Joan de Masdovelles es troben en les pàgines 85 i 86. A la pàgina 87, l'autor ha reconstruït l'esquema familiar d'aquests dos segles. En apèndix són transcrits el document de Joan II concedint a Joan Berenguer i als seus hereus el privilegi de poder col·locar les armes reials de la casa de Barcelona damunt les de la casa de Masdovelles, ultra els drets senyoriais damunt la vila de l'Arboç, concessió datada a Tarragona el 29 d'agost de 1464, en la qual són enumerats els mèrits del Masdovelles pel fet d'haver estat fidel a Joan II en la Guerra de Catalunya (90-94), de l'ACA, *Cancelleria reg.* 3.355; i un dictamen sobre els drets senyoriais dels Masdovelles a l'Arboç, els quals podien ésser objecte de capbreuació, del fons Queralt del mateix arxiu, de primers del s. XVI (94-96). — J. P. E. [2240]

Miguel ALBORG DOMÍNGUEZ, *Jaime Pérez de Valencia, figura clave de los dos planteamientos hermenéuticos de la Biblia en el siglo XV*, dins «Primer Congreso II», 793-802.

Després d'algunes pinzellades biogràfiques de Jaume Peres de València i de l'evolució de l'exegesi cristiana durant les edats antiga i mitjana, amb el va-i-ve entre el sentit literal dels textos i la interpretació allegòrica, recorda les obres de Jaume Peres de València i les trenta-dues edicions de les *In centum quinquaginta psalmos expositiones* entre 1484 i 1749, obra en la qual intenta una comprensió evangèlica o neotestamentària dels salms de l'Antic Testament, per tant més enllà del sentit literal, el qual no és desestimant, ans només no considerat la meta de la interpretació cristiana de la Bíblia. — J. P. E. [2241]

Jan SCHEJBAL, *Una mostra de l'anticatalanisme del segle XV dins el Commentarius de Wenceslau Sasek de Birkov, editat el 1577*, dins «Misc. Aramon III», 503-514.

El *Commentarius brevis et iucundus itineris atque peregrinationis, pietatis et religionis causa suscepte...* és la traducció llatina d'una narració escrita en txec relativa al viatge pels regnes d'Espanya emprès sots capa de religió però en realitat amb finalitats polítiques de coalició pro-hussita per Lleó, baró de Rosmital, el qual arribà a la Barcelona alçada contra Joan II, procedent de Saragosa, on la seva comitiva havia restat enlluernada per la cort de l'esmentat monarca, raó per la qual, segons l'autor, la narració és clarament anti-catalana. La versió llatina de la part corresponent a Catalunya és reproduïda fotogràficament en les pàgines 504-507 i comentada en les següents. Al final hom transcriu el salconduït de la Generalitat de Catalunya, signat per Francesc Colom, diputat resident a Barcelona pel braç eclesiàstic (514), també reproduït fotogràficament en les pàgines 506-507. — J. P. E. [2242]

Agustí ALTISENT, *De com un monjo erudit volia, el 1472, sojornar a l'ermita de Sant Joan de Montblanc*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs núm. 5», Montblanc 1983, 223-229.

Les pàgines inicials recorden la personalitat de mestre Blai Romeu amb particular atenció al fet que fou ell qui «preparà l'edició prínceps de les obres de Sèneca, im-

presa a Nàpols pel famós Maties Moravus l'any 1475» (224), fet que ofereix a l'autor ocasió de recordar la vigència de Sèneca al Poblet del segle xv, de la qual encara és mostra un còdex de les seves *Tragèdies* ara a la Biblioteca Statale de Palerm procedent del nostre monestir, on es trobava els anys 1407-1413 (224). L'objecte d'aquestes pàgines és la publicació de l'acta del consell abacial dels dies 1 i 2 de juny de 1472 amb els parers dels consellers i decisió del consell sobre la petició de mestre Blai Romeu de poder residir a l'ermita de sant Joan de Montblanc (226-228 i 229), ara a Madrid, AHN, Clerecia, ms. 13648. — J. P. E. [2243]

Germà COLON, Amadeu J. SOBERANAS, *Precisions sobre el «Comprehensorium», dins «L'Espill», núm. 17/18 (Primavera/Estiu 1983), 27-32.*

Els autors sintetitzen les notícies relatives a l'edició valenciana d'aquesta obra, datada el 23 de febrer de 1475, recorden els manuscrits coneguts copiats a Catalunya (Barcelona, BC, ms. 568; Vic, Museu Episcopal, ms. 195; València, Arxiu Capitular, ms. 115; i París, BN, lat. 7678), i repeteixen i demostren la tesi, ja formulada l'any 1979, segons la qual la cinquantena de paraules en romanç que hom hi troba no són catalanes ans occitanes, car pertanyen també a aquesta llengua les paraules aparentment catalanes i en canvi n'hi ha un grup que només són occitanes (31-32). — J. P. E. [2244]

Agustí ALTISENT, *Un intent, l'any 1480, de constitucionalitzar el govern de l'abadia de Poblet*, dins «XVIII Assemblea», 3-11.

Presentació (3-8) i transcripció (9-11) de les normes per al capteniment dels futurs abats de Poblet, elaborades pels monjos d'aquell monestir l'any 1480 abans de procedir a l'elecció d'abat. L'autor ofereix hipòtesis explicatives de tals normes en tant que forma d'evitar capteniments d'abats anteriors. El document procedeix de l'Arxiu de Poblet, armari 1, calaix 2, sobre 1, núm. 18. — J. P. E. [2245]

Jesús POLO CARRASCO, *El «Triumpho de Maria» del aragonés Martín Martínez de Ampiés*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 47-48 (1983), 323-339.

Recollim la notícia de l'edició a Saragossa del *Libro de albeyteria* el 1495, traducció castellana del *Llibre de menescalia* de Manuel Díez (324); de l'existència d'un *Prólogo en forma de epístola embiada de la guerra de Perpiñá*, previ a un *Libro del Antichristo*, també publicat a Saragossa el 1496 (325-326). Les pàgines 332-334 discuteixen punts entorn de l'aparició de la impremta a Barcelona i València i les pàgines 336-338 presenten la llista de quinze obres incunables de tema marià d'autors nascuts a Espanya, molts dels quals són catalans, i les obres escrites en català. — J. P. E. [2246]

Maria BARCELÓ I CRESPI, *Sobre una talla de 1478*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXIX (1983), 435-448.

Llista de tallers imposables a la ciutat de Mallorca durant la segona meitat del segle xv, amb la corresponent indicació dels fons arxivístics de l'ARM, en els quals s'ha conservat la notícia respectiva; després, l'autora fixa l'atenció en la de 1478, coneguda a través dels volums de l'arxiu esmentat, A. H. 5117 (original) i 2100 (còpia) (437), en el primer dels quals s'han conservat onze folis afegits, on consta el resultat de l'encant d'objectes procedents de persones que, voluntàriament o no, paga-

ren la talla en espècie; els onze folis porten el títol de *Quern de las vendes de las penyoras del tall d'En Johan Roig* i són ací transcrits (442-448). — J. P. E. [2247

Miquel BATLLORI *El català, llengua de cort a Roma durant els pontificats de Calixt III i Alexandre VI*, dins «Actes Roma», 509-521.

Un cop precisat el concepte i sobretot l'abast de l'expressió «llengua de cort» (510: «el català no arribà a tenir carta de ciutadania a Roma com l'havia assolida a la Nàpols d'Alfons el Magnànim»), presenta el cas i la carta de Francesco Spanocchi (510-511), el qual sabia català pel fet d'haver residit en terres de llengua catalana, la carta del castellà Jaime Ortiz (511-512), aquestes dues de l'Arxiu Secret Vaticà, Archivum Arcis, 5024 i 5022, la del valencià Genís Fira al castellà Sancho de Medina (513), de Madrid, AHN, Osuna 1170, la de Pere-Guillem Roca a Pere de Vilarsa (517-518), de l'Arxiu de la Catedral de València, i la de Joan de Castre-Pinós-Fenollet a Alexandre VI (519), del mateix fons que les dues primeres. — J. P. E. [2248

Adriano CHICCO, *Un fantomatico incunabolo*, dins «L'Esopo», 3 (setembre 1979), 45-49.

L'autor es pregunta si *El libre dels jochs*, de Francesc Vicent, del qual hom afirma que fou imprès a València l'any 1495, no serà un incunable-fantasma. — J. P. E.

[2249

Antonio PEIRO ARROYO, *Bibliografía Turolense. Libros impresos en la provincia de Teruel (1482-1950)*, Teruel 1982, 122 pp.

Assenyalem l'edició incunable, segurament realitzada a Hijar entorn de 1495, del *Tractatus brevis de articulis fidei...*, de Joan d'Aragó (34). — J. P. E. [2250

Prim BERTRAN, *La collecta del «maridatge» de 1496 al bisbat d'Urgell*, dins «Urgellia», 5 (1982), 305-330.

L'autor manifesta en la introducció el seu interès a escatir dos problemes: el de la fiabilitat dels fogatges com a font de dades demogràfiques i el de la situació demogràfica de Catalunya a darreries del segle xv. La comparació d'aquesta amb fonts d'altra naturalesa el condueix a constatar la validesa de les dades (306) i a concloure que, si no a l'alta muntanya, a partir de la línia Àger-Ponts-Sanaüja es manifesta una represa en el nombre de població (311). La documentació relativa a la percepció del maridatge de Joana la Boja amb l'arxiduc Felip d'Habsburg en el bisbat d'Urgell procedeix d'ACA, Reial Patrimoni, Mestre racional 2576 i és transcrita en les pàgines 316-327. Les tres darreres pàgines són destinades a índex toponímic. — J. P. E.

[2251

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *El testament gironí d'Aine Bru i Pere de Fontanes*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 13-18.

Presentació dels dos pintors, anàlisi dels elements biogràfics que es troben en els dos testaments i transcripció dels dos textos, de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, *Notaris, Girona* 2, vol. 451 (Pere de Fontanes, 1507), i *ibid.*, *Girona* 9, vol. 118 (Aine o Enric de Bru, 1501). Consta que el primer posseïa un volum amb el *Vitas patrum* en francès (18). — J. P. E. [2252

Klaus REINHARDT *Bibelkommentare spanischer Autoren des 16. und 17. Jahrhunderts: Autoren B*, dins «Revista Española de Teología», 43 (1983), 27-55.

Continuació de l'article resumit dins ATCA, 2 (1983), 549, núm. 944. Aquest seccion conté fitxa bio-bibliogràfica dels següents autors que cauen en el nostre camp: Lluís Ballester (31-32); Nicolau Ballester (32-33); Josep M. de Barcelona (34); Francisco Barrientos de la Torre, el qual estudià a la universitat de València i recopilà dins la seva obra, escrits o extractes de professors valencians com és ara Joan Baptista Belda, Francesc Cruïlles, Pere Joan Nunyes, Bartomeu Solon, Pere Joan Trilles (34-39); Pau Bellès (39); Jeroni Bellvis de Montcada (40); Pere Antoni Beuter (42-46, amb inventari de peces del volum de Milà, Biblioteca Ambrosiana E. 60. Sup, el qual conté molts textos d'ell i d'altres valencians, 43-44); Josep Boronat (48); sant Francesc de Borja (48-49); Antoni Brenac (49-50); Antíoc Brondó (52). — J. P. E. [2253

Jordán GALLEGRO SALVADORES, Amparo FELIPÓ ORTS, *Grados concedidos por la Universidad de Valencia durante la primera mitad del siglo XVI*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 323-380.

Les pàgines acabades de citar només contenen la primera part de l'estudi. Aquest intenta de suplir la manca d'un *Llibre de matricules* iniciat el 1561, a base dels graus atorgats, d'una banda, i de les certificacions d'estudis lliurades a estudiants que no acabaren la carrera. Els *Llibres de graus*, en canvi, comencen l'any 1526. Les dades dels anys anteriors són recollides en els *Llibres de la Llotja nova*, on figuren les taxes satisfetes en ocasió d'atorgar graus acadèmics l'Estudi de València; també en els *Manuals de consells* i en els *Quèrns de provisions*, sèries totes elles de l'AMV (326). Les primeres normes, de 1502, es refereixen només a examinadors i a taxes (330-333). La de l'«examinador» era figura existent en l'estructura didàctica de València, contrapartida del fur de llibertat d'establir escola (334-336). Amb el pas a Universitat, els examinadors serien un cos dins cada facultat, amb forta evolució abans i després de 1526, més clara en la figura del «promotor» (337-339). La concessió de graus (a València batxillerat i llicència, de fet doctorat, 336-337), tingué des del primer moment el greu problema de les concessions papals per butlla o rescripte, a les quals la ciutat s'oposà amb mesures extremes (341-343 i 352-357). L'inici del rectorat de Joan de Salaia comportà una sistematització de les normes que cada facultat seguiria per a la concessió de graus (354-356), de l'adscripció de professors i del reconeixement dels títols d'altres universitats (357-359). Els autors recopilen, tant per al temps anterior com per al posterior a 1526, les notícies relatives a examinadors de la facultat d'Arts (344-345 i 362-363), als de la de medicina (346-347 i 364-366), de lleis i cànons (348-349 i 372-373) i de teologia (349 i 374-376). Són indicades les taxes que hom cobrava per a cada grau en les diverses facultats. Les pàgines finals ofereixen els resultats de conjunt tant de graduats de cada facultat i de llur procedència geogràfica (377-378) com d'ingressos anyals per concepte de graus (379-380). La bibliografia sobre l'Estudi de València durant el segle XVI és aplegada en les pàgines 327-329. — J. P. E. [2254

Jordán GALLEGRO SALVADORES, Amparo FELIPÓ ORTS, *Grados concedidos en Valencia entre 1526 y 1561* (segunda parte), dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 55-56 (1981-1983), 7-105.

El primer apartat d'aquesta segona part és el despullament sistemàtic dels onze primers volums dels *Llibres de graus* de l'AMV, corresponents als anys 1526-1561,

trets els cursos 1567-1570, no conservats en la sèrie esmentada. Els noms són numerats consecutivament i hom en fa constar lloc d'origen, data de la graduació i en nota les dades complementàries de promotor i examinadors. Resulten coneguts 519 batxillers en arts (9-40), vuitanta-dos mestres (40-44), cent set batxillers en medicina (45-51), també cent set doctors (51-58), vuit batxillers en dret civil (59), noranta-nou doctors (59-67), sis batxillers en dret canònic (67), setanta-tres doctors (68-73), quaranta-quatre batxillers en teologia (73-76) i vint-i-set doctors (76-78). En els llibres esmentats hi ha, encara, cinquanta-tres certificats a favor d'altres tants estudiants que no reberen els graus a València, tot i haver-hi estudiat (78-83, amb indicació en nota dels estudis realitzats a València i de vegades dels professors, les lliçons dels quals havien seguit). Ve a continuació una «secció documental complementària», en la qual trobem transcrits l'acta de la sessió municipal de 13 de maig de 1502 (84-86) i les *Ordinacions per als qui se han a doctorar* (86-87), de l'esmentat arxiu, *Manuale de consells*, 50; l'acta de batxillerat (87-89) i de magisteri en arts (89-92, aquesta particularment interessant, perquè fa constar els exercicis d'examen proposats pel tribunal) de Pere Joan Nunyes dels *Llibres de graus*, 7; i del *Llibre de graus*, 1, el certificat d'estudis d'un no graduat, Antoni Garrell, de Mallorca (92-93). Les darreres pàgines contenen l'índex alfabètic dels graduats de cada facultat (93-105). — J. P. E. [2255]

David GOODMAN, *Philip II's Patronage of Science and Engineering*, dins «The British Journal for the History of Science», 16 (1983), 49-66.

L'article conté notícies, publicades per José M. López Piñero, sobre algun aspecte de l'ensenyament de la medicina en la Universitat de València durant el s. XVI (51) i un quadre sinòptic dels estudiants «aragonesos» en la Universitat de Montpeller, per dècades, de 1510-1599 (52). — J. P. E. [2256]

Maria Luisa CABANES CATALÁ, *Un formulario notarial conservado en Jijona*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 40 (1983), 69-88.

El volum forma part de l'Arxiu Municipal de Xixona, *Protocolos notariales*. És descrit ací tant en la seva materialitat (69-71) com en l'aspecte paleogràfic d'escriptura humanística (71; cf. 84-86). Algunes de les cent noranta-vuit mostres han estat manlevades als notaris Antoni Barreda, Lluís Erau, Jaume Eiximeno, Pere Montsoriu i Joan Sanch, tots documentats per diversos fons de protocols notarians (Arxiu del Regne de València, Arxiu de protocols del Col·legi del Patriarca de València, Fons Crespí de Valldaura de l'Arxiu del comte d'Orgaz). La compilació xixonenca és posterior a 1505 (73). Ací n'és transcrit l'índex alfabètic de les vora dues centes peces sota el títol d'*Index huius baldusarii* (74-81). L'article és completat amb deu làmines, en les quals consta tant la composició material dels plec com detalls paleogràfics del volum (83-88). — J. P. E. [2257]

María Dolores CABRÉ, *El arzobispo de Tarragona, Gonzalo Fernández de Heredia*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 47-49 (1983), 299-321.

Recopilació de dades sobre la persona de l'arquebisbe tarragoní esmentat (c. 1450, Mora de Rubielos-1511, Valls), tant ja publicades per autors diversos com inèdites en arxius de Tarragona (Arxiu Capitular, *Actes capitulars*, *Resolucions capitulars*, Arxiu Històric Provincial de Tarragona, *Llibre dels consellers* i *Llibre dels consells*), de Barcelona (ACA, *Cancelleria, registres*; Arxiu Diocesà, *Visites Pastorals*) i de Siman-

cas (*Patrimonio Real*, Sig. 6-11). Destaca la seva activitat diplomàtica i política tant a Roma i Nàpols com a Barcelona, Diputat en cap de la Generalitat, i la seva fesomia espiritual feta de suavitat humanística (316-317). Assenyalen les pàgines 311-312 sobre la cultura a Tarragona a començos del segle XVI. En apèndix són transcrits un fragment de l'acta del seu primerencontre amb el capítol de la Seu de Tarragona, de l'Arxiu Capitular, *Resolucions capitulars* 1494-1512 (318) i sis cartes de 1502-1504, quatre de les quals són escrites en català (320-321), procedents del mateix arxiu, *Carteria*. — J. P. E. [2258]

Wolfgang SPEYER, *Ein Lobgedicht auf Cesare Borja*, dins «Helmantica», XXXIV (1983=Corollas Philologicas in honorem Iosephi Guillén Cabañero), 603-611.

Pintors i poetes del Renaixement estigueren al servei de Cèsar Borja (604-605). L'autor indica tant obres poètiques com científiques dedicades al «condottiero», amb notícia de les edicions respectives (605-606). El mateix Cèsar hauria escrit un estudi astronòmic sobre el calendari, publicat a Brescia el 1497, ara sembla perdut. Hi ha encara poesies inèdites, per descomptat d'autors interessats a obtenir el seu favor. A Perusa, Biblioteca Comunale, ms. 178, l'autor n'ha trobada una d'anònima, de setze versos ultra el títol, *Ad illustrissimum dominum Caesarem Valentinum*, ací transcrita, construïda imitant antics epigrames, escrita entre 1500 i 1503 (610). Els conceptes de la poesia tindrien un paral·lel en una carta de Giovanni Antonio Flaminio, de 1499 (610-611). — J. P. E. [2259]

Eulàlia DURAN, *Entorn de la figura de l'Encobert*, dins «Misc. Aramon III», 147-167.

La descripció personal d'aquell meteòric personatge és la de Martí de Viciana, ací reproduïda (147); d'altres fonts contemporànies col·loquen al seu voltant la darrera revifalla de la Germania (150-151). Mort al cap de dos mesos de la seva irrupció en públic, fou substituït per d'altres «Encoberts», fenomen de revifalla d'un mite immortal o de «sebastianisme» (152-154). Les seves idees són conegudes a través d'informació inquisitorial ja publicada i ací reproduïda (155-156), com també d'altres afirmacions de contemporanis, les quals subratllen trets «messiànics» d'aquella figura (157-158). L'autora dedica algunes pàgines a les relacions entre la doctrina de l'Encobert i la de Joaquim de Fiore i entre la figura d'aquell i Savonarola, personatge el record del qual hauria estat ben viu entre el poble de Xàtiva més de vint anys després de la seva mort a Florència (158-165). Al final de l'article, l'autora recull els testimonis de la presència del «llibre de l'Encobert» a Sineu sobretot, també a Muro i a Ciutat de Mallorca i recorda que abans de 1634 el sevillà Diego Jiménez de Enciso y de Zúñiga féu l'Encobert protagonista d'una homònima comèdia (167). — J. P. E. [2260]

Alain MILHOU, *El rat-penat, el nou David i el rei amagat (tres imatges de l'emperador de les darreries al món ibèric: ss. XIII-XVII)*, dins «L'Espill», núm. 19, Tardor 1983, 27-40.

Article de tesi: «...el messianisme ibèric naix principalment de la doble herència franciscano-joaquimista i imperialista dels Països Catalans i dels reis d'Aragó» (28). La il·lustra amb els tres exemples del «vespertilio»/rat-penat, del nou rei David i del rei encobert. La figura del rat-penat, que es cruspirà els mosquits (moros), compareix en la profecia *Vae mundo in centum annis...* en la versió refeta per Arnau de Vilanova. Encara en acabar el s. XV seria represa pel metge Jeroni Torrella i en començar

el s. XVII per Gaspar Escolano. L'origen de la figura potser s'hauria de veure en les profecies bizantines i sarraïnes del final del XII i començament del XIII. Anells intermitjos de la cadena serien Joan de Rocatallada, fra Pere d'Aragó i el poema de benvinguda a Ferran II en entrar a la ciutat de Barcelona el 1473; en l'àmbit castellà Pedro Azamar (1476) i un *Plano de España* (31). També la figura del nou rei David fou introduïda en terres hispàniques per Arnau de Vilanova (32), vivia entorn de 1500 en qualque text castellà (33) i en l'*Obra de fra Joan Alemany de la vinguda d'Anticrist...*, encara impresa a València el 1520 (33). L'autor de l'*Obra...* identificava les figures del nou rei David i de l'Encobert, identificació que a Castella fou aprofitada en dos sentits: a favor i en contra de l'ordre establert i de la seva representació suprema, el rei (34-37). Pel que fa a la figura de l'«Encobert», aquesta seria el punt en el qual seria més clara la influència de l'*Obra...* sobre el mil·lenarisme dels agermanats (38). Recordem que era el text «potencialment més subversiu, fins i tot si la violència dels pobres ha d'esperar els temps escatològics per a desencadenar-se» (37-38). L'autor remarca els paral·lismes entre l'*Obra...* i el primer encobert de Xàtiva i planteja el problema de si el seu influx arribà als moviments messiànics de Portugal (39). — J. P. E. [2261]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Les condicions de la unió d'Aragó i Catalunya en un manuscrit del valencià Rafael Martí de Viciana*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 357-361.

Notícia, transcripció (358) i anàlisi de les cinc condicions, tema d'actualitat amb motiu del compromís de Casp. L'autor afirma que alguna part de l'actual volum de El Escorial, Biblioteca del Monasterio, d.III. 2, ha estat la font de la *Tercera parte de la Crónica de Valencia*, de Rafael Martí de Viciana (359-360). — J. P. E. [2262]

Miquel BATLLORI, *Joan-Lluís Vives in der Geschichte der aragonisch-katalanischen Renaissance*, dins «Vives», 71-80.

L'autor explica el títol de la seva aportació dient: «No m'interessa tant presentar Vives com a continuador de la cultura humanística catalano-aragonesa i en concret de la valenciana i no m'interessa gens de presentar-lo com a personificació d'una ruptura total entre la cultura catalano-aragonesa del segle XV i la del XVI, ans en tant que testimoni d'un desplaçament inconscient en el predomini del llatí i de la llengua del poble» (72-73). L'article comença presentant els primers passos d'apropiament dels autors grecs per part de Juan Fernández de Heredia (la seva España és la que troba en els autors clàssics, no la visigòtica dels historiadors castellans contemporanis) (73-74). Segueix un apartat on és recollida l'activitat traductora de clàssics als Països Catalans a darreries del s. XIV i durant tot el s. XV (74-76). Al final dedica particular atenció a l'obra de Bernat Metge, *Lo somni*, «ja no acostada als clàssics, ans clàssica» (77), a la barreja d'elements medievals i renaixentistes en la família dels Borja, sobretot en Alexandre VI (78-79) i als erasmistes de la primera meitat del s. XVI a València i a Barcelona (79-80). — J. P. E. [2263]

Guia de l'exposició «Joan Lluís Vives i el seu temps», 20 de febrer/12 de març 1981. València 1981, 58 pp.

Després de la introducció de V[icenc] M. R[osselló] i de breus presentacions de la biografia (7-8, Miquel Batllori), dels inicis de la universitat o estudi de València

(9-10, Sebastià García Martínez), de les obres de Vives (11-13, Laureano Robles Carcedo), de les ciutats o llocs on visqué (15-16, Vicenç M. Rosselló), dels processos inquisitorials contra la família Vives (17-18, Angelina García), de l'humanista Vives (19, Vicent Ferrís), de l'estàtua de Vives en el pati de la Universitat de València (20-21), de la «Càtedra Joan Lluís Vives» (22-23, Laureano Robles Carcedo) i de l'art valencià en temps de Vives (24-25, Felip-Vicent Garín Llombart), segueix el catàleg de les 226 peces d'aquella exposició, agrupades en vint-i-tres apartats. Els tres primers (nn. 1-16) fan referència als començaments de la Universitat valentina, els IV i V (nn. 17-55) i VIII-XI (nn. 83-114) a obres i edicions de llibres de Joan Lluís Vives, els XVII i XVIII a estudis sobre la seva obra (nn. 140-179). Remarquem, encara, l'apartat VII sobre la inquisició i la família Vives (nn. 67-82). — J. P. E. [2264

Constant MATHEEUSSEN, *Das rechtsphilosophische Frühwerk des Vives*, dins «Vives», 93-106.

L'obra jurídica primerenca de Vives consta de dos escrits: *In Leges Ciceronis praefatio* i *Aedes Legum*, ultra la lletra dedicatòria al jurista Martino Pontio (1520), la qual ja no va ésser recollida en l'edició de Basilea 1555 i, en conseqüència, tampoc en la de Maians. Les tesis de Vives es poden reduir a les següents: el filòsof també s'ha d'ocupar del dret i de la llei; la renovació humanista ha d'arribar al camp de la llei, del qual ha de desterrar la casuística de la Baixa Edat Mitjana i ha de fomentar una nova legislació basada sobretot en l'equitat. Justament quan Vives esmenta l'equitat, el porter de la torre dibuixada en *Aedes Legum*, li obre l'entrada a l'interior, però ell s'excusa d'entrar. Ho faria uns quants anys més tard en *De causis corruptarum artium*, amb una exposició centrada en el concepte de l'«aequitas» (98-100) i en les característiques de les bones lleis (precises, formulades en llengua del poble, escasses, acompanyades d'una actuació fomentant la moralitat, consultades al poble) (100). Les darreres pàgines són la crítica d'un jurista a les idees de Vives, considera- des excessivament vagues (101-103). — J. P. E. [2265

Edward V. GEORGE, *Imitatio in the Somnium Vivis*, dins «Vives», 81-92.

Havent abandonat París i les amistats que el lligaven al nominalisme radical, Joan Lluís Vives començà la seva activitat d'humanista a Lovaina amb unes lliçons sobre el *Somnium Scipionis* de Ciceró (86), publicat el 1520 amb un *Somnium Vivis* a tall d'introducció, ultra l'explicació pròpiament dita, intitulada *Vigilia*. Seguint el comentari de Macrobi al mateix tractat ciceronià, Vives discuteix entorn de la classificació dels somnis (82), però els inspiradors reals de Vives són Llucià i Sèneca i el resultat és un gènere literari de ficció, que l'autor defineix «Manippean style» (83). Una sèrie de detalls porten a la convicció que Vives tingué molt present en el seu *Somnium* el *Ludus de morte Claudii* de Sèneca (83-84). La descripció del País dels Somnis és inspirada en les *Metamorphoses* d'Ovidi (84-85). L'autor es pregunta a continuació per què Vives escollí el camí de la sàtira per a introduir el llibre de Ciceró i respon que el contrast entre una versió corrosiva i el platonisme de les pàgines ciceronianes és el marc que permet de copsar la funció mediatora de Vives entre els dos móns mentals (86). L'autor subratlla, al final, que Vives ha practicat aquell tret tan fonamental per als humanistes, el de la imitació dels clàssics, fins a identificar-se amb un dels personatges de Ciceró, Scipio Aemilianus (88), i que es va servir d'un estil sapiencial, en el sentit que la seva exposició no es basa en proves de validesa lògica, ans en l'encert de les observacions de la vida. La pàgina 90 ofereix textos paral·lels de Sèneca i de Vives. — J. P. E. [2266

Robert STUPPERICH, *Das Problem der Armenfürsorge bei Juan Luis Vives*, dins «Vives», 49-62.

Article dividit en tres parts, la primera de les quals assenyala els possibles elements que poden haver influït en la forma com Vives tractà el tema de la pobresa en la convivència d'una ciutat cristiana, amb particular atenció a les relacions personals amb Erasme i amb Thomas More, i a les estades tant a Anglaterra com als Països Baixos (49-52). La segona resumeix el tractat *De subventionem pauperum*, la part pràctica del qual recorda les Ordinacions d'Estrasburg sobre el tema (52-56). La tercera part recorda les successives ocasions en les quals Vives tornà sobre el problema (*De concordia et discordia* del mateix any 1526, *Concio de sudore Christi et nostro*, sembla de 1529, i sobretot la presa de posició amb motiu del triomf dels anabaptistes a Münster, 1534), en els quals, d'una banda, assenyala l'aggravació de la sort dels pobres com a conseqüència de les condicions introduïdes per l'economia moderna, i de l'altra la il·legitimitat d'imposar per força una comunitat de béns inspirada en l'Església primitiva. Encara que la gravetat del problema de la pobresa no permeté aleshores de posar-lo en mans de les ciutats, Vives fou en aquest sentit un precursor [2267]

Mario SANCIPRIANO, *La pensée anthropologique de J. L. Vivès: L'entéléchie*, dins *Vives*», 63-70.

Els posteriors a ell han vist en Joan Lluís Vives un pensador que féu una opció a favor de l'experiment i de l'observació en psicologia. L'autor compara des d'aquesta perspectiva les definicions d'ànima d'Aristòtil (*entelèquia*) i de Vives (*agens praecipuum*), aquesta en la línia de l'«activisme» modern (65-66). En el mateix *De anima et vita* un text sobre la «vis mentis» i l'«ingenium» permet a l'autor de definir la posició de Vives com a «mèdiació entre les exigències du rationalisme et celles de l'empirisme» (67). La doctrina sobre l'ànima i la intel·ligència s'ha de completar amb la relativa a les passions, anàlisi realista i gens idealitzada de la condició de l'home. Això no és obstacle al fet que Vives reafirmi que la finalitat de l'home és conèixer Déu i estimar-lo amb tot el cor (68). — J. P. E. [2268]

Jean-Claude MARGOLIN, *Conscience européenne et réaction à la menace turque d'après le «De dissidiis Europae et bello turcico» de Vivès (1526)*, dins «Vives», 107-140.

Les primeres pàgines resumeixen els anys 1523-1527 de la biografia de Joan-Lluís Vives amb particular atenció als viatges a Anglaterra, durant els quals s'esdevenen dos fets importants en la història d'Europa: la batalla de Pavia i l'empresonament del rei de França Francesc I en poder de Carles V (1525) i la victòria dels turcs a Mohacs (Hongria) (1526). La reflexió de Vives sobre els fets insisteix a demanar als aliats anti-francesos (Enric VIII d'Anglaterra, Carles V) magnanimitat en relació a la França vençuda, d'una banda, i unió dels prínceps cristians, de l'altra [i la primera segurament com a condició que fes possible la segona]. La reflexió sobre el perill turc, expressada en el *De dissidiis* en forma de diàleg entre morts, la veu cantant del qual és la d'Escipió l'Africà, a través del qual s'expressen les idees de Vives, es pot resumir en dues tesis: Europa és des de tots els punts de vista superior a qualsevol altra part del món, per suposat a Àsia, dit d'altra manera, els pobles cristians d'Europa són superiors als turcs. Si aquests, no obstant, vencen, la causa és únicament la dissensió entre els pobles i els prínceps cristians d'Europa, de la mateixa manera que

la culpa de la caiguda de Constantinoble fou fa dissensió entre els emperadors de Bizanci. En el fons, el problema és si els pobles i prínceps cristians europeus són cristians només de nom o es decideixen a ésser-ne també de veritat (124). Per això, la reflexió es resumeix en una crida a Carles V i Francesc I (129). — J. P. E. [2269

August BUCK, *Juan Luis Vives' Konzeption des humanistischen Gelehrten*, dins «Vives», 11-21.

La reflexió final dels *Libri de disciplinis* porta el títol *De vita et moribus eruditi* i és analitzada en aquestes pàgines, suposat sempre el coixí de les precedents explicacions de Vives en els llibres esmentats. Vives valora la tradició humanística iniciada per Francesco Petrarca («l'home que tragué la pols de les biblioteques i les tornà a obrir») (11), la màxima personificació de la qual per al seu temps seria el francès Guillaume Budé (11-12). Distanciant-se dels italians, Vives defineix l'humanista com a «eruditus» i «doctus vir», no pas com a orador o poeta (12). D'acord amb la definició de l'humanista com a home de doctrina, Vives donarà més importància a la riquesa de les seves idees que a l'elegància de les seves paraules i almenys en teoria, no considerarà el llatí com l'única llengua capacitada per a la transmissió de la ciència (13). Sense que resulti clara la valoració definitiva que fa Vives de la ciència humana, ell remarca la necessitat que l'home de doctrina aprengui constantment (13-14). La ciència no és fi en ella mateixa, ans ha de servir, primer, al propi coneixement de l'home (14), a l'autocomprensió de l'home com a ésser moral. I si Vives considera els coneixements humanístics un do de Déu per a la formació de l'home, no per això repeteix la «*reductio artium ad theologiam*», ans subratlla la responsabilitat del savi davant Déu. Els «*studia humanitatis*» engloben «*omnes res scibiles*» (14-15): gramàtica, retòrica, poètica, història, filosofia moral, matemàtiques i ciències de la naturalesa i desemboquen en les tres facultats universitàries tradicionals. La finalitat moral de la ciència es desvia quan hom només se'n serveix per al guany o el prestigi (15-16); però la realitat de tals valors en la vida de l'home savi és el seu primer servei social, el qual hauria d'ésser de tot el collectiu dels savis (16-17). L'article s'acaba amb la normativa de Vives per a l'elaboració d'obres escrites, en línia amb la d'Horaci. — J. P. E. [2270

Karl KOHUT, *Literaturtheorie und Literaturkritik bei Juan Luis Vives*, dins «Vives», 35-47.

Ja en les primeres obres publicades, hom pot trobar passatges de Vives sobre la poesia aparentment contradictoris; «menjar de dimonis» (*Veritas fucata* 1520) o «admirabilem vim» (*Praelectio in Georgica Virgilii* 1518). Només dues obres de Vives toquen directament el tema de la poesia: *Veritas fucata sive de licentia poetica* (1523) i *Bucolicorum Vergilii explanatio* (1537), però hi fa referència en algunes d'altres i en tot un capítol del *De ratione dicendi* (1532), en el qual fa una teoria dels diversos gèneres literaris, sempre dins el marc dels valors morals i de llur relació amb Déu (36-37); en aquest moment, Vives no sembla tenir idees clares sobre el lloc que la poesia ocupa en l'esquema de les ciències ni sobre la valoració que cal donar-li. En la *Veritas fucata* de 1523 tractava de la poesia sota el concepte de «Falsum» i li assignava tres possibilitats: la de revestir amb coloret continguts altrament vàlids; la de formular coses fantàstiques però admeses per tothom («*jama publica*»); la de formular coses fantàstiques, a condició que afavoreixin els bons costums (38). Altrament, el judici de Vives és negatiu, com ho és per a les novel·les contemporànies, *Tirant*

lo Blanc inclòs (39-40). A la pregunta de si tal desvaloració és pedagògica però no teoria literària, l'autor contesta dient que els principis són els mateixos en els dos planteigs, tot i que Vives reconeix la validesa descriptiva o estètica de certa poesia, prescindint de la veritat o falsedat, moralitat o immoralitat dels seus temes (41) i en són prova les relatives valoracions tant d'Homer com de *La Celestina* (41-43). «La posició de Vives envers la literatura fou i és contradictòria» (44), «dilema entre una estimació, certament hipotètica, però versemblant, envers la literatura, i la pressió» rigorístico-moralista, herència dels Pares de l'Església i de l'Escolàstica (45). Vives hauria estat un dels pares del control inquisitorial de la literatura (45-46). — J. P. E. [2271]

Charles FANTAZZI, *Vives, More and Erasmus*, dins «Vives», 165-176.

Resum dels temes tractats en la correspondència d'aquests tres humanistes des del moment en el qual Erasme féu el primer esment, no massa positiu, de Joan Lluís Vives en un «post-scriptum» en lletra a Tomàs More datada a Anvers el 8 de març de 1517. Les cartes ací resumides no sols parlen de les relacions entre ells, ans també amb d'altres, com és ara de les dificultats en el tracte entre Erasme i Guillaume Budé, que Vives hauria hagut de reconciliar (167). Hom pot assistir també a través d'aquesta correspondència a fets d'abast més general, com és ara la reculada dels «sofistes» (nominalistes extremats) a la universitat de París amb la corresponent avançada dels humanistes (171). Les darreres pàgines contenen un conjunt de notícies sobre les dificultats de tota mena que acompanyaren la preparació i la publicació de les notes al *De Civitate Dei* de sant Agustí (172-174). — J. P. E.. [2272]

Claus UHLIG, Christof K. ARNOLD, *Vives in England*, dins «Vives», 141-164.

Joan Lluís Vives no era un desconegut a Anglaterra quan encara, cercant la seguretat econòmica, no hi havia fet el primer viatge (141-144). Poc abans, havia dedicat el comentari al *De civitate Dei* de Sant Agustí a Enric VIII i el *De institutione feminae christianae* a la seva primera esposa, Caterina d'Aragó. Des d'un punt de vista social, les estades a Anglaterra foren una davallada ràpida del triomf al refús, per la seva implicació en el divorci de la parella reial (146). Un dels aspectes principals de l'ideal dels humanistes era l'elegància ciceroniana del llatí, cosa que no els privava de treballar per la dignificació de la llengua vernacle, cosa que Vives programa en l'esmentat *De institutione*, en *De ratione studii puerilis*, *De officio mariti* i *De disciplina* i es pot resumir en la paraula «dignificació». L'aportació de Vives introduí nous elements en la discussió contemporània sobre el tema a Anglaterra (147-149) —remarquem una referència a la llengua de la ciutat de València posterior a la conquesta (168)—, com és ara el suggeriment que les llengües vernacles tinguessin el seu diccionari o l'exigència que les lleis fossin redactades en la llengua del poble [cf. el resum núm. 2265]. El *De institutione* amb la traducció anglesa de Richard Hyrde publicada l'any 1529 impulsà l'escolarització de les noies, experiència fins aleshores reduïda a la formació de la futura reina Maria i a l'escola muntada a casa de Tomàs More per a les seves filles i alguna parenta (149-156, amb indicació de les modificacions introduïdes en la traducció anglesa). Tot i la primerenca vinculació a la cort reial, Vives s'apropià i pledejà pels objectius de la burgesia londinenca, entre els quals destacava el de la pau, tan defensada per Vives davant Enric VIII amb motiu de l'empresonament del rei de França, Francesc I, per Carles V (159). El desplaçament des del pla acadèmic al de les implicacions polítiques contribuï a fer oblidar aviat nom i obra de Vives a Anglaterra. — J. P. E. [2273]

Dietrich BRIESEMEISTER, *Die gedruckten deutschen Übersetzungen von Vives' Werken im 16. Jahrhundert*, dins «Vives», 177-191.

El coneixement de les edicions de llibres de Joan-Lluís Vives a Alemanya a partir del segle XVI tant en llatí com en traducció a l'alemany permet de formar-se un judici aproximat de la constant recepció i de l'influx incalculable de tal obra en el temps de la Reforma i de la Contrareforma (177 i 188). Les traduccions responen a quatre punts d'interès: el perill turc (*De conditione vitae christianorum sub turca, De Europae dissidiis et bello turcico*), la reorganització d'aspectes de la vida pública, com és ara l'atenció als pobres i l'ensenyament (*De subventione pauperum, Dialogi, Exercitationes linguae latinae*), la formació cristiana (*De veritate fidei christianae, Institutio feminae christianae, De officio mariti, Preces, Introductio ad veram sapientiam*, obra encara reeditada l'any 1756) i la pau (*De communione rerum, De concordia, De pacificatione*). Els traductors són tots protestants. Al final de l'article l'autor ha aplegat dades sobre les traduccions a d'altres llengües europees (188-189); també ofereix notícia de dues traduccions inèdites a Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 12.5. Aug. 4.º (*Buch der Erweckungen des Gemuets gegen Gott...*) i Cod. Guelf. 56.7 Aug. 4.º (*Einführung zur wahren Weisheit*), obra aquesta darrera realitzada per la princesa Sybilla Ursula de Braunschweig-Lüneburg l'any 1649 (180 i 186). — J. P. E. [2274

Tullio GARIGLIO, Agostino SOTTILI, *Zum Nachleben von Juan Luis Vives in der italienischen Renaissance*, dins «Vives», 211-260.

Història de les edicions d'obres de Vives a Itàlia durant la primera meitat del segle XVI, amb especial atenció a les dificultats provocades per la Inquisició, algunes per raó d'algun dels traductors. L'any 1537 apareixia a Venècia la primera edició d'una obra de Joan-Lluís Vives a Itàlia, la *De conscribendis epistolis*, reeditada durant tot el segle (211-212). El 1545 començarien les publicacions de «volgarizzamenti» amb l'edició italiana del *De subventione pauperum* i de la *Vigilia (in Somnium Scipionis)*. L'any següent sortiria el text italià del *De officio mariti, De institutione feminae christianae* i *De ratione studii puerilis*; la traducció era de Pietro Lauro, i les pàgines 224-231 són dedicades a comparacions entre el text original i la traducció italiana. L'any 1545 apareixia a Venècia el llibre de Ludovico Dolce, *Dialogo delle institutione delle donne...*, però no passaria gaire temps que un seu crític Girolamo Ruscelli, no li recordés que «il libro di tre stati delle donne che va sotto il nome vostro et per vostra compositione è tutto del latino di Lodovico Vives» (218), i els autors dediquen les pàgines 219-223 a escatir la qualitat d'aquesta traducció. Remarquem que el ja esmentat Pietro Lauro traduí a l'italià el [Pseudo] Lluís, *De secreti di natura libri due*, publicat l'any 1557 (231) i que el volum editat l'any 1545 amb la *Vigilia in Somnium Scipionis* també conté els *In Somnium Scipionis scholia* de Pere Joan Oliver (248). L'estudi conté un apèndix, en el qual són reproduïts els pròlegs de Franciscus Minitius Calvus a la segona edició milanesa de les *Allegoriae in Bucolica Virgilii* de 1539 (243-244) i el de l'editor Gabriel Giolitto de Ferrari al *Dialogo...* de Ludovico Dolce (245). Les pàgines 247-260 són dedicades a l'inventari de les edicions italianes d'obres de Lluís Vives de 1537 a 1599, amb indicació de les biblioteques, en general italianes, que en posseeixen exemplars. — J. P. E. [2275

Josef IJSEWIJN, *Zu einer kritischen Edition der Werke des J. L. Vives*, dins «Vives», 23-34.

Pàgines al servei d'una tesi: cal una edició crítica de les obres de Joan Lluís Vives. L'autor comença recordant les darreres edicions d'obres vivianes, de les quals

només una li sembla digna d'ésser tinguda en compte. La comparació entre les edicions parisina (juny de 1514) i lovanienca (1519-1520) dels tres opuscles *Christi Iesu Triumphus*, *Virginis Dei Parentis Ovatio*, *Clypeus Christi* li permet d'assenyalar variants, que no consten en les edicions de les quals hom disposa fins ara, la de Basilea (1555) i la de Gregori Maïans (València 1782-1790), però que són importants per al coneixement de l'evolució de l'autor, tant en allò que afecta el contingut, com l'expressió o l'estil de les obres. Ijsewijn assenyala aquests canvis en la carta dedicada de la recopilació al bisbe d'Elna (abans de Trípoli), Bernat de Mesa (27-30), publicada en columnes paral·leles (33-34) [vegeu sobre aquest tema, ATCA, 3 (1984), 431, núm. 1698]. — J. P. E. [2276]

Pedro M. CÁTEDRA GARCÍA, *Siete pliegos góticos desconocidos*, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 5 (julio 1980), 31-37.

Descripció de set plec «quizá salidos de prensas barcelonesas, c. 1540» (31) i inventari dels textos de cada plec. L'autor parla d'una pròxima edició del conjunt. — J. P. E. [2277]

Josep M. NADAL, «Usar el llenguatge artificios» en el segle XVI: ideologia lingüística i llengua literària, dins «Actes Roma», 89-125.

L'autor presenta el seu treball com un «estudi de la recerca d'una llengua literària en els Països Catalans, durant, fonamentalment, el Renaixement» (90). Comença presentant el cas italià, perquè es tractava d'una llengua sense Estat polític en el qual recolzar-se (97). A diferència d'Itàlia, però, les edicions dels clàssics catalans del segle xv realitzades durant el segle xvi, manifesten una ruptura envers la llengua d'aquells autors, qualificada de «llemosina» (98-99). Són excepció els autors que, com Onofre Almudèver, propugnaven la continuïtat amb els clàssics (101-102). La pèrdua de la continuïtat era contrabalançada amb una projecció geogràfica en la monarquia, convertint, per exemple, Ausiàs Marc en poeta «hispanic» (102-103). Però ja Cristòfor Despuig veia el perill que l'«hispanisme» es reduís a «castellanisme» (104-105). Francesc Calça, «hispanitzant» entorn de 1560, evolucionaria vers la continuïtat amb els clàssics, i es veuria acompanyat de Joan Pujol, d'Onofre Menescal i del valencià Joan Baptista Ballester. Però àdhuc els autors que veien clar el camí de la continuïtat es trobaven amb el problema de la modernització de la llengua (Jeroni Puja-des, Marc-Antoni Ortí, Frederic Furió i Ceriol) i amb el de l'opció entre la seva unitat literària o l'acomodació dialectal, punt en el qual les diferències entre els autors eren clares (111-114) i en el qual la diferència amb la funció italiana dels clàssics florentins és evident. També ho és la comparació amb el castellà, convertit per Antonio de Nebrija i Isabel la Catòlica en «llengua de imperio» (117). Tots els nostres autors contemporanis s'acorden a assenyalar aquest punt com un dels fonamentals (117-120) i segurament aquesta fou la causa que aleshores no sortís una gramàtica normativa de la llengua catalana, tal com la tingueren les altres llengües d'Europa [i la demanava el mateix Joan Lluís Vives] (120-123). El «llenguatge artificios» que calia fou de fet el castellà. — J. P. E.. [2278]

Gabriel LLOMPART, *Libreros mallorquines del siglo XVI*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 55-56 (1982-1983), 261-283.

Presentació (261-263) i transcripció de quatre inventaris «post mortem» d'altres

tants llibreters mallorquins de la segona meitat del segle XVI: Benet Prats (264-265), Jaume Guàrdia (265-267), Gabriel Fàbregues (268-273) i Domènec Verger (273-283), de l'ARM, *Protocols*. — J. P. E. [2279]

Miguel NICOLAU, *Doctrina mariològica y ascètica mariana del P. Jerónimo Nadal (1507-1580)*, dins *De cultu mariano saeculo XVI. IV/I. De cultu mariano apud scriptores ecclesiasticos saeculi XVI*, Roma 1983, 511-527.
Treball només conegut per referència. — J. P. E. [2280]

S. Francisci BORGIAE, S.I., *Praecipuae divi Thomae Aquinatis materiae in litaniarum rationem redactae*. Denuo editae cura et studio P. Bernardi de MARGERIE (Studi tomistici 22), Ciutat del Vaticà 1983, 94 pp.
Edició només coneguda per referència. — J. P. E. [2281]

J. Ignacio TELLECHEA IDÍGORAS, *El cardenal Gaspar Cervantes de Gaete (1511-1575), arzobispo de Salerno y Tarragona. Cartas inéditas relativas al proceso romano de Carranza*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 51-52 (1978-1979 [1983]), 295-321.
Exposició del punt del procés de l'arquebisbe de Toledo, Bartolomé Carranza, en el qual intervingué Gaspar Cervantes i presentació del contingut de cada una de les vint-i-una cartes escrites entre 1567 i 1572. Són particularment interessants les que porten els números 6 i 7 (307-311), explicant els detalls del seu nomenament cardenalici i, les 15-17 (315-318), relatives a punts diversos del bisbat de Tarragona, i les dues darreres, datades ja en aquesta ciutat. La transcripció anotada dels textos ocupa les pàgines 303-321, on l'autor fa constar el foli d'on procedeix cada peça [però no he sabut trobar indicació arxivística del conjunt al qual els esmentats folis pertanyen]. — J. P. E. [2282]

Tomás ECHARTE, *El cardenal fray Jerónimo Xavierre (1546-1608)*, dins «*Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia*», 39-40 (1981), 151-173.
Aragonès. Estudià durant deu anys en el col·legi de Sant Matias, de Tortosa (154-155). Un altre punt de contacte amb Catalunya, esmentat en aquestes pàgines, és l'encàrrec fet per Felip II al canceller i al regent de l'audiència de Catalunya de decidir en el plet d'Osca contra Saragossa, defensant aquella ciutat el seu dret a l'exclusiva en quant a Universitat (162), sentència que fou favorable a Osca. — J. P. E. [2283]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Un tercer informe de Frederic Furió i Ceriol a Felip II sobre els Països Baixos*, dins «*Arxiu de Textos Catalans Antics*», 2 (1983), 361-364.
Una carta de l'inquisidor Gaspar de Quiroga a Felip II, ara a Londres, The British Library, Egerton, ms. 1506, parla d'un informe de Frederic Furió i Ceriol sobre els Països Baixos que no es pot identificar amb cap dels dos coneguts fins ara, tot i que no sigui conegut el text del tercer. La carta és de l'agost de 1578 i ens innova que Felip II no volia que Furió comparegués en les corts de Montsó. — J. P. E. [2284]

Josep M. MADURELL I MARIMON, *Una imatge escultòrica de la Verge del Roser*, dins «XVIII Assemblea», 191-192.

Presentació i en part transcripció del contracte de 1585 per a la talla d'una imatge de la Mare de Déu del Roser, que havia d'ésser igual que la que hom portava a Santa Caterina de Barcelona en la processó del Roser, de cada diumenge cap de mes. El contracte es conserva a Barcelona, Arxiu Històric de Protocols, notari Pere Sabata, lligall 16/3. — J. P. E. [2285]

Procesos informativos de la beatificación y canonización de san Luis Bertran. Introducción y transcripción de textos: Adolfo ROBLES SIERRA. Traducción de los textos latinos: Miguel LLOP CATALÀ, Valencia 1983, 528 pp.

El volum conté la introducció (9-26), la transcripció dels cent dotze testimoniatges del procés informatiu de 1581 (31-134), molts d'ells en llengua catalana; les noranta declaracions del procés informatiu de 1586 (139-313); les setze deposicions del procés informatiu de 1596 (317-469) i les disset del procés informatiu de Colòmbia (474-508). El volum s'acaba amb cinc índexs: onomàstic, de càrrecs i oficis, geogràfic, de miracles i general (511-527). Les declaracions són una font rica per al coneixement de Lluís Bertran, del convent de Predicadors de València i de la societat barroca valenciana. Hi ha detalls que interessin particularment al camp d'ATCA, com són les notícies sobre estudiants, escoles i mestres (87, 90, 103, testimoni 83, 106, testimoni 86; 123, testimoni 104; 169, línia 12), sobre un «studens in arte prosodiae» (87), sobre el rector de la Universitat (175), sobre un Vicent Garriga, llibreter (72-73). La característica de la primera tongada de testimonis és l'espontaneïtat; després els interrogatoris segueixen una pauta i els conceptes es repeteixen dins un esquema bàsic. — J. P. E. [2286]

Jaume de PUIG I OLIVER i M. Josepa ARNALL, *Una biblioteca del Renaixement. L'inventari de la llibreria de Vilabertran de l'any 1587*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 217-259.

Després de l'estudi del ms. 721 de la Biblioteca de Catalunya, on hi ha l'inventari de Vilabertran fet l'any 1587, els autors estudien la formació de la biblioteca de l'abadia empordanesa i especialment els fons donats per l'abat Pere Domènech. Després s'edita el catàleg d'aquests llibres, identificant sempre que és possible l'autor i l'edició. — J. de P. [2287]

Ramon BOLEDA I CASES, *Joan Terés i Borrull. Arquebisbe i Virrei*, dins «Recerques. Terres de Ponent», III (1982), 169-182.

Presentació de la figura de qui fou metropolità de Tarragona de 1589 a 1603 i virrei de Catalunya, a base, sobretot, de la documentació inèdita dels arxius parroquial i municipal de Verdú, d'on són transcrits i fotocopiats els actes de baptisme (170 i 171) i el relatiu a la família Terés en el *Llibre d'estimes*. Remarquem les anècdotes del temps d'estudiant pobre (171-172), la seva intervenció en els primers temps de l'Estudi General de Tarragona (173), les notícies sobre l'obra escrita (174) i sobre la celebració de concilis provincials i la prescripció de l'ús de la llengua catalana (174-175, amb transcripció d'un fragment del *Llibre primer de les constitucions provincials*, de 1593). Entre les seves darreres decisions figuren les d'ajuda a estudiants pobres (179). — J. P. E. [2288]

Juan Luis PALOS, *El protestantisme a Catalunya*, dins «L'Avenç», núm. 58 (març 1983), 14-19.

Exposició basada en gran part en la documentació conservada a Madrid, AHN, Inquisició, lib. 730 i 736, dins la qual hom reproduïx fragments de cartes de sant Josep de Calassanç al virrei de Catalunya, sobre presència d'escamots calvinistes en terres del bisbat d'Urgell. L'exposició és limitada als anys 1560-1600 i constata que la majoria dels encausats eren francesos (267 de 389). El grup social amb percentatge més alt de catalans era el dels clergues, amb vint-i-tres causes. La suma total de catalans encausats fou de vint-i-un. En nota annexa, l'autor assenyalava la importància de la relació en la qual la mateixa inquisició resumia cada causa (18) [les relatives a Mallorca foren començades de publicar per Llorenç Pérez Martínez en estudi resumit dins ATCA I (1982), 438-439, núm. 412]. — J. P. E. [2289]

Sebastià SOLÉ I COT, *La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència*, dins «Recerques», 12 (1982), 39-56.

Assaig destinat a remarcar «la importància dels documents i arxius notariais per a l'estudi de la llengua catalana» (40). L'autor recorda que abans de 1714 la llengua predominant dels documents notariais catalans és la llatina, amb la qual, des del segle XIV, coexistia la catalana (40-41). Després d'aquella data, «el llatí mantingué encara durant molts anys la seva posició privilegiada entre els notaris catalans» (43), encara que «els documents notariais privats es continuaren redactant en català potser en major proporció encara que no pas abans» (42), però el fet nou fou la introducció, veladament o palesament imposada, del castellà (42-43), el qual, per regalisme, rebria l'exclusiva de l'ensenyament públic durant la segona meitat del segle XVIII, exclusiva que s'estengué a l'administració de la justícia (45). L'autor valora la qualitat de la llengua dels documents notariais, bo i remarcant que en la classe dels notaris es dona la vinculació al poble en tots els indrets de Catalunya i la continuïtat orgànica de l'estament notarial català fins a la «Nova Planta» i àdhuc fins a la llei de 1862, continuïtat que explicaria la regularitat ortogràfica dels documents notariais, car hom aprenia l'ofici, «prenent com a models els formularis i les escriptures antigues» (47-50). En conseqüència, l'autor es queixa que «els documents notariais, com tots els documents d'aplicació del dret en general, han estat substancialment ignorats pels filòlegs» (51), considera «exagerades» les apreciacions de Jordi Rubió i Balaguer sobre la vinculació del poble català i la llengua catalana escrita, a començaments del segle XVIII i assenyalava dues limitacions a la síntesi d'Antoni Comas: «no fa cap plantejament nou del problema de la llengua i la literatura catalana del segle XVIII... i oblida l'ús escrit del català en aspectes importants de la vida del poble...» (51 i 54). L'autor demana que hom editi els documents notariais antics en transcripció paleogràfica. — J. P. E. [2290]

Joan GIMÉNEZ I BLASCO, *Els inventaris notariais de Santa Maria de Mataró: interpretació socio-econòmica*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 18 (desembre 1983), 5-8.

Presentació d'un estudi sobre la vertebració econòmica i social de la vila de Mataró els anys 1600-1639 realitzat a base dels dos-cents set inventaris d'aquell període conservats en el fons notarial del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, amb uns resultats que es reflecteixen en els quadres sobre estructura de la població (6) i sobre propietat agrícola: conreus i propietaris (8), i en la constatació d'una economia viní-

cola en forta expansió que propicia el creixement demogràfic i el desvetllament comercial i mercantil posterior. — J. P. E. [2291]

Pep VILA, *Alguns plecs poètics del segle XVII conservats a la biblioteca «Lambert Mata» de Ripoll*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 237-252.

Presentació (237-238) i transcripció del text de cinc plecs poètics impresos a Barcelona durant el segle XVII. L'autor subratlla en la presentació l'existència d'una poesia menor a la de Francesc Vicenç Garcia o Francesc Fontanella, en la qual perviuen uns temes que saltaran segles. També remarca els tons emprats per al cant de tals estrofes. Són transcrites la *Carta de Joan Vives a Sebastià Amat... en la qual li dona raó de la solemne professó... del gloriós sant Ramon de Penyafort...*, Barcelona, Jaume Cendrath 1601 (239-244); *La pastoreta vertida a la conversió de la Magdalena*, Barcelona, Antoni Lacavalleria 1672 (244-245); *Cobles de la gloriosa santa Madalena, ab les set dolors de la verge Maria*, Barcelona, Jacint Andreu 1673 (145-247); *Coblas ara novament festas (sic) al divino a l'ànima devota... compostes per Joan Torres*, Barcelona, Mathevat 1676 (247-249); i *A la famosa victòria que han alcanzada dels enemichs, los tèrcios de infanteria y cavalleria catalana y francesa en lo siti de Tarragona a 10 de juny, any 1641*. Compost per Magí Ramon..., Barcelona, Jaume Romeu 1641 (249-252). — J. P. E. [2292]

Josep M. CASAS HOMS, *Bandolerisme tarragoní al segle XVII. Algunes notícies sobre el capitost Pere Voltor*, dins «XVIII Assemblea», 95-96.

Presentació i transcripció dels paràgrafs que Jeroni Pujades dedicava en el seu *Dietari*, a Pere Voltor, cap del bàndol dels Voltors, executat el 1602. — J. P. E. [2293]

José Luis de la TORRE, *Bruixeria i superstició en la Inquisició catalana (s. XVIII) (sic)*, dins «L'Avenç», núm. 61 (juny 1983), 50-54.

Presentació del conjunt de processos inquisitorials substanciats en el tribunal de Barcelona entre 1595 i 1675 amb indicació d'allò que aquests processos representen en percentatge en cada un dels tribunals dels Països Catalans (51). Es troben a Madrid, AHN, Inquisición, lib. 732, 733 i 735, d'on són transcrits alguns fragments, com també de la BN de Madrid, ms. 2440. L'exposició és acompanyada de gràfics. Les autoritats de la Inquisició a Barcelona eren conscients que tals processos es prestaven a particulars injustícies. — J. P. E. [2294]

Jordi PERMANYER I BASTARDAS, *Sant Medir. Notícia bibliogràfica*, dins «Estudis Santcugatencs», 2 (desembre 1983), 91-147.

La presentació resumeix les dades biogràfiques de fra Antoni Vicenç Domènech, autor del *Flos sanctorum. Historia general de los santos... del Principado de Cataluña*, Barcelona 1602, del qual dubta que mai visqués a Llutxent (Vall d'Albaida) i dona alguna notícia del traductor al català del capítol dedicat a Sant Medir, Pere Serra i Postius, sota el pseudònim de Pere Rares. Reprodueix fotogràficament el capítol original (94-96) i l'edició de Barcelona 1733 de dita traducció catalana, el text de la qual és precedit en tal edició per una carta-dedicatòria, una protesta de l'autor i unes advertències i seguit d'uns *Goigs del gloriós pagès i màrtir sant Madí*, i d'una llista de

sants catalans. La carta-dedicatòria, protesta, advertències i biografia són transcrites en català actual a peu de pàgina (97-135). — J. P. E. [2295]

Josep M. SEGARRA, *Elements de vida fraterna en les primeres constitucions de les clarisses caputxines de Barcelona*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 1-84.

Interessen al nostre tema les pàgines dedicades a Llorença Llonc (Longo), iniciadora de la vida caputxina femenina amb la seva fundació de Nàpols (16) i als inicis del monestir de Santa Margarida de Barcelona en el pas del segle XVI al XVII (17 i 19-22), pàgines basades en cròniques primitives publicades a Manresa els anys 1907-1909 per Ignasi Torradeflot i Cornet. Interessen en particular aquelles, en les quals l'autor presenta el llibre *Regla segona del gloriós pare sant Francesch... Amb les necessàries declaracions, addicions i correccions... Per lo... senyor don Alonso Coloma, bisbe de Barcelona, donades a les monges caputxines del monestir de santa Margarida...*, Barcelona, Gabriel Nogués 1644 (22-26) i n'analitza els trets espirituals bàsics: evangelisme (31-32), pobresa i treball en el marc de la fraternitat (33-39), silenci i clausura (39-44), oració, particularment la mental, i sagraments (44-49), obediència (49-51), el diàleg comunitari (52-63) i aspectes estructurals de la vida comunitària (63-78). Les pàgines 26-30 són dedicades a sor Maria Àngela Astorch i a les seves *Constitucions* per al monestir de Saragossa, basades en les de Barcelona, amb qualche variant inspirada en les de València. Assenyalem la pàgina de fonts bibliogràfiques (82-83), gairebé totes pertanyents al nostre tema. — J. P. E. [2296]

MELCHOR DE POBLADURA, *Apuntes para la historia de las capuchinas*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 315-337.

Presentació i inventari dels textos aplegats en el volum de Madrid, Biblioteca Nacional ms. 3554, entre els quals, a les pp. 49-50, es troba una carta de Maria Ionés de Ribera, abadessa del convent de caputxines de Mallorca, al també caputxí Dídac de Mallorca (319-320) i notícies bibliogràfiques del segle XVIII sobre caputxines de Ciutat de Mallorca i d'Alacant (Maria Dionisia Gómez i Úrsula Miquela Mora, respectivament, 320-321) i sobre els processos de glorificació de Llorença Llonc i d'Àngela Maria Astorch (321-322). En les pàgines 329-334 és publicat el catàleg general de convents de caputxines d'entorn de 1760-1770, on figuren els de Mallorca, Catalunya i València amb el nombre de religioses de cada un (333-334). — J. P. E. [2297]

Josep M. SEGARRA, *Alguns documents inèdits sobre la beata Maria Àngela Astorch i el monestir de les clarisses caputxines de Barcelona*, dins «Estudios Franciscanos», 84 (1983), 363-368.

Presentació de cinc documents trobats recentment en l'arxiu de la parròquia del Pi, de Barcelona, tots de caràcter familiar, dels quals resulta que els Storch eren llibreters d'una certa volada. El segon dels documents és el testament de Maria Àngela el dia abans de fer professió religiosa, ací transcrit «in extenso» (365). — J. P. E. [2298]

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Reforma de las benedictinas de Cataluña en el siglo XVII (1601-1616)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 171-190.

Exposició de les vicissituds ocasionades amb motiu de l'aplicació de la reforma

post-tridentina als monestirs de Sant Pere de les Puelles i de Santa Clara, de Barcelona, i de Sant Daniel, de Girona, algunes de les quals semblen talment novel·lesques (171-176) i transcripció de catorze documents relatius, dels esmentats en el títol, tots de Madrid, Arxiu del Ministeri d'Afers Estrangers, *Fons Santa Seu*, lligall 137. — J. P. E. [2299]

Pilar MARCO, *Fuente cervantina en una comedia valenciana de Guillem de Castro*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Suplemento Literario», núm. 3 (1983), 15-32.

Estudi de la dependència de la comèdia *Don Quijote de la Mancha* de Guillem de Castro, escrita entre els anys 1605-1608, dels capítols XXIII-XLVII de l'obra homònima de Miguel de Cervantes. La primera part és una anàlisi del parallelisme entre els dos textos que individua tant les dependències com les divergències de l'acció teatral en relació a la novella (16-21). La segona part exposa amb més detall els resultats de tal comparació en els personatges de Cardenio i del Marquès, de Lucinda i Dorotea, Don Quijote i Sancho (21-25). La darrera part, dedicada a descobrir la ideologia subjacent, condueix a la conclusió que Castro introdueix la dimensió social dels comportaments amb el missatge que, tot i que alguns personatges maldin a prescindir de tals normes, al final s'hi han de sotmetre (25-26). — J. P. E. [2300]

Geoffrey STAGG, *Cervantes and Catalonia*, dins «Actes Toronto», 187-199.

Cervantes toca diverses vegades temes catalans. Encara que no hi hagi evidència documental, sembla que passà per la ruta d'Igualada i Barcelona camí d'Itàlia entorn de 1568-1569 i més d'un indici, sobretot dels episodis en els quals és esmentat Perot Rocaguinarda, fa pensar que hi estigué entorn de 1609-1610 (188-190). No hauria estat, en canvi, a Montserrat. Té el màxim d'estima pels catalans, encerta a designar les nissagues nobles més importants, coneix poques paraules en català (191-192) i, en general, Catalunya equival a Barcelona. Els elogis de *Las dos doncellas* i de *Don Quijote* són repetició dels mateixos conceptes (192-193) i allò que recordà més de Barcelona fou l'espectacle de l'arribada de naus, la cercavila del matí de Sant Joan de juny i la visita a una impremta (193-195). Les narracions relatives a bandolers fan la impressió de cosa vista (196) i les referències a Perot Rocaguinarda encaixen fins i tot amb els detalls de la figura històrica i alguna expressió ha fet pensar a més d'un crític si Cervantes no havia tingut coneixement directe d'una carta del bandit d'Oristà (199). — J. P. E. [2301]

Marina ROMERO FRÍAS, *Note sulla situazione linguistica a Cagliari (Sardegna) nel periodo 1598-1615*, dins «Misc. Aramon III», 453-465.

Desestimades per fragmentàries i episòdiques les bases de judicis anteriors sobre la situació lingüística a Sardenya en el pas del s. XVI al XVII (Max Leopold Wagner, Eduard Toda i Güell, Joaquín Arce, Sergio Salvi i Jordi Bruguera), l'autora ofereix els resultats d'un estudi de quatre registres de l'Archivio di Stato de Càller, *Atti notarili legati* n.ºs. 1494-1495, 1500 i 950, dels quals es dedueix que les dues úniques llengües emprades en actes notariais d'aquells moments eren el llatí i el català, amb fort predomini del darrer, àdhuc en actes corresponents a persones de llengua castellana, tal com hom pot veure en els quadres sinòptics de les pàgines 456, 458 i 461. El fet que un testament redactat en català sigui completat amb un codicil a favor de la casa

dels jesuïtes en castellà planteja el problema del pes de la Companyia de Jesús en la castellanització de Sardenya [cf. ATCA, 3 (1984), 342, núm. 1333] (462). En apèndix són reproduïdes tres cartes dels anys 1608 i 1609, la primera del jurista i bibliòfil Montserrat Rosselló (463-465), la qual no pertany als volums esmentats, ans a l'*Antico Archivio Regio*, sèrie BF, *Rendite del villaggio di Musei*. — J. P. E. [2302]

Elena ALVAR, *Exequias y certamen poético por Margarita de Austria (Zaragoza 1612)*, dins «Archivo de Filología Aragonesa», XXVI-XXVII [1982 (?)], 224-389.

Un dels epitafis enviats al concurs era escrit en català i meresqué, com moltes d'altres composicions, aquest judici del jurat: «Tras destes vn otro vino / en language Lemosino / que imita poco a Ausias Marc: / en el horno de Sidrac / esté sin fauor diuino» (353). — J. P. E. [2303]

Inventari dels béns d'Antic Feliu de la Penya (1622), dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 18 (desembre 1983), 44-46.

Transcripció realitzada per Joan Giménez i Blasco de l'inventari esmentat, existent en el fons notarial del Museu Arxiu de Santa Maria. La casa tenia un «studi», però en l'inventari no figura cap llibre. Consta testimoni Salvador Marc, estudiant de gramàtica de Canet, resident a Mataró (45). — J. P. E. [2304]

Lluís MONTAÑÉS, *Homenaje a Quevedo. Sobre el texto impreso del «Sueño de la Muerte»*, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 5 (julio 1980), 21-29.

Exposició de les variants textuais en edicions diverses de l'obra de Francisco de Quevedo y Villegas esmentada en el títol, algunes de les quals edicions foren realitzades a Barcelona o València a partir de 1627. En la pàgina 23 és reproduïda la portada de l'esmentada edició de Barcelona de 1627. L'obra era dedicada a Joan Coll, canonge de la Seu d'Urgell. — J. P. E. [2305]

Maria Mercè MIRÓ, *El canonge Corbella i el rector de Vallfogona*, dins «Ausa», XI (1983), 87-91.

La vinculació de Francesc Vicenç Garcia amb Vic és múltiple. La trajectòria de la seva fama evoluciona de les consideracions desqualificadores vers una consideració de la seva obra barroca, intent de col·locar la poesia i la llengua catalana en sintonia amb un moviment literari d'abast europeu. Ramon Corbella fou qui primer intentà de col·locar el personatge en el terreny sòlid de les dades històriques. La seva monografia sobre el Rector ha tingut fins ara cinc edicions i l'autora indica els canvis introduïts en cada una. — J. P. E. [2306]

Josep MASSOT I MUNTANER, «Els Segadors», de cançó popular a himne patriòtic, dins Josep MASSOT I MUNTANER, Salvador PUEYO, Oriol MARTORELL, *Els Segadors. Himne nacional de Catalunya*, Barcelona 1983, 8-30.

Després de les notícies relatives al text aplegat per Jacint Verdaguer vers 1863-1864 i la publicació per Manuel Milà i Fontanals el 1882 del text transmès com a cançó popular, ací reproduït (11-12), l'autor escateix diversos punts que resumeix en la con-

clusió següent: «Es tracta d'una cançó popular catalana, nascuda arran dels fets històrics dels anys 1639-1640..., escrita probablement per una persona culta durant l'estiu de 1640, abans de l'aliança entre Catalunya i França, amb finalitats propagandístiques. Adopta la forma del «romanç» castellà de 7+7 síl·labes assonants... No ens consta que mai hagi estat impresa durant els segles XVII-XVIII, ni se n'ha conservat cap versió manuscrita d'aquesta mateixa època» (29-30). — J. P. E. [2307]

José CLIMENT, *Juan Cabanilles. Puntualizaciones biográficas*, dins «Revista de Musicología», VI (1983), 213-221.

La primera puntualització és relativa al nom: l'acta de baptisme confirma que el patró és sant Joan Baptista, però ni ell ni els seus contemporanis l'anomenaren d'altra manera que amb el nom de Joan. El cognom, quan l'interessat escrivia en valencià, tenia la grafia «Cavanilles» (213-214). No s'hauria format en l'escolania de la catedral de València (214). El seu primer càrrec en l'esmentada catedral fou el d'«ajudant de organista de la seu» (214-215). La primera formació musical hauria estat rebuda a Algemesí i el seu mestre hauria estat el jove Onofre Guinovart, l'obra del qual transcendí més enllà del Regne de València, car tres o quatre misses seves es troben a l'Escolania (216-218). Cabanilles no hauria estat mestre de capella de la Seu de València, ans només mestre de música dels escolans (218-219). Tampoc no hauria realitzat viatges a l'estranger. Les puntualitzacions es basen en documentació de l'ACV. — J. P. E. [2308]

Lluís BATLLE I PRATS, *Crema d'una auca, joc prohibit*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 9-10.

Presentació i transcripció de l'acta municipal (Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'acords de 1655*), on consta que dos jurats oficialment segrestaren i cremaren fusta, pergami i rodolins que servien per a jugar al joc de l'auca. — J. P. E. [2309]

Un llarg i venturós pelegrinatge [Barcelona] 1982, 76 pp.

Reproducció en facsímil d'una de les edicions, potser ja del segle XIX, de la *Peregrinació del venturós pelegrí ab las coblas de la mort ara de nou corregidas* (27-48), precedida per unes pàgines intitolades *Història d'un llarg pelegrinatge* (5-23), elaborades «pel negociat de documentació del Gabinet del Conseller d'Ensenyament» (75) de la Generalitat de Catalunya, en les quals hom recorda que les edicions del *Pelegrí* i del *Fra Anselm* eren propietat del Gremi de Llibreters de Barcelona, fins que per imposició reial tal propietat fou traspasada a la Universitat de Cervera, prova de l'acceptació popular d'aquests dos seculars llibres catalans de primera lectura. Les pàgines 20-23 contenen una primera llista d'edicions del *Pelegrí* dels segles XVII-XIX. Ultra la de l'exemplar reproduït, hom ofereix facsímil de vuit altres portades de l'opuscle. — J. P. E. [2310]

Anton JORDÀ I FERNÁNDEZ, *Els ingressos fiscals de la Generalitat de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 163-203.

Després de recordar els conceptes inclosos en l'impost de la bolla (163-164), l'autor, a base dels tres volums que han conservat les escriptures dels arrendaments dels impostos de la Generalitat de Catalunya per als anys 1662-1695 (ACA, *Generalitat-24*, volums 36-38) (166), exposa tant els resultats econòmics de l'arrendament (167-169)

com les figures d'arrendatari i de fiador (169-171), les llistes completes dels quals són ofertes en annex a partir de la pàgina 179. Els arrendadors són normalment comerciants, però també algun notari (Ponç Barandia, de Camprodon, 179), algun doctor en lleis (Francesc Bonells, de Barcelona, 179; Pau Pijoan, 182) i algun apotecari (Joan Blanch, de Barcelona, 179), professionals que, ultra els doctors en medicina, també es troben entre els fiadors (184-203). — J. P. E. [2311

Josep-Joan PIQUER I JOVER, *L'abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d'esperit*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 39-70.

L'estudi inicial recull les notícies conegudes sobre la nissaga segarreta de la monja i només pocs mesos abadesa de Vallbona, Maria de Llúria (c. 1630-1701). L'autor remarca el fet que l'ambient espiritual de Vallbona reflectit en el *Directori espiritual* resulta incontaminat tant del barroquisme castellà com del jansenisme francès, contemporanis. Les pàgines 45-48 descriuen el contingut del *Llibre de dona Maria de Llúria*, conservat en l'arxiu de l'esmentat monestir, i en el qual inicialment figurarien dos *Directoris*, un dels quals s'ha perdut. L'autor indica les raons per les quals atribueix el *Directori espiritual* conservat a Maria de Llúria (47-48), el defineix com a «recull pràctic d'oració afectiva» (49), en resumeix el contingut (49-52) i n'assenyala algunes de les característiques de llenguatge (aiguabarreig de català oriental i occidental, castellanismes) (52-53). Les pàgines 56-70 contenen la transcripció del text, acompanyat d'algunes notes en general de tipus històric. Entre les pàgines 54 i 55, tres fotografies del *Llibre...* (dues de les quals són de pàgines escrites amb lletra diversa) i una de la llosa de la tomba. — J. P. E. [2312

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *La Santa Sede y la España de Carlos II. La negociación del nuncio Millini 1675-1685*, dins «Anthologica Annua», 28-29 (1981-1982 [1983]), 139-398.

Reconstrucció de les relacions entre el govern de Carles II i la Santa Seu a través de la nunciatura d'Espanya, a base de nombrosa documentació, tant de sèries diverses de l'Arxiu Secret Vaticà, com de Simancas, Archivo General, de Madrid, Archivo Histórico Nacional, i de Barcelona, ACA. Hi ha referències diverses, amb la corresponent indicació documental, als Països Catalans: arribada per Barcelona (17; i pas per Catalunya en el viatge de retorn, 151) i referència genèrica a dues parròquies de Tarragona, 177. Problemes relacionats amb la fundació d'una casa de la Congregació de la Missió (Paüls) a València, 234. Vicissituds en el nomenament d'Isidre Aparicio Gilart a bisbe auxiliar de València, 275. Afer de l'ús de custòdies monumentals en la processó de Corpus en els estats de la corona catalano-aragonesa i en particular en la província eclesiàstica de Tarragona, 312 i nota 74. Donatiu dels bisbes d'Oriola, Tortosa i Lleida per a la guerra contra el turc, 347, nota 61. Projecte de càtedra de teologia antigallicana en l'Estudi de València, 350, i posició doctrinal idèntica del de Perpinyà, 354. Relació de Joan Tomàs de Rocabertí i la seva gran compilació *Bibliotheca Maxima Pontificia* amb la problemàtica del gallicanisme, 352 i 372. Les pàgines 257-262 són íntegrament dedicades a l'exposició de tres casos de conflicte entorn de la jurisdicció eclesiàstica, en un dels quals es trobava implicat el bisbe de Mallorca, Bernat Cotoner (257-259); els altres dos giren entorn de dos frares valencians, membres de bandes de bandolers (259-263). — J. P. E. [2313

Josep XAUBET, *Per a una interpretació actual del Fènix de Catalunya*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 18 (desembre 1983), 9-11.

Cal evitar l'anacronisme en la commemoració del tercer centenari del *Fènix de Catalunya*, publicat el 1683 per Martí Piles i Narcís Feliu de la Penya, fruit d'interessos i ideals propis del seu temps, els de la política mercantilista: creació d'indústria tèxtil avançada i formació d'una gran companyia de comerç, oficial. El *Fènix* s'ha de col·locar després del *Político discurso*, editat dos anys abans pel mateix Feliu, en el qual ja invoca un ressorgiment de l'au Fènix o del comerç de Catalunya. El *Discurso* seria l'ideari d'una generació catalana comarcal emprenedora i triomfant a Barcelona però subordinada a Madrid, «la revolució industrial i el moviment polític que encapçalà i promourà seran febles com ella mateixa» (10), gràcies a «les baralles dels burgesos interessats pel monopoli de la indústria tèxtil». *Discurso* i *Fènix* «són el programa teòric d'actuació d'una part de la classe dirigent catalana del moment, l'aplicació pràctica del qual fou un fracàs estrepitos, primerament en el camp econòmic i seguidament en el polític» (10). — J. P. E. [2314

Pere MOLAS RIBALTA, *A tres-cents anys del «Fènix de Catalunya». Recuperació i reformisme econòmic sota Carles II*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 147-174.

L'autor es proposa en aquest estudi «ampliar i rectificar els meus propis treballs, tenint en compte les aportacions de noves recerques, pròpies i alienes i sobretot el llibre» de Henri Kamen (147), amb l'objectiu de «construir un esquema dels trets que configuren la realitat econòmica de Catalunya de 1680-1700, i tot seguit de comparar-la amb la situació d'altres territoris peninsulars» (149). Després de resumir els elements d'aturada (feblesa demogràfica, tensions agràries, dificultats financeres) i els de recuperació, constatables a Catalunya entorn de 1680 (puixança vinícola, construcció naval i comerç marítim; formació de teixidors especialitzats, noves formes de tèxtil, atenció al tint), es fixa en un element particular, el de la consciència de represa i la defensa d'una política econòmica mercantilista, en tant que propugnat pel *Político discurso* i pel *Fènix de Catalunya*, de Narcís Feliu de la Penya. En aquest darrer, després d'uns capítols d'interpretació de la història de Catalunya (ortodòxia catòlica, valor militar, sentit mercantil), exalçava les possibilitats industrials del Principat (metallúrgia, vidre i teixits) i propugnava la constitució d'una gran companyia paraestatal, fomentadora de la indústria, comerç i navegació, l'existència d'un port franc, la unificació d'impostos i la recuperació de mà d'obra entre captaires i desvagats. El programa tingué poca traducció pràctica, però fou repetit per economistes posteriors i en aquest sentit és punt de referència (149-154). A València, malgrat les tensions en el medi agrari, trobem augment demogràfic, augment de producció agrícola, petició de port franc, represa tèxtil, també de la sedèria, reformisme industrial, però sense una síntesi teòrica. Mallorca, ultra les tensions socials, presenta un paral·lel augment de la producció agrícola; no hi ha projecte de companyia de comerç, però es mantenia sòlid el Col·legi de la mercaderia (155-157). Ja fora dels Països Catalans, l'exposició del reformisme aragonès, es basa, entre d'altres documents, en els d'ACA, Consell d'Aragó, lligalls 146 i 177-178. — J. P. E. [2315

Alfredo SÁENZ-RICO URBINA, *Las controversias sobre el teatro en la España del siglo XVII. II. El conflicto socio-político provocado por las comedias en Mallorca en 1687 y su repercusión en 1699*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 175-215.

Reconstrucció de les repercussions que tingué a Ciutat de Mallorca la temporada de teatre de 1686 a càrrec de la companyia d'Isidoro Ruano i de les picabaralles entre el virrei Manuel de Sentmenat i de Lanuza, marquès de CastellDOSRIUS, i un grup de cavallers mallorquins per problemes d'escàndol públic. La narració es basa en documentació del marquès esmentat, ara conservada a Barcelona, Arxiu del marquès de CastellDOSRIUS, *Virregnat de Mallorca*, lligall 2, i en la de la part contrària, d'ACA, Cambra del Consell d'Aragó, lligall 1008, on destaca un *Memorial impreso al rey* escrit per Joan Banyes en nom dels jurats de Mallorca i dels regidors de l'Hospital. Les pàgines 208-215 contenen la transcripció del *Papel de noticias políticas de Mallorca* de Francesc Comes i Torró, de l'Arxiu del marquès de CastellDOSRIUS, *Virregnat de Mallorca*, lligall 6. — J. P. E. [2316]

Eduardo CORREDERA, *Una visita pastoral en el monasterio promonstratense de Santa María de Bellpuig de las Avellanas, en 1690*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981 [1983]), 107-115.

Presentació (107-108) de les circumstàncies que explicaren la visita apostòlica al monestir de Bellpuig de les Avellanes encarregada al bisbe de Lleida fr. Míguel Jerónimo de Molina i transcripció dels *Estatutos* consegüents, ara a l'arxiu del monestir esmentat (109-115). — J. P. E. [2317]

Francesc FONTANELLA, *Èglogues*. A cura de Maria Mercè MIRÓ, dins «Els Marges», 25 (1982), 95-107.

En la introducció, l'editora recorda que l'evolució temàtica de la poesia de Fontanella s'ha d'entendre en el marc de la trajectòria personal del poeta en un temps de revoltes i d'intrigues polítiques, però també per la influència de Garcilaso de la Vega i, encara que menor, de Góngora i potser de Gracián, de l'antiguitat clàssica grecollatina i àdhuc de Petrarca i de Sannazaro, tots els quals l'ajudaren —artífex de la poesia fluvial a Catalunya (97)— a construir un món bucòlic, on evadir-se de la realitat tràgica i sagnant de la revolta de Catalunya, mitjançant el gènere literari de l'ègloga, abans d'ell desconegut en la literatura catalana (96). Ací són transcrites i anotades l'*Ègloga amorosa de Tiris i Fontano* (98-101) i *Retrato imposible, Ègloga. A una hermosura* (101-105), a base del ms. de Vic, Museu Episcopal 261. — J. P. E. [2318]

El conceptisme en les «Tragèdies de la Passió» rosselloneses. Nota i transcripció de Pep VILA, dins «Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales», 91 (1983), 93-101.

Presentació i transcripció de dos textos que es guarden als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals i a la Biblioteca Municipal de Perpinyà, respectivament: la *Introducció a la Tràgica Representació de la Sagrada Passió, mort y devallament de la creu de Christo Nostre Senyor* i un sonet en el qual Simó Leprós mostra una gran satisfacció quan sap que Jesús ha escollit la seva casa per celebrar-hi el Sant Sopar. A partir d'aquestes mostres, l'autor remarca que, a la segona meitat del segle XVII, el teatre rossellonès de pastoretis i de la Passió s'inspira en els models de la literatura castellana. Cal subratllar que del sonet esmentat només era coneguda la versió francesa, la qual fou donada a conèixer per Josep Sebastià Pons. — J. C. R. [2319]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Els Esteller, de València, mestres d'obres de les esglésies de Culla, Atzeneta i Albocàsser. Capitulacions de la fàbrica de l'Església de Culla*, dins «Centro de Estudios del Maestrazgo», II, núm. 6 (1984), 7-12.

Presentació (en la qual són recollides les dades sobre la família Esteller en els *Quinque libri* de l'Arxiu Parroquial d'Atzeneta, 7) i transcripció del contracte de construcció de l'església de Culla, datat en aquesta mateixa població el 12 d'abril de 1700. No consta la referència arxivística. — J. P. E. [2320]

Xavier IBÁÑEZ JOFRE, *Els romanços i els plecs austriacistes en la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 315-320.

Resum de tesina de llicenciatura. El material bàsic és constituït per una vuitantena de plecs de romanços, procedents de tres col·leccions barcelonines: una de l'Arxiu d'Història, la segona de la Biblioteca de la Universitat, ms. 213 i la tercera de la Biblioteca de Catalunya, *Fulletons Bonsoms* (315). Els plecs, publicats tots a Barcelona i un terç dels quals és escrit en català, són estudiats en la tesina sota el biaix històric, en tant que mostra de propaganda política, en la qual, d'acord amb les etapes de la lluita successòria els anys 1705-1714, l'autor distingeix els períodes següents: 1705-1706, anys en els quals, després del triomf austriacista esclata la literatura popular de justificació de la dinastia en el tron espanyol per raons tant dinàstiques com religioses; 1707-1712, anys en els quals l'alternància de la sort militar i el canvi en el planteig internacional del conflicte fan decaure la literatura dels plecs; i 1713-1714, anys de resistència de Barcelona, en els quals la nostra literatura deixa estar el tema de la legitimitat de la successió i es dedica a exposar la situació dramàtica de la ciutat assetjada (318). En un altre capítol, l'autor analitza els elements de cultura popular integrats en els romanços: la referència a la religió com a justificació dinàstica, la simbologia aplicada a cada un dels dos bàndols, les llegendes sagrades o profecies pervivents en la memòria col·lectiva, ara aplicades a l'opció austriacista, i els pronòstics de victòria (319). El treball s'acaba amb un apartat en el qual són analitzades tant les característiques genèriques d'aquesta forma de propaganda, comunes a la de tots dos bàndols, com les pròpies de la campanya a favor de Carles III d'Àustria (319-320). — J. P. E. [2321]

Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Aproximació a la problemàtica civil de la Guerra de Successió a Catalunya. La política municipal de l'Arxiduc Carles d'Àustria (1705-1711)*, dins «Recerques», 13 (1983), 27-43.

Després d'una presentació global de la bibliografia sobre el tema de l'arxiduc (27-28), amb particular atenció a les aportacions recents d'Eulàlia Duran, Núria Sales, Carme Pérez Aparicio i del mateix autor, aquest s'encara amb el tema enunciat bo i aplegant les dades relatives a diverses poblacions de Catalunya, ja conegudes o encara inèdites en l'ACA, *Cancelleria, Intrusos*, o en fons locals, com és ara l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa, *Acords 1695-1706*, amb particular atenció a la configuració antifeudal atorgada al consell del comú de Ripoll (31-32). A Barcelona, en canvi, d'acord amb documentació de l'AHCB, *Fons municipal, Deliberacions*, any 1708, l'arxiduc sancionà l'accés dels grans d'Espanya, títols, nobles i militars a la bossa d'insaculació per a l'elecció de conseller en cap (33-36) i, si teòricament restituf al Consell de Cent la llibertat d'insaculació anterior a 1639, de fet arribà a reservar-se «fins i tot el dret de portar a terme discrecionalment la primera insaculació» (39). — J. P. E. [2322]

Manel GINÉ i FREIXES, *Activitats del Centre Excursionista Borges-Garrigues. Excursió a l'Albí*, dins «Terrall» (les Borges Blanques), núm. 12, abril/maig 1983, 21.

Notícia d'haver trobat en les golfes d'una casa del carrer Major de l'Albí un exemplar de l'obra de Francesc Baucells, *Font mystica y sagrada del paradís*, segona edició, Barcelona 1711. — J. P. E. [2323]

Angel MAGARZO i VAQUER, *Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera. 1715-1842*, dins «Miscel·lània Cerverina», I (1983), 93-104 i dins «Pedralbes. Estudis d'Història Moderna», 3 (1983), 333-336.

Resum de tesina de llicenciatura, presentada amb el mateix títol a la Universitat de Barcelona. Es basa en la documentació conservada a Barcelona, BU, *Arxiu de la Universitat de Cervera*. L'autor ens informa que és escassa la documentació relativa al segle XVIII, potser perquè es perdé per incendis durant el Trienni Liberal (93). Això no obstant, trobem ací aplegades força notícies sobre la construcció de l'edifici, l'estructura de la universitat, la importància numèrica de les facultats (en conjunt, vora un miler d'estudiants el 1771, única matrícula coneguda del s. XVIII), la vida dels estudiants (96) i àdhuc alguna sobre llibres (98). — J. P. E. [2324]

Gaspar FELIU i MONTFORT, *El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les terres de Lleida*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 217-226.

La comparació de les dades proporcionades pel *Vezindario* de 1717 i les proporcionades pels capbreus del Palau d'Anglesola (conservats, respectivament, a Lleida, Arxiu Històric Provincial, *Cadastré*, caixa 91; i ACA, Monacals, *Sant Joan de Jerusalem*, armari 7, volum, 9) condueix l'autor a «constatar que el nombre de cases que sortien al capbreu de 1717 semblava que havien de contenir una població molt superior a la donada pel cens de 1717» (218), ocultació que l'autor col·loca en la taxa de 30 % (219). L'existència de documentació paral·lela relativa a d'altres pobles (Siddamon, Tèrmens, Penelles) permet d'afirmar que l'ocultació no és uniforme en tots els casos (219). L'autor usa la mateixa documentació per dibuixar l'estructura familiar i les piràmides d'edat (219-220). — J. P. E. [2325]

María Jesús GIMENO SANFELIU, *El ilustrado castellanense D. Manuel Sisternes y Feliu: Aportación a su estudio*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 303-313.

Recopilació de dades relatives a les famílies Sisternes i Feliu, de Castelló de la Plana, i al mateix Manuel Sisternes, aplegades en l'Arxiu Històric Provincial de Castelló de la Plana, *Protocols Notarials*, i en l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de la mateixa ciutat, sèries *Baptismes* i *Defuncions*. Les pàgines 310-312 donen notícia de les tres obres, dues de les quals foren publicades en vida de Manuel Sisternes, i de les seves principals idees econòmiques (desamortització de terrenys comunals a favor d'uns nous propietaris que havien d'ésser paternalistes envers els treballadors de la terra). — J. P. E. [2326]

Josep M. DELGADO RIBAS, *Política ilustrada, industria española y mercado americano, 1720-1820*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 3 (1983), 253-263.

L'autor es manifesta contrari a aquella tesi segons la qual la industrialització cata-

lana de la segona meitat del segle XVIII seria la resposta a l'existència d'un mercat colonial protegit (253). Per contra, defensa que les línies polítiques de Carles III intentaven «impedir el fortalecimiento de todas aquellas industrias que comportaran la disolución de los vínculos de dependencia señorial» (261). D'acord amb aquesta tesi, les dades arxivístiques confirmen la davallada de les exportacions en gairebé tots els capítols, amb l'excepció significativa dels «pintats» amb molta probabilitat realitzats en drap importat, cosa que resultaria confirmada per les dades sobre contraban en tot el Pirineu català existents a Simancas, Archivo General, *Dirección General de Rentas, segunda remesa*, lligall 809 (263, nota 19). — J. P. E. [2327]

Eduardo CORREDERA, *Constituciones regulares del monasterio de Santa María de Bellpuig de las Avellanas en el siglo XVIII*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 1978-1979 [1983], 71-100.

L'elecció abacial de darrers de març de 1731 resultà conflictiva i els esdeveniments que sequiren portaren a demanar la mateixa comunitat una visita apostòlica, practicada per l'aleshores bisbe de Jaca, fra Pedro Espinosa de los Monteros, el 1732. L'autor transcriu ací els *Estatutos* fruit d'aquella visita, conservats a Barcelona, BC ms. 919 (75-97). Remarquem les indicacions sobre l'exigència que els aspirants a membres d'aquella comunitat havien d'ésser «bien instruidos en la gramática» (86) i que el monestir tenia un lector i exercicis acadèmics de Teologia Moral (88) i sobre la conservació de documents d'arxiu (96). Al final, procedents de tres folis de localització no indicada, l'autor transcriu la *Convención y acuerdo... sobre algunos puntos y ordenaciones conteniendo algunos capitulos y ordenaciones* del bisbe de Jaca, gairebé tots de naturalesa litúrgica (97-99) i *Algunas dudas que sobre los nuevos decretos tiene la Rma. Comunidad*, de temàtica diversa (99-100). — J. P. E. [2328]

Antoni BACH I RIU, *Crònica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida, escrita per un pagès del Palau d'Anglesola*, dins «Ilerda», XLIV (1983), 171-187.

Presentació (171-172) i transcripció (172-187) de la part del *Llibra de notas de Aleix Ribalta del Palau*. 1736, relativa a les campanyes militars dels anys 1706-1714, amb algunes anotacions prèvies sobre esdeveniments del segle XVII (172-173). El *Llibra...* és propietat de Josep Ribera, de Sant Agustí (171). L'autor anuncia la publicació d'altres parts de l'obra. — J. P. E. [2329]

Vicente LEÓN NAVARRO, *El castellonense Felipe Bertran. Una nueva aportación al estudio de su espiritualidad ante la celebración del bicentenario de su muerte (1783-1983)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 265-296.

L'interès actual pel segle XVIII, en particular a València, porta a ocupar-se de Felipe Bertran, del qual és breument recordada la biografia (266-271), amb transcripció del paràgraf que Gregori Maians li dedicà en carta al marquès de Almodóvar (268-269), i amb insistència en l'amistat de Bertran amb Josep Climent i Avinent. L'autor subratlla el fet que la ruptura de Bertran amb models barrocs d'oratória, plena ja entorn de 1739 en escriure les *Pláticas dominicales...*, no depèn de cap influx dels il·lustrats espanyols, però, en canvi, representa una alineació amb les posicions bàsiques de la tradició cristiana, sota l'influx evident de fra Luis de Granada, tal com demostra la plàtica del diumenge quart d'advent, ací transcrita (28-296), amb transcripció paral·lela del text-base de la *Guía de Pecadores*, de l'esmentat fra Luis. — J. P. E. [2330]

Josep M. DELGADO RIBAS, *La construcció i la indústria navals a Catalunya (1750-1820)*, dins «Recerques», 13 (1983), 45-64.

Aquest article s'encara amb el fet que a Anglaterra les inversions en la construcció naval durant el segle XVIII eren rendibles i no, en canvi, a Catalunya. A base de dades ja conegudes i de les aplegades a Barcelona, BC, *Junta de comerç, Correspondència*, vol. 88, i a l'AHPB, en particular en els *Manuale de marina* de Cosme (53) i Pau Raurés (47, 54 i 63); a Sevilla, Archivo General de Indias, *Indiferente general*, 2.210; a Simancas, Archivo General, *Secretaría de Marina*, lligall 300, l'autor exposa l'influx negatiu dels entrebancs que els gremis imposaven a la facilitat de construcció de vaixells (48-50) i el que la política general de l'Estat espanyol o les guerres internacionals representaren per a la inversió de capitals en vaixells (54-63). Remarquem a la pàgina 55 les indicacions relatives a la redacció dels contractes en la matèria. — J. P. E. [2331

Alejandro MASOLIVER, *Poblet y la Ilustración*, dins «Yermo», 20 (1982), 69-86.

Després d'un assaig de caracterització general del període (69-74), en particular de l'hispanic (74-78), recorda les principals figures d'il·lustrats dels Països Catalans (78-79) i se centra en Jaume Finestres i de Monsalvo i en la seva obra *Historia del Real Monasterio de Poblet (1753-1765)*, recull els judicis que hom n'ha fet des dels dies de l'autor fins ara (79-81) i dedica les darreres pàgines als altres escriptors pobletans: Josep Pocurull, Josep Escuder, Jaume Fortuny, Baltasar Saiol, Francesc Fornaguera i sobretot Feliu Genover, autor d'obres de teologia moral (83), sense oblidar el col·legi que el monestir mantenia a la universitat de Lleida o de Cervera (després a Osca), la biblioteca (84) o els projectes arbitristes de reforma d'Antoni Mas (85-86). — J. P. E. [2332

Antonio MESTRE, *Asensio Sales: la actitud ilustrada de un obispo partidario de la Compañía*, dins «Anales Valentinos», IX (1983), 61-99.

Exposició de l'influx de Gregori Maians en Asensio Sales, durant els anys del pontificat barceloní del darrer (1754-1788), tot i que en alguns punts llurs posicions eren antitètiques (anti-jesuïta el primer i en moral, tuciorista; pro-jesuïta i probabilista el segon). Després d'unes primeres pàgines destinades a presentar la imatge del bisbe (62-67) i les seves reaccions davant els primers problemes del càrrec episcopal, l'autor es proposa de «perfilar la postura del obispo A.S. ante los puntos esenciales en que los hombres del XVIII se definieron» (67), a base de la correspondència entre els dos personatges esmentats, ara a [València, Col·legi del Patriarca], *Biblioteca Archivo Hispano-Mayansiana*. Aquells punts essencials són formulats així: antipatia envers els regulars (67-72), simpatia envers el moviment regalista (72-78), actitud moderada davant el jansenisme (78-83), afecte a la companyia de Jesús (83-87) i partidari de la història crítica (87-94). L'exposició és en gran part un empedrat de fragments epistolars, algun d'ells considerable (93). Indiquem com a particularment interessants l'acceptació de la crítica històrica i ciències auxiliars (paleografia) a Barcelona a mitjan segle XVIII (71, 91-92), les notícies sobre l'origen dels *Nomina et acta episcoporum Barcinonensium...* de Mateu Aimeric (ibid.), sobre l'edició del sínode diocesà celebrat per Asensio Sales el 1755 (65 i 90) i sobre l'intent d'edició dels Concilis Provincials de Tarragona (94). — J. P. E. [2333

Enric MOREU-REY, *Una delació a la Inquisició en 1754*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 281-284.

Presentació material d'un doble full, tret dels locals de la Inquisició de Barcelona per un noi l'endemà de publicada la Constitució (de Cadis?), el text del qual, ací transcrit, és part de la delació a càrrec de diverses persones, per màgia i sortilegi, feta per Maria Teresa Prats davant el rector de Sant Feliu Saserra, Ramon Plans. — J. P. E. [2334]

Josep M. CERVERA I BERTA, *Algunes notícies sobre la casa pairal dels Rexach i el seu fill il·lustre, mossèn Baldiri Rexach*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 277-279.

Recopilació de notícies extretes de l'Arxiu Parroquial de Bell-lloc d'Aro, relatives a la família (de 1589 a 1857) i als germans de Baldiri Rexach; i algunes de personals seves de Girona, Arxiu Diocesà, Secció C, reg. 99. — J. P. E. [2335]

Josep CLOSA FARRÉS, *Humanisme classicista i humanisme cristià en l'ensenyament de la mitologia al llarg dels segles XVIII i XIX hispànics*, dins «Faventia», 5/2 (1983), 131-139.

Ens pertoca de destacar d'aquest article la notícia de l'existència en les biblioteques personals de Cirus Valls i Geli i de Joan Corminas de l'obra de François Antoine Pomey, *Pantheum mythicum, seu fabulosa deorum historia*, en edició de Frankfurt 1738 en la darrerament esmentada. — J. P. E. [2336]

Josep BUCH I PARERA, *Curiositats d'un llibre montserratí*, dins «Revista de Llibreria Antiquària», 6 (octubre 1983), 35-38.

Dóna notícia del *Compendio historial o relación breve y verídica de Nuestra Señora de Monserrate*, Barcelona, Joan Jolis, 1758, primer llibre il·lustrat de tema montserratí. L'obra és anònima, però l'autor potser fou l'abat Benet Argerich. L'article exposa les variants introduïdes en edicions posteriors. — J. P. E. [2337]

Joan ESQUERRA I TUÑÍ, *La proclamació del rei Carles III a Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 16 (abril 1983), 15-25.

L'article comença amb la recopilació de les dades que sobre l'esdeveniment s'han conservat en els *Manuales de los años 1759-1760 de acuerdos otorgados por el muy ilustre Ayuntamiento de la ciudad de Mataró*, de l'Arxiu Municipal de la ciutat esmentada (15-17), amb reproducció de fragments, sobretot de l'acta del dia 26 de setembre de 1759 (16-17). L'altra font extractada és un volum manuscrit destinat només a la crònica ampullosa d'aquells fets, existent en l'Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, de Mataró. La narració abarrocada és plena d'allegories relatives a «figures i topònims de la mitologia clàssica» sense desapropiar cap ocasió d'introduir algun déu o deessa o un seguici de nimfes». La pàgina 21 reproduïx el paràgraf inicial i les següents alguns dels altres. — J. P. E. [2338]

Jaume TORRAS I ELIAS, *Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia*, dins «Recerques», 11 (1981), 7-28.

Assaig «d'establir un marc conceptual per a encabir-hi, convenientment discriminades, les diverses formes d'organització del treball, a què hom fa referència quan parla

d'indústria tradicional» (7). L'autor intenta de precisar conceptualment els elements característics de cada un dels estrats o etapes de la història o evolució de la draperia i se serveix per a la caracterització d'alguns d'aquests estrats, de textos de Barcelona, BC, *Junta de comerç*, lligall 65 (9-10), de 1760, de Barcelona, AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, volum 81 i caixa 2, plec núm. 11, i de Madrid, Biblioteca del Palacio Real, vol. 2468, *Respuestas del partido de Igualada...* [al qüestionari de Francisco de Zamora] (16-17). — J. P. E. [2339]

Lluís ARGEMÍ I D'ABADAL, Ernest LLUCH, *La fisiocràcia a Espanya*, dins «Recerques», 12 (1982), 7-37.

Assenyalen en aquest estudi la notícia de la traducció catalana abreujada d'una obra de J. Duhamel de Monceau, *Recopilació de las reglas principales sobre lo cultiu y preparació de la planta anomenada «roja» o «granza»...*, Barcelona 1766 (17, nota 47) i les referències arxivístiques a dossiers i expedients relatius a la carrera de Joan Francisc del Castillo i Carròs, a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Expedientes de la orden de Carlos III, Papeles de Estado i Estado* (28-29). — J. P. E. [2340]

Núria SALES, *Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX)*, dins «Recerques», 13 (1983), 65-81.

Presentació genèrica de l'actual Fons Cortadellas, de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona (65-66) i exposició de les dades que aquest fons proporciona sobre un dels camps d'actuació de la xarxa comercial Cortadellas: el de la importació i compra-venda de mules de Girona a l'Aragó i en la vall catalana de l'Ebre. Remarquem la notícia de l'existència d'un *Llibre de companyia de Joseph Miquel y Mariano Brufau, de Santa Coloma* [de Queralt] (1769-1776), ara, sembla, del professor Josep Fontana. — J. P. E. [2341]

Viatgers del segle XVIII al Maresme. 7. Joseph Barette, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 18 (desembre 1983), 43.

Fragment d'una carta publicada en el llibre *A Journey from London through England, Portugal, Spain and France*, IV, Londres 1770. La traducció és de Joaquina Ximenes. — J. P. E. [2342]

Viatgers del segle XVIII al Maresme. 6. Jean François Peyron, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], núm. 17 (juliol 1983), 39.

Traducció realitzada per J. Llovet, dels paràgrafs dedicats al trajecte de Girona a Mataró en *Nouveau voyage en Espagne fait en 1777 et 1778*, I, Londres i París 1782, de l'autor esmentat. — J. P. E. [2343]

Viatgers del segle XVIII al Maresme. 5. Arthur Young (1), dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 16 (abril 1983), 39-40.

Traducció de Joaquina Ximenes del fragment dedicat al Maresme en el llibre d'Arthur Young, *Travels during the years 1787, 1788 and 1789*, I, Dublín 1793, 642-647, pertanyent al capítol *Tour in Catalonia*. — J. P. E. [2344]

Josep M. GAY I ESCODA, *Un «Proyecto... para restablecer el antiguo magistrado de Cataluña» al segle XVII* (sic: XVIII), dins «Recerques», 13 (1983), 145-158.

Estudi introductor i transcripció (156-158) del *Proyecto presentado al Exmo. Sr... Ministro de Estado para restablecer el antiguo magistrado de Cataluña*, conservat a Barcelona, Biblioteca de la Universitat, ms. 96, d'on també és transcrita la carta de presentació del *Proyecto...* (145-146). L'autor no es decideix a assenyalar un autor concret entre els possibles (146), però creu que el «Ministro de Estado», al qual va adreçat, és el marquès de Squilace (150). Amb motiu dels esmentats intents de clarificació, l'autor esmenta fons inèdits d'ACA, *Intendència* (146), *Acordadas 1759-1761* (148), i de Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 1955 (149). Les pàgines 152-155 resumeixen el contingut del *Proyecto...*, bo i oferint en nota punts de comparació, algun dels quals procedent de Simancas, Archivo General, *Gracia y Justicia* i *Guerra moderna* (155). — J. P. E. [2345]

Roberto MANTELLI, *L'ús de la crítica en els escrits de l'historiador català Joan Francesc de Masdéu*, dins «Recerques», 11 (1981), 137-148.

Exposició dividida en dues parts. La primera esbrina els pressupòsits històrico-crítics de Masdéu (138-143). La segona, el seu treball crític real (143-148). Primera part: Masdéu fa història crítica, perquè no es limita a repetir les tradicions, ans exigeix de conèixer la garantia de les fonts (138). En relació a l'Església, Masdéu no es considera, d'una banda, obligat a admetre, com si fos de fe, el valor històric de les narracions bíbliques de fets profans, en relació als quals manté una posició concordista entre les fonts bíbliques i les altres (138-139). En canvi, creu que els fets històrics foren tal com indiquen les definicions dogmàtiques posteriors (cas de la Extrema Unció a Espanya durant els onze primers segles) (139). Encarat amb les fonts històriques, Masdéu desconfia de la honestat de certs autors en moments determinats com és ara els francesos (139-140), de les narracions a les quals manca versemblança racional, sense arribar al racionalisme d'un Voltaire (140), i de les poesies (140-141). «L'anàlisi que Masdéu fa de les fonts de la història peninsular sempre ha estat classificada d'hipercrítica» (141), però no desqualifica globalment el testimoniatge del passat (142), creu que la veritat històrica és tan sòlida com qualsevol altra, però alhora exigeix que la veritat no sigui instrumentalitzada amb finalitats pedagògiques «edificants» (142: «la millor "laus Hispaniae" serà una història erudita que exigeixi ésser crítica»). En aquest punt, Masdéu coincideix amb Maians (142-143). L'autor estudia l'aplicació que Masdéu fa dels principis crítics generals en els epígrafs *España fabulosa* i *Ilustraciones* del volum segon de la *Historia crítica...*; refusa tant els relats mitològics grecs i llatins com les falsificacions d'alguns humanistes (cas Beroso...) (143-144); atribueix valor màxim a les narracions històriques contemporànies dels fets, no tant als documents d'arxiu (144-145); manté una actitud escèptica envers els pretesos herois castellans, el Cid inclòs (145-146) i, en canvi, accepta la totalitat de les tradicions piadoses sobre Santiago, el Pilar, varons apostòlics (147), deficiències explicables pels sentiments de Masdéu envers el seu país (147). Masdéu, com Enrique Flórez, aplica mesures diverses a la història profana i a la religiosa: en la primera, considera a-històric allò que no és positivament demostrat; en la segona considera històric allò que, transmès per tradició, no és demostrat fals. La diferència entre Flórez i Masdéu rau en el fet que, on el primer distingeix, quant a l'exigència de la crítica històrica, entre esdeveniments sagrats i profans, el segon distingeix entre fets patriòtics i no patriòtics, àdhuc de patriotisme català, el qual podria explicar, almenys en part, la posició de Masdéu envers el Cid Campeador (148). — J. P. E. [2346]

Roberto MANTELLI, *Nationalism, xenophobia and catalanism in the writings of an enlightened catholic historian: Juan-Francisco Masdeu, S.J. (1744-1817)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 55-56 (1982-1983), 209-260.

Masdeu participà del descontent dels jesuïtes exiliats davant el desconeixement o el menyspreu d'autors francesos i italians del segle XVIII en relació a la literatura i cultura espanyoles. Començà d'associar-se a la polèmica amb una antologia de poesia castellana del segle XVI, apèndix al *Saggio...* de Xavier Lampillas (Gènova 1778-1781) i, sobretot, hi destinà la *Historia crítica...*, els quatre primers volums de la qual foren escrits en italià, però només dos publicats en aquesta llengua; el traductor castellà fou Bernardo de Arana (213 nota 16). Les intencions patriòtiques de la *Historia...* consten en el *Diario* de Manuel Luengo, ara a l'Arxivo de Loyola, estante 10, plúteo 4 i 5, on consta que la part inicial és una nova redacció d'una obra, altrament desconeguda, de Masdeu, tan antiitaliana com pro-hispànica, de la qual només s'hauria aprofitat aquesta darrera (213-214). La *Historia...* és una apologia i, d'acord amb el caràcter del seu autor, apassionada (215) i «representa un enorme desplegament, ben documentat i científicament escrit, de la tradició literària de les "Laudes hispaniae"» (216) en el marc ideològic de l'«Aufklärung». L'anàlisi de la data dels manuscrits porta a la conclusió que la xenofòbia antifrancesa de Masdeu fou determinada per la Revolució francesa i els seus principis (219) i per això només compareix en el volum desè de la *Historia...*, i potser fou influïda per la campanya antirevolucionària dels milers de francesos refugiats a Roma (recordem que Francesc Gustà escriuria un *Saggio sulle antiche crociate*, Foligno 1794, on comparava els infidels medievals amb els francesos revolucionaris). La fòbia antifrancesa es manifesta en escrits contemporanis del mateix Masdeu (*Carta a un amigo boloñés*, ara a Madrid, BN, ms. 2898). Masdeu acceptà la teoria d'una conspiració del segle XVIII contra Déu centrada a França (222), però, malgrat la seva exaltació de la Guerra de la Independència, mai no perdé la confiança en els ideals il·lustrats de la raó, la cultura i l'educació (225). Atès aquest nacionalisme espanyol, ¿com s'explica la posició de Masdeu, dubtant àdhuc que el Cid hagués existit (228), o jutjant la seva actuació «infame i menyspreable», en cas d'haver existit? (230). L'autor subratlla que en aquest tema l'element significatiu no és pas el judici negatiu de Masdeu, ans «la tremenda passió i seguretat, amb la qual manté» els seus punts de vista crítics (231), i que aquesta no es pot explicar pel fet que el descobridor i editor de la *Historia Roderici*, Manuel Risco, fos frare agustinià, i, per tant en no massa bones relacions amb un jesuïta com Masdeu (231-234), tampoc per la controvèrsia entorn de Dertosa i Hibera en el volum 42 d'*España sagrada* i sisè de *Historia crítica* (234-235) ni per la possibilitat que Masdeu considerés Risco culpable del refús de l'Acadèmia de la Història a acceptar-lo com a membre l'any 1790 (235). La posició de Masdeu no era contrària a Risco ans al Cid. Causes? D'una banda el fet d'aplicar a la realitat medieval els esquemes del segle XVIII (235-238), però de l'altra el fet que Masdeu era català i ben conscient (238), i que l'autor de la *Historia Roderici* es manifestava sarcàstic envers les coses de Catalunya (239). Valorant de forma tan negativa el Cid, Masdeu es col·locava en el seguici de Francisco Diago, Jerónimo Zurita i àdhuc dels castellans Juan de Mariana i Fernán Pérez de Guzmán (240-241). La darrera secció es pregunta si Masdeu no ha d'ésser considerat un dels intel·lectuals catalans més conscienciosos del pas del segle XVIII al XIX. Masdeu se sent espanyol. Masdeu valora i estima Castella com a part d'Espanya, no pas com a part superior a les altres parts d'Espanya (244). Moltes pàgines de Masdeu proven la valoració «exagerada» que ell fa de la realitat catalana (250). Més encara, ja en un escrit de 1790 manifestà la seva preferència per una organització descentralitzada de l'estat i el 1794 valorava positivament la naixença de les compilacions legals medievals, acomodant el *Forum iudicum*

unitari a les realitats noves (251), gèrmens que manifestarien tot el seu potencial en la *Monarquía española* de 1815, clarament propugnadora de l'autonomia municipal i de la llibertat de comerç (251-253). Segurament Masdéu fou influït per Antoni de Capmany (255), el qual havia defensat els gremis contra Campomanes, però sembla preferir un «Justícia» con l'aragonès a una «Diputació del General», potser massa poderós per a un jesuïta reialista (256). No és, en canvi, clara la idea que es feia de les «Germandats», que també postulava (257). — J. P. E. [2347]

Françoise ETIENVRE, *Antonio de Capmany, censeur à la Real Academia de la Historia (1776-1802)*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XIX/1 (1983), 243-274.

En traslladar-se definitivament a Madrid el 1775, Antoni de Capmany era integrat el mateix any en la «Real Academia de la Historia», la qual rebia del Consejo de Castilla constants peticions de censura d'obres, de les quals l'Acadèmia havia d'assegurar que no contenien res de contrari a la Fe, als bons costums ni a les regalies de la monarquia hispànica. De les seixanta-dues censurens conservades escrites per Capmany sol o en col·laboració amb d'altres, es dedueix que els dos punts que de fet més preocupacions causaren als censors eren la llengua estrangeritzant de les males traduccions (248-254) i la conservació de la pau, tant interna com externa davant expressions apassionadament contràries a alguna col·lectivitat, per exemple els menorquins (255) o els catalans (257), o França i els francesos, cas il·lustrat a base de les censurens de Capmany als successius volums de la *Historia crítica de España y de la cultura española* de Joan Francesc Masdéu, al qual només no li és retreta la inquina antifrancesa en el moment de la guerra entre 1793 i 1795 (261). Les pàgines finals contenen un inventari de les seixanta-dues censurens, totes conservades en lligalls diversos de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid (266-272) i l'índex de noms esmentats en l'article (273-274). — J. P. E. [2348]

Ismael VALLÈS, *Aproximació a la «Descripción del reino de Valencia por correjimientos» de Josep Joaquim Castelló*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 269-280.

Identificació de l'obra esmentada en el títol amb el volum manuscrit mancat de les sis pàgines inicials, venut recentment i adquirit per la Biblioteca Pública de València, indicació de la importància de la notícia per al major coneixement de la Il·lustració valenciana (270). Després d'algunes dades biogràfiques i d'una caracterització de les seves idees polítiques defensades a les Corts de Cadis (més reformista a la manera anglesa que revolucionari a la francesa, 272), ofereix una visió de conjunt de l'obra (descripció que va del més general al més particular, aquest darrer seguint les governacions a partir de la de la capital, 272-273) i s'atura a resumir el text relatiu a la governació d'Alzira (273-279). Castelló descriu, Cavanilles intenta, de més a més, explicar els fenòmens geogràfics. Castelló, en canvi, posseeix més coneixements històrics dels llocs descrits (275-276). Les dades arrellegades per Castelló corresponen a la situació immediatament anterior a 1779 (cas d'Alcòsser, destruït en aquesta dada per una riuada) o dels anys 1780-1781 (indústria paperera d'Alcoi). Hi ha un altre exemplar d'aquesta obra a Madrid, biblioteca dels ducs d'Alba. — J. P. E. [2349]

Lluís BATLLE I PRATS, *Notícia de la biblioteca dels jesuïtes a Girona l'any 1779*, dins «Revista de Girona», XXIX (1983), 81-83.

Poc se sap del destí actual dels fons de l'antiga biblioteca dels jesuïtes de Girona.

L'autor, després de recordar algunes notícies gironines relatives a l'expulsió de 1767 (81), transcriu de l'Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'acords de 1779* i del volum de *Correspondència de 1772 a 1780*, dues cartes de l'ajuntament al bisbe de Girona, a les mans del qual havia arribat la biblioteca esmentada, instant la realització del compromís a transformar-la en biblioteca pública (82-83). — J. P. E. [2350]

Joan BADA I ELIAS, *El principat episcopal d'Andorra, qüestionat a finals del segle XVIII*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 2 (1983), 227-251.

Presentació de quatre escrits relatius a Andorra actualment conservats a Barcelona, Biblioteca Pública Episcopal del Seminari Conciliar, ms. 155, dos dels quals són ací transcrits: *Respuesta a un papel en que se pretendia probar que los obispos de Urgel son soberanos de Andorra* (233-249) i *Reflexiones sobre algunos hechos que sirven para fundar el derecho de el rey sobre Andorra* (249-251). Les pàgines inicials resumeixen les notícies sobre l'anada i estada de l'autor, Pedro Díaz de Valdés, a la Seu d'Urgell (227-230) i resumeixen les seves tesis regalistes, segons les quals el bisbe de la Seu d'Urgell durant tota l'Edat Mitjana només fou senyor feudal de les Valls d'Andorra, sota la sobirania primer dels reis de França i després dels de la casa de Barcelona, sobirania que hauria passat als reis d'Espanya. — J. P. E. [2351]

Antonio MESTRE, *Cavanilles, entre la ilustración y la política*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 157-180.

La investigació del segle XVIII valencià ha fet conèixer nous problemes, com és ara la pluralitat de corrents, la diferència de generacions i la relació amb el poder polític. Cavanilles forma part de la segona generació, la qual triomfa en la cort de Madrid, possiblement per obra de Francesc Pérez i Baier. Les primeres pàgines de l'article recorden l'existència d'un corrent científic-matemàtic en la facultat d'arts de la Universitat de València, vinculat a Joaquim Llacer, mestre de Cavanilles (159). Un altre dels representants d'aquesta tendència, José Pérez, proporcionaria a Cavanilles una càtedra de filosofia de Múrcia entorn de 1774. El càrrec de preceptor de l'hereu del duc del Infantado li oferí ocasió de viatjar per Europa i d'assistir a París als primers temps de la Revolució francesa, d'estudiar i publicar els primers treballs sobre botànica, que li valgueren de seguida el reconeixement internacional, i de seguir el moviment literari amb la publicació de les *Observations sur l'article Espagne de la nouvelle Encyclopédie* (1784). Però malgrat que tant des d'un punt de vista científic com polític era figura ben vista pel govern de Madrid, el seu nomenament a la direcció del Jardín Botánico de la capital no arribà fins al 1801, raó per la qual l'autor es pregunta quina era la vinculació política de Cavanilles, independència que, d'altra banda, potser l'apartà de la cort justament per l'encàrrec d'elaborar les *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos* del regne de València publicats a Madrid els anys 1795-1797. — J. P. E. [2352]

Philip D. RASICO, *Notícies històriques, lingüístiques i culturals dels menorquins floridencs*, dins «Randa», 15 (1983 = Llengua i cultura de Mallorca i de Florida), 9-50.

L'any 1768 alguns centenars de menorquins s'enrolaren en una expedició colonitzadora empresa per l'escocès Andrew Turnbull. Hi anaven dos capellans, Pere Camps i Janer i Bartomeu Casanovas, de mà dels quals, sobretot del primer, és escrit en castellà el *Liber secundus, dico primus baptismorum parochiae sancti Petri Orientalis*, ara

a Jacksonville (Florida), Arxiu Diocesà, on consten els descendents de menorquins batejats a San Agustín, ací consignats (13-14), com també ho són els que consten en d'altres documents del segle XVIII (14-16). Ultra la llengua, els emigrants s'endugueren elements folklòrics, el més persistent dels quals ha estat la *Cançó de les formatjades* de la nit de Pasqua, conservada encara en qualque indret de Menorca i coneguda pel primer vers *Deixem lo dol...* i ací transcrita en la versió publicada per William Cullen Bryant el 1851 (37-39) i en una de reduïda, recollida l'any 1939 (40-42). Les pàgines finals reproduïxen lletra i música d'una edició de 1919. — J. P. E. [2353]

Ferran BONEU COMPANYS, *Documentació de la presa de possessió de Califòrnia a Monterrey pel lleidetà Gaspar de Portolà*, dins «Ilerda», XLIV (1983 = Miscel·lània homenatge a Josep Alfons Tarragó i Pleyan), 207-233.

Després d'un resum biogràfic del personatge (208-209) i d'un resum de les anteriors publicacions de l'autor sobre la presa de possessió del territori de Califòrnia en nom de Carles III d'Espanya, realitzada a Monterrey per Gaspar de Portolà el 3 de juny de 1770, l'autor reproduïx fotogràficament i transcriu dues actes, anomenades primera i segona, autògrafs de Portolà, d'aquella presa de possessió (215-24), procedents de Sevilla, Archivo de Indias, i de Berkeley, University of California, Bancroft Library, i, com a novetat, un altre document, qualificat d'esborrany de l'acta anterior, de la darrera biblioteca citada, M.M.1811.2 (225-228). L'estudi s'acaba amb la comparació dels tres textos. — J. P. E. [2354]

Francesc TORT I MITJANS, *Una mostra de les respostes de Catalunya i d'Amèrica a la consulta oficial sobre el foment de teixits nacionals en els hàbits religiosos*, dins «Homenatge Bonet i Baltà», 91-108.

«Breu estudi o... aportació de dades documentals sobre la consulta del ministeri espanyol d'Hisenda del 10 de juliol de 1785 i de les respostes que hi donaren alguns dels interrogats» (92), gairebé tots catalans, encara que un d'ells, Marià Martí i Estal·la, contestés en tant que bisbe de Caracas. A base de la consulta, l'autor formula cinc qüestions sobre procedència, qualitat i cost de la roba emprada en els hàbits (95) i hi dona, a continuació, a base de divuit respostes, la contesta que obtingueren per part dels interessats (95-100, resum de les respostes; 101-103, presentació i localització actual de les respostes a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Estado*, lligall 3492 [les sis de Marià Martí] i lligall 2930 [les de Països Catalans]). Són transcrits en apèndix les respostes de Rosa del Cor de Maria, priora de les carmelites calçades de Vilafranca del Penedès (105, única en llengua catalana), de Sebastià Casas, provincial de l'Escola Pia de Catalunya (106-107) i de Tomàs Casas, prior del monestir de Sant Jeroni de la Murta, de Barcelona (107-108). — J. P. E. [2355]

Montereyen. seu Fresnen. Beatificationis et canonizationis servi Dei, Juniperi Serra, sacerdotis professi O.F.M. († 1784) positio super vita et virtutibus ex officio concinnata (Sacra Congregatio pro causis sanctorum. Officium historicum 90), Ciutat del Vaticà 1981, XXXII i 620 pp.

Montereyen. seu Fresnen. Beatificationis et canonizationis servi Dei, Juniperi Serra, sacerdotis professi O.F.M. († 1784) relatio et vota sulla seduta dei Consultori dell'Ufficio Storico tenuta il 17 febbraio 1982 (Sacra Congregatio pro causis sanctorum. Officium historicum 91), [Ciutat del Vaticà] 1983, 254 pp.

Després d'una *Información del relator general*, signada per Agostino Amore (V-XXX), resum biogràfic de fra Ginebre i història de la causa de glorificació, segueix, sota l'epígraf *Documentos*, el cos del llibre, en el qual el lector pot trobar onze primers capítols biogràfics, en cada un dels quals, després de l'exposició documentada dels fets, segueix la recopilació documental corresponent, des dels certificats de baptisme i de matrimoni dels pares fins a la comunicació de la seva mort, amb transcripció de gran nombre de cartes personals (1-334). El capítol XII és estudi introductor i transcripció de llargs fragments de l'obra de Francesc Palou, *Relación histórica de la Vida y Apostólicas Tareas del Venerable Padre Fray Junipero Serra*, Ciutat de Mèxic 1787 (335-464 i documents complementaris de la 464 a 468). Després de dos capítols dedicats a la fama pòstuma, el volum s'acaba amb una bibliografia ordenada per anys, del 1785 al 1977 (589-596), alguns fulls d'illustracions i l'índex de noms, a través del qual hom pot trobar fàcilment els llocs en els quals Serra parla dels Voluntaris de Catalunya.

Trobem en el segon volum transcripció del *Diario de la expedición del Padre Junipero Serra* (128-175), una altra sèrie de cartes (175-250) i uns *Addenda a la bibliografía* (250-252). — J. P. E. [2356 [2357

Vicent LLOMBART, *El sorgiment de les Societats Econòmiques i llur conflicte amb les institucions comercials*, dins «Recerques», 11 (1981), 181-198.

Visió de conjunt europeu i hispànic de les Societats Econòmiques d'Amics del País. La tesi de l'autor es pot resumir dient que les «Societats» hispàniques fomentades pel govern de Madrid eren una institució proporcionada a noblesa i clerecia. La burgesia, en canvi, s'inclinava a les Juntes i Consolats de Comerç. Una de les proves de la tesi és proporcionada per la *Carta de Campomanes a Múzquiz sobre la Junta Particular de Comercio de Barcelona*, de 1783, ara a Madrid, Fundació Universitaria Espanyola, *Archivo del conde de Campomanes* 38-31, en la qual acusa la junta de comerç barcelonina (acusació estesa a la de València) de desmarcar-se de l'esquema constitucional unitari i centralista del decret de Nova Planta i d'establir una jurisdicció independent. La base social de les juntes de comerç era la burgesia comercial (195). Fragments de l'esmentada *Carta* de Campomanes són transcrits en les pàgines 196-197. — J. P. E. [2358

Ernest LLUCH, *El cens del comte de Floridablanca del 1787 (part de la Vall d'Aran)*, dins «Recerques», 11 (1981), 161-177.

Notícia d'haver estat descoberta a Madrid, Biblioteca del Palau Reial, ms. 2435, la part relativa a la Vall d'Aran del cens de Floridablanca de 1787, ací transcrita en allò que toca cada un dels disset pobles de la Vall (163-175). Les dues darreres pàgines són destinades a les sumes de tota la Vall, de les quals resulta que aquesta tenia trenta-sis estudiants. No figura cap mestre (177). — J. P. E. [2359

Josep M. FRADERA, *La participació catalana en el tràfic d'esclaus (1789-1945)*, dins «Recerques», 16 (1984), 119-139.

Una Reial Cèdula de 28 de febrer de 1789 liberalitzava per als súbdits de la corona hispànica el comerç d'esclaus destinat a Amèrica. A base de la documentació de Sevilla, Archivo General de Indias, *Indiferente General* 2828 i *Audiencia de Santo Domingo* 2207, l'autor escateix la participació de catalans a partir d'aquella data, con-

siderant catalans aquells vaixells que «pel seu nom o pel cognom del capità podien ser considerats com a catalans» (123) i arriba a la conclusió que el 7,45 % de tots els vaixells negrers eren catalans i transportaren el 15,08 % d'esclaus (124). Els quadres de les pàgines 134-135 forneixen les dades concretes per als anys del nostre període. — J. P. E. [2360]

Imma CABALLÉ I MARTÍN, Pere M. IBERN I REGÀS, *El calendari festiu vist per un ciutadà anònim i eixerit*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 16 (abril 1983), 8-14.

Presentació i transcripció de *El sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*, que porta per sots-títol *Noticia de las fiestas y principales concurrencias que acontecen en la serie del año y para instrucción de los jóvenes da a luz el licenciado don Veridico Claro, cathedrático jubilado en la práctica y vivo en la tbeórica*, text del qual els autors diuen que ha estat transcrit de manuscrit, sense cap referència a biblioteca o arxiu. En el curs de les indicacions sobre les diades de l'any són recollides algunes cobles, també en català. — J. P. E. [2361]

Núria SALES, *Un cop d'ull a nou-centes cartes vallenques de fa dos segles: inseguretat i criminalitat a la vetlla de les guerres napoleòniques*, dins «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 3 (maig 1983), 37-40.

Presentació d'un «feix» d'unes nou-centes cartes dels comandants de les esquadres de mossos d'esquadra de Valls, del període 1790-1803 a [Felip i Pere] Veciana i resum d'alguns dels casos delictius que hi són descrits, ací agrupats per anys. Entre d'altres de més breus, l'autora transcriu tres fragments extensos de cartes de Roc Besore, batlle de Capafons, a l'esmentat Felip Veciana, de 1792; d'aquest a un corresponent, de 1793 (38); i de Felip de Baldrich a Pere Veciana, de 1800 (40). — J. P. E. [2362]

Diana M. THOMAS, *The Book Trade in Ibarra's Madrid*, dins «The Library», Sixth Series, V (1983), 335-358.

L'article es refereix a la impremta Ibarra de Madrid i a les altres manifestacions d'activitat editorial madrilenya. Però trobem a la pàgina 347 la notícia de la intervenció de Francesc Pérez i Baier en la llei de liberalització del preu del llibre a Espanya. I en els apèndixs, estadística del nombre d'impressors a Catalunya i a València l'any 1797 (355), del de fàbriques de paper i obrers que hi treballaven (356), del de fonedors de lletres (356), del de gravadors i d'impressors de gravats (357) i d'enquadernadors (357), sempre el ja esmentat any 1797. — J. P. E. [2363]

Pere M. IBERN I REGÀS, Imma CABALLÉ I MARTÍN, *Els gegants a la literatura popular d'un ciutadà de finals del XVIII*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria [de Mataró]», núm. 16 (abril 1983), 5-7.

Presentació i transcripció d'unes *Dècimas als gegants de Mataró any de 1798*, procedents de Montserrat, biblioteca del monestir, ms. 1141. Les altres tres peces pertanyen al segle XIX. — J. P. E. [2364]

Carlos LLORCA BAUS, *Balmis y el 180 aniversario de la expedición de la vacuna*, dins

«Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», 39 (1983), 31-95.

Després d'una recopilació de dades biogràfiques (31-35), on trobem que Francesc Xavier de Balmis (1753-1819) ja abans de l'any 1800 havia traduït del francès el llibre sobre la vacuna de Maureau de Lasarte, segueix la transcripció d'alguns fragments (38-40) i la reproducció fotostàtica completa de la seva *Disertación Médico-Chirúrgica en que se describe la historia, naturaleza, diferencias, grados y curación de la lepra* (41-93), escrit que sembla ésser del segle XVIII (40). — J. P. E. [2365]

Joaquim MARCO, *Notícia de la «Vida del cavall», un text rellevant de la literatura catalana popular moderna*, dins «Misc. Aramon III», 369-388.

Narració de caràcter autobiogràfic d'un cavall, segurament de principis del segle XVIII, conservada en edició de l'any 1800 (i en alguna de posterior). Marco defineix l'obreta com a «mostra de l'esperit "antiheroic" que caracteritza la literatura del "desengany" barroc» (372), com a «manifestació de pessimisme radical davant la vida», com a expressió de fatalisme encunyada en els dos versos «val més ser nat en bon punt / que fill de rey...» (373). *La vida del cavall. Any 1800* és reproduïda en les pàgines 375-378; la segona part o *Testament del cavall blanc* en les 378-388. — J. P. E. [2366]

María A. ESTER SALA, *Algunos datos biográficos de Carlos Baguer, organista de la catedral de Barcelona*, dins «Revista de Musicología», VI (1983), 223-251.

Recopilació de documents, molts d'ells transcrits «in extenso», relatius a Carles Baguer (1768-1808), de l'ACB i en particular de la sèrie *Resoluciones capitulars* o en d'altres sèries. Remarquem l'apartat relatiu a la formació musical, amb notícies sobre l'escola de cant de la Seu de Barcelona (230-232) en la segona meitat del segle XVIII i un dictamen sobre el llibre d'Eudald Reinés, *Theòrica del canto llano...*, de 1792 (240-241). — J. P. E. [2367]

Raúl ARIAS DEL VALLE, *La no jubilación del maestro Furió (Oviedo, 1775-1780)*, dins «Revista de Musicología», VI (1983), 121-133.

Publicació d'alguns dels documents relatius a les obligacions de Pere Furió [cf. ATCA, 3 (1984), 433, n. 1707] com a mestre de capella de la catedral d'Oviedo. Recordem que havia començat la seva carrera de músic als setze anys a Elx i que havia estat mestre de capella a Sant Joan de València (122). Remarquem la llista d'obres publicades (126-127) i les obligacions de mestre de cant a Oviedo (129). — J. P. E. [2368]

Emilió Francisco CASARES RODICO, *La música en la catedral de León: maestros del s. XVIII y catálogo musical*, dins «Estudios Leoneses», XXXIV (1980), 7-88.

Notícies sobre Pere Furió, començant per la d'ésser natural d'Alacant; també la d'haver dedicat al capítol de la Catedral de León un *Liber missarum ad usum sanctarum Ecclesiarum utilissimus...* (32), descrit amb més detall en les pàgines 49-50; la pàgina 68 dóna notícia d'altres obres seves. El catàleg musical també proporciona notícia d'obres de Jaume Nadal (78) i d'Antoni Soler (84). — J. P. E. [2369]

Josep IGLÉSIES I FORT, *Antoni Martí i Franquès i l'Acadèmia de Ciències*, dins «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», tercera época,

XLV, n. 14 (1983), 679-695 (53-69).

L'article comença recordant la situació de l'ensenyament de les ciències a la Universitat de Cervera, sobretot després de la marxa dels jesuïtes Mateu Aimeric i Tomàs Cerdà, amb valoració de l'obra científica del primer (682/56). Les pàgines següents són dedicades als anys d'autodidacta de Martí a Altafulla, bo i subratllant l'exigència d'experimentar personalment allò que trobava en els llibres (684/58). Recorda els successius esforços col·lectius de possessió d'institucions de cultura per part d'una societat barcelonina sense universitat: Escola d'Enginyers Militars i Acadèmia d'Artil·leria, Reial Col·legi de Cirurgia, Escola Nàutica, ultra l'esmoreïda Reial Acadèmia de Bones Lletres (685/59), les biblioteques, de convents o de particulars, i els col·legis, punt que condueix a recordar Tomàs Cerdà i la seva bibliografia científica (687/61-688/62). D'aquest ambient nasqué l'Acadèmia de Ciències entorn de 1670, a la qual ingressà Antoni Martí el 1786; l'any 1790 ingressaria a la Reial Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Les darreres pàgines de l'article relatives al segle XVIII contenen resums o judicis de les memòries enviades per Martí a les entitats esmentades (690/64-693/67). La darrera pàgina és destinada a bibliografia. — J. P. E. [2370]

Antoni QUINTANA I MARÍ, *Antoni de Martí i Franquès com a químic*, dins «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», tercera època, XLV, n. 14 (1983), 633-678 (9-52).

Presentat Antoni Martí i Franquès, ja al començament de l'estudi, com a «enciclopedista típic» (637/11), hom recorda la seva ruptura, ja estudiant, amb la filosofia de Cervera (639/13), el seu autodidactisme en la casa pairal d'Altafulla (640/14). Les restes de la biblioteca formada per ell permeten de conèixer els autors que més l'influïren: Priestley, Lavoisier i Ingen-House (641/15); també permeten d'afirmar que seguí estant al dia fins el 1794, any del començament de la «Guerra Gran» (642/16). El 1786 ingressà a l'Acadèmia de Ciències (643/17), ocasió que el conduí a escriure la seva primera memòria, de la qual és transcrit un fragment (645/19-646/20). Les pàgines 648/22-663/37 resumeixen la tercera de les seves memòries, la intitolada *Sobre la cantidad del ayre vital...*, del 1790, la més important, car posà en dubte els pressupòsits científics i els mètodes d'experimentació emprats fins aleshores en l'anàlisi de l'aire. Les aportacions de Martí només foren conegudes a Europa a començaments del segle XIX (665/39). Com a acadèmic, Martí col·laborà particularment amb Francesc Salvà i amb Francesc Santpons (668/42-672/46). La quarta i darrera memòria, ara perduda, s'intitulava *Sobre los productos de la mezcla de algunas substancias aeriformes* (673/47). Les dues pàgines finals recullen bibliografia sobre el personatge. — J. P. E. [2371]

Lluís SOLÉ SABARÍS, *Formació científica del primer geòleg català, Carles de Gimbernat (1768-1834)*, dins «Misc. Aramon III», 547-556.

Pertanyen al nostre període les notícies relatives als seus estudis a Madrid, Oxford i París i en particular la que la nota de presentació per a ésser membre de la Linnean Society de Londres l'any 1793 (Gimbernat en tenia vint-i-cinc) fou precedida pel prestigi que li donaren les publicacions, ací no especificades (550). — J. P. E. [2372]

Vicente MARTÍNEZ COLOMER, *Historia de la provincia franciscana de Valencia*. Edició e introducció, Benjamín AGULLÓ PASCUAL. Índice alfabético, José Vicente HERRERO. Coordinació de la edició, Víctor SÁNCHEZ GIL (Cròniques franciscanas de Es-

paña 23). Tomo I, Madrid 1982, LIV i [VI] i VIII i 540 pp., i un desplegable. La introducció exposa la biografia (VII-XIV) i la producció literària de l'autor, les sis primeres i la trenta dosena (XXXI) obres del qual pertanyen als dotze darrers anys del segle XVIII (XV-XIX). I encara que l'obra ara reproduïda fos editada l'any 1803, ofereix moltes indicacions de fonts anteriors al segle XIX, ultra els textos que reproduïx més o menys «in extenso». — J. P. E. [2373]

Pep VILA, *Materials per a una nova valoració del teatre català i rossellonès dels segles XVIII i XIX: a propòsit d'uns manuscrits de l'Arxiu dels Pirineus Orientals*, dins «Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales», LXXXIX (1980-1981), 81-90.

Estudi només conegut per referència, a través de la qual l'única dada és que els manuscrits són els que porten els números 41-52 d'aquell arxiu de Perpinyà. — J. P. E. [2374]

III. ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALCÚDIA DE CRESPINS

Javier ARGENTÉ VIDAL, *Impresos del siglo XVIII en el archivo parroquial de l'Alcúdia de Crespins*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 25-31.

Presentació i inventari cronològic dels cinquanta-dos plecs d'aquest fons, tots ordres enviades per l'arquebisbat de València. Semblen tenir particular interès per al nostre tema els assenyalats amb els números 6, de 1746, prohibint la representació dels *Davallaments* el Divendres Sant (26); 25, de 1761, publicant un nou ritual (28); 31, 32, i 33, prohibint d'ensenyar la doctrina del regicidi, les profecies anunciant el retorn dels jesuïtes i promulgant llur exili, de 1767 (28-29); i 41, opuscle de fr. Antoni Andrés, guardià de sant Francesc de Llúria, sobre predicadors i sermons, de 1774 (30). — J. P. E. [2375]

ALEMANYA I ÀUSTRIA

Maria VON KATTE, *Vives' Schriften in der Herzog August Bibliothek und ihre Bedeutung für die Prinzenerziehung im 16. und 17. Jahrhundert*, dins «Vives», 193-210.

L'article té dues parts. La primera, després d'haver explicat l'estructura de la biblioteca de Wolfenbüttel, i d'haver donat la notícia que en el fons corresponent a l'antiga Universitat de Helmstedt hi ha, entre d'altres en sèries diverses, exemplars de cinc diferents edicions del segle XVI del *De conscribendis epistolis*, exposa el ritme d'adquisicions d'obres de Vives durant vuitanta anys, amb particular atenció a l'ús de certs llibres del nostre autor per a l'educació dels fills del príncep August de Braunschweig-Lüneburg. El fet que la seva filla Sybille Ursula traduís a l'alemany la *Introductio in veram sapientiam* és una prova del valor que hom atribuïa a Joan-Lluís Vives a Wolfenbüttel (199 conté la transcripció d'un fragment del pròleg a aquesta traducció, encara inèdita, tal com ja sabem, cf. en aquest mateix volum, n. 2274). La segona part és l'inventari dels trenta-dos volums amb obres de Vives entrats en l'esmentada

biblioteca durant la vida del príncep August (204-209). L'autora constata al final de la seva exposició que les obres de Joan-Lluís Vives foren igualment apreciades entre els catòlics que entre els protestants. — J. P. E. [2376]

Anton VON EUW, Joachim M. PLOTZEK, *Die Handschriften der Sammlung Ludwig*. Band 2 von Joachim M. PLOTZEK, Colònia 1982, 328 pp. i 570 reproduccions fotogràfiques.

Un dels volums manuscrits presentats i estudiats ací és un llibre d'hores d'entorn de 1460, ara a Colònia, Schnütgen-Museum, IX, 12, el qual en les pàgines 196-206 és materialment descrit, inventariat en el seu contingut textual (196-200), en el qual figuren dues introduccions en català a altres tantes pregàries, i estudiat en el seu aspecte artístic (200-206). Les pàgines 197 i 203 contenen reproduccions amb color de dues pàgines del llibre, les reproduccions 265-302 són, en canvi, en blanc i negre. — J. P. E. [2377]

Anton VON EUW, Joachim M. PLOTZEK, *Die Handschriften der Sammlung Ludwig*. Band 3 von Anton VON EUW, Colònia 1982, 320 pp. i 298 reproduccions fotogràfiques.

Les pàgines 141-144 descriuen, inventarien el contingut (les *Aetymologiae* d'Isidor de Sevilla) i exposen les característiques artístiques del volum XII, 2 de la col·lecció indicada en el resum anterior, copiat a Ripoll o a Vic, probablement en la darrera població, entorn de 1270. La pàgina 143 és destinada a la reproducció amb colors d'una pàgina del manuscrit. Amb la signatura XIII, 14 trobem en les pàgines 302-304 descripció, anàlisi i explicació artística d'un portolà català, realitzat per Pere Rosell a Mallorca l'any 1469, fins ara inèdit, i ací reproduït amb colors en la pàgina 303 i en negre, però amb més detall en les fotografies 270-275. Les pàgines 314-316 són dedicades al mandat de vinculació de grandesa d'Espanya al títol de comte d'Alcúdia (Mallorca), datat el 26 de novembre de 1792; porta la signatura XIII, 17. — J. P. E. [2378]

Übersicht über die in der Bundesrepublik Deutschland seit 1945 erschienenen Kataloge abendländischer Handschriften, dins «Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie», 27 (1980), 504-509 i 31 (1984), 73-84.

Encara que explícitament no hi hagi en aquests articles cap referència a obres d'autors catalans, sembla interessant de donar-ne notícia car els catàlegs ací inventariats constitueixen el millor camí per al coneixement de possibles llibres catalans en les respectives biblioteques. — J. P. E. [2379]

Hans Peter PASCHER, *Die Wiegendrucke der Universitätsbibliothek und des Kärtner Landesmuseums in Klagenfurt* (Armarium 8), Klagenfurt 1980, VIII i 206 pp.

Hom pot trobar en la biblioteca de la Universitat de Klagenfurt un exemplar dels següents incunables: sant Vicent Ferrer, *Sermones*, volums II i III, edició d'Estrasburg 1488-1489 (70) i Ramon Sibiuda, *Theologia naturalis*, Estrasburg, 21 gener de 1496 (145). — J. P. E. [2380]

BARCELONA

Hervé SAVON, *Le «De vera circumcissione» du prêtre Eutrope et les premières éditions imprimées des «Lettres» de saint Jérôme*, dins «Revue d'Histoire des Textes», X (1980), 165-167.

Estudi de la història del text esmentat en el títol, de 1467 a 1516. En el recompte inicial dels manuscrits anteriors al text imprès (166-167) figura l'exemplar de Barcelona, ACA, Sant Cugat 35, el qual porta en l'esquema dels còdexs la lletra T i és tingut en compte en les pàgines 172-174 a l'hora de fer les agrupacions dels manuscrits esmentats. — J. P. E. [2381]

Jean LECLERCQ, *Autour de la correspondance de S. Bernard*, dins «Sapientiae Doctrina. Mélanges de théologie et de littérature médiévales offerts à Dom Hildebrand Bascour O.S.B.» (Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale, Numéro spécial 1), Lovaina 1980, 185-198.

La primera part ofereix una nova edició crítica de la lletra dels *Episcopi Franciae domino Innocentio papae*, edició basada entre d'altres, en l'exemplar conservat a Barcelona, ACA, Ripoll 56 (185-192). La carta era atribuïda per diversos editors a Sant Bernat, els quals li havien donat el número 337 entre les cartes del sant esmentat. — J. P. E. [2382]

Bruno ANATRA, *Agricoltura e allevamento nella Sardegna del XVII secolo*, dins «Quaderni Sardi di Storia», 3 (Luglio 1981 - Luglio 1983), 79-113.

Reconstrucció global de la producció de cereals i de la cria de bestiar a Sardenya, a base de documentació diversa, entre la qual figura la de l'ACA, consell d'Aragó, catorze lligalls entre el núm. 1163 i 1217, els quals han servit per a l'elaboració dels quadres sinòptics 3 (105, sobre fogatges), 5 (109, sobre «blat de porció») i 6 (109, permisos de treta de l'agricultor). — J. P. E. [2383]

Biagio SAITTA, *Catania nei documenti dell'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», V (1983), 499-526.

Transcripció de dotze cartes reials, datades entre 1416 i 1432, amb intervencions d'Alfons el Magnànim en l'elecció de càrrecs municipals de la ciutat esmentada, procedents d'ACA, *Cancelleria*, reg. 2801-2828. Acompanyen la transcripció el regest corresponent a cada peça i, si s'escau, les indicacions crítiques, ultra un estudi introductorí sobre allò que significaven tals intromissions en l'autonomia municipal (499-508). — J. P. E. [2384]

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Un nuevo sello hispanohebreo*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 19-24.

Notícia d'aquest segell, procedent de la Corona de Castella (Calahorra) i ara a l'ACA, fons del Ducat d'Alagón (DV/31). — J. P. E. [2385]

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *La situación económica del monasterio de Veruela a principios del siglo XV*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 45-46 (1983), 91-114.

Transcripció (105-114) i estudi (91-104) d'un «pressupost» del monestir de Veruela, actualment a Barcelona, ACA, *Ordres religiosos i militars*, lligalls d'Hisenda, signatura provisional caixa 16. Formava part de documentació de Poblet, segurament per la intervenció d'aquest monestir en problemes de Veruela entorn de 1423. — J. P. E. [2386]

Carmela Maria RUGOLO, Salvatore TRAMONTANA, *Conversazione a Barcellona. Intervista a Maria Mercedes Costa Paretas sull'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni medievali», 16 (1983), 70-85.

Presentat l'ACA en la introducció com a «Archivio che può... essere ritenuto strumento operativo ed efficiente di ricerca» (73) i després d'algunes notícies sobre la localització i la història de l'arxiu esmentat, la conversa amb Maria Mercè Costa i Paretas se centra en l'enumeració dels seus fons actuals i de les principals publicacions que se n'han nodrit. — J. P. E. [2387]

Juan NADAL CAÑELLAS, *Los documentos griegos del Archivo de la Corona de Aragón*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 13 (1983), 149-178.

Notícia de l'existència de cinc pergamins escrits en grec a l'ACA, *Cartes gregues i hebrees* 1-5, anteriors a la presència catalana a Sicília. Quatre són compra-vendes, l'altre és un quadern de comptes. La persona central és Iosfré de Centuripe. Els documents són datats entre 1167 i 1202. Les compra-vendes són estudiades, registades i publicades a les pàgines 155-169. Al final, índex toponomàstic (169-173) i cinc fotocòpies (174-178). — J. P. E. [2388]

Maria Dolores MATEU IBARS, *Sigilografia valenciana*, dins «Primer Congreso II», 905-908.

Notícia de treballs sobre el tema realitzats anteriorment i inventari dels segells de diverses autoritats valencianes de la Baixa Edat Mitjana, existents en l'ACA, i ja catalogats (906-908). — J. P. E. [2389]

Josefina MATEU IBARS, *El manuscrito del «Libre dels feyts» (a. 1343). Algunas observaciones paleográficas*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», 30 (1982), 146-192.

Exposició analítica dels diversos elements característics de l'escriptura de l'actual volum de Barcelona, Biblioteca Universitària ms. 1, després d'haver indicat l'ús que hom n'ha fet fins ara en les edicions del *Llibre dels fets* de Jaume el Conqueridor (146-148). Segueixen apartats dedicats a la presentació de la lletra en general (148-149), de les lletres miniades (149-150), la llista de les iHuminades (151-155), dels calderons (155-156, amb indicació del color), dels reclams (157), dels signes d'esmena o d'altres (157), de les diverses classes d'esmenes (157-159). La part principal és el vocabulari de totes les paraules abreviades en el volum, per ordre alfabètic (160-192). Entre les pàgines 148 i 149 hi ha reproducció fotogràfica de dues pàgines del volum. — J. P. E. [2390]

Jan PRELOG, *Die Handschriften und Drucke von Walter Burleys Liber de vita et moribus philosophorum*, dins «Codices manuscripti. Zeitschrift für Handschriftenkunde», 9 (1983), 1-18.

Figuren en la llista de manuscrits els de Barcelona, Biblioteca de la Universitat, 232 (3) i de València, Catedral 286 (olim 161) (9). En canvi, Tortosa, Cat. 37, ff. 93-131 i 231, ff. 7-99 contindrien el *Compendiloquium de vitis illustrium philosophorum et de dictis moralibus eorumdem*, de Johannes Guallensis (14 i 17, nota 48). — J. P. E. [2391]

M.ª Josefa ARNALL JUAN, *Santa Teresa en los manuscritos de la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona*, dins «Monte Carmelo. Revista de Espiritualidad e Información Carmelitanas», 91 (1983), 139-243.

L'autora ha trobat textos relatius a Santa Teresa de Jesús en cent cinc manuscrits de la BU de Barcelona. Els agrupa en vuit apartats: *Poètics* (mss. 1146, 516, 411, 1956, 1113, 166, 167 i 1597) (140-141 i 146-171). Són d'autor català alguna almenys de les composicions del ms. 1956 (149), del 1113 (Francesc Canyellas, Agreda de Pinós i Blanas, 163), 166 (Vicenç Garcia, rector de Vallfogona, 169). *Sermonaris* (mss. 893, 1108, 1423, 642, 673, 892, 1707, 1416, 1440, 1458, 1461, 906), en general d'autors catalans, predicats a Catalunya i Mallorca i alguns d'ells en català, p. e., els del cartoixà Joan Vinyoles (172-173) o el d'autor desconegut predicat a Girona el 1660 (181). *Cartes* (mss. 1008-1009, 326, 412, 1820, 1956, 425, 96, 295 i 1123). N'hi ha d'autor català q almenys escrites a Catalunya a les pàgines 186 i 191-192 (Joan de Sant Josep) o a València (191-192). *Tractats espirituals* (mss. 527, 31, 523, 738, 411, 1832, 511, 1885, 1842, 1889, 1744, 1864, 1348, 1152, 532, 1831, 526, 173 i 1592). Alguns d'aquests volums contenen obres de fra Antoni de Sant Maties [cf. ATCA, 2 (1983)] (195-197 i 206-209), un la *Historia* de la seva vida i virtuts de fra Segimon de l'Esperit Sant (200-201) i dos són en català d'autor desconegut (209-210). *Tractats teològics* (mss. 1610, 1613, 1583, 1606, 1617, 1620, 1594, 1598, 1602, 1607, 1622). *Catàlegs de biblioteques conventuals* en nombre de cinquanta-tres, la majoria de Barcelona (218-226), vint-i-vuit dels quals contenen obres de santa Teresa de Jesús. I *Vària* (mss. 515, 991, 990, 519, 1024, 528, 335, 513, 554, 992, 1755, 265, 1901, 1941, 1928, 268, 834 i 30), on es troben les cròniques de la província de carmelites descalços (227-231) o de cases en particular (231-232, 235-236, 237-240, 242-243). — J. P. E. [2392]

Josep M. MADURELL I MARIMON, *Notes de vocabulari de l'art antic de la construcció*, dins «Misc. Arimon III», 337-367.

Vocabulari alfabèticament disposat, on cada entrada conté una o més frases, en la o en les quals es troba la paraula que encapçala el paràgraf. Les frases foren còpies dels llibres de l'Obreria de la catedral de Barcelona, de les sèries Mestre racional i Reial patrimoni de l'ACA, completades amb certs fons de l'AHCB i de l'ADB. La documentació pertany a finals del segle XIV, començaments del XV i inicis del XVI. — J. P. E. [2393]

Laureano ROBLES, *Aristoteles Latinus. Repertorio de manuscritos españoles*, dins «V Congreso», 333-460.

En realitat, les biblioteques a base de les quals l'autor ha realitzat el seu repertori són les de Barcelona (ACA, ACB, BU i BC), Madrid (BN), León, Tortosa, València (Catedral en tots dos casos) i Vic (Arxiu Episcopal). El repertori consisteix a donar signatura, algunes característiques del volum inventariat, la foliació inicial i final del text d'Aristòtil o relatiu a ell, amb íncipit i èxplícit, en general amb indicació de l'obra d'on són tretes les notícies. Aquestes es refereixen als manuscrits de Barcelona,

ACA, Ripoll, números 83, 109, 115, 128 (sic! 118?), 120, 132, 134, 135, 148, 161, 165 i 204 (339-346); Sant Cugat, números 51, 54, 75 i 89 (346-349); ACB, números 42 i 98 (349-350); BU, números 17, 18, 105, 106-107, 111-112, 179, 180, 181, 182, 264, 290, 446, 573, 580, 586 591, 597, 628, 638, 728, 752, 875-877 (350-366); i BC 86, 296, 540, 573, 574, 587, 588, 596, 598, 600, 601, 604, 605, 607, 608, 613, 622, 725, 806, 809, 851, 952, 957, 1141, 1204, 1230, 1319, 1320, 1389, 1440, 1452, 1646, 1647, 1648, 1676, 1687, 1765, Res. 3-4, Inc. 10, fol., Res. 4-G, fol. (bis) (366-384); de Madrid, BN números 921 (en català), 1474 (en català), 1796 (de Pere Tomàs), 2014 (de Joan Marbres), 2016 (de Pere Tomàs), 2017 (de Pere Tomàs), 2599 (de Tomàs Darder), 3076 (posseït per Bernat Urbà, de Santa Caterina de Barcelona), 4402 (St. Vicent Ferrer, *De fine mundi*), 9795 (trad. de Vicent Mariner), 9873 (id.), 9973 (id.), 13208 (traducció de Martí de Viciana) (389-435); de Tortosa Biblioteca de la Catedral, números 24, 25, 47, 80, 107, 108, 114, 142, 200, 201, 215, 216, 226, 241, 242, 249, 294, 304, 313 (435-449); de València, Catedral, números 45, 47, 68, 69, 70, 86, 142, 211 (49-453); i de Vic, Arxiu Episcopal, números 183, 184 i sense numerar (453-454). Al final, llistes d'obres d'Aristòtil, de biblioteques consultades i d'autors i comentaristes (454-460). — J. P. E. [2394]

BÈLGICA

Manuscrits datés conservés en Belgique. Tome IV: 1461-1480. Manuscrits conservés à la Bibliothèque Royale Albert Ier Bruxelles. Notices établies sous la direction de † François MASAI et de Martin WITTEK, Bruxelles i Gand 1982, 138 pp. de text i 250 de làmines.

Tenim notícies del ms. 1137, el qual conté Ramon Sibiuda, *Theologia naturalis*, copiat el 1468 (47, núm. 481); dels mss. II.7324 i IV.919, Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, copiats el 1469 i el 1472 respectivament (52, n. 492 i 67, n. 536); i ms. 3691, Francesc Eiximenis, *Liure des sains anges*, copiat el 1427 (78, n. 563). Trenta folis del ms. IV.890 foren escrits per Juan Eximén de Fontes, copiant una *Summa octo librorum Physicorum Aristotelis* a Tarassona d'Aragó, obra atribuïda a Robert Grosseteste, amb lletra que devia ésser la normal en tota la corona catalana-aragonesa (74, n. 554, reproducció 903). — J. P. E. [2395]

CIUTAT DEL VATICÀ

Pere Pau RIPOLLÉS, *Corpus Nummorum Hispanorum. I. Medagliere Vaticano*, dins «Itálica. Cuadernos de trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma», 16 (1982), 87-154.

Tant les descripcions de les encunyacions ibèriques del Nord-Est peninsular (99-100) com les de les encunyacions hispano-romanes de les diverses poblacions d'àrea catalana (106 ss.) reproduïxen les inscripcions respectives i, pel número ordinal, hom pot veure les reproduccions fotogràfiques corresponents a partir de la pàgina 119. — J. P. E. [2396]

ESPANYA

José GARCÍA ORO, *Don Francisco de Sosa, obispo de Almería (1515-1520), bibliófilo y mecenas. Su biblioteca y su capilla funeraria en San Francisco de Toro*, dins

«Revista Española de Teología», 43 (1983), 305-334.

Troblem en l'inventari de la biblioteca els següents llibres d'autors nostres: *Reperitorium san(c)te Inquisitionis*, identificat en nota amb l'obra de Miquel Albert, publicada a València el 1494 (321, núm. 248); el *Directorium Inquisitionis* de Nicolau Eimeric, Barcelona 1503 (ibid., núm. 160); la *Summa Raimundi* de Penyaforç (322, núm. 174) i els *Commentaria in psalmos* de Jaume Peres de València (ibid., núm. 187; cf. núms. 222 i 228). — J. P. E. [2397]

Antonio POVEDA AYORA, *Las inscripciones de bautismos, matrimonios y defunciones en el «Quinque Libri» de Cortes de Arenoso. Notas sobre la práctica parroquial en los siglos XVI y XVII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LIX (1983), 517-531.

A base de tres volums d'anotacions relatives als tres passos de la vida esmentats en el títol i per a un espai de temps que va de 1560 a 1660, l'autor, després d'haver donat algunes notícies sobre els dits volums, de l'Arxiu Parroquial de Cortes d'Arenós, analitza l'estructura de les fórmules d'anotació, en les quals distingeix els elements constantment consignats, els que només figuren amb certa freqüència i aquells que depenen de situacions fortuïtes, dades totes que són d'interès, «si no demográfico estrictamente, sí sociológico» (518). — J. P. E. [2398]

Gregorio de ANDRÉS, *El arcediano de Cuenca, D. Luis de Castilla († 1618) protector del Greco y su biblioteca manuscrita*, dins «Hispania Sacra», XXXV (1983), 87-141.

En l'inventari dels seus llibres figuren els següents d'autors nostres, Ramon Martí, Pugio fidei, ara Escorial K.II.19 (130, núm. 124); Ramon de Penyaforç, *Summa de paenitentia*, ara Escorial L.III.20 (ibid., núm. 132), Jeroni Pau, *Opuscula*, ara Escorial L.III.31 (131, núm. 164); Tomàs de Mieres, *In constitutiones Cathalauniae* (133, núm. 314); Antoni Agustí, *Decisiones rotae* en dos volums (ara a Valladolid, Biblioteca de la Universitat, mss. 369-370) (133, núms. 326-327); Anníbal Moles, *De functionibus fiscalibus* (133, núm. 360); i *Advertencias de diversos doctores para el buen gobierno de Valencia* (136, núm. 424). — J. P. E. [2399]

José NAVARRO LATORRE, *Don Alonso de Aragón, la «espada» o «lanza» de Juan II. Esquema biográfico de uno de los mejores guerreros españoles del siglo XV*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 41-42 (1982), 159-204.

La base principal d'aquesta exposició és la *Historia del invicto don Alonso de Aragón, maestro de la orden de Calatrava, duque de Villahermosa y conde de Ribagorza, hijo natural del ínclito rey don Juan el segundo de Aragón y de Navarra*, volum manuscrit de Madrid, Academia de la Historia, sign. I-35-34. Tot un capítol de l'exposició actual és dedicat a la intervenció del biografat en la guerra de Catalunya contra Joan II, a favor d'aquest (179-187). El fet que un dels seus títols nobiliaris fos el de comte de Ribagorza explica que un dels capítols del manuscrit esmentat, el vint-i-tres parli *Del origen, calidad y grandeza del condado de Ribagorza*, en part transcrit (197-199). Fou senyor d'Igualada (199-200) i capità general del principat de Catalunya (200). Tingué tres fills de Maria de Jonquers, de Roses (203). — J. P. E. [2400]

Gregorio de ANDRÉS, *Los manuscritos de Juan de Ferreras en la Biblioteca Nacional*,

dins «Revista Española de Teología», 43 (1983), 159-169.

Llista dels manuscrits, ara en la Biblioteca Nacional de Madrid, en els quals figuren textos que cauen en el nostre tema: en el ms. 494, vida de sant Feliu, «màrtir de Girona» (162); ms. 1297, Pere Marsili, *Chronica regum Aragonum* (165); ms. 989, «epístola del papa Esteban a Selva, obispo de Barcelona. Los capítulos del papa Honorio sobre el reino de Sicilia del año 1285» (166); ms. 590, «poemas de varios asuntos de Martín, obispo de Girona» (167); ms. 1701, «Antigüedades de Poblet de fray Juan de Toló, en catalán; escribióse el año de 1587» (167); un manuscrit, sembla no conservat, el qual duia el títol de «Discursos sobre los derechos de la isla de Cerdeña que tienen los reyes de Aragón» (168). — J. P. E. [2401]

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Catálogo del fondo monástico catalán del archivo de Silos*, dins «Studia Monastica», 25 (1983), 115-132.

Inventari, en el qual trobem seccions dedicades a Montserrat (116-124, amb 88 entrades), Sant Feliu de Guíxols (124-130, amb 60 fitxes), Sant Benet de Bages (130-131, onze entrades), Ripoll (131-132, tres referències), Santa Maria de Meià (132, també tres) i una de la Congregació Claustral (132). Remarquem en el fons de Meià sengles exemplars impresos de les *Constitutiones Sinodales* (sic) *Prioratus de Meyano* dels anys 1647 i 1659 — J. P. E. [2402]

Julián RUIZ IZQUIERDO, *Biblioteca de la Iglesia Catedral de Tarazona. (Catálogo de libros manuscritos, incunables i de música)*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 47-48 (1983), 343-470.

Seguint aquest catàleg només hi hauria en aquella biblioteca els següents volums d'interès per a nosaltres: els mss. núm. 66, amb les *Constitutiones Provinciae Tarracensis* de Joan d'Aragó i potser amb alguna documentació relativa a catalans (345); núms. 20 i 75, amb les *Summae de paenitentia et matrimonio* de Sant Ramon de Penyafort (348 i 358); i núm. 30, amb una còpia de l'*Arbor scientiae* de Ramon Llull (350). I els incunables 80 i 81, *Tractatus super libros Physicorum* i *Tractatus super libros de coelo et mundo*, de Pedro de Castrovol, tots dos publicats a Lleida el 1489; el núm. 161, amb el *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer, en edició de Roma 1477; i els 174-175, amb l'*Expositio super cantica... et Tractatus contra iudeos*, imprès a València 1484-1485 i *In Psalmos David*, publicat a València el 1480, de Jaume Peres de València. [Els treballs resumits dins ATCA 1 (1982), 376, núm. 194 i 3 (1984), 445, núm. 1757, no citats en aquest catàleg, indiquen l'existència de molts altres punts d'interès nostre]. — J. P. E. [2403]

César TOMÁS LAGUÍA, *Índice de los documentos en papel del archivo de la Catedral de Teruel correspondientes al siglo XVII. Tercera parte (Años 1681-1700)*, Teruel 1984, IV i 290 pp.

Una part considerable de la documentació ací regestada procedeix de poblacions de València i de Catalunya: Morella (pp. 5, 13, 25, 37-39, 49, 64, 66-67, 70, 77, 81, 82, 83, 162, 285), Girona (11 i 65), València (12, 14-15, 82, 84, 155, 194-6, 202-3), Tarragona (14, 16, 20, 200, 204, 210), Barcelona (18, 34, 38, 195), Mallorca (42), Oriola (45), Castellfort (79), El Forcall (79), Vilafranca (79, 82, 211), El Portell (80), Cincorres (80), Vallibona (80), Catí (81), Vic (93), Tortosa (153-4, 195, 196), Adzeneta del Maestrat (187-191), Cabanes (187-188, 191-3, 200), Benicarló (196) i Mor-

vedre (206). Remarquem que una carta del rei Carles II demana ajut per a defensar Barcelona amenaçada pels francesos l'any 1698 (185). Moltes de les cartes enviades des de poblacions valencianes veïnes d'Aragó, són en català. — J. P. E. [2404

Francisco Javier AGUIRRE GONZÁLEZ, Carmen MOLES VILLAMATE, María Pilar ABOS CASTEL, *Catálogo de los archivos municipales turolenses (II)*, Tronchón, Fuentespalda, Cantavieja, Peñarroya de Tastavins, La Fresneda (Instituto de Estudios Turolenses. Colección de catálogos documentales VIII), Teruel 1983, 210 pp.

A diferència de la documentació registrada en el primer volum, molta de la d'aquest és datada en poblacions de llengua catalana, començant per Morella ja en les primeres pàgines (10 i següents) i després en la 105 i 126-145, i seguint per Cincorres (38, 147), La Mata de Morella (38), Vistabella (42), Vilafranca (80), Vallderoures (125, 129, 131, 136-138, 143 i 152), Barcelona (126-132 i 148), Tortosa (130, 133 i 139), Fuentespalda (132-134, 136-146), Benifassà (133 i 135), Montoyo (135), Calaceit (147) i Lleida (154-155 i 158-159). Cal remarcar que, a diferència de la documentació de les altres bandes, molta d'ella redactada en llatí, la de poblacions com Vallderoures, Fuentespalda i Calaceit ací registrada és escrita en català. — J. P. E. [2405

José Antonio FERNÁNDEZ FLÓREZ, *Fragments de un «Beato» del monasterio de Sabagún*, dins «Hispania Sacra», XXXV (1983), 395-447.

Estudi sobre dos bifolis o fulls emprats com a tapes de quaderns, ara en l'arxiu de la Real Chancillería de Valladolid, *Pergamins*, carpeta 80, núms. 9 i 8, al plec inicial dels quals pertanyia el foli conservat a l'arxiu del monestir de Montserrat, on hauria arribat durant el segle XVII (407-408 i 412-413). En l'edició dels textos dels dos fulls esmentats, hom pren com a punt de referència i esmenta en l'aparat crític el *Beatus* de Girona (413-415). — J. P. E. [2406

Ángel CANELLAS LÓPEZ, *Documentación napolitana en Zaragoza relativa a la devolución de tierras confiscadas a napolitanos angevinos, pactada en el tratado de Blois (20-X-1505)*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 39-40 (1981), 261-342.

Estudi (261-278) i transcripció (279-329), seguits d'índex onomàstic i toponímic (330-342), de vuit documents conservats ara a Saragossa, Biblioteca Capitular de la Seo, armario 18, i Arxiu de la Diputació, lligall 746 i procedents dels fons utilitzats per Jerónimo Zurita per a la preparació dels seus *Anales de Aragón* (265-266). Algunes de les terres esmentades passaren a mans de catalans (290). — J. P. E. [2407

Ángel CANELLAS LÓPEZ, *El archivo de la Universidad de Zaragoza en 1770*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 45-46 (1983), 115-149.

En els lligalls 6-10, secció de «grados», existien dos documents de 1763 plantejant i resolent de manera afirmativa la convalidació d'un grau de doctor en medicina atorgat per la Universitat de Cervera a Ángel Elizondo (139); un altre de l'any 1767 a favor de José Joaquín Sanz (140); en la secció de «provisiones varias» figuraven un ofici del canceller de la Universitat de Cervera remetent a Saragossa el nomenament de director de la darrera, tramès allà per equivocació l'any 1770 (142) i tres documents introduint la gramàtica llatina de Gregori Maians com a llibre de text, malgrat l'oposició, entre d'altres, de la Universitat de Cervera, any 1771 (142). En el lligall 11 hi

havia una còpia manuscrita de la *Representación al rey por los diputados de las cuatro capitales de los cuatro reinos de la Corona de Aragón pidiendo las plazas nacionales se den a sujetos graduados*, sense data, però probablement d'entre 1755-1759 (143) i vuit documents de 1760 i 1761 entorn de l'erecció de la col·legiata de Xàtiva (San Felipe) en catedral (143-144). En el lligall 16, un altre cas de convalidació de grau acadèmic atorgat per la Universitat de Cervera, any 1734 (148). — J. P. E. [2408]

Pablo LARA IZQUIERDO, *Fórmulas crediticias medievales en Aragón. Zaragoza, centro de orientación crediticia (1457-1486)*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 45-46 (1983), 7-90.

Les pàgines 37-38 informen de les transaccions comercials d'Antoni Sala, mercader i ciutadà de Barcelona, els anys 1456-1457 a base de la documentació de Saragossa, Archivo Histórico de Protocolos, J. de Barrachina 1457; i la pàgina 72, de les repercussions a Catalunya de l'excessiu carregament de censals damunt el General d'Aragón vers 1480, a base d'ACA, *Cancelleria*, reg. 3562. — J. P. E. [2409]

Agustín HAVIA BALLINA, *Libros de medicina en la librería particular del padre Feijóo*, dins «Studium Ovetense», X (1982), 31-46.

Recollim les notícies que el polígraf hauria posseït, segons que sembla, un exemplar de P. Dioscórides Anazarbaeus, *De medica materia*, en traducció castellana publicada per Benet Cabrera a València el 1677 (33, nota 9) i certament l'*Hipócrates defendido...*, Madrid 1711, i *Hipócrates aclarado...*, Madrid 1716, de Miquel Boix i Moliner (35-36). J. P. E. [2410]

ESTATS UNITS D'AMÈRICA

Joseph L. LAURENTI, *Presencia de san Juan de la Cruz en la biblioteca de la Universidad de Illinois (siglo XVII)*, dins «Monte Carmelo», 91 (1983), 125-137.

Figuren entre les edicions les d'*Obras espirituales*, impreses per Sebastià de Cormelles, Barcelona 1619 (131) i d'*Obras*, del mateix impressor, Barcelona 1635 (133-134). De totes dues edicions hi ha exemplar en la Biblioteca de Catalunya i de la segona també a la Biblioteca Universitària de Barcelona. — J. P. E. [2411]

FRANÇA

Denise BLOCH, Marie-Pierre LAFFITTE et Jacqueline SCHLAFER, *Catalogue Général des manuscrits latins. Tables des tomes III à VI (N.º 2693 à 3775^a)*, París 1983, VIII i 580 i [IV] i 581-1196 pp.

Tal com diu el títol, aquests dos toms són complement dels volums III-VI del catàleg de manuscrits llatins de la Bibliothèque Nationale de París. Contenen només l'índex d'incipits dels gairebé mil cent volums indicats en el títol. Serveixen al nostre tema en el sentit que, si hom coneix l'incipit d'una obra manuscrita d'autor català pot cercar en aquest elenc disposat per ordre alfabètic. Així, per exemple, la frase inicial de la *Summa de paenitentia* de Sant Ramon de Penyafort, «Quoniam, ut ait Hieronimus, secunda post naufragium tabula» ens permet de conèixer els onze exemplars que es troben en la biblioteca esmentada entre els dos volums extrems indicats en el títol. — J. P. E. [2412]

Les Fastes du Gotique. Le siècle de Charles V. Galeries nationales du Grand Palais.

9 octobre 1981-1er février 1982, París 1981, 464 pp.

Tota una secció, tant de l'exposició com del catàleg (276-362), era dedicada a 320 manuscrits, entre els quals figurava una còpia de les *Vitae Romanorum Pontificum* escrita per a Benet XIII almenys en part a Catalunya o potser a Peníscola (ara París, Bibliothèque Nationale lat. 5142 (356-357, amb reproducció de la pàgina inicial); i l'*Atlas català* de Cresques Abraham (360 i reproducció a tota pàgina 361, ara a París, Bibliothèque Nationale esp. 30). — J. P. E. [2413

Núria SALES, *Miquelets catalans i protestants del Llenguadoc*, dins «L'Avenç», n. 56 (gener 1983), 15-23.

Estudi basat sobretot en documentació inèdita de Vincennes, Archives de l'Armée de Terre, i en literatura francesa contemporània. Recorda la presència del mot «miquellet» en diversos diccionaris francesos més consistent que en els catalans, dibuixa llurs característiques d'acord amb testimonis de l'època i descriu llurs operacions en la repressió dels protestants del Llenguadoc durant el regnat de Lluís XIV particularment en els anys 1680-1705. — J. P. E. [2414

GIRONA

Lluís BATLLE I PRATS, *Dues notes de la desamortització a Girona*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981 [1983]), 101-106.

L'autor transcriu en la primera part (101-103) documents gironins de 1837, els quals contenen notícies sobre la situació dels arxius de Vilabertran, Lledó, Castelló d'Empúries i Peralada en aquells moments i transcriu en la segona la narració de Marià Aguiló, publicada l'any 1915 per Gaietà Barraquer i Roviralta, relativa a la casualitat que li permeté de salvar de l'estufa els còdexs procedents de Girona ara a la Biblioteca Universitària de Barcelona (104-106). — J. P. E. [2415

ITÀLIA

Cesare SCALON, *La Biblioteca dei frati minori di Cividale in un inventario del 1423*, dins «Memorie Storiche Forogiuliesi», LXII (1982), 61-76.

Figura en l'inventari un volum de l'obra d'Antoni Andreu, *De tribus principiis naturae* (72). — J. P. E. [2416

Thomas M. IZBICKI, *Legal and Polemical Manuscripts, 1100-1500, in Biblioteca Ambrosiana, Milano*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», V (1983), 147-176.

Entre els volums sumàriament inventariats figuren els que porten les signatures: Z 50 sup., f. 294^r, Ramon de Penyafort, *Summula de arbore consanguinitatis* i f. 295^v, *Summula de arbore affinitatis*; B 34 inf., ff. 102-107, Petrus Ilerdensis (Pere de Lleida), *Breviarium iuris canonici*; B 116 sup., ff. 55-64, Felip de Malla, *Sermo in concilio Constanciensi*; A 24 sup., Ramon de Penyafort, extractes de la *Summa de paenitentia*; A 146 sup., Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, repetit en B 9 sup. i Y 25 sup.; D 10 sup., Antoninus [de Florència], extret dels *Responsa ad dubia 79 Dominici de Catalonia*; H 83 sup., Francesc Eiximenis, *Pastorale*; N 102 sup., Ramon de Pe-

nyafort, *Summa de paenitentia* i *Summa de matrimonio*, repetides en B 2 inf. amb l'aparat de Guillaume de Rennes; D 548 inf., Iohannes Friburgensis, *Summa confessorum cum prologo quaestionum casualium occurrentium in summa et apparatu fratris Raymundi [de Penyafort]*. — J. P. E. [2417]

Thomas M. IZBICKI, *Legal and Polemical Manuscripts, 1100-1500*, in *Biblioteca Ambrosiana, Milano*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», V (1983), 291-321.

En aquest lliurament, els volums breument descrits contenen obres d'aquests autors nostres: N 101 Sup., Ramon Llull, *Liber de modo applicandi (novam) logicam ad scientiam iuris et medicine* i *Ars iuris*, copiat a Mallorca el 1484-1485 per Leonardus Ortigenensis; la primera de les obres esmentades també es troba en el volum N 259 Sup, escrit a Catalunya en la primera meitat del segle XVI (293-294). S 58 Sup, ff. 60-85, Bernat Oliver, *Expositio capituli Cum Marthe circa* (294). I 121 inf., Ramon Llull, *Ars compendiosa* i *Ars iuris naturalis cum apparatu*, copiat a França durant el segle XIV (279). N 121 Sup, Joan de Casanova, *Tractatus de potestate pape et concilii generalis* i *Tractatus de papa heretico* (303). H 220 inf., Benet XIII, *Epistola 'Spiritus Sanctus'* (305). H 231 inf., Benet XIII, *Tractatus de Schismate* i *Tractatus de schismate cum replicatione cuiusdam* i els dos tractats ja esmentats en el volum N 121 Sup, de Joan de Casanova (306). — J. P. E. [2418]

Giulia BOLOGNA, *Materiali sulla Milano spagnola nell'Archivio Storico Civico e nella Biblioteca Trivulziana*, dins «Libri e Documenti. Archivio Storico e Biblioteca Trivulziana», (1984/1), 49-56.

Figuren en les llistes els impresos següents: Antonio Beuter, *Cronaca Generale d'Hispanya e del Regno di Valenza*, Venècia 1556 (Triv. L 2353); Francesc Tarapha, *Crónica de España*, Barcelona 1562 (Triv. M 609); Esteve Barellas, *Historia de los Condes de Barcelona*, Barcelona 1600 (Triv. C 58); Francisco Diago, *Historia de Barcelona* (sic), Barcelona 1603 (Triv. C 47); Peranton Benter (sic! Beuter), *Primera parte de la crónica general de toda España*, València 1604 (Triv. B 20); Gaspar Escolano, *Historia de Valencia*, València 1611 (Triv. C 39); Francisco Diago, *Anales del Reino de Valencia*, València 1613 (Triv. C 55); Bernat Desclot, *Historia de Cataluña*, trad. de R. Cervera, Barcelona 1616 (Triv. H 2653); Jaume Bleda, *Crónica de los moros de España*, València 1618 (Triv. B 10); Francesc de Montcada, *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*, Barcelona 1623 (Triv. H 2516); Raffaele Buoncompagno, *Relatione sollemnissima entrata e accoglienza che la... città de Barcellona ha fatto... a D. Maria Borbone...*, Barcelona i Milà 1636 (Triv. D 11/46); Alexandre de Ros, *Catalogna disingannata. Discorsi politici*, Nàpols 1647 (Triv. H 2828); *Conquista de Cataluña por el marqués de Olias y Mortara*, Barcelona 1652 (Triv. C 382); Filippo Sitaiolo, *Della Storia di Catalogna, parte prima*, Palerm 1666 (incomplet) (Triv. M 1587); V. Belmont, *Palma o triunfo celebrado en Jerusalén, etc., representado en Valencia en la plaza del Asseo día de Domingo de Ramos...*, Saragossa 1695 (Triv. G 764); *Li stupendi e gloriosi miracoli del Santissimo Crocefisso di S. Tecla in Valenza fatti mentre fu preso in un vascello da Turchi...*, s.l., s.a. (Triv. K 139); *Noticia universal de Cataluña por amor, servicio y finezas admirable* pel B.D.A.V.J.J.M.I.D.P.D.N., s.i., s.a. (Triv. I 727); Alexandro Herrera, Antonio Salvador, *Alegación jurídica en que por... la jurisprudencia se muestra el enfalible decreto con que los Reynos y Señoríos de España...*, Barcelona 1705 (Triv.

B 833); *La catalana punita: Specchio per chi non osserva il quarto comandamento della legge di Dio...*, Nàpols 1798 (Triv. K 183). — J. P. E. [2419]

Anna Maria SALUDES I AMAT, *Notícia sobre els textos en català conservats a la Biblioteca Nacional de Nàpols*, dins «Actes Roma», 372-379.

Notícia sobre l'estructura general de la Biblioteca Nazionale de Nàpols i sobre els tres volums en català coneguts per l'autora: la traducció catalana del *Llibre de vicis i de virtuts* de Llorenç d'Orleans (1 G 43); la miscel·lània documental d'entorn de 1461, redactada en tres llengües, llatí, català i castellà (XI.E.43); i un portolà, anomenat *Carta catalana*, del s. XIV-XV, emmarcat en el despatx del director.. — J. P. E. [2420]

Anna Maria COMPAGNA PERRONE CAPANO, *La «Summa» dels reis de Nàpols i Sicília i dels reis d'Aragó de Lupo de Spechio*, dins «Actes Roma», 381-396.

Descripció de l'actual volum de la Biblioteca Nazionale de Nàpols XIX.66, copiat en aquella ciutat el 20 de maig de 1468, reproducció de les rúbriques (383-389), recopilació de notícies sobre l'autor Llop d'Espejo, natural d'Oriola (390-391), i anàlisi de les característiques de la llengua italiana amb què el volum és escrit. — J. P. E. [2421]

Luciana FRANGIONI, *Fustagni di Cremona in una «chompra» del 1387*, dins «Libri e Documenti. Archivio Storico Civico e Biblioteca Trivulziana» (1983/1), 29-42.

A l'interior de l'estudi introductori, l'autora transcriu una lletra de Tommaso di ser Giovanni, 13 de febrer de 1395 (Prato, Archivio Datini, n. 669), relativa a una partida de fustanys destinada a Catalunya (31). — J. P. E. [2422]

Inventario dei manoscritti della Biblioteca Comunale di Siena a cura di Gino GAROSI. I (ms. 1-150), Florència 1978, XII i 350 pp. Vol. II (ms. 151-346), Florència 1980, IV i 384 pp.

El volum inventariat amb el núm. 2 (ms. X.II.1) és un missal escrit per Joan Terré, «civitatis Barchinonensis presbiterum», acabat en el Castell sant'Angelo de Roma el 30 de setembre de 1463 (8-11, descripció; i entre les pàgines 112-113, reproduccions 2 i 4). — J. P. E. [2423]

LLEIDA

M. Lluïsa CASES, *L'Arxiu Històric de Lleida*, dins «L'Avenç», núm. 58 (març 1983), 96-97.

Després d'algunes notícies sobre vicissituds deplorables d'alguns dels arxius de Lleida, segueix la indicació del contingut de cada una de les principals seccions de l'Històric (abans Provincial), la més antiga de les quals és la de documentació notarial, amb existències de 1337 ençà en la sèrie de la Seu d'Urgell. La secció «Registre de la propietat» conté documents des de 1768 i la d'«Hisenda», «Cadastre», des de 1716. Remarquem en la secció «Divers» l'arxiu de la família Jover, de Tàrraga (1654-1845), i part de l'arxiu municipal d'Anglesola (1758-1764). — J. P. E. [2424]

Magdalena CANELLAS ANOZ, *Notas archivísticas sobre fondos documentales de la catedral de Lérida*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 39-40 (1981), 101-116.

Resum del *Extracto de lo depositado en recuperación artística, julio de 1940, de pergaminos, libros y manuscritos del museo diocesano de la catedral de Lérida*, document conservat ara a Saragossa, Universitat, Departament de Paleografia. D'acord amb l'*Extracto* el tresor recuperat es trobava en aquell moment a Saragossa, Iglesia del Carmen, i constava de 1.626 peces, distribuïdes en disset apartats (103), reagrupats en dinou en aquesta presentació: documents esparsos, actes capitulars, registres i copiadors, altres registres, collacions i prebendes, fàbrica, aniversaris, Pia Almoïna, censals, capbreus, comptes generals, procuradoria, processos, protocols notariais, fons de Roda d'Isàbena, fons de Sixena, fons d'altres localitats, còdexs i vària. — J. P. E. [2425]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *El priorato de Santa María de Vilet y sus intentos independentistas del monasterio de Alaón*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 101-115.

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Priorato de Santa María de Chalamera*, *ibid.*, 116-118.
Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Priorato de San Bartolomé de Calasanz (Huesca)*, *ibid.*, 119-124.

Després d'un resum històric de cada una d'aquestes institucions, l'autor transcriu la memòria tramesa per l'abat de Vilet, Isidor Francesc Andrés, a Carles III el 1773, al començament de la qual fa constar que la documentació en la qual l'esmentada memòria es basa fou aplegada gràcies a Jaume Pasqual (104). En realitat, la memòria citada és un enfilall de resums de documents. En l'apèndix documental en són publicats nou, de 1153 a 1836, relatius a les relacions entre els esmentats monestirs, procedents de l'Arxiu Diocesà de Lleida (125-135). — J. P. E. [2426 [2427 [2428]

SANT CUGAT DEL VALLÈS

Antoni BORRÀS I FELIU, *La «Biblioteca Borja» de Sant Cugat del Vallès*, dins «Estudis Santcugatencs», 2 (desembre 1983), 45-61.

Encara que la biblioteca hagi estat fundada el segle XIX, conté fons antics, com és ara «els interessants manuscrits jueus» (47), que tot fa suposar de procedència tortosina, i altres obres, editades o manuscrites, entre les quals consta una *Historia del monasterio de San Cugat* de 1754 (54). — J. P. E. [2429]

LA SEU D'URGELL

Albert VIVES, *L'art popular al Museu Diocesà d'Urgell*, dins «Urgellia», 5 (1982), 423-444.

Tres dels objectes catalogats en aquestes pàgines contenen inscripcions: els de les pàgines 430, núm. 6, 441, núm. 1 i 442-443, núms. 1 i 2. — J. P. E. [2430]

SUECA

Josepa CORTES, Antoni FURIÓ, *Catàleg-regesta dels pergamins del fons local de l'Arxiu Municipal de Sueca*, dins «Quaderns de Cultura de Sueca», 1 (1980), 107-131.

Treball només conegut per referència. — J. P. E. [2431]

Suïssa

Katalog der datierten Handschriften in der Schweiz in lateinischer Schrift vom Anfang des Mittelalters bis 1550. Band II. *Die Handschriften der Bibliotheken Bern-Porrentruy* bearbeitet von Beat Matthias von SCARPATETTI. Text, Dietikon-Zürich 1983, LIV i 268 pp. *Abbildungen*, Dietikon-Zürich 1983, [IV] i 336 pp.

Trobem a Berna, Bürgerbibliothek 244, copiat el 1467, Ramon Llull, *De centum signis Dei*; i copiat el 1471, Joan Serra, *Artis novae epistolarum libri tres* (21-22). A Einsiedeln, Stiftsbibliothek 625/292, Antoni Andreu, *Questiones super metaphysicam Aristotelis*, copiades a Pàdua 1470 (70). A Engelberg, Stiftsbibliothek 238, Sant Vicent Ferrer, *Sermones de sanctis*, copiat el 1450 (100); ibid. 255, Joan de Palomar, *De civili dominio clericorum*, copiat el 1438 (103); ibid. 261, Sant Vicent Ferrer, *Sermones de Sanctis per totum annum*, copiat el 1463 (104); ibid. 330, *Summula de summa Raymundi prodiit ista i Commentarius in summulam de summa Raymundi*, copiats el 1437 (111). Fribourg, Bibliothèque des Cordeliers 14, Ioannes Marbres (Canonicus), *Questiones super octo libris physicorum* copiades a Avinyó entre 1469 i 1478 (132); ibid. 39, Antoni Andreu, *Materie de dictis fratris Johannis Dunz sive Scoti i Tractatus super tria principia*, copiats a Estrasburg el 1457-1468 (135); ibid. 43, Pere Tomàs, *Questiones disputate et determinate de ente*, copiat a Estrasburg entre 1425 i 1427 (136-137); ibid. 60, Ramon Llull, *De articulis fidei*, copiat a Fribourg 1406 (140); ibid. 62, Sant Vicent Ferrer, *Sermones*, copiats el 1404 (140); ibid. 71, Antoni Andreu, *Questiones super XII libros metaphysice* copiat a Colmar 1471 (142). A Ginebra, Bibliothèque Publique et Universitaire, fr. 5, Francesc Eiximenis, *Le liure des anges...*, copiat entre 1454 i 1480 (153). Lucerna, Zentralbibliothek, KB 13 quarto, Ramon Llull, *Proverbia*, copiats a Venècia o a Vence el 1453 (174). Cada fitxa remet a la corresponent il·lustració del volum segon. — J. P. E. [2432]

Suècia

Katalog der datierten Handschriften in lateinischer Schrift vor 1600 in Schweden.

Band II. *Die Handschriften Schwedens ausgenommen UB Uppsala*, unter der Leitung von Jan-Olof TJÄDER herausgegeben von Monika HEDLUND. 1. *Text*, Estocolm 1980, 78 pp. 2. *Tafeln*, Estocolm 1980, 202 reproduccions.

La Kungliga Biblioteket d'Estocolm posseeix el volum Va 17, traducció llatina de Tucídides i d'Herodot realitzada per Lorenzo Valla, copiat el 1457-1458 a Roma per a Miquel Ferrer, secretari de Calixt III, a partir de l'original que el mateix Valla havia escrit per al secretari indicat (27 i reproducció 63 i 64). Lindköping, Stifts- och Landsbiblioteket, J 8, traducció sueca del *Consolat de mar* realitzada per Peder Mansson (Petrus Magni) a començaments del segle XVI a Roma segurament (47 i reproducció 137 i 138). — J. P. E. [2433]

TARRAGONA

Paul E. SZARMACH, *A Preliminary Handlist of Manuscripts Containing Alcuin's Liber de virtutibus et vitiis*, dins «Manuscripta», XXV (1981), 131-141.

Figuren en la llista de volums els de Tarragona [cal suposar de la Biblioteca Provincial], ms. 105, i de Vic, Museu Episcopal, mss. 46 i 47. — J. P. E. [2434]

J. CUBELLES, J. HERRERO NAVARRO, *Inventario del Fondo Cortadellas del Archivo Histórico Provincial de Tarragona*, Tarragona 1980.

Treball només conegut per referència. — J. P. E.

[2435]

María del Carmen GÓMEZ, *Más códices en polifonía del siglo XIV en España*, dins «Acta Musicologica», 53 (1981), 85-90.

Entre els diversos fons assenyalats en aquestes pàgines, figuren l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, del qual són transcrits tres fragments, i l'Arxiu Capitular de Vic, amb el fragment V 60, on s'han conservat motets de Philippe de Vitry. — J. P. E.

[2436]

TORTOSA

José JANINI, *Bendiciones episcopales de los mss. de Tortosa*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 51-52 (1978-1979 [1983]), 203-213.

Inventari de les benediccions episcopals contingudes en els volums de Tortosa, Biblioteca de la Catedral, ms. 41 (203-205), ms. 34 (205-206, copiades en el ms. 11) i ms. 133 (208-211) i en el volum de Vic, Museu Episcopal, ms. 68 (206-208). Són transrites en apèndix dues benediccions de Tortosa, ms. 41, *Item, alia benedictio (in dominicis diebus)* i *Benedictio in sancta Cruce* (212) i una de Tortosa, ms. 34, *Benedictio in Cena Domini* (213). — J. P. E.

[2437]

LLOCS DIVERSOS

Paul Oskar KRISTELLER, *Iter Italicum. Accedunt alia itinera. A Finding List of Uncatalogued or Incompletely Catalogued Humanistic Manuscripts of the Renaissance in Italian and other Libraries*. Volum III (Alia Itinera I), *Australia to Germany*, Londres i Leiden 1983, XL i 747 pp.

Troben en el present volum referència a les següents obres manuscrites, que cauen en el nostre camp: A Àustria, Admont, Stiftsbibliothek, ms. 125, *Prologus Leonis Tuscii ad Raimundum de Monte Calano* (sic! Catano = Montcada), del s. XII (10/II). 73.253, *Oratio Enee Silvii (Piccolomini) ...ad Calixtum III...* (11/II). Herzogenburg, Stiftsbibliothek, ms. 15, Lletra del Soldà a Calixt III i resposta (17/II). Innsbruck, Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum, ms. FB 1128, *Ars generalis* (de Ramon Llull?) (19/II); *ibid.*, Universitätsbibliothek, ms. 147, Lletra a Alfons el Magnànim d'un ambaixador de Venècia davant el Turc 1455 (19/I); ms. 175, tres sermons de Joan de Palomar al concili de Basilea (20/II). Kremsmünster, Stiftsbibliothek, ms. 4, Sermó de Felip de Malla al concili de Constança (22/I). Melk, Stiftsbibliothek, ms. 532, una *Responsio* de Joan de Palomar (31/II); ms. 736, Nicolai Sagundini, *Oratio ad Alfonsum regem* (32/I); ms. 963, Tres discussions de Joan de Palomar en el concili de Basilea (33/II). Salzburg, Museum Carolino-Augustum, ms. 2171 (Arnau de Vilanova), *Regimen sanitatis ad Regem Aragonum* (37/II); *ibid.*, Stiftsbibliothek St. Peter, ms. b.VI.13, Aeneas Sylvius, *Oratio coram Alphonso rege* (38/I); ms. b.VI.36, Bernat Oliver, *Contra iudeos* (39/II); *ibid.*, Universitätsbibliothek, ms. M I 37, Arnau de Vilanova, *De arte cognoscendi venena* (42/II); ms. M I 128, Joan Jacme, *Secretarium practice* (42/II); St. Paul im Lavanttal, Stiftsbibliothek, Cod. Blasiani 290/2, *Commentaria M. Cornelii Agrippae in artem brevem Raimundi Lulli* (44/II); Cod. Hos-

pitalens. 79/4, *Oratio G. Per. ad regem Arragonum* (45/II); *ibid.*, ff. 176-179, Cartes d'autor desconegut a Dalmau [de Mur], arquebisbe de Saragossa (47/I). Seitenstetten, Stiftsbibliothek, ms. 251, Sermo(ns) de Joan de Palomar al concili de Basilea (51/II). Viena, Dominikanerkloster, ms. 100/65 i 212/178, Ramon Sibiuda, *Liber naturae sive creaturarum* (53/I); ms. 49/271, Vicent Ferrer, *Suppositiones i De unitate universalis* (53/II); *ibid.*, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, ms. Suppl. 1147, Ramon Llull, *Ars inveniendi veritatem* (?) (56/II); *ibid.*, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. lat. 218, Georgii Trapezuntii ad Alfonso regem Aragonum in *perversionem problematum Aristotelis...* (61/I); cod. lat. 3192, traducció llatina de les *Epistolae Cratis* dedicada a Carles de Viana (63/I); cod. lat. 5513, [Francisci Zabarella], *In conventu dominorum Bernardi et Francisci de Catalonia...* 1409 i *Excitatio ad gratiarum actiones de scismate sedato per unionem ambasiatorum regis Aragonum cum concilio* [de Constança] (64/II i 66/II). Bèlgica, Averbode Abdij Archief, ms. IV 220, f. 72^v-73, un text no més identificat de Joan Lluís Vives (83/II). Brusselles, Archives Générales du Royaume, mss. divers 187, Carta, sembla de Christoforus Plantinus, a Antoni Agustín (85/II); *ibid.*, Bibliothèque Royale, ms. 708-709, *Abbreuiatum libri de homine Raimundi de Sebonde* (89/II); ms. 829, Ramon Sibiuda, *Liber nature* (90/I); ms. 1137, Ramon Sibiuda, *Liber naturae* (90/II); ms. 3821, Antonius Povillonius, *Antiqua veterum monumenta Tarracone collecta* (93/II); ms. 4231, Henr. Cornelii Agrippae, *In artem brevem Lullii* (in Spanish) (94/I); ms. 9853-9864, Extret d'*Aedes legum* de Joan Lluís Vives (98/II); ms. 16437, Gerardi Noviomagensis, *Exequiae Hispaniarum regis Ferdinandii* (1516) (104/II); ms. 22083, Girolamo Savonarola, *Responsio ad Alexandrum VI* (106/II); ms. II 2857, Ramon Sibiuda, *Liber nature* en traducció francesa (109/II); ms. IV 52, Ramon Llull, *Ars generalis*, còpia del s. xv de Bernardinus de Venetia (111/I); ms. 2962-2978, Extracta per me Paulum ex tractatu magistri Leonis, judei de Balneolis, *De baculo Iacob* (114/II); ms. 8481-8483, Joan-Andreu Estrany, Comentari al llibre VII de Plini (116/II); ms. 8516-8517, Glosses a una lletra de Plini el Jove a Tàcit, basades en notes d'Antoni Agustín (116/II); ms. 9752-9754, Bartolomeo Facio, *Dialogus de vitae felicitate*, amb pròleg dedicatori a Alfons el Magnànim (117/I-II); ms. 10565-10567, tres obres de Jeroni Pau, *Libellus inscriptus Barcinone, Hymnus panegyricus dictus in festo divi Aurelii Augustini*, i *De fluminibus et montibus Hispaniarum libellus* (117/II-118/I); ms. II 2244, Ad divum Alphonsum... Georgii Trapezuntii in *perversionem problematum Aristotelis* (123/I); ms. II 7533, peces de Joan-Lluís Vives (123/II). Lovaina, Bibliothek der Katholieke Universiteit, ms. A 36, Cartes de Joan-Lluís Vives a Franz Craneveld i una de Pere Joan Oliver (133/II). Tournai, Bibliothèque de la Ville, ms. *77, Correspondència entre Pere Miquel Carbonell i Laurentius Lippius, amb alguna notícia de Jeroni Pau (136/I-II). Txecoslovàquia, Brno, Universitní Knihovna, ms. A 100, tres obres de Joan Serra, *Ad rite componendum*, *Ad Jacobum Publicium epistola responsiva* i *De arte epistolandi libellus*, ultra cartes (154/I). Olomuc, Státní Archiv, ms. CO 618, Antonii Panormitae, *De dictis et factis Alfonsi regis* (fragmentari) (158/II); *ibid.*, Universitní Knihovna, ms. M I 156, (Marc) Bonfill, *Sermo de nativitate Mariae* i un altre amb incipit «Sicut ceteri» (160/I). Praha, Národní a Universitní Knihovna, ms. 249, «From Cues. Lullus. With a note of Cusanus» (163/I); ms. Lobcovicz 922 «Alcune cose del processo di F. Savonarola cavate dalli Diari di Alessandro VI» (163/II); *ibid.*, Strahovska Knihovna, ms. D E IV 10, Frederic Furió Cerial, *Il consiglio e i consiglieri del principe* (168/II). Dinamarca, Copenhagen, Det Arnamagnaeanske Institut, ms. AM 379a fol., AM 812,4^o i AM 813,4^o, textos de o relacionats amb Antoni Agustín (173/I-II); AM 95,8^o, Joan-Lluís Vives, *Introductio in sapientiam*, trad. danesa (173/II); *ibid.*, Det kongelige Bibliotek, Gl.kgl.S.

2205,4^o, Ant. Galli, Genuensis, *Commentarius de genuensium maritima classe in Barchinonenses expedita anno 1466* (176/II); Gl.kgl.S. 3479,8^o, Hipòcrates, *De lege*, traducció d'Arnau de Vilanova (177/I); Gl.kgl.S. 2125,4^o, cartes de i a Cèsar Borja (184/II). Irlanda, Dublin, Marsh's Library, ms. Z 3.4.22, Blasius Vayllus, S.J. (Blai Valls?), *Institutiones dialecticae* in collegio Baleari 1606 (191/II). França, Chantilly, Musée Condé, ms. 300, Joan Llopis (d'Aiora), *Viridarium virtutum e candidis Scoti floribus nuperrime decerptum*, dedicat a Ferran el Catòlic (206/I). Colmar, Bibliothèque de la ville, ms. 56, Joan Serra, *De institutione rethorica dyalogus* (210/I). París, Archives du Ministère d'Affaires Étrangères, Mémoires et documents, Italie 11, discursos a Alexandre VI (211/II); ibid., Bibliothèque Nationale, lat. 3660 A, Bartolomeo Facio, *De vitae felicitate ad Alphonsum regem* (217/I); també en lat. 8554 A, 225/II; lat. 6729 A, 219/II); lat. 7218, Extractes del comentari de Joan-Lluís Vives al *De civitate Dei* de Sant Agustí (220/II); lat. 8413, Antonio Panormita, *Epitaphium regis Alphonsi* (225/I); lat. 11390, Cartes d'Alfons el Magnànim a la senyoria de Florència (231/II); lat. 17150, Antonio Panormita, *Rerum gestarum Alphonsi regis* (239/II); lat. 10204, Ramon Llull, *Ars inventiva veritatis* (243/II); lat. 10211, Pere Belluga, *Speculum principis*, dedicat a Alfons el Magnànim (243/II); lat. 10811, Antoni Agustín, *Super nummos antiquorum... dialogi tres* (247/II); lat. 11388, Cartes de o relatives a Joan, cardenal de Sant Sixte (Joan de Casanova o Juan de Torquemada) (250/I); lat. 11860, Galè, *De rigore et tremore et ictigatione*, traducció d'Arnau de Vilanova, Barcelona 1283 (251/II); lat. 12390, Tractatus Gabrieli de Barchinona (Casasages), *De causa benedicti sanguinis* (253/II); lat. 16246 Guillerms de Saliceto, *De salute corporis* a Alfons el Magnànim (263/I); lat. 18133, Ramon Sibüda, *Liber nature* (268/II); Nouv. acq. lat. 343, Albucasim, *De diversitatibus cibariorum* (translatu de arabico in vulgari Catalanorum et de vulgari in latinum) (272/I); Nouv. acq. lat. 1072, Antonio Panormita, *De dictis et factis Alphonsi regis* (273/II); Nouv. acq. lat. 3074, Guillelmi de Aragonia, *De nobilitate* (275/II); Nouv. acq. lat. 166, lletres de Joan de Serra (277/I); Nouv. acq. lat. 289, Agustí de Vilanova, monjo ciscercenc de Sant Bernat de València, *Prologus in glosam morealem et brevem in parte psal-morum David* (278/II); Nouv. acq. lat. 472, un discurs i un poema a Alfons el Magnànim (279/II); Nouv. acq. lat. 481, Hipòcrates, *Liber qui de lege inscribitur*, traducció d'Arnau de Vilanova (280/I); Nouv. acq. lat. 685, Antonio Panormita, *Alphonsi regis dicta et facta*; Bartolomeo Facio, *De vitae felicitate* al rei Alfons el Magnànim (282/II); el volum havia format part de la biblioteca de D. Pedro de Aragón, duc de Sogorb; també de la de Poblet?); Nouv. acq. lat. 751, *Fabellarum Millesicarum libri pars prior*, Hispani: Joan-Lluís Vives, St. Vicent Ferrer (285/II); Nouv. acq. lat. 1651, Cartes de diversos autors grecs traduïdes al llatí i dedicades a Carles de Viana (291/I); Nouv. acq. lat. 2070, Poesies i cartes de o a Joan Gelida (294/II-295/I); Esp. 10, Valeri Màxim, en català (299/II); Esp. 212, Teoderic, *Cirurgia*, en català (299/II); Boeci, *Consolació de la filosofia*, en català (299/II); Ital. 116, Comentaris al Talmud, en italià i català (301/I); Ital. 250, Andreas Novacula, *Storia di Forlì*, dedicada a Cèsar Borja (301/I); Réserve D 1740, Pietro Ranzano, *Vita St. Vincentii Ferrerii* (331/II); Reims, Bibliothèque Municipale, ms. 2111, Andree (Trapezuntii?), *Litterae ad regem Alphonsum de turcis*; ms. 2112, Antonio Panormita, *Alphonsi regis dicta et facta* (343/II). Alemanya Oriental, Berlín, Deutsche Staatsbibliothek, ms. Gal. fol. 94, Girolamo Savonarola, *Responsio ad Alexandrum VI* (357/I); Gal. fol. 211, Antonio Panormita, *De dictis et factis Alphonsi regis* (357/I); Ms. Hamilton 33, Nicolau Rossell, *Vitae romanorum pontificum* (360/II); Ms. Hamilton 562, Rafaello da Pornasio, *De potestate concilii ad cardinalem Iohannem de Casanova* i dues altres respostes del mateix al mateix (362/II); Ms. Hamilton 116, Raphael Brandolinus, *Con-*

solatoria epistola ad Alexandrum VI (364/I); Ms. Hamilton 182, Cleomedes, *De contemplatione orbium excelsorum*, traducció llatina de Carolus Valgulus, dedicada a Cèsar Borja (364/I); Ms. Hamilton 237, «Political or utopian treatise», al qual manca el començament, i en el qual hi ha «Aragoniae regis ad Caesarem oratio» (364/II). Dresden, Sächsische Landesbibliothek, ms. B 156, volum copiat en part per Pere Miquel Carbonell; conté extrets de l'*Aurora* de Petrus de Unzola, fets per Gabriel Canyelles; i l'*Ars epistolandi*, de Jaume Població (375/I). Erfurt, Wissenschaftliche Bibliothek der Stadt, ms. CE 8° 28 a, *Ars memorandi* Raymundi (Llull) (385/II). Görlitz, Milich'sche Bibliothek, ms. Ch. 4° 79, Jacobi, episcopi Laudensis, *Sermo in exequiis Ferdinandi regis Arragoniae* (1416) (389/I). Gotha, Landesbibliothek, ms. Chart. A 717, Johannes Antonii Romani carmina de salutatione civitatis Venetiarum cum pacem iret constituturus inter regem Aragonum et venetos (397/II). Greifswald, Universitätsbibliothek, ms. 681, Johannes Herrgot, *De morte regis Aragonum oratio* (1455) (403/II). Halle, Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, Ms. Wernigerode, ZA 3, Antonio Panormita, *De dictis et factis Alphonsi regis; Alfonsi regis oratio*; i *Alphonsi regis triumphus* (408/I). Leipzig, Universitätsbibliothek, ms. 179, (Joan de Palomar), *Dialogus inter Jacobum et Joannem de Concilio Basiliensi*; ms. 183, Joan de Palomar, *Responsio* (414/II); ms. 583, Joan de Palomar, *De esu carniarum* (415/II); ms. 1326, les tres obres d'Antonio Panormita que acabem de trobar i l'*Oratio Alphonsi regis ad filium Ferdinandum* (424/I). Zwickau, Ratsschulbibliothek, Guillelmi de Aragonia, *De pronosticatione sompniorum* (442/II). A l e m a n y a F e d e r a l, Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek, ms. 2° Cod. 224, Antonio Panormita, *De dictis et factis Alfonsi regis* (452/II); Joan Serra, «imperialis scriptor», *Liber quartus artis novae epistolarum* (455/I); 8° Cod. adl. 4 cart. misc., Jordanus Brunus, *De lampade combinatoria lulliana, Animadversiones circa lampadem lullianam* (456/I); 2° Cod. Aug. 389 cart. misc., Ferran el Catòlic al seu nét Carles (1516) (457/II); *ibid.*, Bischöfliches Ordinariatsarchiv, ms. 81a, *Sigilla magistri Arnaldi de Villanova* (460/II). Berlín, Staatsbibliothek, Stiftung Preussischer Kulturbesitz, ms. Lat. qu. 390, Porcelius, *Poema in laudem Alphonsi regis* (487/II); Lat. qu. 558, Bartolomeo Facio, *De felicitate ad Alphonsum regem* (490/II); Lat. oct. 261, *Tractatus de laudibus Ferdinandi regis Hispaniae* (el Catòlic) (493/II); Germ. fol. 126, Francisci Valleriola, *Observationes medicinales* (494/II). Bonn, Universitätsbibliothek, S 311, Ramon Sibiuda, *Liber nature* (502/II). Bremen, Staatsbibliothek, ms. a 8, Col·lecció de lletres, alguna de les quals és de Joan-Lluís Vives (509/I). Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 2533, *Testamentum Petri Altissén Hispani, curialis in urbe romana* (sàtira) (515/II); en el mateix volum una poesia a Cèsar Borja (Admiratur poeta de effigie clara Caesaris reverendissimi archiepiscopi Valentini, sanctissimi domini nostri papae nepotis) (515/II) i dos epigrames a Alexandre VI (516/I). Dillingen, Studienbibliothek, ms. 76, *Ad regem Aroganum* (sic) *Antonii Panormitae oratio* (519/II). Düsseldorf, Landes- und Stadtbibliothek, ms. B.121, Ramon Sibiuda, *Liber nature* (només un fragment). Eichstätt, Staatliche Bibliothek, ms. 708, Pietro Ransano, *Vita S. Vincentii* (Ferrer) (524/I). Frankfurt am Main, Stadt- und Universitätsbibliothek, ms. 32, Leonis de Balneolis, *De sinubus chordarum et arcubus...* (529/I). Giessen, Universitätsbibliothek, Hs. NF 207, Lorenzo Valla, *De libero arbitrio ad Garsiam Illerdensem* (543/II). Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek, Doc. hisp. 4, Antonii Augustini aliquot dissertationes vel tractatus ad ius canonicum spectantes, ex schedis auctoris anno 1627 transcripti (553/I); Cod. med. 836, *Regimen salernitanum* cum commento Arnaldi de Vilanova (555/I) i Guillelmus de Saliceto, *De salute hominis* dedicat a Alfons el Magnànim (555/I); en la col·lecció «Supellex Epistolica» hi ha alguna carta adreçada a Antoni Agustín segons el segon volum de l'inventari dels prop de dos-cents volums

(559/II); Cod. philol. 325 a (Quarto), Gasparino Barzizza, *Oratio pro rege Aragonum* (Alfons el Magnànim) (564/II); Cod. philol. 397, octavo, Johannis Christophori Strella, Barcinonensis, *Tumulorum liber* ad Franciscum Zamoram i *Ad Rodericum Zamoram Elegia* i altres escrits i un epigrama adreçat a ell (565/I). Hannover, Stadtbibliothek, Ms. Mag. 11, Joan de Palomar, *Responsio ad Tractatum Jo. Psibrani Bohemi de communione utriusque speciei* (568/I-II); ms. IV, fol. 9, Machiavelli, *Descrizione del modo tenuto dal duca Valentino* (570/I). Heidelberg, Universitätsbibliothek, Collatio Benedicti, legati regis Aragonum, in concilio Basileensi i *Sermo in reditu cardinalis Bernardi Ruthenensis de Aragonia* (573/I); ms. Salem. 7,122, Joan de Palomar, *Responsio de excommunicatione regulari* (574/I); ms. Salem. 9, 71, Laudivius eques Hierosolymitanus ad Francinum Beltrandum, Barchinonensem, *De vita gloriosi Hyeronimi* (574/II). Koblenz, Staatsarchiv, GB 149, Joan de Palomar, *Sermones* (591/I). Colònia, Historisches Archiv der Stadt Köln, GB f 123, Joan de Palomar, *Sermones* (592/I). Lüneburg, Ratsbücherei, Hist. C 2° 34, Joan de Palomar, *De civili dominio clericorum* (602/II). Mainz, Bibliothek des Bischöflichen Priesterseminars, ms. Theologie 4, Ramon Sibuda, *Liber naturae* (603/I); *ibid.*, Stadtbibliothek, ms. 608, Ramon Sibuda, *De principiis creaturarum*, i ms. II 235, *idem*, *Liber nature* (605/I). München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 434, Jeroni Pau, *De Hispaniarum fluminibus et montibus libellus* i *De priscis Hispaniae episcopatus* (613/II); Clm. 734, Antoni Augustin, *Litterae ad Petrum Victorium* (614/II); de Bernardí Gómez Miedes al mateix (614/I, Clm. 735). *Ibid.*, Stadtarchiv, ms. 4° 186, *Regule cancellerie Callisti pape III* (642/II); *ibid.*, Universitätsbibliothek, ms. 262, Joan de Palomar, *De communione* (643/II); ms. 682, *Aesopi Fabulae*, en traducció de Lorenzo Valla, dedicada a Arnau Fonolleda (644/II); ms. 590, Benet Perera, *Commentarius in De anima Aristotelis* (645/II); i ms. 300, *In Physicam Aristotelis commentaria* (646/II); ms. 2° 692, Francesc Tarafa, *De regibus Hispaniae*, extractes (649/II). *Ibid.*, Biblioteca particular de Helmuth Domizlaff, ms. s. n., Enee de Picolhominibus, *De his que sub Cesare Friderico III per Germaniam gesta sunt*, ad Antonium, cardinalem Illerdensem (651/I-II). Münster, Universitätsbibliothek, ms. Nordkirchen 106, Pseudo-Llull, *Methodus directa* i altres tractats (653/I). Nürnberg, Stadtbibliothek, Cent. IV, 75, Pietro Ranzano, *Vita S. Vincentii* (Ferrer) (663/I); Jeroni de Santa Fe, *Rationes contra Iudeos* (1412) (665/II); Cent. VI, 4, Hipòcrates, *De lege*, traducció d'Arnau de Vilanova (667/II). Opladen, Freiherr von Fürstenberg'sche Verwaltung, ms. 27-28, Andree Contrarii, Veneti, *Exhortatio adversus Turchos* a Alfons el Magnànim (681/II) i del mateix, *Ad Anthonium cardinalem Illerdensem oratio* (681/II). Stuttgart, Hauptstaatsarchiv ms. A 63, Alphonsi Lyncurii, Tarraconensis, pròleg a *Declarationis Jesu Christi filii Dei auctore Michaele Serveto*, alias Reues Tarraconensi(s) liber primus (696/II); *ibid.*, Württembergische Landesbibliothek, ms. Theol. et Philos. Fol. 85, Joan de Palomar, *Positio* (en el concili de Basilea) (704/II); Theol. et Philos. Q. 171, Bartolomeo Facio, *Dialogus de vera felicitate* a Alfons el Magnànim (705/I). Trier, Bibliothek des Priesterseminars, ms. 44, Bartholomei Chieti, *Gratulatio coram Calixto III* (714/I); *ibid.*, Stadtbibliothek, ms. 48/1004, Guilhermi de Saliceto, *Tractatus de salute corporis ad Alphonsum regem* (715/I), també en el ms. 638/848 (716/II); ms. 1201/500, Jeroni Pau, *De donatione Constantini* (718/I); ms. 1205/503, Joan de Palomar, *Dialogus inter Jacobum et Joannem in Concilio Basiliensi* (718/I). Überlingen, Leopold-Sophien-Bibliothek, ms. 216, S. Vicent Ferrer (pseudo?), *Von denen ipernatirlichen Wundern in der Natur*; ms. 217, *idem*, *Mysterium magnum Dei fratris Vincentii* übersetzt von Trithemio 1470; i ms. 220, *id.*, *Mysterium Cabalisticum* (724/I); ms. 160, Pseudo-Llull, *De intentione alchimistarum* (725/I); ms. 215, (Pseudo-)Vicent Ferrer, *Das verborgene Licht in der Natur* i ms. 218, *idem*, *Universal Schlüssel aller meinr*

Schriften (725/II). Walberberg, Kreis Bonn, Bibliothek St. Albert, ms. 4, (S. Ramon de Penyafort), *Raimundi summae summula metrica cum commento* (730/I). Wertheim, Evangelische Kirchenbibliothek, ms. 483, Joan de Casanova, *Sermo de annuntiatione virginis Mariae in praesentia papae* (1435) (731/I). Wiesbaden, Nassauische Landesbibliothek, Hs. 240, Phalaris, *Epistolae*, en traducció llatina de Francesco Aretino dedicada a Alfons el Magnànim (732/II; un altre exemplar a Wolfenbüttel, Herzog August-Bibliothek Extr. 264.12, 735/II).— J. P. E. [2438

V. PONS ALÒS, *El fondo Crespi de Valldaura en el archivo condal de Orgaz (1349-1548)*, València 1982.

Treball només conegut per referència. — J. P. E.

[2439

Raymond ÉTAIX, *Le cabinet des manuscrits du Marquis de Cambis-Velleron*, dins «Scriptorium», XXXVII (1983), 66-91.

Biblioteca avui repartida entre Avinyó, Bibliothèque municipale, i Madrid, Biblioteca del Palacio Real i Biblioteca Nacional. Recauen en el nostre tema els volums núm. 8, Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, ara a Madrid, BN, ms. 9760 (72); núm. 80, ara en la biblioteca acabada d'esmentar, ms. 9759, amb documentació de l'any 1415 relativa a jueus de la corona catalana-aragonesa, començant per la butlla *Etsi doctoris gentium* de Benet XIII (79); núm. 173, de la mateixa biblioteca, ms. 9605 amb alguna notícia possiblement ja publicada, sobre Claudi de Torí (87); i núm. 179, actual ms. 9076 de la mateixa biblioteca, amb la *Summa de casibus (paenitentiae)* de Sant Ramon de Penyafort (87). — J. P. E. [2440

ABREVIATURES USADES EN LA SECCIÓ
DE «NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES»

- «Actes Roma» = *Actes del Sisè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982, publicades a cura de Giuseppe TAVANI i Jordi PINELL (Biblioteca Abat Oliva 31), Barcelona 1983, 526 pp.
- «Actes Toronto» = *Actes del Tercer Colloqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*. Toronto 1982. *Estudis a honor de Josep Roca-Pons* a cura de Patrícia BOEHNE, Josep MASSOT i MUNTANER i Nathaniel B. SMITH (Biblioteca Abat Oliva 30), Barcelona 1983, 336 pp.
- «XVIII Assemblea» = *XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Setembre 1974. Ponències i comunicacions*. Pròleg del Dr. Josep PONT i GOL. Espuga de Francolí 1983, X i 262 pp.
- «XIX Assemblea» = *XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Vilanova i la Geltrú, 25 i 26 octubre 1975. Vilanova i la Geltrú 1983, 230 pp.
- «V Congreso» = *Actas del V Congreso Internacional de Filosofía Medieval*. Vol. I, Madrid 1979, pp. 1-700. Vol. II, Madrid 1979, pp. 701-1410.
- «XXVII Congreso» = *Société Internationale d'Histoire de la Médecine, XXVII Congreso Internacional de Historia de la Medicina. 31 agosto - 6 septiembre 1980*. Actas. Barcelona 1981, 800 pp.
- «Congrés Puigcerdà» = *Institut d'Estudis Ceretans, 1r Congrés Internacional d'Història. 8è Centenari de la Fundació de Puigcerdà (1177-1977)*, Puigcerdà 1983, 222 pp.
- «Homenatge Bonet i Baltà» = *Contribució a la història de l'Església Catalana. Homenatge a mossèn Joan Bonet i Baltà* a cura d'Albert MANENT, Josep MASSOT i MUNTANER i Amadeu-J. SOBERANAS i LLEÓ (Biblioteca Abat Oliba 27), Barcelona 1983, XXXX i 410 pp.
- «Misc. Aramon III» = «*Estudis Universitaris Catalans*», XXV (1983 = *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, III).
- «Primer Congreso II» = *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*. Celebrado en Valencia del 14 al 18 de abril de 1971. Volumen II. *Prehistoria. Edades Antigua y Media*, València 1980, 958 pp.
- «Vives» = *Juan Luis Vives. Arbeitsgespräch in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel von 6. bis 8. November 1980*. Vorträge herausgegeben von August BUCK (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung 3), Hamburg 1981, 261 pp.
- Les sigles corresponents a arxius i biblioteques són les usuals i es troben dins ATCA 1 (1982), 475-476.
- Les signatures que clouen cada notícia bibliogràfica corresponen a Francesco Santi (F. S.), Josep Clara i Resplandis (J. C. R.), Josep Perarnau i Espelt (J. P. E.) i Jaume de Puig i Oliver (J. de P.).